

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Чорносотенна Сотеріяда. — Ad majorem Poloniae laetitiam — Голоси з кругів духовенства в справі популярного видавництва для народу. — Голос чужинця про наші церковні відносини. — Т. Урбан. Т. Іс. Що католицькі богослови могли би і повинні зробити зглядом російської Церкви. — Реформи в найвищій церковній управі. — Святильники а соціалізм. — Бібліографія. — Вєчєрина.

Чорносотенна „Сотеріяда“.

„Годованый чернецъ“ не дає спокою обожателям апостата „великаго Наумовича“. „Галичанинъ“ (ч. 187 з 2/9 1908) накинув ся мокрим рядном на американського єпископа, Прєсв. Сотера Ортиньского, за то, що він рішучо поборює культ апостазії і православія між американськими Русинами. На „Галичанина“ ділає та обставина так, як червоне сукно на певне сотворіне.

Тої властивої причини своєї ненависти до Прєсв. Сотера, не сьміє „Галичанинъ“, покищо, явно висказати, та маскує ся, старий фарисей, булюю Ea semper, яка довела „кь неслыханному понижєнію русскаго обряда въ Америкѣ“. Прєсв. Сотер прийняв єпископство мимо тої буллі, тимсамим мало що не зрадив „русскаго“ обряду, в якого обороні вилляв „Галичанинъ“ на єпископа цілу купу ординарної лайки. А до того „Галичанинъ“ спеціаліст! Лиш ціла комедія в обороні обряду дуже нужденно закриває лице наумовця-сотерофоба.

Маскованє ся булюю не зручне. На булю треба задивляти ся з того становища, що всякий обряд, отже і руский, то лиш форма церковного житя. Єслиби інтерес церкви вимагав цілко-

витої реформи руского обряду, то можнаби її завести, дарма, що то противилоби ся „історическим началам русско-народної церкви“. Чи обряд наш зістав покривджений булюю *Ea semper*, то вже річ рускої єрархії, а не газетярів. В кождім случаю „понижене“ руского обряду в Америці не є чимсь так страшним, як се кричить „Галичанинъ“, бо Америка, то територія латинського обряду, а допущене там чужого обряду може мати о стільки місце, о скільки се порішить компетентна церковна власть.

Українська преса виступила не менше остро против булі, а однак не закидає Првщ Сотерови каригідного легковаженя обряду. Закид той підняв „Галичанинъ“ з політично-партійного, властиво з схизмофільского становища.

Обняте Првщ Сотером єпископської гідности, не доказує ще, що він годить ся на постанови булі. Бож міг він обняти єпископство в тій ціли, щоби постанови булі, о скільки вони малиби бути шкідливими, злагодити. Закид „Галичанина“ „какъ монахъ Ортыньскій... могъ допустити къ неслыханому понижению русскаго обряда или-же, не будучи въ состояніи предотвратитъ введеніе ея въ дѣйствіе, могъ принять предложеное ему Римомъ достоинство“, то пусте балакане.

Щоби здискредитовати противсхизматичну акцію єпископа, інсинуує єму „Галичанинъ“ каригідне занедбанє інтересів руского обряду. Але на тім не кінець. В своїй чоносотенній глупоті робить єпископа мало що не божевільним.

Які-ж докази на той закид, що єпископом іменовано чоловіка, обтяженого канонічною перепonoю, випливаючою з патології его ума? о. Ортыньскій „обезчестилъ“ память цїсаря Йосифа II, називаючи его злодієм церковного майна, а від кари за обиду маєстату звільнило его оречене знатоків, що він ненормальний чоловік.

„Галичанинъ“ страшно льюальний і свої руссофільські тенденції радби здає ся прикрити облудним чорножовтим льоалїзмом, а то тим паче, що може рівночасно допечи католицкій церкві і ненависному єму єпископови. Правду сказавши, цїсарем Йосифом II, мимо особисто незлого его характеру, не ма що дуже одушевляти ся. Напоєний раціоналістичними і абсолютистичними ідеями XVIII. ст., наложив на католицку церков невиносимі кайдани (т. з. йосифінізм, *Staatskirchentum*), з яких вона ще дотепер не зовсім освободила ся. „Галичанинови“ така система, копіювана на кнutoпоклоннім висантинїсмі т. з. сьв. Синода, може бути дуже до вподоби. Се річ его смаку. Але що цїсар забрав церковні добра і ужив їх і на ціли нецерковні, се історичний факт, який можна ріжними називати іменами. Але субстанция факту остане та сама: Забане церковних дібр.

Оречене знатоків — принявши що воно правдиве — доказувалоби хіба то, що о. Ортыньскій сказав обидливі слова в ораторскім запалі, не застановляючи ся над ними. Але хвилиевий запал, перенимане ся наскрізь своїми словами чи ділами, нерозважні вискази, нехай буде нетямлене ся в деяких случаях, то всьо є доказом лиш нервозного успособленя — а нервозність

то хоруба XIX і XX. ст. — а не умової хоруби. Ёслиби з тої рации треба уважати людий за умово хорих, то требаби хйба $\frac{2}{3}$ людности замкнути в домі божевільних.

Вносити з факту, що о. Ортиньский, деколи, в унесеню, скаже слово, за яке потім сам не памятає, на габітуальне хоробливе розположене єго ума і інсинуоване єму з тої рации непочитальности всякої єго акції, може хйба такий публіцист з „Галичанина“, який „если не съумасшедший, то во всякомъ случаѣ mente captus“.

А приклонникам того москвофільского орґану, повинні вже отворити ся очи!

Впрочім, гарну маємо пресу, нема що казати. Одного єпископа зробила зрадником, другого варятом, третого амбітним, і гбуроватим фанатиком. І то преса реліґійної „свѣятої“ Руси! А констатованя такого журналістичного лайдацтва, назве де-хто „зрадою“ народа, „клерикальною“ інтригою і т. д. і т. д.

Свѣяценик з „Ниви“.

„Ad majorem Poloniae laetitiam“,

Замітки і рефлексії до статії „Діла“ ч. 182. з 1908 р.:

„Ad majorem Poloniae gloriam“.

На всьому свѣті відай нема таких відносин як в нашім народі українськім, аби духовенство народу якогось так ріжнило ся поглядами між собою, щоби одна частина його не вважала себе частию того народа але стреміла до знищення свого характеру національного до зілляня себе і свого народа зі сусідним народом, забуваючи на його тисячилітній розвій і культуру, яка обмоскалити ся народови нашому не дозволить. В очах вірних синів українського народу зовсім слушно така часть духовенства вважає ся зрадниками народними, хоч може і не свѣдомими в своїй аристократичній короткозорости і заскоружлости; бо она навіть сама себе не годна зрусифіковати не то мужика українського. Та часть духовенства се наші москвофільські отці, духовники, що нераз задля партийних переконань і інтересів, у фанатичнім засліпленю топчуть ногами власними всякі засади католицької моралі. Москвофільська часть нашого духовенства люта нераз, що они і їх партия минають ся з кожним днем, старає ся нераз своїм собратам з української партий

шкодити між народом в нехристиянський спосіб вважаючи і представляючи перед народом священників, українців, зрадниками, польськими наймитами, що завзяли ся знищити руський характер церкви; що ширять розкол в однім „русским“ народі проти них воюючи лиш назвою самою „руський“. Деякі отці українці знов відплачують тою самою монетою сусідам, священникам „кацапам“ і настає в парохиях деяких велика ворожнеча і згіршенє між народом темним тай між кондеканальними братами, що голосять любов Бога і ближнього. Втогді стає авторитет пароха між народом підвраний і навіть, щоби той священник хотів щось доброго не кажу в суспільній, політичній але чисто церковній справі перевести в своїй парохії — не годен сього вчинити, бо нарід некритично глядячий на справи не довіряє йому, вважаючи свого пароха своїм ворогом і навіть в чисто церковних справах не слухає свого пароха; а з того користають вороги церкви католицької, щоби в каламутній воді собі риби ловити! Один парох москвофіл так побаламутив був своєму сусідові, парохові, українцеві, парохіян, що они навіть з похоронами зачали звертати ся до сусідного пароха, свого одномишленника навіть не питаючи ся місцевого пароха і той сусід москвофіл парох так забув ся, що навіть раз приїхав на такий похорон, завіривши брехни мужика, що єго отець, парох яко „кацапови“ не хоче ховати дитини. Яка з того вийшла сварка, між ними а згіршенє між народом! Самі отці, русофіли признали відтак, що не мав ніякої рачії отець, сусід, москвофіл мішати ся до парохії сусіда свого українця та єще до похоронів.

І так нераз з великим згіршенем читаю я в „Русским Слові“, і інших газетах як сусіди парохии москвофіли або українці деякі зїзджають приміром в повіті зборівським, золочівським, брідським (в Лешневі „з колами“ навіть), бурштинським та у многих повітах перемиської єпархії на основанє читалень, на віча, збори, відчити своєї партії без згоди дотичних парохів з іншої партії, апробують своєю присутністю підбурюючі промови проти місцевого пароха так інтелігентів прибувших як також мужиків, або і самі в тім дусі говорять до темного ще люду. В кожному селі опроче найде ся якась часть невдоволених своїм парохом людей, навіть, колиби він був дуже тактовним чоловіком без всяких хиб; а звістно таких людей мало на сьвітї взагалі а єще їх менше в нашім нераз о добрій волі духовенстві так довгі нераз літа виховуванім в дусі сьвітсько-бурсацьким, без вправ духовних, без показання йому правдивого ідеалу христового священника. Легко тому і розпалити в селі тоту невдоволену слушно чи неслухно частину парохіян мужиків, що не в силі розрізнити партийних справ від церковних. Підкопати мож у темних на пів грамотних людей авторитет навіть самим підношенєм справ тої партії національної, якої парох місцевий є противником нераз фанатичним, що готов нищити всіх парохіян, що до єго партії не належать, незаконними середниками.

Возьмім тото Горуцко! Чи не з'їхали там парохі, руссофіли гурмою, аби без пароха похоронити убитих мужиків лишень для партійної очевидно маніфестації проти місцевого пароха невинного в справі сумній убійства, аби викликати ще більшу ворожнечу проти пароха, українця, а може з села виїсти, аби таке велике село не стало українським. Чиж не ліпше було лишити сю маніфестацію людям свѣтським а один отець посол і місцевий сотруди́ник за згодою пароха бувби вистарчив! Страх, як ті отці спішили на похорон мужиків до чужого дальшого села а в своїм селі певно треба їм нераз добре оплатити, аби були такі ласкаві покропити небіщика тай перейти ся за ним на цвинтар серед гарної сільської погоди весняної.

Як для своєї партії наш свѣщенник готов і душу продати покаже нам ось такий примір. Заступає пароха, українця його сусід парох, руссофіл, обединитель. Відправив він похорон а відтак йдучи з цвинтаря каже до людей так: „Дайте тут до мого капелюха по грейцару а я вам запишу файну́ю газету: „Русску́ю Волю“. Правда мужики нич недали а відтак розповіли обті́м свому парохови, котрого люблять і поважають. Отже католицький свѣщенник явно заохочує в сусіднім селі людей до предплати часописи: „Русскої Волі“, що отверто з кожному майже числі пропагує апостазію від католицької віри до розкола; бо „Русское Слово“ не йде до тої ціли так явно і прямо але манівцями зі страху відай, аби наші крилошане не му́сїли колись голосувати проти даня йому субвенції з фондації бл. п. М. Качковского.

Отець руссофіл лиш тому пропагує ту газету: „Русская Воля“, бо она видає ся його партією по московськи. Се робить той отець, парох, якому крилошане їздили випрошувати презенту на парохію від польських ксьондзів.

Де лучить ся парох слабого здоровля або слабкої енергії або „simplex servus Dei“ або старець над гробом; там зараз заїзджає сусід особливо підчас виборів з агітацією звичайно москвофіл для якого там амбасадора свого, що діти свої віддав на жир схізмі московській. Наші українці звичайно немішають ся до парохії своїх сусідів, москвофілів бо у себе дома роботи у них є по уха, з виїмком може кількох одиниць тай молодих сотруди́ників, що сидять в місцевій парохії пароха москвофіля, що не виробив собі ніякого авторитету і поважання серед довгих літ неробства в своїм приході. Не кажу однак, що парохі москвофіли се самі нероби, борони Боже, були і є многі і дуже працюючі люди в партії напр. бл. п. о. Галька з Дубковець, але в таких парохіях сотруди́ник іншої партії чим парох нічого не порадить для своєї партії. Ще один примір. Підчас виборів до ради державної в році 1907 жив еще, тепер покійний, симпатичний 80 літний українець парох в селі Сваричеві о. Макаревич, що довгі літа ревно натрудив ся в винограді Христовім; аж тут зїзджає молодий сусід, свѣщенник в його парохію, ганьбить старця рівно з болотом на зборах передвиборчих пе-

ред парохіянами його тому, аби Дудикевичеви з'єднати кілька-детятъ голосів!

З яким огірченєм на сьвященників взагалі розказували мені люди зі Сваричева про сей нетактовний напад на чужу парохію. „Всьому, ви отці, винні“ — казав мужик — „бо не тримаєте ся разом і нарід баламутите“. — „Чого між вами така не-навість“. —

Старик бл. п. о, Іван Макаревич, хоч відай звільнений за про старість консисторією від обовязку бувати на соборчиках деканальних, приїхав на найблизший соборчик деканальний аби перед собратями пожалувати ся і виганьбити свого сусіда перед братією за такий поганий вчинок нетакту і розбудження ворогівства у парохії проти пароха. Зніюхав той отчик, що вже три роки не має часу піти до школи, письмо носом і не прибув на соборчик! Чиж не було радше післати в той Сваричів і так оплачених агітаторів, академиків, як вже так Дудикевичеви треба було голосів з'єднати а радше треба було у себе поагітувати за Дудикевичем, в своїй парохії, де люди і на злість тому пароху свому голосували за Романчуком або за поляком.

От тому з місяць на основане читальні Общ. ім. М. Качковського з'їхали аж три отці сусіди до парохії пароха, українця в Рожнітові, один з них навіть віцедекан з відзнаками крилошанськими, довіренник консисторії в справах шкільних, любитель краков'яків, діяч політичний в повіті, віцемаршалок, що не хоче підписати ученикови бідному зі свого села сьвідоцтва убожества до увільнення від оплати шкільної, аби хлопці до гімназії не пхали ся. Аж староста мусів підписати сьвідоцтво убожества тому ученикови гімназіальному.

Або як вам, читачі, подобає ся така сільветка одного з парохів — як мені оповідав один поважний декан, — глибоко очитаний українофіль. Люди не любять того пароха мало що не всі. Радіби они позбути ся його кожної хвилі, бо яких небудь противників своїх, опозиції не зносить проти себе і най-слушнійшої, найменшої. Скарг до консисторії від парохіян много і слушних. Де дасть ся, обстриже овечки і добре, але отець парох хорує на голосного і великого патриота гейби ніхто не був таким українським патриотом, як він є. За ціль головну діяльности взяв собі мабуть борбу з правительством часом слушну, часом неслушну або о дрібниці. Прецінь ми всі знаємо, що краєве правительство нам Русинам вороже. Се така гадюка, що єї треба, о скільки мож, минати, аби не вкусила. Правда сей парох бере ся за слушну справу нераз хотий не перворядну пр. за українську переписку, але і зводить борбу до абсурду за справу, що не може мати поки що ніякої основи до вибореня, бо закона на се нема. І так жадає він, аби суд, староство, деканат посилав до него осібного певного післанця по урядові кусники до уряду парохіяльного, або платив павшалі на се. Виходить абсурд та немілі, непотрібні конфлікти з властями. Декан, розказував мені, що нераз мусів їхати кілька миль до

сього пароха, аби відобрати від него кусник урядовий. Отець, парох не хоче слати на пошту громадським післанцем, бо мовляв: „він непевний, чи вийт його противник, хрунь, де незатратить урядового письма“. Була раз чутка, що наш крикливий патриот вийде до вольного краю Америки; всі власти від декана до консисторії утішили ся, що позбудуть ся клопоту; тимчасом не хотів їхати. Чи ж не можби звернути своєї енергії деінде радше в хосен якої доброї справи, в школу, в парохію, в читальню, брацтво а парохія видно занедбана, коли хруні раду громадську мають в своїх руках, видно їх є много.

За тісно йому однак в своїм селі ану треба розширити патриотичну діяльність. Щож отже робить? Іздить на основанє, збори українських читалень по селах, де парохами „кацапи“, де нераз своїм пристрасним словом підриває повагу, авторитет місцевих парохів серед темних мужиків навіть в справах церкви, навіть мимоволі своєї. Розуміє ся, як ми сьвященники зачнемо себе так взаємно нищити, вийде се на радість ворогів — Польщі воюючої — *ad maiorem Poloniae laetitiam*. Своє село, — села українських парохів — часом добре кацапські — з вдячностію прийняли би з викладами таких діячів, але нераз на празник з проповідію трудно допросити ся когось зі сусідів, бо над проповідництвом треба працювати тихо у своїй комнатці!... Ага! Один молодий сотруди́ник аж до знудження говорив на вічах патриотичні промови, але у себе до школи приходив раз, два на релігію, щоби записати в катальог, чи дневник своє ім'я сорок разів на знак, що він сорок разів чи кілька там був в школі, аби комісар від релігії його не чіпав, що не вчить релігії. І таких діячів досить є у нашого духовенства особливо в середнім віці, кричить, навертає цілий повіт, всю Галичину а не годен, не бере ся до того, аби зробити лад в своїй парохії в церкві, основати читальню живу, заложити школу. Якби наші отці на то останнє наставляли, то певно не було би 800 сел без шкіл а то часом єще сам парох, противник є школи, тай підхлїблює темноті мужика щоби не було школи. Знаю такий випадок, що парох аж до міністерства писав, аби не було в селі двокласової школи о трех саях, лиш як бувало, один учитель; хоч село велике на 2.500 душ. Як може учитель один успішно вчити таке велике число дітей, яке є в так великім селі: —

Раз дістав був один отець духовний, старший, парохію і серед розмови я завважав, що там нема школи, — не мож буде нічого навчити основнійше ні з катехізму, ні моралі християнської; — а він на се каже: „то єще ліпше“; — я замовк; — відай тому ліпше, бо не треба буде ходити до школи на релігію, а в розмові сей парох єще більшим був опозиційником, горячим патриотом українським, ніж само „Діло“, яке пильно вичитував.

Щож казати про се аби такі діячі старали ся о приватну школу людову, як „край“ не хоче своєї дати, поставити.

Потім такі отці патріоти — нащастє вже немногі, не кажу за всіх, бо і тепер є дуже много тихих щоденних працівників і що раз більше їх прибуває, — горячі повітові, краєві, соймові, що все говорять одну і ту саму промову одного і того самого змісту, чують ся покривджені, що ніби їх консистория небачить, єпископ не дає відзнак а дає якимсь там „кацапамъ“, „остентаційно“; дарма, що ті „кацапи“ деякі сидать в селі, точно вчать в церкві, в школі, в читальни. Прецінь ординарият не поставить наших голосних парохів над всім повітом але над одним селом, де бачить мало іноді праці позитивної, душпастирської.

Часом є так, політик великий отець парох а село занедбане. Правда, до чого кому Бог дар дав! І на таке село занедбане жде з'одної сторони латинник з другої соціяліст а сіфіліс і горівка собі своє робить. А тут еще духовенство в двох ворожих таборах нераз нищить свою працю тяжку серед ворожих і так нам обставин політичних, церковних і економічно-культурних, і на два фронти треба еще бороти ся і з темнотою і „татарвою“, що не знає ніякого права над собою, що думає все про забрані краї „od morza do morza“. —

Не дивно отже, що серед такої ворожнечі духовенства упадає їх авторитет у народу, они голосу не мають, бо лиш солідарна, карно з'єдинена організація має силу. Тому нас сьвящеників сьвітські інтелігенти за нич не мають, вислугують ся нами до своїх цілій а як нас не потребують відкидають, або колись як не будуть потребувати, відкинуть без пардону, ба навіть вже тепер бють. Навіть один з найповажніших політиків, замість поїхати в свій округ на агітацію, немав що ліпшого робити, як публично пригадувати, щоби за багато „попів“ до ради державної не вибирати; ну і не вибрав нарід за багато от там на показ, бо випадало, зо два зо три без язиких або підскакевичів від „Народнаго Комітету“, щоби не робили своїм талантом, вимовою, працею конкуренції сьвітським послам. Вони „попи“, будуть собі від паради, як треба буде їх післати потішати „маму“, чи там ганьбити свою одіж сьвященичу похвалами соціялістичного терору. Правда, ми сільські патріоти в своїй скромности, не дремо ся високо, бо може справді, ви панове, ліпше знаєте від нас потрудити ся на добро України у Відни чи у Львові. Поживем, побачим. —

Тоту нашу ворожнечу використовують панове сьвітські, газетярі, — анархісти, деякі послы, політики для своїх нераз єгоїстичних цілій поклукуючи ся на патріотизм, щоби ми всю роботу за них над сили і здібности робили а покинули скілько дасть ся в церкві в школі. Занявши нас лиш справами сьвітськими, — з другого боку пресою і у люду і у інтелігенції підривають віру християнсько-католицьку так, аби они могли колись без нас, клиру, обійти ся, як буде вже досить в народі робітників, нехристиян — вольнодумців хитро за наші гроші нашою працею вихованих. Наші панове, „патріоти“ в часі ви-

борів особливо, не мають на стільки такту і розуму, політичного змислу в інтересі національним-українським, щоби бодай у людській пресі своїй не підривати нашого авторитету яко духовенства і церкви, щоби не виступати проти церкви, її науки, єпископів, використовуючи яко людей нераз слабії їх сторони дрібненькі, щоби не змушувати нас сьвящеників з тою пресою бороти ся на встид на ганьбу перед москвофілями і Поляками. Москвофілі більші дипломати.

Ми знаємо, що і серед москвофілів є великі безбожники приміром господин М. агітатор з Підбережа, що зі злості до свого пароха навіть москвофіля три роки дітий не хрестив, — але они в інтересі своєї партії старають ся оминати в своїх органах борбу проти церкви.

Знають панове „патриоти“ чейже, що они без нас, „попів“ не годні обійти ся в якій небудь акції по селах чи то політичній, чи народній що найменше в трех частях краю. Такий пан Петрицький і товариші вибрані і підпірані духовенством силою пари нераз підписують таку шкандальну інтерпеляцію, котра так грубо і ординарно обиджає католицьку церкву, що навіть самі два сионісти цофнули свої підписи як: Малер і Стравхер.

А тут ми духовенство не з'організовані як слід, ворожі проти себе стоїмо, розкинені по селах без своєї преси католицької, навіть людової, бо на ганьбу нашого духовенства „Основа“ перестала виходити. Правда то, що доки будуть дві партії себе поборюючі, національні в нашім духовенстві, не будемо ми мати такої сили і значіння як пр. духовенство в Німеччині, в західних краях австрійських, словінське, чеське або і польське, що не бере ся о се, якої оно народности, бо се у них *ein überwundener Standpunkt*. Впрочім і без третини москвофільської самі українські сьвященики моглиби утворити сильну організацію католицьку, колиби они се понимали, бо колись буде за пізно.

Се наше сумне справі церковній і народній шкідливе положенє особливо ворожнечу, несолідарність, антицерковний напрям, а за тим для „патриотизму“ вислугуванє всяким партіям нехристиянським більше або менше пізнали наші особливо два молодші єпископи їх Пр. Митрополит Андрій Шептицький і Гр. Хомишин. Они постановили, оскільки на разі дасть ся, бодай в части зарадити злому. Ціла їх діяльність до того стремить від цочатку обнята своїх єпископських престолів. Розуміє ся, шершені особливо з газет — заворушили ся проти них, слідять і поганяють кождий їх крок; бож готові наші метадори великі стратити в духовенстві покірних рабів, і духовенство готово поступати всюди не так, як они бажали би; але піти за своїми єпископами в справах конечних в християнським дусі до ревної праці передовсім у церкві і школі, в своїм селі особливо а від-

так доперва, о скільки часу стане, і наука Христа дозволить, на інших полях сповнивши нераз многі свої обовязки.

Така робота тим панам не подобає ся і всяке стремління до того.

І так панам газетярам а за ними і сьвітським вольнодумцям немислячим автоматам не подобає ся поступово зреформоване виховане нашого будучого клиру в душі католицьким, в душі любови і праці для ближнього на добрих, на ревних душпастирів, працюютих, учених богословів а не лише (в семинарії і в життю) читачів газетярських пустих, воднистих а навіть антихрихриянських елюкубрацій та романів, — побожних людей ба навіть страх сказати — якихсь аскетів — мовляв „біготів“. („Діло“ ч. 182.) Сьмішно то булоби сказати, колиби пр. лікар незнав своїх фахових наук і не старав ся в них поступати а читав лиш романи навіть гарні-артистичні особливо підчас студій медичних. Правда до „попів“ є інша льогіка. Прецінь кождей християнин є більше або менше „аскетом“ то є здержує себе від переступлювання етичних законів — від зла і уживає на се різних способів сполучаючи жите активне з контемплативним.

Тому від часу до часу в своїх газетах „Ділі“ „Галичанинъ“, „Свободі“ „Русским Слові“ (особливо на еп. Сотера Ортиньского) і інших виливають панове дневникарі при помочи вислужених навіть катихитів цілі цебри лайок на єпископів і сьвящеників відсуджуючи їх від чести, патриотизму звучи їх зрадниками „валленродами“? (Статя „Діла“ ч. 182. *Ad maj. Poloniae gloriam*); хотяй від сотки літ не було у нас так широко діяльних, жертволюбивих на цілі народні, працюютих, вимовних, учених, приступних єпископів а таких щирих, горячих українців а таких незалежно стоячих від клямки ц. к. ряду нам ворожого, але розуміє ся, католиків горячих в ділі не лиш в слові і серци. Розуміє ся український патриотизм свободолюбний не полягає на непотрібнім і несправедливім поступованню взглядом сьвящеників неукраїнців, котрих з кожним роком убуває в застрашаний для них спосіб. Нині на двох перших роках богословія у Львові і в Станиславові не ма ані одного питомця, неукраїнця, москвофіля. Впрочє по що з москвофілів робити великих людей, мучених ніби людей, они яко мірноти зсезнуть незадовго з лиця землі. Нащо їх піддержувати борбою! І так працю єпископів і духовенства старають ся деякі людиці наші нищити на велику радість і славу воюючої Польонії. Так. ви панове, працюєте *ad majorem Poloniae laudem, laetitiam et gloriam* а не наші єпископи, як ви хочете вмовити в товпу ваших безкритичних читач.в. Знайте панове з „Діла“, що чи скорше чи пізнійше мусіла прийти реформа духовних семинарів і так доконає ся і організація української католицької партії.

Велике то провидіне Боже, що Бог зіслав нам таких людей як їх Пр. митрополит, Ан. Шептицький або єпископ Гр. Хомишин, Сотер Ортиньский, Отці Василяне, що они всі у ку-

пі поступенно зреформували наші семінарії духовні, в противному разі булоби се вийшло *ad majorem Poloniae gloriam*; бо звісна то справа була, що наше духовенство, хоч спосібніше далеко від латинського, але не працюйте зовсім, не вміло нераз особливо по містах притягнути до церкви руської своїх вірних, робило і робить і тепер такі комедії як де в горах між бойками за треби, з відправою аби скорше, з науками як будь, що собі нагадає вже на проповідниці. І душ ставало чим раз менше! Кілько то навіть патриотів о. Трещаківському в Городку відпало душ через нетакт! Наш люд і інтелігенцію особливо півінтелігенцію як взагалі всіх християн не притягнемо до нашої найбільшої інституції руської, церкви, як она не буде в силі скоро, легко сповняти свого завдання, — ведення до спасення освященем душ християнських і сповнення свого принципіального першого завдання а відтак через те і другого національного обряду і життя. Спосібними до того завдання подвійного може вчинити духовна семінарія виховуюча в душі християнського ідеалу сьвященника до життя контемплятивного і активного, аби він учив не лиш словом але і житєм своїм примірним по засадам, яких сам учить. Дивіть панове, де є ревний душпастир, де добре проповідує, катихизує, побожно сам жие, обходить ся по людськи з людьми, не стриже понад міру своїх овечок, за порядок у церкві дбає, там в селі і патриотична робота йде легко, там чи українство, чи кацапство великі, могуті, там латинник до своїх сухих обрядів не притягне людей, але латинників еще притягнути мож до нашої церкви. Розказував мені один працюватий парох у винниці Христовій, що понад 300 латинників притягнув до нашого обряду в своїм селі — еще перед конкордією. „Відтак“ — каже — „я міг латинників забрати до послідної лаби, — але по конкордії вжем дав спокій“. В парохії того пароха, були школи від 1848 року, люди письменні в $\frac{1}{4}$ частях а коли прийшов відтак українець завіда-тель по єго смерті довів до того, що нині з тої парохії є до 15 учеників в середних школах, бо сам парох „старорусин“ — „кацап“ був противний, аби діти хлопські вчили ся в середних школах, щоби Україна не прийшла в село. То однак не помогло, бо молодіж і богато старших вже нині українська з переконання. Так отже праця і „кацапа“ — вийде на користь Україні, чи тепер, чи вчетвер.

Нині вже минув ся у нас той тип латинського сьвященника, що звав ся „*servus ancillae*“, нині їх єпископи постарали ся о се, щоби їх парохі виховували ся на ревних служителів церкви; то біда буде стрінуті ся нашим лінивим духовникам з вихованем шістьдесятих, сімдесятих років, що патриотичним криком, а часом і віденьськими студиями заслонюють своє неробство.

Зважмо до того поміч ряду, велике число інтелігенції польської, що християнства не цураєся — не так як наша, — велику кількість орденів латинських, богатство і свобідну голову від журб о родину польских сьвященників, — а додаймо

до того шовінізм польський взагалі, — то будемо бачити, з ким приходиться нам конкурувати! З'єдинені лиш ревною працею Русини зможуть сей напір відперти! Не час би нам ділити ся бодай в національній справі! Тому не можна так важних робітників, як сьвященники, лишати без виховання і впоєня ідеалу ревної праці там, де успіх найпевніший і найпотрібніший і найкористніший для широкого діла народного, то є, в церкві. Лише ворог народу нашого може бути ворогом реформ семинарій наших *ad maiorem Poloniae laetitiam*. Ану підіть до тих нераз довгі літа на не однім містци перебуваючих парохів, ососливо в горах, чи хоч „народна праця“, як кажуть наші часописи, у них є. Були у нас села в горах, що Поляк діставав всі голоси навіть при загальнім голосованню до ради державної і не диво; про школу за пядесять літ ніхто не старав ся навіть приватну ні парох, ні люди; научав парох лиш деколи про піянство, часом покричав за злодійство у него в поли чи в саді бо богословія не читав по зложеню іспитів, а як заложили школу, до школи не ходить релігію вчити, бо то для таких парохів страх кара ходити до школи а бруд, нехлюйство в церкві, якась давна обрядовщина товче ся по церкві, — лавок борони Боже — хиба одна для імощі в захристії; а все те інтелігенцію прямо відпихає від церкви а як підрізана віця, — дяк заричить, — то хоч уха затакай; нарід не сьпіває, бо як годен такий дяк навчити сьпіву. Щастє ще, як в такій парохії є самі Русини гр. католики — втогди хоч страти національної не буває. Одинока заслуга таких патріотів єще хиба втогди, як виведуть свої діти в люди, то прибуде нам трохи інтелігенції. Правда є і такі виїмки, що при приватній школі є значна освіта в селі пр. в Ілемю пов. долиньського за старанєм місцевого пароха.

Пізнавши, що ворожнеча взаїмна псевдо патріотична, як то я старав ся висше показати на конкретних примірах з нашого житя, шкодить авторитетови настостелів церковних, самому духовенству, видав Митрополит Ан. Шептицкий видно по довшій розвазі, бо доперва 27 липня 1908 пригадку і загальний, короткий розпорядок в справі стислого заховання прав парохів загрозивши карами канонічними в разі нарушеня тих прав — вмішуванем в справи їх вірних, підкопуючи повагу парохів яким нибудь способом як прим: закладаючи читальні, братства і товариства навіть чисто економічні, уряджуючи віча, збори, наради, без згоди дотичного пароха. (Львів. Ар. Відомости Ч. VIII. з 1908 р.). Навіть без того розпорядку міг Ординарият прецінь потягати до одвічальности священників за проступки означені в нім, яко за переступлене канонічного права. В практиці треба би розуміти сей розпорядок так, що сей розпорядок забороняє нарушувати авторитет, повагу якого нибудь пароха другим священником без взгляду на партії наші, понеже однак у нас звичайно парохі одної партії пр. москвофільської нарушають повагу парохів української пар-

тиї або на відворот, то сей розпорядок наказує пр. українцям діяльність в парохіях москвофілів парохів і на відворот без згоди дотичних парохів; але в парохіях єдиної партії священникам не наказує, бо такій парох навіть дуже радо згодиться щоби парох тої самої партії виручив його, поміг в діяльності особливо патріотичній, хіба би той порушував його повагу, що не мало би яко безцільне місце. Як низше покажу, сей розпорядок не то не є шкідливий, але і пожиточний і коначний. Людей світських прецінь мож післати там де не випадає священникови проти священника товариша ворожо виступати, хочби і в як патріотичній світській справі, бо Христос сказав до своїх апостолів що „по тім вас пізнають, що ви мої ученики, як ви будете любов мати між собою!“ А ми священники, числимо ся прецінь до учеників Христа.

Розпорядок сей з 27/7 1908 Митрополита нашого викликав лють велику у панів з „Діла“. Появила ся в числі 182 з дня 14 серпня 1908 злобна стаття, під заголовком: „ad majorem Poloniae gloriam“ проти Іх. Пр. Митрополита Ан. Шептицького. Ся стаття викликала у мене висше описані рефлексії і опис випадків і образків з життя наших парохів, аби показати як марні обави і аргументації „Діла“ в повизшій статті з 181 числа з дня 14 серпня 1908. Тепер еще коротко хочу відповісти на закиди повитшої статі, так некультурної, о скільки доси самим представленням повисших фактів і образків з життя партійного наших священників до сего місця не дав я відповіді на закиди сеї статі.

Бачимо ми і видимо ясно, що дух таких статей се служба для Польщі у нас, хоч може несвідомо — на радість її велику і славу. „Діло“ так лементить проти Митрополита Ан. Шептицького, неначеби він завзяв ся одним махом запродати Україну всю Ляшві і став „валєнродом“, показав, що він ним є через те. що пр. (як пише „Діло“) о. Петрицький тай еще кількох українських отців не будуть могли поїхати до села пароха „кацапа“ підривати його повагу, або як ціла гурма завзятух, фанатичних руссофілів, священників перестане непокоїти парохів українців, як пр. то було недавно в Лешневі, Трудовачи, Ярославичах, Рожнітові, Сваричеві і всюди де їздив о. Марков і інші по агітаціях проти парохів, українців. Щоби однак така діяльність приносила більший хосен українській справі, чим компромітацію дорогої нам справи — дуже сумніваюся! Прецінь обовязком Єпископа ворожнечу, собланзь через само духовенство поведовану — усувати; по щож там мішати ся непотрібно газетярам у внутрішні справи церковні.

Ми знаємо, що Митрополит ніколи нічого рішучого не робить без попередної, довшої розваги і застановлення і рішає справу одвітно справедливій потребі і користі церкви нашої. Здивувала мене та стаття, бо вже всякі дурниці і брехні проти церкви (повтаряні за соціалістичними дневниками, нераз доказані яко ложні) читав я в „Ділі“, але ніякої, більше нельотичної злости.

не лучало ся мені в нїм єще читати. Таж прецінь сей розпорядок звертає ся і проти обох партій і проти всяких нетактовних священників взагалі; в практиці він може пошкодити лише агітації москвофілській, бо з газет і з практики переконуємо ся що наші сьвященники, українці мають стільки праці у себе в дома, в селах і містах українських парохій, коли би хотіли лиш там загостити, що не мають часу і потреби, бо то даремна робота булаби навіть їздити по читальнях і зборах і т. д., де пробуває парох русофіл пр. симпатичний людям; розумієся крім кількох там загонистих може хвальків, що не вміють або і не хочут в дома тяжко працювати тай деяких єще молодих со-трудників, що не будуть могли підвирати авторитету своїх парохів. Прецінь до шкандалу належить се, коли сотрудник або парох під собою риють в одній парохії. Звичайно мужики темні а півграмотні йдуть за парохом в „політиці. Де мужики самі, особливо української партії, ведуть читальню, чи предплачують самі часописи українські, проти волі пароха, там не треба і агітації, там і непоможе контраагітація. Взагалі ми повинні доводити до того, щоби мужики, міщане не спускали ся на читальню але поодинокі предплачували добрі часописи, щоби підносити пресу людovu і аби не оглядати ся взагалі лиш на інтелігенцію все, тай на читальню.

Занадто сьвятий нам ідеал України, занадто рішучо ми віримо в його побіду чи тепер чи в четвер, щоби ми такими підлими, негідними сьвященничого стану способами — як ворогівство, ненависть, підриване поваги парохів, мали його ширити. Се зневага, се був би брак віри в наш ідеал рідної України, щоби на таких основах він мусів опирати ся, як підкопуване авторитет сьвященника і поваги в парохії. Се брак віри в українську чисту як сльоза справу, вірити що москвофільство наше погане, негативне потрафить з'їмунізувати ся всвоїх селах, як духовенство українське не буде вживати нікчемних, нехристиянських серепників в борбі проти него пр. підриваючи авторитету пароха, його значіння в данім селі. З'усилля москвофілів нинішні се робота потопаючого чоловіка що удержав ся завдяки угодній, колишній нашій політиці з ворогом, що ніякої угоди ніколи не додержував. Ми, українці, священники віримо, що як двісті пятьдесят літ від батька Богдана царського кнута, інтриг і указів і хлѣполапства та польських єще довших ошуканьств і понижуваня не переробили Українців на Москалів або Поляків, так і тепер наше мізерне, галицьке москвофільство не годне нам поважнійше або тревалійше шкодити. Оно: „das böse will und schafft das gute“.

Лишень до праці, панове цивілі, вас є три рази тільки, що нас сьвященників, не спускайте ся лишень на нас. Чим борше возьмете ся до неї по селах, містах, тим скорше заволодіє ідеал України над тими селамм. Панове адвокати, нотарі, лікарі, судії професори, учителі, академіки, ученики на вакаціях руште ся зі своїл хат, бесід, з поза зелених столиків від карт,

білярдів, від шахів у Шнайдра, від винця в неділю, в сьвято і йдїть на кацапські і українські села, міста, на збори, віча, до читалень, вияснить мужикови півграмотному неодну книжочку, статью, або зложить ся по грейцарю на викладачів добрих, на людюві приватні школи; бо наш мужик кацап, або темняк тому що не знає добре читати, не чув про Україну лиш лайку анти угодову, не розуміє, що читає, шкодує грошей на газетку. Заложить безплатні бібліотеки лишень для молодїжи шкільної, парубків, дівчат по селах кацапських; особливо молодїж любить читати книжочки а не має де їх дістати, бо оплати до читальні дати не має звідки, а як она призвичаїть ся до читаня, не кине до віку книжки з рук. А знов тих горячих, здорових, талановитих, симпатичних масам діячів сьвященників, когрі у себе певно упорядковали українські справи, а котрим розпорядок митрополита забороняє йти до парохії кацапського пароха, просимо до наших сел, міст, де є ми українці перохи до наших читалень, з викладом на віча, збори, справоздання посольські; приймемо вас, як всіх панів, українців — християн з отвершими раменами, щоби зворушити неодну ту міщанську, або підгірську колоду, бо нам в неділю в грудях дух запирає від говореня і відправи в церкві. Три четвертини міст в Галичині і сел ми парохи укряїнці займаємо, отже є куди рушити ся. Вже семий рік душпастирюю, а який би я був щасливий в тих селах, де я був душпастирем, повитати такого діяча бодай раз в місяць в себе в селі, що заступивби мене в просьвітній роботї. Ага, був раз п. Крумголиц на агітації предвиборчій, тай оден пан лиш хотїв дати представленє, тай один пан професор української гімназії ходив часом по під читальню. Москвофіли не можуть рости і остояти ся, бо се люди, що вегетують лиш на те, аби нас, українців поборювати, а партия та не удержить ся, що лишень має негативи, а про позитивну роботу нич. або мало бдає, бо нема і кому. Москвофіли нічого культурного не витворили, лиш негативні українські типи і не витворяють. Прецінь Наумович писав по українськи! Прецінь російської культури за сорок лїт в Галичині не то не видали они але і собі не присвоїли витвореної в Росії. Котрий вивчиться російської мови і літератури у них, вертає до нас в наш табор. Всї спосібнійші таланти давнійше і тепер покидають своїх воспитателїв кацапів і колишний свій табор москвофільський, бо нїякий чоловік маючий якісь ідеали, спосібнійший не вдовольнить ся негативами пр. Стоцкій, Федак, Васильчук, Будзиновскій, Жук, Святицький, Дзерович, Сідельник і інші многі. Они тепер у нас більші або менчі провідники, генерали. Москвофіли навіть своїх людей не уміють пошанувати, їх таланту, независимої думки в своїм лоні. Дівчат москвофілок майже нема, серед інтелігентів! Негативну сторону русофілів наших між людом показує їх орган „Русское Слово“, ⁸/₉ числа присьвячує полеміці з українцями. Такого великана, діяча, як Оленицький, низше ставить она від письменного мужика, Скоблика.

Ах, як сьмішно, як радісно подумати, що то вода на наш український млин!

Люд скоро працюю і підданем лектури української зискаємо. В однім селі знаю мужика, що пренумерував і страх вичитував „Просвѣщеніє“, любовався Наумовичем, повісив його портрет між сьвяті образи, а він нині перший в селі осьвідомлений лектурою українець, сторонник „Основи“ кат. української партії. Знаю, що читачам „Русского Слова“ подобала ся „Основа“, бо кажуть, сварки там нема. А „Народне Слово“ знамените для пів інтелігенції і жінок. Жінки кацапів навіть предплачують і читають його.

На „кацапів“ найліпше не звертати уваги, робити свою позитивну роботу, не занадто полемізувати з ними, так якби они не існували. Хвилеві успіхи москвофілів при підмозі польско-австрійського ряду се тим скорша їх загибель.

Не пустять москвофіли в свої села нашої української організації в дусі католицьким („Місіонар“, „Основа“), то там прийде т. Вітик або Триловський, як кажуть у нас, „з козаками“ зі „Січами“ основаними на історії і традиції народній антипольській. „Січ“ то радикальне антідотум на заразки кацапства, воно від того гине зараз, нагло. Коби нам зорганізувати християнські „Січі“ так як пр. в Перегінську під покровом січової Покрови і Ангела хоронителя України св. Михаїла під малиновим прапором гетьманів Богдана і Івана Мазепи. Або то Трильовський купив монополь на „Січ“. Власне то дуже добре що „Січ“ полякам не подобає ся!

Партія москвофілська у нас, особливо між сьвященниками се не тоті російські демократи, се витвір шляхотсько-польського духа аристократичного, се є консервативні аристократи давньої породи хоч самі з хлопського роду зі всіма хибами і прикметамн української товпи мужицької, що не хочуть поза читане апостола і ремісло більшої осьвіти люду. щоби мужицькі сини не йшли до висших шкіл. Явні або тайні противники висшого образования мужицьких дітей є тому, аби „Україна“ не прийшла до парохії, їм не треба прецінь продуковати інтелігенцію, бо є готова в Росії, хиба назлість українцям повстали великі бурси кацапські у Львові в Бродах, в Санчи, але і в тих бурсах тепер є переконанє що десятий ученик українофіл. Подаю на се докази з досьвіду. Навіть такий русофіл діяльний в своїй парохії, той розум Наумовича — бл. п. І. Галька, безперечно один з найкрасших умів галицької інтелігенції, хоч дбав за людові школи у себе в парохії був противний посиланю дітей селських до шкіл середних так, що навіть діти своїх свояків, мужиків не казав і боронив післати до шкіл середних, хоч міг сам ім вистарати ся навіть безплатне місце в бурсі „Народного Дому“ яко добродій „Народного Дому“. Такий о. Сойка з Ціневи заявив виразно, що він противник посилення дітей до шкіл середних. Є на то сьвідки. Такий о. Авдикович з Княжолуки не хоче даже видати навіть метрики кре-

щення, аби хлопець не пішов до гімназії. І таких много діл сих отців з очевидною шкодою національною, бо без інтелігенції годі видержати конкуренції з Поляками. Інтелігенція сеж мозок народу. Сеж непростимий гріх наших діячів від 1848 року, що замість висилати мужицьких синів масами в середні школи сварилися про букви і дзвінки. Не так булиби ми днесь стояли. А були тогди еще богатші далеко мужики чим днесь, мали би були за що свої діти учити. Трудно вчити прецінь многих за гроші небогатої інтелігенції нашої.

Яке то се москвофільство фанатичне, тепер не перебираюче в середниках. Якто не мило вразило моїх парохиян, що парох, мій сусід, москвофіл не хотів привитати ся зі мною під час виборів, як мої парохияне як славні запорожці станули до виборів, в великім числі, хоч я свому сусідови не старав ся ані одного виборця забрати, мій аґент парох не запроектував мене навіть до комісії виборчої, хоч міг. Така ворожнеча деморалізує нарід і без того могло обійти ся; деж та згода і любов християнська! Представмо ми собі, що такому парохови русофілови заложити українця сьвященник в парохії читальню, устроїть збори, виклади, часто буде бувати в тім селі, в тій читальни. Яка то борба буде в селі між двома сьвященниками і між людьми. Навіть церков готов парох москвофіл замінити на місце борби проти української аґітації і пароха сусіда, українця, а сусід буде всі, слабі сторони його визискувати відповідаючи йому в читальни о тім, підриваючи всякий вплив свого товариша по званю! Яке згіршене!

Або той, видко правдивий, бо невідкликаний доси висказ о. пралата Б. в домі українця нечемний, некультурний, нехристиянський, що він зачав би псами українця, пароха прибувшого на українську аґітацію — чи не свідчить се, як далеко зайшла ворожнеча партійна зі сторони москвофільського духовенства проти українців. Ніколи не був я сподівав ся того від чоловіка, що пише наукові книжки на українській мові і за підмогою переважно українського духовенства може їх видавати, чоловіка умного, з широким науковим образованием богословським і світоглядом.

Якби так о. пралат Б. де були парохом а заїхав собрат, українця їм до парохії зі своєю аґітацією — яка би там доперва була сіпанина як би они оба счіпили ся, які були би там діла любови християнської при песій помочи! Звернім ся тепер дальше до статі Діла з ч. 182 „Ad majorem Pololiae gloriam“. Шож дальше закидає она Преосьвящ. о. митрополитови Ан. Шептицькому? Закид, що митрополит хоче і може з'їмунізувати територію кацапську перед українською експанзією — аж надто дитинний і сьмішний, як показали ми доси в тій нашій статі. Так само ми показали виссані з пальця закиди повторені за дурноватим „Dziennikom Polsk-им“, і придурковатим „Галичанином“, що розпорядок митрополита з дня 27 (7) 1908

забороняє всяку публичну діяльність поза межами парохії в товариствах на зборах, вічах і т. д. Де є той заказ так широкий, в котрих словах? таж виразно забороняє розпорядок лишень: „вмішувати ся без згоди дотичного пароха в справи відносячі ся до його парохії або вірних яким небудь способом підкопуючим його повагу. Тисячі сел, містечок і міст, як ми показали, стоять отвором до діяльності українських парохів, що певно не то противні але раді будуть такій діяльності. Навіть в містах і селах за згодою пароха можна розвивати діяльність українцям сьвященникам, або де припускає ся, що не підкопує ся тим повагу пароха москвофіла пр. в тих містах, де не входять в гру, рахубу темні парохияне, мужики пр. у Львові, і інших містах. Прецінь ніхто не припустить, що збори „Просьвіти“ „Общества Качковского“, „Товариства Педагогічного“, „Дністра“, „Народної Лічниці“ підкопали би повагу парохів яких взагалі вчім нибудь, а вже зовсім ні в справах церковних, бож і не відносять ся там ті збори по більших містах спеціяльно до темних якихсь парохиян. Інша справа збори які на малім на пів грамотнім селі, де парох одинокє часом сьвітило стоїть на чолі людий, там і чисто економічна діяльність пароха, сусіда проти волі пароха місцевого може підорвати авторитет, його повагу.

Пани з „Діла“ вже від довшого часу про всяку організацію католицьку зі сторони митрополита думають зараз, що митрополит „силкуєть ся відорвати духовенство від національного руського табору і від народної діяльності, забути всякі національні почування“ і такі інші брехливі інсинуації. Де, коли, прошу нам показати — до того всего стремів митрополит; чи може тою великанською своєю працею для добра народа українського щоденною а витревалою? Митрополит і прочі єпископи і ми всі католицькі сьвященники жадаємо і до того йдемо, премо, аби всяка народна робота була в дусі християнської віри. Ми ж і від того християнські учителі народа! „Inde irae“ панів навіть анархістів, соціялістів, а в найліпшій разі вольнодумців з редакції „Діла“, котрим всякі середники добрі до ціли. Місії, реколекції, гарний спів іспитованих дяків, вся наша духовна праця для спасенія душ українців, для їх добра, в очах панів з „Діла“ — се не є народна робота. По що підносити моральність народа, пощо сповняти так працю у церкві, аби она не пустила, але притягнула нарід, щоби нарід не йшов у польські костели шукати потіхи релігійної серед злиднів дня! По що підносити реколекціями, медитаціями релігійну ревність у духовенства, аби они свої церкви, свій обряд поставили на рівні з обрядом Поляків їх церквами, ба навіть висше! Най буде церков наша стайнею моральних і материяльних брудів. одвітною хиба для найтемнішого бойка або лемка; а втогди будуть панове Вітики, Остапчуки, Макухи панове з „Діла“ йти на жниво з одного боку а латинсько-польські душехвати з другого боку від Львова почавши, а духовенство най сварить ся і витя-

гає псевдопатриотичні каштани для панів анархо-соціалістів з „Діленька“ на шкоду церкви і свого народу. Най дяки риплять як барани, пощо їм „Дяківської Бурси“, аби еще стали „клерикальними“ агітаторами по парохиях. Они не потрібні, з огляду національного, се індеферентна справа під зглядом національним, що там сьпів, відправа будуть гарні. Най, народ йде слухати органів польських!

Возьмім, панове, хочби одно з тих на гарній українській мові написаних, як ніколи передтим, „посланій“ — „посланіє“ митрополита Ан. Шептицького „О церковнім братстві“. Який там є великий проєкт організації суспільности церковної, патриотичної. Основанє читалень, шпихлрїв, діяльність харитативна, дбайливість про церкви і проче, чи се робота на користь Польщі? Села, де переводив митрополит будучи монахом еще в жите се брацтво, нині то українські твердині проти агітації кацапства пр. Скварява повіту золочівського.

По що „Народної Лічниці“ правда, панове, з „Діла“ нехай біднота українська гине без помочи лікарської або ней йде до промівників, ворожбитів і дальше, або нехай польонізує ся під впливом „siostrzyczek“ в польских подібних заведенях гуманітарних.

А ті щоденні роботи митрополита ревні, ті науки, сповіди на місиях, проповіді, промови в соймових комісиях в справі укр. гімназій, підпиране народних інституцій грошем, основанє музею наших старинностей, висиланє малярів на студії митрополитом его коштом, удержуванє бурсаків, поступ на поли церковнім пр., контроля науки релігії на українській мові в школах—чи се не робота митрополита надзвичайна в користь українського народа? А чейже від людей домагаємо ся лиш звичайної доброї роботи. Навіть негатолик Василько в радї державній підносив заслуги не аби які митрополита Шептицького для Русинів. Треба бути сліпим, партийним фанатиком, аби не бачити всіх тих діл многих добрих, а щоденних в хосен нашого народа зі сторони Митрополита. То само вже, що наш нарід має такого великого таланом і відваго чоловіка на чолі своєї церкви — є для нас великий хосен і честь перед чужинцями, перед чужим ворожим нам рядом, котрий радби був компромітациї на тих церковних ерархів.

Треба бути і крайно злобним чоловіком, щоби за якийсь один розпорядок в сей спосіб поганий, несправедливий ганьбити голову руської церкви в своїй часописи. Се підла, еґоїстична, партизанська робота львівських матадорів, тої кліки нерозумної, що шукає собі нераз зарібку, наживи на патриотизмі навіть пр. ц. к. обідів мимо польських відповідей на українські привіти. Пани з „Діла“ не оказують одробини вдячности для того чоловіка, що вернувши до народности своїх предків, посвятив себе на службу свому любому народови на поли церковнім передовсім, викпиваний злобно Поляками. Правда у нас з давна не шанували людей своїх великих, заслужених; згада-

ти би лишень гетьманів, що свої буйні голови положили за долю України завдяки сліпій товпі. Гарний то гороскоп вдячно-сти для тих всіх панів, потомків козацької старшини на українській території живучих, що як чутка йде, готовлять ся до нас вернути до народу своїх батьків. За кождий їх відмінний крок, від погляду матадорів, жде їх назва: „валенродів“. „А добре, тобі так, Шептицький, і ви, панове, прочі, було тримати ся нас, видите, які то Русини. „За ваше жито, еще вас бють“ — скажуть панове Поляки. Однак, ми скажемо: „від напасти не пропасти“. Пес бреше а вітер несе; а ми, Архиєрею разом, дальше на лан український до роботи! Не даймо себе нищити *ad majorem Poloniae laetitiam et gloriam* таким панам з „Діла“, бо як наш нарід стануть водити такі провідники і їм подібні, що будуть паплюжити наших діячів собі немилих, маючих інші, як они, погляди, — відсуджувати їх від народної чести і характеру, добра у нас довго не буде на Україні. Прийде однак може незадовго той час, що ми вас панове, зробимо зовсім нешкідливими в ім'я патріотизму і правдивого добра любої нам великої, непомежованої християнської України від Тиси аж поза Дон.

„Діло“ страшить єпископів наших пропагандою схізми російської, — „православ'я“ російського. Страхи на ляхи! Москвофіли відколи існують не годні у нас без царських багнетів намовити, крім кількох, на схізму нікого мудрого або більше осіб мимо того, що они що тижня бодай раз хвалять і поручають „руську вѣру“ себто „православ'є царофільське“ в своїх органах своїм читачам приймати. Тепер мертве московське, „православ'є“, де-нема ні „місий“, ні „реколекцій“, ні української проповіді, ні катехизації взагалі нікому не імponує, не тревожить нікого у нас ані навіть в Росії. Панове з „Діла“ хотіли би звернути єпископів, як колись москвофіли проти „куцехвостої фонетики“, до борби з вітраками до борби з „православ'єм“ пана, господина (!) Носевича місто того, щоби з'організувати жите церковне у нас проти ворогів Христа отже і схізми царофільської, там мізерненької гдесь за про спорів з парохом, що в погрозі існує доперва еще у газеті Праця парохів, то передовсім має бути праця в дому, передовсім по селax і місточках, бо у масах наша сила, до котрої стремить Митрополит починаючи від науки катихізму, навчити добре читати на біблійній історії по українськи; она зробить нас панами і у східній Галичині.

Мільйони значать, як они сьвідомі, просьвічені а не така темна колода, яка у нас у багато місцях еще, а ту колоду по парохіях має порушити духовенство а велику політику ми передовсім вам, панове сьвітські, лишимо; і як єї село підопре у нас сьвідомо своїма плечами; буде она щось значити, як не будете понижати наших сьвятих почувань дорогих християнсько-му серцю.

Ми догадуємося, знати знаємо звідки, за про що та стаття висше згадана взялася; се перша нагода до мести за се, що Митрополит не змовчав, бо не міг мовчати при свідомості свого обов'язку, не похвалив мовчанем похвалів в честь терористичного, убійства політичного, яко приміру на будуче, хочби як патріотичного але все забійства нехристиянського, не міг мовчати на похвалу поганих середників і до доброї навіть цілі; — сеж чисто вшехпольський „огоїзм народови“, що вважає всі середники погані, отже гноблені і знищені Русинів, добрими до цілий патріотичних, польських, противний вірі Христа. В своїх творах авторитет ваш великий, М. Драгоманів, ганив все убійства терористів в Росії яко безцільні і неетичні, котрі, як ми бачимо днесь, не довели зовсім до цілі мимо тільки жертв найкрасших, молодих людей передовсім України, бодай до якоїсь людської конституції, бо не було щоденної витревалой праці з долу місто терору, що дармо стільки жертв забрав, достойних красшої справи, а царі його чиновники дальше стріляють людей і без суду шлють мілїони найспосібніших людей на Сибір на неробство. В самім р. 1906 вислано на Сибір 1,300.000 людей. Читайте твори Драгоманова ліпше а остигне ваш запал до атентатів на будуче яко ідеалу прихваленого для нашої молодіжи. Постійна, щоденна праця з долу між масами нас всіх Українців розібе як пилину штучне панованє над нами наїздників по обох боках кордону, а атентати з нашою шкодою з'організують ворогів України особливо проти зависимих, боязливих Українців, збудять чуйність наїзників, знищать наші молоді сили як пр. на російській Україні, а до цілі не заведуть мимо може хвилевого і користного гуку і пуку на широкім світі.

Таж так хвалений приятель „Діла“ социял - демократ Пернерсторфер пише: „Тероризм се розпука, а Русини не мають причини до „безумної“ розпуки. (Діло ч 183 з року 1908). Чи ж не так само зганив і наш єпископат тероризм? Пише „Діло“ в зацитованій з початку статі, про духовенство в Чехії, на Шлеску, в альпейських краях як сліпий о барвах наводячи хиба сплетні часописей вшехпольських (про кар. Кона), жидівських та социялістичних без ніяких доказів, бодай містця, часу, назви осіб, жерела, звідки бере докази. *Gratis assertum, gratis negatur!* Дай нам Боже тепер такого духовенства яке є у Німеччині на Шлеску, в альпейських краях, у Словінців а хочби і в Чехії такого ревного діяльного, солідарного, взагалі „клерикалів“ як там зве панове з „Діла“ не раз ревних католиків. Впрочім, чи ж, як десь там зле є так, як „Діло“ пише в числі 182, то у нас вже маєбути так само, щоби духовники з „колами“ йшли на своїх політичних противників. Чи ж се що доказує? Чи ж то гарно, щоби нападали так, як в Лешневі під Бродами сьвященники з деканом Туркевичем під проводом Дудикевича з „колами“ в хлопських рухах ва віче в селі українського пароха, де більшість парохиян українофіли? чи годить ся се з гідністю сьвящеників в сей спосіб підкопу-

вати повагу пароха хочби і у меншої частини прихожан? В виду того, що ми досі сказали, чиж можуть радувати ся комплетний анальфабет нераз злобний в руських справах „Dziennik Polski“ і його тепер великий приятель „Галичанин“ з того розпорядку митрополита з дня 27 (7) 1908. Радість, вк видно, оперта на основі фалшивих преміс, що той розпорядок на шкоду України, а то як раз вийде противно; а наше „Діло зараз на слово їм повірило не роздумавши як слід, виписало дурниці в інтересі відай кількох крикунів, що радіби бодай голосом відзначити ся, „ось то які ми патриоти“.

„Від написи не пропасти“, скажемо ми вкінці до наших єпископів і ревних сьвященників Христових учеників, бо Христос обіцяв своїм ученикам, що не будуть їх любити многі сьвѣтові люди, „бо ви є мої ученики“, а се їх певно не зразить до дальшої праці на розлогім нашім лані України.

Дня 22 серпня 1008.

свѣщ. Іван Мазепинець.

Голоси з кругів духовенства в справі популярного видавництва для народу.

Справа видавництва Тов. сьв. Ап. Павла порушувана двократно в нашій часописі заінтересовала наше духовенство о стілько, що до редакції зголошено в тій-же справі кілька статей, в яких Вспр. Автори висказують про то свої погляди та плани набудуче. Не відказуючи вартости другим статям думаємо, що найбільше роз'яснить рушену нами справу статя о. Осипа Вигнанського, бо дає реальні вказівки, як таке видавництво утревалити і зробити хосенним, тому містимо її в цілости. Статя тим актуальнійша, що рівночасно кидає дуже влучну думку що до того, яким способом наше духовенство моглоби спільними силами піддержати часопись для народу того рода, як „Основа“, що в послїдній хвилі мусїла бодай на якийсь час звинути редакцію якраз задля браку материяльних средств. (Ред.)

В ч. 12 „Ниви“ в статї під наголовком: „В справі видавництва Товариства сьв. Ап. Павла“ порушено дуже важні, особливо в теперішніх часах, питання. Між иньшим говорить автор статї, — що у нас католицька преса дуже слабенка, що часопись

„Основа“, ледви веґетує, 2) підносить конечність мудрої кольпортажі книжочок релігійного змісту, особливо видана Товариства свв. Ап. Павла.

В обох тих справах осьміляюсь забрати голос.

1. Що до ширеня католицьких часописий особливо „Основа“. Нашому селянинові тяжко приходить відразу дати цілорічну, або хочби піврічну предплату на часопись. В тім треба йому помочи. Як? Чи може предплачувати за свої гроші для людей „Основу?“ Ні! Не гроший а праці треба тій справі посвятити. Праця не велика а успішна: Треба пояснити людям, що то за часопись „Основа“, сказати, що хто схоче замовити собі „Основу“ не мусить відразу цілу предплату платити, а може квартальними або місячними ратами сплачувати; квартальна рата 1 корону а місячна 36 сот. винесе; дуже бідним можна дозволити, щоби при відбираню кожного числа „Основи“ платили (по 9 сот). Сказати дальше що неконечно замовляють на цілий рік, можна замовити на півроку, на квартал а навіть на місяць. Вкінці заохотити, щоби як найбільше число парохіян „Основу“ собі замовило, подати точно час, коли мають ся зголосити до пренумерованя — найлучше, щоби зголосились сейчас, того самого дня, як їм про „Основу“ скаже ся — в неділю чи свята по Службі Божій або по Вечерни. До кого мають сголошувати ся? Таки до священника! Будуть такі, що замовлять „Основу“ на місяць, інші на квартал а знайдуть ся і такі, що замовлять і на цілий рік. На місце тих, що зголосять ся лиш на місяць або квартал — треба заздалегідь заохотити нових предплатників — а то для того, щоб удержати все певне, стале число предплатників. Особливо треба приватними розговорами з'єднати для „Основи“ тих письменних людей, що читають иньші газети — а то тому, щоби пізнали правду та залишили читати газети ворожі Церкві. Предплату за „Основу“ буде можна посилати до Адміністрації що місяця. Єслиб напр. було 10 предплатників в громаді, а кождий зложить 36 сот. місячно — то що місяця можна відослати, бо се робить 3 К. 60 с. т. в. майже річна предплата за 1. примірник а до сего ще і та користь, що Адміністрація малаби все під рукою гроші.

Адміністрація „Основи“ радо на таке услівє згодить ся і пришле кождому священникови тільки примірників, — кілька зажадав.

А як гарно „Основа“ тогди буде стояти? Єсли взяти, що Єпархія Станиславівська має 21. деканатів, а в кождім деканаті пересячно 20 парохій, а в кождій парохії лиш 10 предплатників „Основи“, то „Основа“ числилаби в самій Єпархії Станиславівській поверх 4.000 предплатників. Єсли вчислити до того ще Єпархію Львівську і Перемиську, то при енергічній праці цілого українського духовенства, можнаби відразу „Основи“ заповнити тривке, дуже добре істнованє, бо числилаби поважне число предплатників а Адміністрація не булаби в грошових клопотах, бо — як я згадав — предплата впливалаби правильно що місяця.

Такої енергічної праці для „Основи“ требаби посвятити хоч до кінця сего року — а коли люди засмакують, то в слідуючій році і без принуки заперенумерують, а принайменше вже не треба буде великої агітації, бо „Основа“ буде ширшим кругом знача. Праця і агітація в розширенню „Основи“ з нашої сторони конечно, бо коли інші часописи взаємно себе поширяють, одна другій робить добру рекламу, то з „Основою“ поведуться наші псевдопоступові часописи по мачошиному, проти неї виступають, на ню галюкають. Белиж ми священники не возьмемо на себе обовязку ширення одинокої у нас католицької газети, так она мусить засьнітитись, упасти на втіху ворогам, а нам на сором.

Тож Вспя. Отці сейчас берім ся до сего діла, але енергічно, бо „время люте!“

Як то — скаже може хто, то маємо бути агентами часописи. Ні — ширити католицьку часопись — се нас не понижує, се противно наш обовязок!

Радикали наші не то праці не щадять, але і гроші свої лажать, та розкидають свої видання між народ.

Впрочім до помочи можна взяти собі спосібніших і свідоміших людей в селі. Кари за кольпортажу не потребуємо бояти ся, бо в тім случаю се не кольпортажа у властивім значіню — бо тут є передплатники, а ми їм унегшуємо лишень предплату. —

2. Що до кольпортажі книжочок релігійного змісту, передовсім видання Товариства свв. Ап. Павла, хочу вказати спосіб, вправді не новий, але практикований в інших народів, от хоч би у наших сусідів, з великим успіхом. Іменно добре булоби держати в захристії, чи у себе, молитвослови розличного видання і в різних цінах і розличні книжочки релігійного змісту а людям заповісти, що такі а такі книжочки можна все дістати. На то не потреба великого вкладу; вистарчить около 20 корон, Тоді в кождій парохії розійде ся що року релігійних книжочок поважне число, а видання товариства свв. Ап. Павла не будуть потребувати лежати на складі цілими літами — а хосен моральний великий!

Священники що правда, спроваджують для своїх парохіян молитвослови і релігійні книжочки, але звичайно лиш на виразне прошенє потребуючих — але не розходить ся тих книжочок в такім числі, як би належало сподітати ся — а причини в тім, що наш чоловік хоче перше бачити то, що купує.

Мігби і тут дехто закинути, що кольпортажа не дозволена. Думаю, що кольпортажа „мудра“ ненаразить священника на кару.

Вкінці дотично обох справ кидаю ще одну гадку:

В кождім повіті є кілька містечок. Добре булоби в таких містечках позакладати склепи, де продавано би молитвослови, образці, образи, релігійного змісту книжочки, хрести, хрестики, медалики і католицькі часописи.

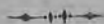
Возьмім про образи. Наші люди записують нераз через різних чужих агентів, навіть жидів образи напр. образи, що вигравають неконче релігійні арії; наші люди дорого за такі образи платять, ще їх агенти ошукують, а так з таких склепів моглиби діставати образи гарні, не богомази, до того образи українські і з українськими написами. Склеп такий мігби стати на уділах священників. Вистарчилиби, якби кождий священник вложив на ту ціль 10 корон. Треба би вистаратись о позволеня властей на отвореня такого склепу. Склеп міг би вести хто небудь, але письменний чоловік, за певною нагородою

На нагороду бувби певний опуст від тих Видавництв і фірм, від яких побирало би ся товари, добровільні жертви, малі запомоги від громадских рад дооколичних сел за вставленем ся священників, а знайдуть ся ще иньші жерела. Нагляд що до рахунків, записуваня чи спровадження товарів мігби вести місцевий сотрудинок чи катехит. — Тих кілька гадок кидаю, а Високо пр. і Веч. Отці будуть ласкаві передискутовати на своїх зібранях і о скілько нададуть ся зреалізувати. А може ще хто з Висок. прест. і Веч. Отців подасть лучший і практичнийший спосіб, бож дікуєся лиш підпре справу.

о. Йосиф Виганський
в Копичинцях.

Голос чужинця про наші церковні відносини.

О А. Пальмієрі, се один з найлучших знатоків православного сходу; з особлившим замилованем займає ся він студиями над історією і теперішнім станом церкви російської. Знане своє старає ся він черпати безпосередно з російских жерел і при помочи докладної обсервації теперішних церковних відносин в Росії. Дуже проте пожаданим являє ся для цілого католицького западу недокладно обізнаного з відносинами в рос. церкві его обємистий твір „О російській церкві“ (P. A. Palmieri. La chiesa russa, le sue odierne condizioni e il suo riformismo dottrinale. Flor. 1908. 759 ст. 8^о). Для нас інтересний сей твір і з сего згляду, що містить в собі замітки про наші церковні відносини в уступі п. н. „Безсильність апостольска увіятеких Русинів в ділі навернення Росіян на католицизм“. Ми подаємо дословний переклад сего уступу без ніяких уваг з нашої сторони. Ред.)

Не лишень Поляки, але також і уніяцкі Русини є безсильні до розширення католицизму межи Росіянами. Руско-уніяцка церква в Галичині, особливо по Львівським синоді з р. 1895 (має бути 1891 п. п.) на якому був председателем Августин Часка Ч. С. А., вступила в період розцвіту і обновлення, що дає найкращі надії на її будучність. Митрополит Андрей Шептицький, який кермує її долею, завдяки своєму високому походженню, подиву гідним дарованям ума і серця, ставодним з найдіяльніших піонерів умового і релігійного розбудження Русинів.

Однак наслідком цілого ряду причин, які не тут місце вичисляти, богословське образование руско-уніцького клиру стоїть ще й доси на дуже низкім рівні¹⁾.

Ті самі Василяни, які колись мали значний вплив в Малій Русі і віддали цінні прислуги католицизму²⁾, прибиті політичними невгодами, попали в сумний стан упадку, та залишили студії богословські. Недавно тому їхні монастирі зістали зреформовані через Гауїтів, однак треба ще часу, заким та реформа принесе багаті оwoчі.

Впрочім апостольство вимагає енергії моральної не буденної, а уніяцький клир, чи тому, що він є абсорбований журбами родинними (католицька церква толерує супруже руских сьвящеників), чи тому що є захоплений жаром борб політичних, не є встані посьвятити для ідеалів релігійних свій добробит матеріальний. Прикро нам се говорити, але се факт, що клир руский уніяцький не має апостольського духа, який бувби потрібний до сповнення тяжкої і небезпечної місії.

Вкінці й задля політичних причин не багато зроблять галицкі увіяти для справи розширення католицизму в Росії. Тяжко-гірко жило ся уніяцькій церкві під польським панованем; ненависть, одна ненависть з того вийшла. Руске панство, виховане в польських заведеннях — по більший части в школах Гауїтів, перейшло з часом під впливом учителів на обряд латинський; славянський остав ся лише при черні, яко єї познака та й ріжниця між нею а шляхтою. До того ще й латинські єпископи та й взагалі цілий латинський клир у своїй гордості зарозумілій не мав для унівтів — хиба лише погорду. Їм здавало ся, що славянський обряд носить у собі скриті сімена схизми,

¹⁾ Volanskyj, De statu praesenti ecclesiae et litterarum theologicarum apud Ruthenos in Galicia, Slavorum litterae theologicae, 1906, II, ст. 191—193.

²⁾ Петровъ, Очеркъ исторіи базилианскаго ордена въ бывшей Польщѣ, Труды кіевской духовной Академіи, 1870—1872; Wolyniak, Bazylikańskie klasztory unickie w obrębie prowincyi białoruskiej, Przewodnik naukowy i literacki, Lwów, 1906, ст. 72—91; 171—192; 269—288.

що уніяти не гідні й називати ся щирими католиками. Один з єпископів так далеко загнав ся, що поважив ся висказатись, що волить православних як уніятів, Сьвідька власть трактувала Русинів гейби яку менше вартну рас: навіть єпископіув уніятських не допускала до сенату.³⁾

Польські письменники, знані зі своєї науки і безсторонности (пр. Всєв. Ліковський, єпископ-суфраган познанський), просто оплакують ту сумну в своїх наслідках політику: вона і рускі серця ненавистію до гнобителів наповняла і католицьке діло у Росії спиняла.⁴⁾

Польські магнати і польський клир, не розрізняючи між латиньським обрядом а католицизмом, старали ся Русинів златиньщити. На синоді Замоїскім в р. 1720. перепачковуване латиньства в славянський обряд сьвяткує свій триумф. Та без згляду на сю втискаючу ся латинізацію польський клир все ще таки руске уніятське духовенство зневажає та з нехітю до него відносить ся.⁵⁾

А так закорінила ся тая нехіть, що ще нині вона процвітає, що ще нині ятрить-збільшає неагоду між двома клирами Галичини. Для польського клиру уніяти — то жадні католики: у них скритий, чи явний нахил до схизми; тому й не мож їм довіряти, тому й треба їх латиньщити, щоб утвердити їх у вірі. У відповідь на її оскарження заявляють Русини, що в поляків ані на гадці наверненє Малоросії на католицизм та з'єдиненє церков, але спольщенє Руси — ось чого вони собі бажають. А що до сумнівности католицьких почувань — Русини фактами з історії церковної доказують, що так звані терпіня церкви католицької в Польщі як раз до уніятів відносять ся, бо власне вони заповняють своїми іменами сторінки каталогоу католицьких мучеників в Росії, лише Поляки захопили собі славу, туго

³⁾ Zdziechowski, Polsko-rusiński spór, Москва, 1907. стр. 10.

⁴⁾ Після ученого польського єпископа упадок унії між Русинами спричинили в значній часті польський уряд і Поляки: Einen nicht geringen Antheil an der Schuld des Verfalls des Union in Ruthenien hat auch die polnische Regierung und die polnische Nation, — Geschichte des allmählichen Verfalls der uniirten ruthenischen Kirche im XVIII und XIX Jahrhundert unter polnischem und russischem Scepter, Познань 1885, т. I, стр. 294. Польські єпископи пробували кілька разів підчинити собі руских владик, а й зі самим митрополитом поводити ся завозуміло й згідно, стр. 297—298. Низший знов клир мусів оплачувати ся латиньському сьвященству десятинами, латиньським єпископам річною даниною — так, що попав у крайню нужду. Польща „через свою недбалість і каридостойну байдужність“ зглядом Русинів викопала гріб для унії та уможливила Росії ві цілковито знищити, стр. 304.

⁵⁾ Conciliorum recentiorum collectio Lacensis, т. II, Фрайбург 1876, стр. 20—67. Замоїський синод, пише преосв. Ліковський, став ся для Уніятів „камнем преткновенія“; Росіяни знов над'уживаючи его твердять, що златиньщенє Славян — то бажанє сьв. Столиці. т. II, стр. 41—42.

славу, що засіяла над кров'ю уніятів Холмско-варшавської єпархії.⁶⁾

Одна руска клерикальна часопись каже, що Поляки все вели фарисейську політику з Русинами, хочай для Татарів, Лютеранів та Жидів були ліберальні.⁷⁾

Руска преса нарікає ще й на се, що польський клир в Галичині накликає уніятів до переходу на латиньство та тисячними заходами відтягає їх від батьківського їх обряду національного.⁸⁾

І так ще й політичними обставинами тая ворожнеча між Русинами а Поляками так заосмотрена, а незгода, що нищить їх сили, в Галичині так велика і так глибоко коріне в серце запустила, що Здзеховський, вчений писатель польський, заявляє отверто, що не бачить дороги, яка-б вела до поєднання.⁹⁾

Яко вислід тої національної зайлості ширить ся між москальофільськими Русинами ложне переконання, що католицизм противний їх патріотичним аспіраціям; бо протягом трох століть — кажуть — угнило їх морально ярмо польщі, а злука з римскою церквою зробила їх ненависними і для православних Росиян і для латиньского польского клиру. А ще й таке є, що не мало Русинів таки з походження, шукаючи у тій боротьбі опертя в Росії, проголошує себе Москалями. Розуміє ся, що з тими російськими симпатіями у парі йде ненависть до Поляків і недовіре до церкви латиньскої, яку несправедливо ідентифікує ся з польонізмом. У таких то політичних пристрастях шукати треба — по нашій думці — причини, чому Русини не конче надають ся до ширеня католицизму в Росії. Навряд, ми бачимо одну тільки сумпу й невідрадну будучність — если умн не успокоють ся і если вже раз не прийде до порозуміння між обома суперниками, що так завзято о панованє в Галичині зі собою борються ся. „Рускі священники з партії москальофільскої — як каже проф. Здзеховський — хилиють ся до російского православя, тії знов, що мріють о независимій Україні, запаморочені суть безбожним радикалізмом.“¹⁰⁾

⁶⁾ В справі Холмскої Русц, Нива, Львів, 1905, II. стр. 297—299.

⁷⁾ Наше галицько-руське священство в XIX столітті, там-же стр. 16—17.

⁸⁾ О переходах з обряду гр. кат. на обряд лат., Нива, 1906, т. III. ч. 6. стр. 151—154. Русини обвиняють Поляків, що сї через латиньщєне зменьшають їх паству; Поляки знов закидають Русинам, що в перетяганю латинишків на свій обряд насильством послугують ся. — *Gazeta kościelna*, Львів, 1907. ч. 23, стр. 235—236. Сьв. столиця кілька разів мусіла брати Русинів в оборону та поновляти строгий заказ переходу на латиньство. — *Collectio Lacensis*, т. II, стр. 599—609.

⁹⁾ В наведенім творі, стр. 5.

¹⁰⁾ В наведенім творі, стр. 18.

Дійшло до того, що рускі письменники відгрожують ся галицким Полякам різнею та навязують зносини з гіршими елементами австрійського соціалізму¹¹. І так руский націоналізм власне тому, що пересяк ненавистю до Поляків, ставить собі програму сьвічку і протиклерикальну, підчас коли польська політика знаходить в католицизмі сильну опору проти германізації і русифікації.¹²

Ми не ставем ані по стороні Поляків, ані Русинів. Одні і другі мають у децим слушність, у децим еї й не мають. Поляки хвалять ся, що Русинів скульптуризували та на католицизм навернули; Русини — хотай і вдячні їм за одержані добродійства, противлять ся — як кажуть — їх крутарській політиці, що при помочи висшої культури і віри хоче їм видерти їх народну індивідуальність та в польський казан загнати. Безсторонній історик не може не оплакувати кривд, уніятам заподіяних. Руско-уніяцка църков в часі свого звиш тристатітного істнованя зазнала від православної Росії мучеництва крови, кнута і Сибіру, а мучеництва погорди, обезславлення і пониження від католицької Польщі.¹³

Поляки вже покутують за свої промахи; а й Русини — кладучу в основи свої національної боротьби ненависть до Поляків, може готують собі дуже, дуже сумні дні. Скажім отверто: се чисте нещасте, що причина політичної натури роблять неспосібними до апостольської праці в Росії як раз ті два народи, котрі так добре надавали-би ся до підготовлення у ній ґрунту під католицькі впливи.

Перевів о. А. М.

¹¹) Léonard, die Wiener Tripel - allianz“ und die Lemberger Staats - und Hauptaktion, Відень, 1907. стр. 7.

¹²) Зазначити треба, що повен апостольського духа та аскетизму, Іх Євсеп. Випросьв. Андрей Шептицький, забрав ся власне до вихованя сьвітського і монашого клиру, який-би своїми честнотами, наукою і ревностю міг справді щось зробити для справи з'єднання църков. Деякі з молодших сьвітських священників і василіян руских відбувають свої студії на інсбруцкім університеті; инші приготавлиють ся до священства в рускій колегії в Римі. Руско-уніяцка църков находить ся днесь в стадії цілковитого відродження — і ми певні, що руский клир невдовзі буде в силі усунути ті перепони, що стоять на перешкоді его післивництва та буде міг словнити тое завдане, яке Боже провидіня на него вложили.

I. Урбан. Т. Іс.

Що католицькі богослови могли би і повинні зробити зглядом російської Церкви.*)

De iis, quae theologi catholici praestare possint ac debeant erga ecclesiam russicam. Перевів Йос. Добрянський.

„Між нашою а западною церквою розтягнула історія пусту прогалину; однак хоч нас ділить пуста пропасть, то сего не зділала Божа правиця, тільки руки людські. Розкол церквей, хотий доконав ся з Божого допущу, все таки з Божою волею во-всім не годить ся. Се є незмінною Божою волею, щоби було одно стадо і один пастир. Тому годить ся і треба доложити всього старання, щоби засипати сю пропасть, яка ділить Христове стадо.¹⁾

Не сумніваюся, що всі ми хотіли би отсі повні змісту слова найславнішого між російськими філософами зробити своїми словами. Бо в тій цілі ми тут зібрали ся, щоби рарадити над заповненням тої прогалини, що з кожним днем ширшає.

Історія від самого початку схізми аж до наших часів свідчить про всілякі заходи з'єдинення церквей, однак вони не мали поважних наслідків, бо роздор між обома сторонами заєдно зростає. Часто положення політичне домагало ся зєдинення; унія мала принести будь користь державі, будь сама довершити ся в наслідок політичних заходів. Однак в наслідках показало ся, що зєдинення церквей не може перетривати хитких причин, які спонуковали грецку часть по більшій частині до злуки. Також не треба дивувати ся, що совість вірних чула відразу до методу, що релігійні справи підпорядковував політичним. Хотий через цілі століття вела ся боротьба письмами і книжками, не заяснив пожаданий супокій. Протинно — взаїмна боротьба, ведена вправді не желізом а силою слова, лиш приспорювала ран: бо полемічне трактування справи видає звичайно овочі протинні тим, яких надіємся. Подібно і надія, що дипломатичні відносини між Рос-

*) На сю тему виголосив Пов. Автор відчит на велиградським з'їзді минулого року, який опісля вийшов друком. Задля его великої ваги подаємо его в руським переводі зділанім за позволенням Пов. Автора. Ред.

¹⁾ Вол. Соловьевъ Сбраніє сочиненій, т. V. стр. 35.

сією а Апостольским престолом промостять дорогу до зєдиненя, людий нераз заводила.¹⁾

Правдаву причину, чому тільки старань пішло на марне, означить той, хто зважить, що розколу в церкві не спричинили головню деякі наукові суперечности, а також не самі справи політичні (хотай в більшій части так стало ся). Єсли би схізма мала жерело в самій течії політичній, то сеюж течією можна би її усунути, а се в дійсности не має місця. Церковний розкол приготівив і зродив цілий ланцух причин, полученных тісно з обичаями, житєвими установами і з духовою культурою, до того цілий ряд народних антагонізмів, а також kwestія обрядів, вкінци за велика дбалість о домашні справи або иншими словами вузький партикуляризм умів, якому може треба приписати більшу часть вини. Загальний характер тих причин вияснює як слід розширене схізми по цілім востоці та її силу і могутність, що зростає протягом літ, а заразом перекоує нас, що справа зайшла так далеко, що сама добра воля провідників не є в силі усунути в кількох літах сеї повени пересудів та взаїмних антагонізмів, нагромаджених цілими столїтїями.

В такім стані справи полишає ся для поодиноких осіб віддай як одинока дорога прозелїтизм. Ясна річ, що такі частні навернення ніколи не вичерпають незмірного числа диссидентів і не отворять дороги до розв'язаня восточної kwestії. Мусимо признати, що далеко до того, аби метод прозелїтизму позискав численні фалєвї схізматики, а головню їх владик та провідників; він радше розярив б їх, подразнив і в загалі настроїв некорисно для католиків.

Тому, єсли бажаємо, щоби ідея церковної єдности віднесла триюмф, треба нам виплунути на цілий організм причин і національних обставин, моральних та культурних, які живять схізму почавши від її колиски. Головною підставою всіх заходів для укріпленя унії має бути поважне старанє, щоби православні зблизили ся що до стєпени і способу цивїлізації до католицького западу. Се наступить тоді, коли або табори пізнавши точнїйше противну сторону, осудять її без клевети і неприхильности і одїнять прикмети питомі кождїй части. Нинї накидати унію кому небудь з восточних — не годить ся: противно, треба старанно приготівляти добровільну і приятну злуку, що походить із щирого серця.

Католицьким богословам припадає не малий уділ в тїм ділї. Але я не хочу надто розволїкати ся і свою розправу в тїй kwestії обмежу лиш до головної між відорваними церквами, іменно до російської церкви.

Розважу проте, що і в який спосіб треба нам робити, щоби наша праця вінчала ся добрими успіхами що до російської церкви.

¹⁾ Поп. Pierling, La Russie et le Saint-Siège.

Очевидно, що першою задачею богословів, робити богословські студії, але не залишати також царини церковної історії і прочих наук, які в більшій або меншій мірі лучать ся з богословом. А свій вплив, як се видно зі сказаного, повинні богослови розтягати на всі стани і класи церковної суспільности і то не лише в області восточної, але також в самім нутрі западної церкви.

*

*

*

Щоби в підпринятій справі зачати з початку, приходить на перший плян спосіб вступного приготування, до якого богослови мусять доложити старання. Треба іменно, щоби вони точно розгляділи ціле життя восточної церкви, розслідили як найліпше духа, який ширить ся в богословських шлолах, що більше они мусять присвоїти собі цілу літературу російського богословья. Добре пізнане противника — се перший крок чи то до побіди чи мира.

Мусимо визнати отверто, що в нашім таборі по більшій частині нема знання восточної церкви та її богословья і то такого знання, що вистало би до посунення наперед справи зєднання. Головна трудність лежить, здасть ся, в тім, що ми не обізнані з російським способом вислову, яким восточні пишуть переважну часть своїх богословських елюкубрацій. Але се не однінока причина, чому ми востока достаточо не знаємо. Часть Польщі підчинена російському скиптрови має висшу школу католицького богословья, іменно петербурську академію, крім сего є дванацять єпископських семинарів, в яких всі професори знають російську мову, однак рідко знайде ся між ними богослов добре обізнаний з російською богословською літературою. О скільки мені відомо, в досить довгій протягу часу появили ся там лише дві розправи, що в дечім торкають ся російського богословья.¹⁾ Перешкоди, цензури, заходи правительства коло зрусифікованя польської церкви, строгий утиск якої небудь „пропаганди“, (а під сю назву підтягає ся яку небудь оборону католицьких догм против схизматиків) — се причини, чому про точки спірві між обома церквами не можна було не лиш нічого майже написати, але навіть в богословських школах про них викладати. Що більше, відай наслідком сего було, що наші письменники відвернули ся по части від богословської літератури Россіян, не хочу сказати зненавиділи її. Бо о восточній церкві і її науці не можна було знати більше понад се, що містило ся в латинських підручниках. А кождий знає, що ті

¹⁾ Іменно: Dr. I. Cierplak, О хвилі, коли dokonує ся трансєубетанціяція в пайсєв. Жертві літургійній, Петербург 1901. і Dr. G. Matulewicz, Наука Росіян про стан природичів перед гріхом (iustitia originalis), Краків, 1903.

підручники, если згадують про науку схізматикив, майже те саме повторяють, що вже було звісне в часі флорентійського собора, а що найбільше подають се, що придбали для западу учені дослідники XVII. і XVIII. столітя, як Allatius, Lequien і Asemani. А цілий розвій наук, що dokonує ся в нинішніх часах особливо в російській церкві, для наших підручників се майже „terra incognita“. Хто читав такі підручники, був склонний до заключеня, що грецька чи російська церков в богословських науках зовсім не поступає і не має ніякої літератури, яка заслуговувала би на задку. Дальше з цілковитої нестачі такої літератури брало ся нераз доказ на неплодність і, що за тим іде, ложність восточної церкви. Мені не раз лучило ся, що коли я згадав про російську богословську літературу, то остовпілі слухачі питали мене, чи російська церков має яку літературу, гідну того імени.

Проте треба поборювати всілякі перепони і набувати основних і безпосередно з жерел пливучих відомостей про літературу, особливо новійшу, восточної церкви. Точнійше і глибоше її знаня змінить дещо наш осуд про восточну церков і научить нас більше цінити розлучених від нас братів. Мушу признати, що в новійшій східній літературі зовсім не знайдемо докладних і викінчених системів богословя, винявши кілька підручників призначених до шкільного ужитку. За те відкриємо багато монографій, в яких питання з біблійних наук, з церковної історії, історії догми, патристики, літургії та церковного права оброблені основно і не без позитивної вартости. Не прийшов іще час на здвигнене теологічної будівлі в Росії, а тим більше в інших частях восточної церкви, однак приготує ся пильно бодай матеріал на будову, звозить ся каміне і вапно. Імена професорів Соловйова, Голубинського, Глубоковского, Суворова і других заслуговують, щоби їх з честією поставити побіч західних докторів.

Далі, глибоше пізнаня новійшої літератури російської научить нас, які квестії в нинішніх часах маємо обговорювати з восточними. Бо тяжко би ми ошибнули ся думаючи, що всякий роздор між нами а схізматиками крім образів дасть ся звести до кількох точок стисло догматичних, які можна кількома місцями сьв. письма та кількома силлогізмами скоро на латинську сторону рішити. Справа мала ся так може два столітя назад на Україні, коли то кївська академія присвоїла собі цілу латинську схоластику, винявши кількох квестій і постановила, що професори мають викладати католицьких авторів.

В нинішніх часах ділить нас далеко більше віддалене. Разом з латинською мовою і схолястичним методом зачали вже від часу Теофана Прокоповича усувати цілу богословську систему, яку латинська школа витворила довголітною працею, доки она в останніх часах зовсім не пецла з російської школи. До того богословське знаня деяких Росіян пересякло в ниніш-

них часах сильно протестанцькими засадами. Вкінці Хомяков, славний богослов школи т. зв. „славянофілів“, стараючи ся вивольити рідне богослове з під всякого західного впливу, оповив його новою містичною мракою. Відси в російськїм богословю слїдний сей дивний брак прецїзности і ясности, відси хиткість між католицькими а протестанцькими переконаннями, відси трудність основаня якоїсь опредїленої і сталої богословської системи.

На чім нам особливо залежить, то після новїйших російських авторів головна ріжниця між одним а другим богословем не полягає вже на „filioque“ або на „приматі“. Они обвиняють нас радо о „юридичний формалїзм“, що на заходї мав проникнути цілу християнську ідею. В наслідок сего, кажуть, католики розуміють церкву на спосіб єврейської, а іменно монархічної держави, відси діло спасення набирає понятя надолуження, відси знаходять кару в чистилищі, скарб заслуг, відпусту і тим подібні понятя. Єсли маємо вірити одному російському авторови, що, як здаєть ся, іде за засадами Хомякова,¹⁾ то сей „юридичний дух, зацпенений в западну церкву з римських установ і законів, є початком всего лиха, жерелом всіх латинських догм і найбільшою перешкодою до єдинення.

Проте диспутованє з восточними мусимо передовсім перенести на се поле. Вже основнїйші і загальнїйші питання насувають ся до розв'язаня і поясненя. Дїйсно, не далеко зайшов би богослов, що хотїв би заєдно ті самі тези про „filioque“, примат і пр. попірати тими самими, що дотепер, доказами, які ледви чи можуть переконати противників, бо не опирають ся на тих самих прїнципах і не пахнуть тим духом, яким овїяні противники. Може я посунув би ся за далеко, коли сказав, що східні письменники уживають иньшої логіки, відмінної від наших правил думаня; однак не бою ся впасти в пересаду, коли тверджу, що східні думають неначе иньшими категорїями, що в їхніх ушах усталили ся иньші понятя, що дивлять ся на ті самі річи під иньшим кутом, як ми.

Певно є у них в ужитю бодай богословська термінологія зовсім відмінна від нашої. І не дивно. Досвід прецїнь учиє нас, що наші понятя опредїляють не самі лише правила людського думаня. Рїзнородність вдачі, походження, способу вислову, вихованя — все те спричинює, що рїзні люди одну і ту саму річ розуміють і виражають в рїзний спосіб²⁾. Як у нас, так само у схїзматиків організація ума, єсли так само їхній спосіб розуміння об'явлених правд, є оwoчeм довгого і питомого розвою, вислїдом рїзнородних обставин, тому і не легко дасть

¹⁾ Іменно архієпископи фінляндському Сергієви, авторови твору „Православное учение о спасении“ 2. вид. Казань 1898. (стор. 6. і далї).

²⁾ P. Régnon, Etudes sur la Sainte Trinité, I. 41.

ся змінити. Если жадаємо від інших, щоби пізнали наш спосіб думання, коли хотять з нами спорити, мусимо і самі тому обов'язково піддати ся, скільки разів зближаємо ся до схизматиків в цілі диспутованя. У Росіян звісна пословиця: В чужий монастир не входи з своїм власним правилом.

Що можемо в дечім приноровити ся до восточного духа, легко докажемо. Кождий богослов знає, що обявлені правди з бігом літ приодівають ся в якусь поволоку, звичайно пожитчену від якоїсь філософічної системи і потім з тою поволокою зростають ся тісно в людських умах. Іншими словами, різні частини обявленої правди відповідно до обставин часу будять більше заінтересованя і під одним зглядом стають ясними, на-коли інші згляди бувають звичайно занедбані, не хочу казати затемнені. Тому богослов повинен шильно розслідити, що в якійсь науковій системі становить ядро обявленої правди, а що лиш філософічну її лупину і поволоку. Так само, треба звернути увагу на се, чи яке речення виражає обявлену правду в цілій її основі, чи лиш під певним частинним зглядом. Як з одної сторони католицькому богословови, що хоче позискати для себе противників, не вільно поминати се, що дійсно є догмою, так з другої сторони не мусить він боронити завзято сего зовнішнього вираження догми, яке звичайно має лиш зглядну вартість.

Тепер, если порівнаємо католицьке з схизматичьким богословом знайдемо немало таких точок, в яких та сама обявлена правда тут і там є поминана і викладана відмінним способом відповідно до відмінних філософічних понять, питомих кожній школі. Наведім кілька примірів. Так в розділі про св. Трійцю, крім „filioque“, яке певно становить догматичну різницю, викладає ся також ціле таїнство походження не зовсім в той сам спосіб. Во коли західна школа прийняла психологічну систему св. Августина, в якій походження Осіб Божих поминав ся як роджене через розум що до Сина, а що до св. Духа яко спірація волі, то східні догматики сю kwestію або зовсім номинують, або ідуть слідами грецьких Отців, котрі уживали не так психологічних як радше онтологічних понять єства, якості і совершенства, щоби таїнство Св. Трійці людському розумови¹⁾ бодай як так представити. В розділі о надприроднім стані і о благодати наука Росіян є позірною дуже зближена до теорії Бая²⁾, а однак я пересвідчений, що ся наука дасть ся легко погодити з католицькою догмою, а подібність її з наукою Бая є лише позірною. Від католицької науки різнить ся она лиш тим, що терміни „природний, надприродний“ і т. п. ужиті не в значіню філософічним, як у нас, але радше в історичнім.

¹⁾ Пор. Régnon, op. cit. Т. III., Для нашої справи важна конклюдія сего автора, Т. III. ст. 564. і Т. IV. ст. 533.

²⁾ Пор. Matulewicz, Op. cit. стр. 212 далі.

Взагалі можна сказати, що обі теології, західна і східна річево деколи різнять ся, хотяй уживають тих самих висловів, а противно нераз голосять ту саму правду, але виражають її відмінними термінами. Се повинен католицький богослов мати конче перед очима, коли займає ся спірними квестіями. До термінів уживаних схізматиками не треба сейчас привизувати того самого значіння, в яким їх у нас уживає ся, але треба старати ся проникнути їх питомий восточний змісл. Сеї цілі не можна інакше осягнути, каже Реньон¹⁾, хіба через практиковане певного рода умової гімнастики, що зриваючи з давними поняттями нагинає ум до нашої норми. А треба бути дуже осторожним, упоминає сеї автор²⁾, щоби не накладати на наших братів (говорить о схізматиках) ярма, що без сумніву є солодке, але не відповідне для їхніх карків, бо їх батьки ніколи його не носили.

Не мало частий богослова, в яких між обома сторонами заходить на перший погляд велика ріжниця, дасть ся приноровити до одної і тої самої арії, яка однак тут і там виражена відмінними нотами і в иншій ключи. Богослови, котрі не вишукують причин до роздору, але трудять ся для справи мира, най стережуть ся, щоби не накидали другим своїх знаків писарських, але пізнавши також чужі знаки виказали гармонійну згідність і рівність обох сторін.

О много легше може прийти до згоди, коли обі сторони точнійше розбирають один якийсь розділ з об'явленої науки, однак кожда з них розважає його під иншим зглядом. За примір най послужить догма о відкупленю. Коли на западі кладе ся натиск передовсім на юридичний елемент діла Христового, на його заступниче надолжене (*satisfactio vicaria*), восточні противно підносять більше моральну сторону сего тайнства, о скільки Христос поставив нам себе за найвисший взір чесноти, або онтологічну, о скільки з гіпостасної злуки спливає слава на рід людський. До богослова, котрий глядить доріг до погодженя обох церковей, належить виказати, що сі частні згляди діла Христового зовсім собі не противлять ся, противно — совершенна правда полягає лиш на сполученю тих всіх цих спасєня, о яких ми сказали. Тою самою дорогою синтези дасть се, здасть ся, погодити також наука о чистилици, о надолженю через тайну покаянн і о відпустах з поняттями схізматиків про діло спасєня.

*

*

*

Таким самим приміром є також трактат про церков, але о тій справі задля незвичайної її хосєнності, мушу більше ска-

¹⁾ Op. cit. T. I. p. 127.

²⁾ Ibid III. 131.

зати. А іменно думаю, що свого рода злагоджене нашого способу говорення про церков і її членів буде багато обіцюючим средством до позискання собі сердець схізматикив.

В більшій частині систематичних викладів еклезіології прийнята гадка, що ні оден схізматики, так само як всі єретики, не належать до тіла правдивої Христової церкви. В тих самих підручниках каже ся, що єретики і схізматики матеріальні, то є ті, що в добрій вірі держать ся якоїсь секти, вели крім сего мають благодать освячаючу, належать до душі церкви. Затим трактує ся їх так само як поган, котрі в надпорядочний спосіб, пр. через акт любови в хвилі смерті, доступають надприродного оправдання і через то належать до душі церкви. Кожному впадає в очи, що сего рода порівнане, хоч не виражене досадно сими термінами, є надто строге і кривдить християн, відлучених від осередка єдності. З тої теорії слідує також і се, що не можна властиво ставити kwestії про єдиненє церковей, бо супонує ся, що суспільности єретиків в ніякий спосіб не можуть бути названі „церквами“. Можна говорити лише о наверненю поодиноких блудних синів. А яке успособлене викликає сей спосіб говорення в душах схізматикив, можна вносити з тих чувств, яких дізнаємо ми самі, коли деякі гетеродокси виключають нас із Христової церкви. Далеко до того, щоби сим способом зросла взаїмна прихильність протівно — серця з кожним днем що раз більше відчужують ся.

Треба проте на означене обсягу церкви глядати иньшої формули, що більше надавала би ся до позискання сердець схізматикив і других дісидентів. Після моєї гадки така формула дасть ся не лише винайти без нарушеня правди, але її навіть домагає ся старанніший аналіз теологічний.

Деякі негатолики закидають нашим богословам будьто-би неслухно вони викривили понятє церкви, бо розуміють її лише яко видиму суспільність злучену звонами єрархічного підданства а залишають Павлову ідею „містичного тіла Христового“. Кажу неслухно, бо вже від часів св. Августина ледви чи знайде ся католицький богослов, що неузнавав би тих містичних відносин між членами церкви а її небесним головою, Христом. Однак треба признати, що передовсім від XVI столітя, т. є. від коли протестанти відпали від єдності, наші богослови при вияснюваню науки про церков, кляли більший натиск на понятє церкви, о скілько вона є видимим єрархічним товариством, як на її містичний характер, о скільки є „тілом Христовим“, або не робили між сими обома понятями виразної ріжницї.

Наслідком сего повстали між схолястичними авторами досить численні спори про членів церкви, відповідно до різних гадок, про есенціяльну форму, що становить суть церковного

тіла. Бо одні як Сварез¹⁾, уважаючи за таку форму внутрішню віру, думають, що всі формальні єретики, хочби скриті, ніяким способом не можуть належати до церковного тіла, наомість схізматиків, а також віруючих катехуменів зачисляють до членів церкви. Другі з Белярміном²⁾ видять форму становлячу тіло церкви в єрархічній лучності і не лиш єретиків, але також схізматиків та інших виключають з поміж членів церкви. Хотий в тій справі не прийшло між богословами ніколи до повної згоди, то в новіших часах майже загально годять ся на се, що схізматиків і єретиків не треба зачисляти до членів церковного тіла.

Легко згодимо ся на те, що гадка Белярміна є зовсім правдивою, если маємо на згляді лише суспільний характер церкви, та що їй належить ся під сим зглядом першенство перед гадкою Свареза. Однак католицька наука о єв. Тайнах доказує, що таке поняття ще не зовсім совершенне і потребує доповнення, бо тайни належать до одної правдивої церкви а однак строять ся важно в церквах, хотий они не в суспільній злуці з Римським Престолом.

Та обставина спонукала кардинала Францеліна глядіти середної дороги. Памятаючи на науку деяких богословів давнішої школи, як Кануса і Туррекрематі, котрі зачисляли також знамя крещення до елементів, що лучать церков, признає, що всі важно окрещені — навіть поза католицькою суспільністю — стають частинами тіла єв. матери церкви і її членами; однак з другої сторони не хоче зовсім відкинути інших гадок, і тому зачисляє також віру та підданство єрархічне до форм сполучаючих церков. А щоби розв'язати з тим слідуєчі труднощі, робить виразну ріжницю між „*forum internum*“ і „*externum*“, між матеріальними і формальними єретиками та схізматиками. В наслідок сего, після гадки ученого кардинала, всі ті, що загально називають ся єретиками чи схізматиками, т. є. що не живуть у видимій злуці з римською суспільністю, після осуду церкви вважають ся виправді за єретиків чи схізматиків формальних і не належать до церкви „*in foro externo*“; однак „*in foro interno*“ і перед Богом так довго зістають правдивими членами церковного тіла, як довго особистим актом (що є тяжким гріхом) не пристануть на єресь або схізму.³⁾

Хотий би на тім треба було здержати ся, то чиж і ся гадка не була би вже великою потіхою. Припустім, що церковний судія „*in foro externo*“ уважає всіх диссидентів на підставі прислугуючого собі права за формальних єретиків. Однак що спливає богослова, щоби в праці для зеднення не міг піти іншою

¹⁾ De fide theol. disp. IX., s. 1, n. 3.

²⁾ De Ecclesia militante cap. 2.

³⁾ De Ecclesia Romae, 1887. pag. 405.

дорогою і прийнявши, що всі розкольників в добрій вірі в такім, так з ними поводити ся і говорити, як вони суть „in foro interno“ і перед Богом т. в. як з членами тіла правдивої церкви і проте нашими братами в Господі?

Однак гадка ученого кардинала іще не вповні нас вдовольняє. Слаба її сторона в тім, що мішає з собою анатомію, що так виражусь, і фізіологію містичного тіла церковного, бо після неї чоловік уроджений поза єдністю з Римом, через добровільний акт ереси чи схізми відпадає також „in foro interno“ від тіла церкви. Если би через свобідний акт ереси розривала ся зв'язь з церковним тілом, то ми мусіли би відсудити від тіла церкви також укритих єретиків, а так звичайно не поступає ся.

Більше розяснили сю справу ті автори, що в наших часах зачали умисно досліджувати, яке значінє мають знамена сьв. Тайн. Дуже гарна, хоч може мало знана брошура Лінгенса Т. Іс. „Die innere Schönheit des Christentums“¹⁾ а також польська „Mistyczne ciało Chrystusa, a charaktery sakramentalne“²⁾, попирають сильними доказами сю гадку: характеристні знамена сьв. Тайн мають ті питомі наслідки, що людей ними назначених лучать невидимими узами в органічну цілість містичного тіла Христового, або иньшими словами ділають їх членами а зглядно також живучими знаряддями церковного тіла. Тому після сеї гадки знамя крещення є першою і основною формою, яка творить суть церковного тіла. Если се правда, то з того виходить ясне заключене, що нікого з важно окрещених, як довго живе на землі, не можна зовсім позбавити гідности члена церковного тіла, бо нестерте знамя заєдно піддержує органічну зв'язь чоловіка з прочим тілом церкви.

А чесноти актуальні і габітуальні, не виймаючи навіть віри, не становлять анатомічного укладу містичного тіла, лиш є його наслідками. Тому треба їх відносити до життя чи до фізіологічних чинностей організму, а противно недостача чеснот, а навіть їм противні діла і стани не вимагають, щоби член сейчас від тіла відтяти, але радше наносять смертельну хоробу, гей би параліж.

Своїм боком признаємо, що крім перворядних зв'язів якими є знамена сьв. Тайн, є ще иньші, що лучать тісніше містичне тіло Христове так, що і на віі воно творить органічну цілість. Я маю на гадці суспільні зв'язи юридичного підданьства зглядом своїх душпастирів, а особливо зглядом найвишого видимого голови, Вселенського Архієрея. Я є щиро переконаний, що се є ясна воля Христа, щоби ті, що чорез знамя крещення є членами містичного тіла Христового, получили ся також суспільними і юридичними нервами так межі собою як з осеред-

¹⁾ Freiburg in Br. 1895.

²⁾ Piątkiewicz S. J., Kraków, 1903.

ком видимої єдності, а єдність церкви щоб стала ся Божою печатю для нашої релігії¹⁾. Христос припоручив, кажу, щоби суспільна злука вірних, або церков яко неподільна суспільність, сягала так далеко, як далеко розтягаєть ся їх злука містична, що опирає ся на знамени християнської віри.

Хто усуває ся від сего обов'язку і не живе в злуці з осередком єдності, сей справді не під кожним зглядом належить до тіла церкви, бо не всіма можливими звенами є з нею получений. Що більше, коли маємо на увазі лиш суспільну природу церкви, можна сказати, що він знаходить ся зовсім поза церквою. Мимо того, як довго такий чоловік сполучений бодай одним звеном крещення містично зголовою Христом, не можна ніяк відмовити йому цілковито назви члена церкви, хотия би навіть в злій вірі зірвав суспільну зв'язь з Римським Престолом.

Коли ми проте зробили ріжницю між понятєм церкви, о скільки вона є суспільним, а о скільки містичним тілом Христовим, можемо без перешкоди назвати восточних членами містичного тіла Христа, хотия їх від нас ділять згляди суспільні, можемо обійняти їх як братів в Христі і лише сего бажати, щоби також суспільні, на разі розірвані звена, як найскорше пов'язати. Восточні ріжнять ся іще тим від протестантів, що через знамя єпископства і священства, яке в їх суспільностях триває безпереривно, входять в склад містичного тіла Христового не яко віддільні клітини, але яко члени висшої класи, вже почасти зорганізовані, хоч не всіма іще нервами получені з видимим осередком організму. В наслідок того можемо говорити в правдивім змислі про єдинення церквей, коли є бесіда про схізматикив.

Славний Вол. Солов'єв, що дуже бистроумно поняв всю суть Христової церкви, уважав за перший обов'язок тих, що бажать єдинення, як раз се признание зв'язи обох церквей, яка через містичні звена опирає ся на Христі. „Зусилля унії, каже сей славний філософ, будуть так довго пустою ілюзією, ба, навіть жерелом нових нещасть, як довго не буде признана есенціальна (ми сказали би містично-сакраментальна) єдність церквей, восточної і западної, яко нероздільних в своїй основі частий Христового тіла¹⁾. Треба полишити бесіду про на поверненє Греків та Росіян і з обох сторін стреміти до того, щоби есенціально єдність вселенської церкви, укрита перед нашими змислами, стала видимою через внішне єдинення двох церковних суспільностей, які вправді розлучила історія, однак з огляду на Христа, вони позістали на далі злученими. А сего без нашої доброї волі не можна досягнути. Передовсім проте треба старати ся, щоби була признана есенціальна єдність обох церквей в Христі, опісля щоби дала ся відчутти моральна конечність

¹⁾ Собрание Сочиненій, Т. IV, ст. 100. і 101.

і обов'язок розтягнення сеї єдності також на чисто людські відносини обох церковних суспільностей, а затим вже окаже ся церков також на вні одною". Се слова Соловйова.

*

*

*

Зі справою, про яку ми досі говорили лучить ся питання о позначках при яких помочі загально доказує ся, що лише римська церков є законною церквою Христовою. Сучасна апологетика в наших школах поступає при тім дуже легкою дорогою. Церков Христова є лиш одна, а заразом конечно до спасення. Проте мусить бути видима і так визначати ся, щоби кождий чоловік, котрий дбає про своє спасення, міг без труда її знайти. А що многі релігійні суспільности мають себе за Христову церков, то повинні бути позначки чи знамена, що відрізняли би законну церков Христову від чисто людських стоваришень. Різні автори подавали всілякі позначки сего рода, які досягали деколи числом сотки, аж вкінці стануло на тих чотирох прикметах, які церкви приписує символ Нікейський.

Оя теорія чотирох знамен, випрацьована богословами, особливо новітніми на супротив протестантів, викликає вже задля своєї простоти против себе якийсь сумнів. Далі самі факти не дуже за нею промовляють і не зовсім відповідають надіям її авторів. Бо если дійсно через ті чотири прикмети, як загал думає, можна так легко розрізнити, яка з поміж сучасних християнських суспільностей є правдивою церквою Христовою, то як же се стало ся, що тільки міліонів людей не узнає римської церкви, противно — мало в таких, котрі би розважаючи ті прикмети, прилучили ся до неї. Чи ж всіх дісидентів будемо обвиняти о злу волю і упертість?

Для чого також восточна церков важить ся за приміром наших авторів тими самими признаками доказувати свою законність? Може скажем: Се походить звідси, що кожда церков витворює собі таке понятє кожного познача, яке лиш їй відповідає. Однак тим способом осудив би ти теорію, бо треба би було знову нової крітерії, щоби з тих позначків видобути правдивий змісл.

В самій річї, кождий з нас, кому не чуже т. зв. основне богословіє, добре знає, кільки то треба напрати ся, щоби витворити для кожного познача таке понятє, що відповідало би лише римській церкві, з виключенем кожної иншої, навіть грецької церкви. Ся трудність, після моєї гадки, має своє жерело в таких погляді, що зв'язь людей з правдивою церквою Христовою опираєть ся нероздільно на одній якійсь точці. Відси ділемма: „Сей чоловік або вповні належить до церкви, або зовсім ні; таксамо якась суспільність або є правдивою церквою, або зовсім не належить до церкви і не може становити її части“.

Однак пригадаймо собі, прошу, на се, що ми ось щойно сказали про членів церкви; трудність сейчас зникає, але заразом зменшаєся значно практична вартість теорії чотирох знамен. Во межі християнськими суспільностями ледви чи знайдеся така, якої вірні не належали би бодай в якімсь степені до правдивої церкви яко її члени, а вслід за тим не брали до повної міри участі в різних добродійствах правдивої церкви. А чим більше звен лучить гетеродоксів з правдивою церквою Христа, тим в більшім степені і з численніших дарів церкви будуть вони користати. В слід за тим апологетична вартість знамен правдивої церкви при збиваню таких релігійних зборів тим більше зникає, чим менше недостає їм церковних звен чи то внутрішніх, чи знішних.

Затим розділ про знамена правдивої церкви, особливо в приміненю до восточної церкви, треба в дечім змінити. Ніч не силує нас відказувати а постольства ерархії восточної церкви, коли узнаємо єпископат важним. Ніч також не вимагає, щоби ми зовсім відказували познак сьвятости тим, котрих тайни є не лише важними але також успішними і спасенними, коли тільки нема особистої перепони. Без сумніву старанне порівняне обильности добрих діл в римській церкві і в других церквах може довести нас до розсудження, де більше богацтво Божої ласки — са критерія вимагає багато труду — однак заперечувати восточній церкві зовсім сьвятість, як се буває звичайно, задля недостачі сьвятих не можна ані „а ріорі“ ані „а posteriori“. Не можна „а ріорі“ себ то на підставі певних богословських принципів, бо если сьв. тайни уділяють благодати самі собою тим, котрі не ставлять умисно перепони, то чомуж не могли би також піднести чоловіка до сьвятости перевисшаючої звичайну міру? Чиж рука Бога не для всіх щедра? Не можна також „а posteriori“ т. є. досвідю, бо грецька церков а тимбільше російська по відступленю від звязи з римською церквою видала і канонізувала цілий ряд сьвятих. Хотяй не моя се річ твердити, що всі в той спосіб канонізовані були дійсно сьвятими, то з другої сторони нарушували би ми вартість всякого людського сьвідощтва, если би хотіли між казки вложити все те, що оповідаєть ся про сьвятих у схізматиків, руководячи ся при тім лише тим пересвдчином, що між гетеродоксами неможлива визначна сьвятість житя. Впрочім через такий спосіб заклочування ми допускали би ся софізмату, що в логіці називає ся „petitio principii“ або блудне колесо, если би ми наперед заперечили восточним сьвятість тому, що они схізматики, а опісля з недостачі сеї сьвятости хотіли заклочати, що ті самі восточні не є членами церкви, але схізматиками. З тої причини в одній літописи сьвятих якийсь учений автор наводить багато примірів сьвятости між відлученими від римської церкви а опісля не вагаєсь так заклочити: „Длятого не треба після мові гадки, сейчас вимазувати з каталюгу сьвятих кого небудь лиш тому, що він жив підчас церковної схізни. І дійсно, кілько ра-

зів на соборах ходило о згоду між церквою латинською а восточними церквами, предкладаю і рішано спірні питання, але ніколи не нараджувалося над зреформованем календаря або літургічної служби св'ятим⁴. Той сам автор допускає також дар чудес між гетеродоксами. Подібно кардинал Маннінг⁵ оповідає, що навіть між англійськими протестантами є багато таких, що вєслили ся правдивою і явною св'ятостію¹)

Тут не можемо розводити ся над тим, на які труднощі наражує ся кожний, хто доказує, що римська церков, не грецька а в селенською і через то правдивою обручницею Христовою. Також *єдність* так віри як правління дасть ся до певної границі оборонити безпереривним єпископством в грецькій церкві, однак признаю, що недостача вишого степеня сєї єдності розброює найлучше восточних. Ся конєчність суспільної унії достарчає католицьким апологетам сильного оруж'я против роскольників. А се не є нічо иньшого, лиш доказуванє *прямими аргументами* (не збочуючи до чотирох позначів) Божого установленя примату.

Коротко сказавши хто боронить римської церкви против схизматиків, не потребує доказувати, що грецькій чи російській церкві не прислугує нї одна з есенціяльних прикмет обручниці Христової і задля того згадані церкви зовсім не мають средств конєчних до спасєня, бо в дійсности сї партикулярні церкви є получені бодай містичними звєнами сєв. Тайн і св'ященства з Христом яко головою, а тим самим також з прочим тілом церкви; они мають участь в дарах правдивої церкви в міру їхньої зв'язи з нею і уживають правдиво католицьких средств, ведучих до спасєня. Радше на се треба класти натиск, що восточна церков в теперішнім стані не має всіх елементів, які Христос надав правдивій церкві, а сию недостачу можна і треба доповнити лише через унію з Папою Римським. А щоби се доказати, теорія чотирох знамен, так як її звичайно предкладає ся, здає ся мені злишною, бо є иньші докази і то прямі, однак що правда, може не так яєні, щоби своїм св'єтлом проникнути очи всіх, навіть необразованих.

Однак, єсли славним чотиром знаменам правдивої церкви відберемо вартість для всіх відповідної критерії, то що поставимо на їх місце, щоби люди серед так многих релігійних суспільностей могли легко пізнати одиноко-спасительну церков? Чи вразом не зносить ся сама видимість церкви?

Щоби відповісти на сию трудність, зробім аналіз тих річий, що в теперішнім надприроднім порядку є безпосередно конєчні, яко средства до оєягненя вічного щастя. Затим, з виїмком надпорядочних случаїв оправданя, спасєнє можна оєягнути лише через церков, т. є. певними обєктивними средствами, які своїй

¹) Поп: Thureau-Dangin, La Renaissance catholique en Angleterre, II., 108.

церкві повірив сам Христос. Якій то сї средства, що називають ся строго-конечними до спасенія? Відповімо, що се є деякі об'явлені правди, (про їх число досі диспутує ся між богословами), що є безпосередню основою християнського життя — і сьв. Тайни, що достарчають Божої благодати, потрібної в дочаснім життю, особливо тайна крещення, яка є об'єктивним средством першого оправдання. Если проте говоримо о строгій конечности, то також конечність церкви яко средства до спасення не є иньшою ані більшою, як конечність виразно вірити в об'явлені правди і уживати згаданих средств. Далі, ся строга конечність церкви до спасення вимагає лиш такої степені видимости церкви, щоби люди могли бодай знайти що йно вичислені средства. Всі прочі елементи видимої церкви, між які треба зачислити також юридичне підданство найвищому видимому пастиреви, можна назвати після схолястиків конечними „*de praescripto*“, а від сеї конечности звиняє невминиме невіжество; або если хто волисть, може назвати узнаване римського прімату конечним в ширшій змислі, а іменно, о скільки ся інституція, силою одержаної непошибочности і юридичної власти, є найдодігнійшим посереднім средством, що заховує в чистоті иньші средства, які ведуть безпосередню до спасенія, т. є. віру і сьв. Тайни.

Тепер приновім сї засади до гетеродоксів, а особливо тих, о котрих нам найбільше ходить, іменно до восточних, відділених від осередка церковної єдности. Они прийняті через тайну Крещення до містичного тіла Христового, задержали дотепер віру у все те, що вимагає ся до спасення строгою конечностию средства і також в своїй власній суспільности уживають сьв. Тайн, установлених Христом. Чи ж то не все, що становить сю строгую і пряму конечність церкви до спасення? А если так, чи ж се не злишне задля конечности спасення установляти конечність позначків, при яких помочі мають вони осягнути се „*minimum*“, а се вже в своїй суспільности посідають? Радше треба признати, як мені здасть ся, що такі гетеродокси в добрій вірі належать вже до правдивої церкви Христової якою є римська церков, в таким степені, якого строго і безпосередню вимагає ся до спасення, хотяй задля невіжества не узнають прімату Вселенського Архієрея.

Свою дорогою, если би хто з тих людей, пізнавши докладнійше уставову церкви, не хотів іти за одержаним сьвітлом, ставив би певно непобориму перешкоду своєму спасенню, бо відкидав би Господній приказ заховати єдність. В сей спосіб треба, після моєї гадки, розуміти так часто проголошуваний принцип, що поза римською церквою нема спасення. Але ми можемо ще більше сказати. Іменно ті, що в добрій вірі належать до суспільности гетеродоксів, є без сумніву позбавлені многих підмог постановлених на се, щоби стадо Христове не лише жило, але щоб уживало всеї повноти життя; сї підмоги переховують ся в цілій своїй повноті в римській церкві, тому зга-

дані гетеродокси є виставлені на більшу небезпеку утрати спасення. Однак тих користий, яких без власної вини не мають поза католицькою церквою, не можна зачислити між средства строго-конечні до спасення, до яких винайдення треба би було критерій легко доступних для кожного чоловіка.

Мені здається, що сю мою гадку потверджує також досвід. В самій річці між гетеродоксами не лише майже всі люди прості, але багато навіть образованих, не винимаючи і богословів, (если можна вірити многим славнійшим наверненим) держачи ся зовсім в добрій вірі рідимої церкви, мають повний душевний спокій і не думають над справджуванем законности своєї церкви. Проте для тих, що в міру свого пізнання і після різних об'єктивних обставин вистарчаючо належать до правдивої видимої церкви, хочай не всіми можливими способами зв'язи суть з нею получені, не є конечно в тім найвисшій степені конечности постановляти якісь вишні знамена правдивої церкви, в якім степені церков є конечною до спасення. А котрих милосерний Бог постановив з матеріальної схізма привести також до виразного признання, тим достарчає також достаточних мотивів, котрі однак задля ріжнородности осіб, вдачі, виховання і пр., годі звести до якогось схемату.

Остає нам іще признати, що є певні об'єктивні средства, за котрих помочию можна пізнати, яка з різних церковних суспільностей обіймає всі суцні складники Христової церкви. Однак легкости сих средств не треба мірити після строгої і безпосередньої конечности церкви до спасення. А що такі средства остаточно дадуть ся звести до історичного досліджування установи церкви, се ми вже натякнули вище.

*

*

*

Все те, що ми дотепер сказали, відносить ся більше до наукового і схолястичного метода трактовання справи. Однак схолястична праця ніяк не може вичерпати цілого діла приготування унії. Бо коли взаємна відраза опанувала не лиш уми богословів та єрархів, але також серця народів, то крім учених розправ треба писати також книжки, приновлені до загальної опінії та до поняття народніх мас. Проте скажемо тепер, про що треба писати і в який спосіб.

Всі знають, що простий нарід, який рідко бере ся до глибокого розсліджування річий і не має достаточного знання догм, високо цінить літургічні церемонії своєї церкви і всякі батьківські звичаї. Таке ревне прив'язане до батьківських традицій, впрочім похвальне, родить не малу небезпеку якогось ексклюзівізму, який для з'єднання церквей може стати ся великою перепорою. Необразований нарід, мішаючи справу релігії з формами вишнього культу, не легко зрозуміє, що обряди звичайно ужи-

вані в другій релігійній суспільності є так само добрі та св'яті, як обряди, котрі удержує власна їх церков. Певно, не можна заперечити, що розличність обряду, яка заходить між обома церквами, стала ся для многих католиків, котрі живуть між гетеродоксами, дуже успішним средством заховання віри. Знаю таких людей, особливо в околицях західної Росії, що запалені похальною ревностю до католицької релігії, відчують якусь відразу до всього, що заносить восточним обрядом і в других таке чувство впоюють. Деякі приміром гадають, що чудотворний образ Пресвятої Діви „Неустаючої Помочи“ треба усунути з костелів в Польщі, а то задля його східного походження і грецьких букв, які на ній видніють¹⁾. Сим способом старають ся як найпевнішше забезпечити ся перед схізмою. А зі сторони некатолицької — всі знають як далеко посувають ся російські полемісти в підношенню власних обрядів понад католицькі, особливо ті, що пишуть для народу. Вистарчить побачити періодичне письмо п. з. „Почаевській Листок“ і другі сего рода листки та полемічні брошурки, в яких спосіб роблення креста, оплатки, голене заросту у священників, крещенє через поливане водою, дальше барву вина уживаного до Служби Божої, піст в суботу і багато иньших річий, яких не будемо вчислювати, все то разом з „filioque“ і „непогрішимостю“ (sic!) папи зачислюють до „латинських ересей“. Легко можна зрозуміти, що така низька полеміка, котра знішним обрядам приписує більшу вагу, як треба, хотяй може забезпечити членів власної церкви против „відступлення“, противить ся однак любови ближнього а найчастійше також справедливості і правді та відчуває що раз більше вірних обох церков з кождим днем від себе.

Длятого всім, котрі дбають про церковне з'єдиненє, повинно се найбільше лежати на серці, щоби таких суперечок о річі другорядні і для релігії обов'язні, якими суть різні обряди і звичаї уживані в партикулярних церквах, не лише самі старанно уникали і других по можности від них повздержували, але крім того як найусильнішше старали ся положити кінець таким книжочкам і письмам, які сїють незгоду; в тій справі не треба зовсім зважати на се, чи такі письма походять від католиків, чи від гетеродоксів. Мусимо дбати, щоби в книжках і письмах призначених для народу, все одно чи католицького чи схизматичького, було виказане: Що причини незгоди між обома церквами в дійсности дадуть ся звести до кількох точок догматичних, а обряди, науку і всякі батьківські звичаї кождий, чи латинник чи грек, може а навіть повинен задержати, бо як у одних так у других є ті річі зарівно св'ятими, однаково затвердженими католицькою церквою. Треба остро виступати против всякого висмівання і обиджування другого обряду, не менше

¹⁾ Пор. статю: Walka dwóch obrazów, в часописі „Wiadomości Pastorskie, за червень 1906.

у католиків, як у схізматиків. Нарід треба переконати, що ріжнородність обрядів зовсім не буде перешкаджати релігійній єдності, коби лише в суцїнних річах віри, се є в догмах наступила згода.

*

*

*

Лишилось нам іще згадати про се, що в практицї мають зробити католицькі богослови, особливо славянські зглядом восточної а перодовсім російської церкви.

Першим обовязком великої ваги, який можна і треба виконати для зєднання церковей, є вірне поінформованє Западу про церковні справи востока. Бо щоби бажане діло зєднання з кождим днем посувало ся наперед, мусимо пильно дбати, щоби оїнія западних про восток не містила в собі нічого ложного і несправедливого, а если закрали ся до нашої літератури які пересуди або не зовсім вірні погляди що до восточної церкви, треба всі до чиста усунути. Се діло, задля язовикових обставин належить в повні до богословів славянських народів. А коли сю задачу сповняє вже з честію часопись „*Slavorum litterae theologicae*“, то ми повинні лише дбати про се, щоби крім офіційальної російської літератури т. зв. церковної, могла згадана часопись здавати вірні звіти також з иньших проявів релігійного життя і то не лише з тих, які діють ся в державній церкві, але зарівно з таких, які можна запримітити поза нею.

Нехай католицькі богослови познакомлять ся не лише з тими розправами, які видають ся під оїкою Синода і академій, але нехай присвоять собі також твори тих, котрі зійшовши де-що на бік з утертої офіційальної дороги з великим несупокоем шукають Бога і Його правди. Маю на гадцї такі імена, як Соловьев, Трубецкой, Мережковский, Булгаков і других. Широке поле для наших студий становить також релігійне житє і його поступи та упадки межи безчисленими сектами, відлученими від державної церкви. Коротко сказавши, богослови, що хотять працювати для зєднання, мусять всесторонно пізнати цілого російського духа.

Друга річ, котрої можна ожидать від славянських богословів, полягає в тім, щоби взаємно восточні пізнали їх твори про вселенську церкву, про її науку і релігійне житє. Хто лише трохи познакомив ся з літературою російських письменників сей знає дуже добре, кілька тяжких пересудів і злобних пере-
кручень правди розсіває ся там про вселенську церкву. Орігінальні твори латинських докторів ледви чи де мають приступ до богословських шкіл Росії, а молодші російські богослови, виїзджаючи за границю своєї вітчизни на продовжене наук, по найбільшій часті записують ся на протестанцькі виділи і набувають відомости про католицьку церкву з жерел найбільше во-

рожих нашої релігії. Виробити в російських богословах правдиве поняття про западну церков, напровадити їх на знатніші твори католиків і показати їм ціле релігійне життя, яке цвіте на католицькій Западі — отсе, після мене, задача славянських богословів.

Щоби се досягнути, треба нового періодичного писемства, котре би могло лекше і ширше розходити ся межі Росіянами, як латинська часопись „*Slavorum litterae theologicae*“. Бо латина Росіянам не дуже мила і замало її управляють; тому лише люди більше учені достаточо її уміють, а для загалу, навіть з поміж духовенства, зістає она зовсім чужою. Тому я сьмію предложити, если се буде можливе, щоби засновати якусь часопись, котра виходила би в російській мові та в російській державі. Такий періодичний огляд познакомляв би російську суспільність а передовсім богословів з поступом знання у католиків, обговорював би точки стичности в науці обох церковей і вказував би, в який спосіб погодити позірні суперечности. З другої сторони також католикам живучим в Росії, а особливо латинському клирови достарчала би ся часопись конечних відомостей про російську церков і її науку та письменство. Також є пожеланням, щоби перекладати на російську мову як найбільше знаменитих кателицьких творів, та розкидати їх поміж Росіян.

На кінци треба згадати ще про брошурки і летні письма, приноврені до інтелігенції загалу, які також були би писані по російськи. До них належалоби розв'язувати або збивати закиди роблені католицькій церкві, розширяти більшу пошану для обох обрядів, розяснювати історію расколу і заходів около з'єдинення, розбудити і плекати ідею будучого з'єдинення церковей. Могли би там бути поміщувані також житєписи святих, котрі новійшими часами жили в католицькій церкві, щоби тим способом католицька релігія та її плідність і святість заясвіли повним блеском перед очима ортодоксів.

Треба ще спізнати на багато иньших способів, якими обі часті християнського свѣта могли би взаїмно до себе зблизити ся; такими є спільні візди богословів обох церковей, взаїмна фамілярна виміна писань, приватні зносини між учениками і тим подібні річи, над якими не стає часу розводити ся.

*

**

■

Стараймо ся проте всіми силами в собі і в серцях віддалених від нас братів розбудити горяче бажання єдності, щоби всі відчували з кожним днем більшу конечність, що треба вкінци покинути роздори. Певно, така праця вимагає довгого ряду літ і многих поколінь. Надмірний оптимізм нічого не допоможе а міг би для справи принести велику шкоду. Однак, хотай лише мала надія на успіхи нам присьвічує, если застановимо ся над

сею справою усунувши всі оптимістичні ілюзії, то ми ніколи не уступаймо від високої задачі а оминаючи Скиллю надмірної певности добрих успіхів не даймося загнати в Харибду зневіри і розпуки. Славянським богословам, що жертвують свої сили для ідеї з'єдинення, нехай заодно присвѣчує ся девіза: Сам Бог хоче, щоби всі були єдино. Не лякаймося жертви, котра полягає на тім, що маємо поносити тяжкі труди, хотай самі не будемо збирати плодів своєї праці. Не манить нас надія світлого успіху, а кличе нас голос обовязку; вислід в Божих руках, а нашим обовязком є безупинна праця, якої не ослабить ніяка перепона, противно, она в немочи кріпиться.

Хотай би завели нас всі надії, то не заведе нас Бог, на котрого більшу славу стаємо до діла.

Реформи в найвисшій церковній управі. Дня 6 липня 1908 р. вийшов декрет Папи Пія Х. в справі реформи дикастерій Святійшої Столиці. Сей новий декрет — се акт дуже великого значіння. Впроваджує він новий порядок в найвисшій церковній управі і церковнім праві; установляє подекуди нові органи, одну нову конгрегацію; в інших конгрегаціях змінює компетенцію і упрощує хід справ. Одним словом сим найновішим декретом впроваджено в римській курії величезні зміни.

Реформа відповідає ясно теперішньому соціальному становищу, і тому вона зміряє до усовершення церковного праводавства і до ще сильнішого оживлення праці місіонарської.

Сей новий документ обнімає три часті: 1. апостольську конституцію „*Sapienti consilio*“, якою Святійший Отець реорганізує відділи папської управи і суди, впроваджує ліпший поділ праці і ограничає накопичуване компетенцій в одних руках. 2. право (*lex propria*), яке нормує урядоване судових властей „*Rota romana*, і *Signatura iustitiae*“; 3. загальне органічне нормоване дикастерій, які розпадають ся на конгрегації (найвисшу раду для праводавства і виміру справедливости), власти судові і офіції (пр. державний секрет. ріят).

Дотеперішній стан був слідующий: Центральними трибуналами церковної управи і судівництва є колегії, зложені з кардиналів і папських консулторів — так зв. конгрегації. Они стоять під проводом Папи а вдекотрих навіть Святійший Отець є председателем. Одні з тих конгрегацій приготавлиють акти, другі — як конгрегація Індeksu або Собору виготовляють рішення. До конгре-

гацій, яких організація опирала ся ще на буллі папи Сикста V.: *Immensa aeterni Dei* з 22. січня 1588 р. ввійшли протягом посліднього століття і власти судівничі як: „*Rota romana*“ і *Signatura iustitiae*“. *Rota* була духовною колерією судіїв для духовних спорів, однак свою компетенцію стратила з часом на річ конгрегацій Собору. *Signatura* знов мала предкладати всі внесення і просьби, які напливали до папської канцелярії і виготовляти відповідні правні декрети. Вона складала ся з кардинала-префекта і з початку з 12. а посім з 7 референтів. З часом однак ограничила ся її діяльність на формальні скарги і конфлікти що до компетенцій, а в кінці замкнено зовсім її чинности. Ту наступили тепер важні реформи.

Найважніші зміни, які впровадив сей послідний папський декрет є: Справи спірні так цивільні як і карні віднято конгрегаціям а приділено властям судовим „*Rota romana*“ і „*Signatura iustitiae*“. Всі справи спірні приділено Роті в першій і другій інстанції а Сигнатурі яко трибуналови касаційному в послідній інстанції. Конгрегаціям задержано лише децизії в справах дисциплінарних. Отворено ще одну конгрегацію для справ дисциплінарних, відносячих ся до Св. Тайн. Справи супружа отже не будуть вже належати до трибуналів Датарії і Менітенціарії ані до конгрегації Собору.

Конгрегація *S. Officii* задержує децизію в справах догматичних і в справах мішаного супружа. Її задержано також оборону науки і морали; префектом її остає і дальше сам Папа.

Конгрегація консисторіяльна мала іменувати єпископів, чувати над проводом дієцезій і семінарів та рішати конфлікти о компетенцію між ріжними декастеріями. Теперішня реформа поробила і в тій конгрегації деякі зміни. Головно ходило о упрощене ходу справ. Тому відділено справи дисциплінарні і праводавчі, які лишають ся тепер при конгрегаціях, від справ спірних які приділено властям судовим (*Rota* і *Signatura*), унормовано по-лагоджуване справ в першій інстанції і ввідклику, поручено слабшим і бідним давати безплатну оборону і не жадати від них таке ані правних заступників (*Spedizionieri*); унормовано також іменованє, правя і дотації урядників.

Другою ціллю реформи було — більше оживити працю місіонарську. Справи місійні має конгрегація пропаганди. Щоби вона могла успішнійше ділати, відділено від неї ті території, на котрих гієрархія церков на вже добре з'організована. Британію, Голяндію, Канаду, Сполучені Держави півн. Америки і кілька иньших вікаріятів виділено з під її обсягу і прилучено до нормальної організації церкви.

Державний секретаріат обнимає відділ для звичайних справ (теперішній держ. секретаріат), відділ для справ надпорядочних і відділ для видавання „*Breve*“ (теперішній секретаріат для *Breve*). Кождий з тих відділів має свого начальника, який безпосередно підлягає кардиналови — державному секретарови. Рефор-

ма в с'ім згляді є дуже добрим підгототанем для нового кодексу канонічного права.

Конгрегації Собору поручено ті дисциплінарні питання, які відносять ся до св'ятського духовенства і взагалі християнського народу. Її віддано також ревізію ухвал провінціональних синодів і єпископських конференцій. —

Конгрегація монахів задержує всі справи, які відносять ся до монастирів і монахів.

Конгрегацію єпископів віддано під римський вікаріят; Конгрегацію для заряду майна церкви св. Петра ограничено лише на се одинокє діловодство. *Poenitentiaria*, по виділеню справ правномаеткової натури, позістає і на дальше судом „*pro foro interno*“ се є в справах совісти.

Священники а соціалізм. Під тим заголовком подає „Діло“ (ч. 188 з 22/VIII), що церков в Англії є далека від поборюваня робітничого руху як се доказує існуванє товариства англїканських, соціалістичних священників і збірний лист єпископської конференції в Льондонї.

Погляди англїканської церкви на єї становище до соціалізму можуть бути такі, які їй подобають ся. Ми ту замітимо лиш то, що робітничий рух а соціалізм, не є одно і то само, бо суть робітники, які придержують ся не лиш соціалістичного св'ітогляду, але і лібералістичного і християнського. Згадаю лиш за Німеччину яка стала взором для прочих держав що до соціальних реформ. Професіональні спілки (*Gewerkvereine*), які мають на цілі попиранє інтересів фабричних робітників ділять ся на три категорії: Соціально-демократичні з мільоном членів, спілки Гірш-Дувкера з 110.000 членів, признаючи ся до економічного лібералізму, противного соціалізму і християнські спілки з 200 000 членів, які стоять посередині між економічним соціалізмом і лібералізмом, іменно на засадах християнської економії. Крім тих трех категорій, має Німеччина професіональні спілки фабричних робітників з чисто-католицким характером. Проте, утотожнюванє робітничого руху з соціалізмом, се груба односторонність.

Дальше, не хоче ся вірити, щоби англїканська церков годила ся на соціально демократичні погляди і на марксизм. Поминаю що система т. з. наукового соціалізму збудована Марксом, зістала захитана нині в своїх основах, іменно в матеріалістичній історіозофії та і економічній єї тези про теорію надвартости, теорію концентрації капіталів, теорію змагання ся нужди і теорію загальної економічно-соціальної кризи, не устояли ся насупротив фактів. „*Vor dem forum der Wissenschaft muss der Sozialismus als gefallen gelten*“ замічає слушно економість Петц-

бах. (Гл. А. Retzbach, Die soziale Frage, Freiburg Br., 1905. ст. 33—44; Jos. Biederlack, Die soziale Frage, Innsbruck 1904, 6 Aufl. ст. 96—100).

Що до релігії взагалі, а християнської спеціально, то соціальна демократія займає засадничо вороже становище. Релігія для соціаліста, то лиш спредство для давлення робітника, то лиш пуста химера. Бога соціальний-демократ не признає, ані не смертельної душі. То не суть припадкові налетілості, то основні засади марксізму як се заявив голова марксистів Бебель і їх реформатор Бернштайн. (Гл. Ретцбах l. c. 44—6 Відерляк l. c. 68—70, М. Heimbucher Die praktischsoziale Tätigkeit, Paderborn 1904 ст. 29—30. Релігійні і філософські погляди противні самим засадам теїзму і християнізму, а і економічні погляди соціальної демократії противні системі християнської економії, опертої на вірі в Бога і надприродну ціль чоловіка. „Ідеалів братерства“ зовсім не можна вважати „основою соціально-демократичного руху сего століття“ як се робить після „Діла“ конференція єпископів в Льондоні, з тої простої причини, що такі ідеали суть і в християнсько-соціальному русі, з тою різницею, що в християнстві сесі ідеали впливають з самої релігійної системи, під час коли в соціальної-демократичній системі вони суть неконсеквенцією до матеріалістичного принципу. Любов ближнього без любови Бога, евентуально без признання Ёго існування, як се є в соціальної демократії, не може бути „в душі нашого Господа Ісуса Христа“.

Насупротив осуду соціально-демократичної доктрини Маркса наукою і релігією, не можуть в ній полягати „всі надії людської суспільності“, як се виходилоби з еунунціяції англійських єпископів.

Соціалізм яко система не може прийняти ся ніяким теїстом, християнином, а тим менше священиком. Що в ній є доброго, то не є специфічною прикметою соціалізму.

О. В.

Бібліографія.

Рів культурного життя.

(Проблем річного огляду.)

Кругом нас на всіх областях людської діяльності кипить життя невпинно і скоро. Як далеко сягає круг нашої об-

сервації, ми се бачим на власні очі. Та се, що ми видим, то лиш мінимальна часть із всего того, що світ переживає. А ще із сего ми багато не розумієм і доперва газети мусять нам розтолкувати. Вони нам кажуть ще демо більше про ширший світ, який лежить поза кругом нашої обсервації. Чоловік хоче довідати ся, чим люди живі, тай бере газету до рук.

Та щож, дневник чи часопись жив лишень теперішною хвилию і длі хвилі. Газета хоче виговорити ся лишень о тім, що вчєра або нині стало ся, що саме тепер люди думають (а радше сам редактор за них), плянують, роблять, що кому в руках горить. Таким чином дневник є зеркалом одного моменту життя: із вчєра на нині, та з нині на завтра. Звідси, так як життя і події одної хвилі, так і актуальність газети є дуже роздроблена і случайна.

А яким таним мясом газети годують своїх читачів, видно із тих ненастанних відкликів і простовань, із тих ложних інформацій, які по упливі якогось часу самі через себе набирають цілком иньшого освітлення. А крім сего, який тісний круг обсервацій і ідей репрезентує одна часопись (еще до того із своїми *ita et studio*) побачить кожний, хто має нагоду познакомити ся з кількома хотьби і ріжнородними часописями. Із близшого зіткнення ся з газетами чоловік мусить прийти до переконання, що той, хто читає лишень один дневник, буде мати ограничені і односторонні погляди, — а хто читає їх більше, той тільки час тратить на дармо. Навіть найбільший оптимізм мусить признати, що в нинішніх часах дневники служать лишень для ріжнородних агітацій: культурної своєї місії вони або зовсім не сповняють, або сповняють лишень случайно, коли не прямо шкідливо.

Та все таки хоче ся поступати з людьми на перед, хоче ся пізнати культурну працю послідної доби. Пускати ся на щораз більше заливаючу цовінь щоденної літератури, се прямо неможливе, коли єсть ся вже духово переладованим багатою культурною спадщиною з минушини. Тут чує ся потреба якогось періодичного огляду культурного життя всесвітнього, який би, далекий від злоби і пристрасти борби дня, із цілої безлічи новостий склав одноцільний образ часу і єго культури. Він сказавби нам коротко і річево, що нового і замітного стало ся на широкім світі, що люди здобули, збудували або поховали.

Правду сказати, се повинен нам дати щорічний калєндар. Але доки наші калєндарі будуть лишень ярмарочною тандитною роботою, наладованою цілим базаром інтратних оголошень, злишних оповідань, нікому непотрібних інформацій, — доки навіть наш калєндар „Просвіти“ еще не розуміє своєї просвітної місії, доки він не є в силі дати нам одноцільного образу нашого народного і всесвітнього життя за послідний рік — доти будем мусіти звертати ся за такою просвітою куди инде, там де її найдем.

Якраз тепер в західній Європі повстає новий важний проблем для культури і літератури, т. зв. річники. Доси бували лишень фахові річники, які давали огляд і суму духової праці чоловіка у певнім окремім для себе, спеціальнім обсягу знання. Послідніми же часами починають появляти ся річники універсальні, які старають ся одноцільно обняти ціле культурне життя одного посліднього року.

Побіч річників, що держать ся практичної сторони шоденого життя: „Almanach Hachette“ (Paris) і „Kürschners Jahrbuch“ (Berlin, Hilger 1 м.), повстає „Türmer-Jahrbuch“, який за послідний рік прибирає нове ім'я: „Am Webstuhl der Zeit“ (Herausgeber: Jeannot Emil Fr. v. Grotthus, Stuttgart, Greiner und Pfeiffer. M. 8) та скромнійший „Welt-Jahrbuch“ (Verlag der Germania, Berlin, 1. M.). Сего же року, недавно тому появил ся новий, вірний католицькому світоглядові річник знаної світової книгарні Гердера в Фрайбурзі п. з. „Jahrbuch der Zeit und Kulturgeschichte. 1907. (1 Jahrgang. Herausgegeben v. Dr. Franz Schnürer. Freiburg, Herder 1908. VIII. 497 S. geb. k. 9.).

Видавець, директор приватної і родинної бібліотеки нашого Цісара, від ряду літ редактор віденських часописів: „Allgemeines Literaturblatt“ і „Kultur“ з'єднав для сего нового і важного видавництва визначних мужів науки і політиків, так, що кожду галузь обняла відповідна фахова сила. Завдяки сему річник представляє одну самостійно обняту і оброблену цілість. Цілий річник є поділений на 10 частин. За введенем (Das Jahr 1907. Eine geschichtsphilosophische Studie v. Kralik) сліднують глави: Церковне, політичне життя, суспільні і економічні питання, наука, література, штука, хроніка, персоналія, ліста посмертна і реєстр.

Перші 6 глав є розложені на більше уступів. З церковного життя є: загальний огляд (Dr. Kirsch), Німеччина (тойсам), Австрія (проф. Шіндлер) Заграниця (Dr. Kirsch. Тут на ст. 37 серед відомостей про Злучені Держави читаєм: „Єпископською юрисдикцією над несповна міліоном католиків грецького обряду наділений Преосв. Ортинський“), місії (P. Huonder). Політичне життя обнимає: Німеччину, Австрію і заграницю. Суспільні і економічні питання дають інформації про господарність і суспільний рух (Dr. F. Walter — заразом і короткий огляд суспільних проблемів), науку і образованє (E. Roloff), пресу в Німеччині (T. Kellen) і німецьку пресу в Австрії (A. Weinar). Серед наук на першім місці стоїть богословє (Dr. J. Seipel), відтак: філософія (Dr. A. Michelitsch), історія (Dr. E. Hildebrand), класична філологія (Dr. J. Bick), старонімецька філологія (A. Schönbach), історія літератури (B. Stein), етнографія (E. K. Blüml) і науки правничі (Dr. H. Sacher). Відтак із літератури є огляд лірики і епіки (Dr. W. Oehl), драматичної літератури і театру (J. Sprengler), та прози (H. Brenzano), — а зі штуки: про творчу штуку (Prof. Leitschuh) і історію музики (T. Kroyer).

В своїм роді інтересний в відділ хронологіка. Що і донебудь замітного в р. 1907 діяло ся, літописець записав все в хронологічним порядку.

Вправді один рік є за коротка мірка часу, щоби ретроспективний огляд его дав відразу вже прагматичну історію. „А однак, — скажем словами Краліка із введення — цілий рік без сумніву дасть ся поняти яко органічна єдність, яка межн двома зимами цілком докладно відмежує ся від попередного і слідуєчого року, так, як перстені дерева або філі водні дадуть ся докладно відмежити і почислити, мимо незамітних переходів. І так як тоті перстені характеризують індивідуальне жите дерева в кождім році після погоди, посухи і т. и., так само і кождому рокови припадає окремий характер. Цевні події, цевні ідеї витиснули на нїм своє знамя“.

Такі одноцільні характеристики, не прості рєвєстрованя фактів дає згаданий річник. Він не лиш орієнтує читача про так названу газетярским жаргоном „нову ситуацію“ на полях ему більше знаних, але і відкриває перед ним ширший світ культурної житєвої праці.

В інтересі здорового, католицкого поступу і загального образованя се видавництво заслугує на широке розповсюдненє.

О. Боцян.

II. Богословіє біблійне.

Theologia biblica sive scientia historiae et religionis utriusque testamenti catholica. Scripsit in usum scholarum. P. Michael Hetzenauer O. C., prof. exegesis in universitate Pontificii seminarii Romani ad s. Apollinarem.

T. I. *Vetus testamentum*. Imaginibus 100 et tabulis 3 geographicis illustrata. Friburgi, Herder. 1908. XXXI, 654. вел. 8° K. 14.40.

Біблійне богословіє є систематичний виклад цілої науки, віри і обичаїв, який містить ся в святих книгах обох Завітів. На основі ексеґези, яка добуває її материял із св. письма, відтак і біблійної історії, що поступенно розвиває перед нею події обявлення, вона органічно вяже зі собою добуті правди і викладає їх систематично яко основу для доґматики і моральної. Сю науку протестанти, які біблію уважають за одинокє жерело віри, вже віддавна залюбки плекають. У католиків же до послідного часу давав ся відчувати її брак, тим більше, що великий поступ історичних наук і ріжні напрями в ексеґезі та в „біблійнім питаню“ взагалі, казали богословови оглядати ся за якимось певним і солідним провідником. Як раз в пору приходить автор, знаний вже в науці біблійній із своїх публікацій, зі своїм „Богословем біблійним“.

Воно науково розсліджує і викладає наперед історію, а відтак в другій часті реліґію Старого Завіта. Крок за кроком находим тут майже при кождій точці згадані і критично розсвітлені погляди і толкованя католицких і некатолицких, консервативних і модерністичних ексеґетів, так що крім позитив-

ного матеріалу ся праця дає zarazом і огляд теперішнього стану біблійного питання. Особливо важна є друга часть, яка стане в великій пригоді католицким догматикам. Неодно місце, на яке вони доси покликували ся, найде тут властиве зрозумінє, на неодно питанє найде ся тут ліпший цитат. Тим більше, що майже всі догматичні цитати із Старого Завіта є критично, філологічно і ексегетично розсліджені, невластиві поясненя відкинені, найновіші закиди противників узгледжені — а ві всім захована наука і переданє католицкої церкви.

О. Б.

Úvod do Pisma sv. Nového Zákona. Sepsal Dr. J. L. Sýkora. Dílu II. část 1: O dějepisných knihách Nového Zákona. V Praze 1907 st. 585 vel. 8°. 10 K.

Рівночасно при згадці про Старий Завіт звертаємо увагу на чеське введенє до Нового завіта, яке є премією за рік 1907/8 для членів тов: „Dědictví sv. Prokopa v Praze“. Се товариство, основане еще 1861 р., поклато собі за ціль „видавати богословські наукові книжки в чеськém язичі, щоби (чеський) нарід мав свою власну богословську науку“. Яка велика і наслідувана гідна ціль! Звичайний член, який зложить (ратами) 80 K. дістає до смерті премії річної вартости від 6—10 K. Доси товариство видало вже 47 премій, наукових праць, які відносять ся до всіх майже галузей богословського знаня.

І послідна премія, труд професора чеського богословського факультету в Празі і каноніка Сікори, є солідним вкладом в чеську язословську науку. Він є продовженєм виданого через него в тім самім товаристві загального введеня до св. книг Н. З. і обнимає книги історичні, а рівночасно доповненєм перекладу і коментаря до новозавітних писем, зладженого через Сущіла. Так працюють братя Чехи над своєю наукою. Коли і у нас буде таке товариство і своя питома богословська наука?

О. Б.

Euchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum auctore Henrico Denzinger. Editio decima, emendata et aucta, quam paravit Clemens Bannwart S. J. Friburgi, Herder. 1908, XXVII, 628 ст. 8°. K. 6. опр. K. 7.20.

Кожний, а передовсім початкуючий, богослов при науці догматики відчуває, що крок потребу знати, яка правда є, як каже ся, de fide, — наукою обявленою, або церквою або церквою до вірованя опріділеною, а яка лишень наукою богословів. У підручниках се є всюди точно і послідовно зазначено. Крім сего при збираню доказів і свідонств для поодиноких тез чоловікови не гаразд обізнаному у церковній історії імена соборів і пап „мішають ся“, тим більше, коли не знає ся віку ані причини скликаня собора, або часу і діяльности папи. Нераз і сам цитат буває або лиш вказаний або в такому скороченю наведений, що єго змісту тяжко поняти.

У всіх тих случаях, наколи наука має бути певна себе і розумна, треба мати під рукою само жерело і після него орієнтувати ся. На се треба би було великої бібліотеки і багато часу. Щоби сему зарадити, більше як 50 літ тому (1854) професор вірцебурського університету, знаний і у нас автор 2-томового твору: *Ritus orientalium in administrandis sacramentis*, Генріх Децінгер, зладив збірник: „*Enchiridion symbolorum et definitionum quae de rebus fidei et morum a conciliis oecumenicis et summis Pontificibus emanarunt*“.

Ужиточність сеї книжки слідна з її частих видань, яких еще за життя автора († 1883) було шість. По его смерті з меншими то більшими поправками та доповненнями проф. Ігната Шталя (Stahl) книжка появилася еще три рази, а отсе тепер вийшла вже у десятім виданю в цілком новім обробленю.

Передовсім мимо стислішого друку значно зросла. Прийшло ся неодноразово з давніших видань, що було непевного походження і малого значіння счеркнути, а вмістити в текст багато нового, на що вказали були різні рецензії, або чого достарчили найновіші часи. Самих рішень папи Пія X є 130 чисел. Головна заслуга нового видавця є стисле переведення хронологічного порядку і як найточніша ревізія автентичного і певного тексту. В тій цілі всі свідощтва були зіставлені з самими жерелами, вказаними в нотах і в разі потреби справлені. Крім сего для кожного тексту є наведені більше жерел, з яких коли не одно то друге дасть ся найти у більшій бібліотеці і в контексті прочитати, а попри жерела еще і вартість і вік. Таким чином підручник Децінгера стає тепер поважною методичною історичною христоматією. І ужиточність его тепер значно більша завдяки рижним хронологічним вказівкам, розстріленому друку і відсилачам на другі схожі місця.

Все то робить сю книжку, доси загально і справедливо хвалену, ужиточною не лишень для кожного богослова, але і для катихита (особливо середніх шкіл) і проповідника. *О. Боцли.*

Критичні замітки до руского шематизму Львівської Архієпархії за рік 1908.

Від шематизму вимагає ся точности в датах, а похибки в тім взгляді кидають лихе світло на публікацію, тим паче, що вона церковного характеру. Найновіший львівський шематизм має такі похибки, з яких найбільше впадаючі в очи хочу вказати в тій цілі, щоби видавництво уникало їх на будуче.

Похибки ділю на три класи.

І) Число душ в деяких парохіях і деканатах ані не маліє ані не більшає. На 754. парохій Львівської Архієпархії близько 280 (отже яких 35%) не вказує ніякої зміни в числі душ між 1907 а 1908. Приміром Бережани в обох тих роках числять 4980 душ, Збора 4965, Калусь 3076, Золочів 6030, Городок 5170, Щирець 4520. Болахів 5445, Стрий 7376, Могильниця 372, Тернопіль 9520, Відень 2531. В цілім деканаті (а деканат числить 20—30 тисяч) тернопільським, залозецьким, тухлянським, болахів-

скім, львівським-замійським, радехівським і в майже цілیم золочівським не прибула ані не убула в двох послідних роках ані одна душа.

Значить, що цифри передруковують ся з року на рік, а тої обставини зовсім не зазначає ся!

Деякі парохії здають ся виказувати за високий приріст населення. Приміром Туря велика підскочила за оден рік з 2766 на 3153 душ, Хоросно з 507 на 808, Глібовичі свірські з 1745 на 2066, Нове Село з 2308 на 2772, Шнирів з 1287 на 1616. Інші парохії виказують занадто заокруглені дати. Приміром Бродки числили в 1907 р. в матерній церкві 800 душ, в першій дочерній 500, в другій 400. В році 1908 було в матерній 900, в дочерній 600 і 500.

Значить, що хіба цифри фабрикує ся після формулки „менше-більше“!

II) Шематизм подає неправдиві і неточні*) вісті. В 1908 р. „студіюють“ на інсбрудькім університеті о. Гр. Плакида і о. Ант. Содомора, хотій перший з них від двох літ не є в Інсбруці, а другий не є священиком і не перебуває сего року в Інсбруці.

Натомість не помістив шематизм між інсбрудькими студентами Кон. Богачевского, Вол. Лиска, Гн. Цегельского, Мир. Горнікевича, хотій вони студіюють в Інсбруці вже від жовтня 1907 р. а перший з них ще від 1905. Спис осіб відсилає по блисші дати про Кон. Богачевского до сторони 217-ої, на якій однак нема про него ніякої згадки, тай не може бути, бо ту поміщені священики теребовельського деканату. Про богословів М. Горнікевича і Гн. Цегельского нема в цілім шематизмі ніякої згадки. Про о. Мик. Хмільовського таксамо, хотій в 1907 р. був він ще в рубриці „ожидаючих рукополаганя“. Про о. Леонт. Куніцького нема ніякої згадки в 1908 р., хотій в 1907 подано єго яко сотрудника в Оріхівці з фальшивим додатком „вдовець“. о. Амвр. Редкевич поданий в „списі осіб“, а поблишні дані про него відсилає спис на сторону 233, де однак нема про него ані слова, а доперва на ст. 248 сказано, що він перейшов до Відня в часі печатаня шематизму.

Хто знає, чи таких невірних і неточних дат нема більше?

III) В шематизмі суть суперечности. Ант. Содомора є рівночасно священиком-докторандом в Інсбруці і богословом IV. р. у Львові.**). В „сумаричнім перегляді“ (на ст. 242) подане число священиків-докторандів на віденьським і інсбрудькім університеті на 6, на ст. 233 подані імена 5-ох з них, а на ст. 248 подане ім'я 6-ого (але фальшиво, бо замість Андрей повинно бути „Амвросий“). Той сам „перегляд“ (ст. 242) подає число відень-

*) В р. 1907 ожидає рукополаганя у Львові священик перемський о. Кар. Король, що є вже три роки по священях.

**) о. Леонт. Куніцький був в р. 1907 сотрудником в Оріхівці, а рівночасно докторандом в Відні і то в Августинеум.

ско-інсбрудських докторандів-святих на 6., хочай імен їх в цілїм шематисмі нігде не стрічаємо. Зайшла ту та похибка, що тих самих 6. віденьско-інсбрудських докторандів взято в „сумаричнім перегляді“ аж два рази; раз яко святих, другий раз яко питомців.

Вкінці додати не завадить, що если „сумаричний перегляд“ подає число святих-монахів в Римі (2) і монахів взагалі в Америці (11), то повинен би згадати і за монахів в Інсбруці, яких є лише шістьох.

Ої замітки зоволь видавництво шематизму прийняти до відомости. А і читачі повинні свої спостереження подавати до відома, щоби наш шематисм ставав щораз повніший і вірніший.

О. В.

Всячина.

Протест.

Святих деканату Белзкого зібрані дня 3. вересня т. р. на соборчику деканальнім в Шміткові заявляють своє обурення по причині тяжкої обиди нанесеної Їх Ексцеленції Митрополиті в 182 ч. „Діла“ в артикулі затитулованім: „Ad majorem Poloniae gloriam“, де в брутальний спосіб нападає автор статі на честь найвищого Достойника руско-католицької церкви. Одноголосно ухвалено остерегти згадану газету, наколиби в будучности така то стаття антірелігійна або ображаюча Князів церковних, появилася на її стовпцях то духовенство деканату Белзкого буде старати ся повліяти на рускій загаль, щоби так Братя в Христі як і підчинений їх пастві нарід пренумерувати її залишили.

Соборчик деканальний звертає ся до Преп. Духовенства всіх трьох Епархій, щоби в імені святих соїдлярности вступило в его сліди, стануло в обороні свого єпископату і тим то дало повну сатисфакцію Его Ексцеленції за навесену зневагу. Заразом заявило, що не дозволить безкарно з'огиджувати достойну Его личність.

Дальше завзиває соборчик деканальний редакційний комітет „Діла“, щоби в склад редакції покликано людей моральних і віруючих, котрі оживлені духом любови Христової устороняли би всякі роздори межі дітьми одної матери церкви і не виступали ворожо супротив її католицьким засадам, противно помічні були духовенству в ширенню християнської культури,

на котрій єдино почиває щастє, розвій і світла будучність народів.

Шмитків, дня 3 вересня 1908.

О. К. Селецкий, декан Белзкий и пр.

Протест.

Духовенство деканата Городецького, зібране на соборчику в Керниці, дня 16. вересня одноголосно висказує своє обуренє з причини безпідставних нападів в політичних часописах на Іх Екск. Впреосв. Митрополита Андрея.

Конкурс. Гр.-к. Уряд парохіяльний в Сокалі потребує за-раз освідомленого **дяка**, котрий би був zarazом здібним **дірігенсом** і учителем місцевого хору. Відписи свідoctв відбутих наук і услівя вносити листовно до Уряду парохіяльного в Сокалі.

3 Товариства сьв. Ап. Павла. Заходом Виділу Товариства сьв. Ап. Павла відбудуть ся в днях 5, 6, 7, 8, 9. жовтня с. р. в дух. Семинарії у Львові реколекції для всего архієпархіального Духовенства. Перша наука реколекційна буде виголошена вже 5/Х. о 8. годині вечером, тому **просить ся Всч. Отців зголосити ся уже дня 4. жовтня вечером**; порядок визначить отець провідник реколекцій. Хто з Всч. і Вспр. Отців схоче взяти участь в сих реколекціях, зволить прислати за ціле удержанє в протягу згаданого часу на руки о. Володимира Семкова, касієра Товариства 10 корон (Адреса: Площа сьв. Юра ч. 5).

Такі самі протести ухвалили деканати Ходорівський і Стріліський.

Повідомляю отсим Всч. і Високопр. ОО., що від дня 1. серпня 1908 р. переняв я від о. Совітника Томи Бородайкевича катихити гімназіально в Тернополи агенди: „Братского Союза“. До тепер на девятнадцятий случай випинуло 37 кор. на одноразову запомогу. В всіх справах Братского Союза прошу відносити ся під адресою підписаного. О. Теодор Цегельський, гр. кат. парох в Струсові.

Виділ Тов. сьв. Ап. Павла у Львові розписує конкурс на написанє популярних книжочок для народу. Яко нагороду за труд рішив дати 24 корони за одии аркуш друку малої вісімки оригінальної праці, а 16 корон за такий-же аркуш друку, если праця буде перерібною або перекладом з чужої мови. До автора ставляє Виділ ось ті вимоги:

- 1) Праця мусить обіймати найбільше один аркуш друку.
- 2) Мусить порушувати тему релігійного змісту.
- 3) Мусить угляднати в першій мірі ті правди сьв. віри, які в нашім народі є найбільше заатаковані ворогами Церкви.

Релігійність Роляків. В 11. зошиті теологічного католицького місячника „Apologetische Rundschau“ (III. 1908. ст. 439), що виходить в Тревирі, читаємо таку інтересну замітку.

Якийсь соціяліст закинув, що релігійні народи як Поляки стоять низко що до культури. На то відповідає вдатно редакція, що культура, розуміє ся матеріальна, залежить передовсім від багатства вугля і желіза, дальше від політичних відносин до тичного народа. Релігія не впливає безпосередно на витворенє

матеріальної культури (хотай ту культуру ублагороднює, її підносить, дає їй етичний підклад). Томуто і високу культуру приміром надренської, строго католицької провінції не можна приписувати о першій мірі релігії.

Що до Поляків, то причиною їх низшої культури, є брак вугля, заліза, політичної свободи і їх питомий національний характер. А до того „die Religiosität der Polen ist übrigens durchaus nicht immer eine wahre Religiosität, sondern zum Teil Aberglaube und nationale Voreingenommenheit“. То останнє досвідчив руський нарід на власній шкірі!

Тепер хіба годі буде звальювати польський шовінізм на рахунок католицизму, яким деякі Поляки маскують ся!

3 нашої преси. Виступи галицької політичної преси не позбавлені мимовільної гумористики.

Єпископ станіславівський, і взагалі наш цілий єпископат, є, на думку польської преси, завзятим агітатором „безбожного українізму“, підчас коли, після погляду української преси, є він агітатором польнофіліства і москвофіліства, але на супротив того заявляє знова москвофілська преса, що руська єрхія, головно станіславівський владика, є пастирем одної, а то української партії.

„Мягкі“ закидають єпископам нехтованє національної справи, „тверді“ знова додають нехтованє справ самої церкви, взглядно їй обряду.

Більше можливостей вже неможливо!

При тім ще одно замітне. Як оден новоюрський комісар поліції добачував жерело всяких злочинів в жінці: „cherchez la femme“, так наша преса винайшла універсальну хворобу нашого народу і церкви, іменно Єзуїтів: „cherchez les jésuits“! Мимоволі пригадує ся закид якогось єзуїтофоба, що Єзуїти причинили ся до упадку Царгорода. Вони знищили то місто на яких двіста літ перед своїм існуванєм. „Галичанинъ“ приписує „єзуїтским“ впливам латинізацію нашої церкви (Галич. ч. 179), а „Діло“ (ч. 187) закидає їм ширенє православія! „Дякувати за те зп. православє будемо і польським єзуїтам“. Коментарі про льогіку галицько-руської журналістики тим самим злишні!

„Галичанинъ“ (ч. 179) розвиває дальше свої погляди на католицьку церков, закидаючи, що Рим поборює „руссекую національную идею“ а владика і Василяни пропагують українізм, а то в церковнім інтересі латиніства, а в політичнім польнонізму.

При обговорюваню заказу читаня „Діла“, „Свободи“ і пр. нарікає „Галичанинъ“ на обмежуванє личної свободи сьвящеників. Знає добре москвофілський орган, що і єму і Русс. Словоу таке саме належить ся, як і українським органам, знає він добре, що деякі москвофілські сьвященики суть такою партійними фанатиками, як деякі українські. Обмежати той фанатизм в сьвя-

тим обов'язком єпископа, хотайби політична конституція дозволяла священикам підпорядкувати священичу діяльність під партійну агітацію, які се „Галичанин“ заявляє. В згаданім числі віз з „Галичанина“ тим духом, про який згадує моя стаття п. 3. „москвофільські погляди на католическу церкву“.

В делікатній формі закидає „Галичанин“ нашій єпархії ні більше ні менше, як ослаблене релігійного духа в народі (ширенем українства) *ad maiorem Poloniae i latinystva gloriam!* „Національні основи“ нашої церкви бере москвофільський орган в оборону, але *„ad maiorem schismae gloriam“* via Почаїв-Київ!

О. В.

В справі протесту соборників. В „Ниві“ (ст. 536—7) піддано гадку, щоби соборники своїми ухвалами і адресами протестували против напасти, поміщеної в „Ділі“ на Екз. Митрополита. Священики белзкого деканата дали початок, як доносить „Руслан“ (ч. 194).

„Діло“ (ч. 202) вважає такий протест за безпредметовий, „бо (св. протест) звертаєть ся проти статі, якій ті політичні чинники, що відповідають за напрям дневника, відобрали всяке значіне“. Силу протестів має ослаблювати — на думку „Діла“ — факт, що протестуючі не всі передплачують „Діло“.

Обі замітки неузасаднені.

Протест духовенства лиш тоді бувби безпредметовий, по звисній заяві видавництва „Діла“, еслиби протестовано виключно против національно-демократичної партії і „Діла“, яко єї офіційного органу. Тимчасом протест відносить ся до самого факту оклеветання Митрополита, менша з тим, хто і де того допустив ся. Дальше, факт оклеветання дає ще і нагоду, заявити духовенству свій шетисм до невинно оклеветаного Архієрея, що конечно викликає потребу зайняти ся згаданою статією і „Ділом“.

Але і в відношеню до партії і єї органу протест ще зовсім не став безпредметовим. Партія і видавництво відпекали ся статі бувшого редактора, яко вислову єго особистих поглядів. Але на них ще тяжить обов'язок дати оклеветаному Митрополитови якусь сатисфакцію, що до тепер на жаль не стало ся. Протест може проте відносити ся і до занедбання того очевидного обов'язку, занедбання тим тяжшого, що партія завинила негативно і морально, зн. недоглядаючи відвічального редактора, звісного вже перед тим зі своїх ліберальних вибриків.

Обетавина, що деякі з протестуючих не передплачують „Діла“, ослаблювалаби силу протесту хіба тоді, еслиби протестовано против політичного напрямку дневника, до чого мають право лиш ті, що підтримують дневник за єго політичний напрям. Але протести соборників звертають ся против ложі і клевети, отже против морального зла, поповненого в дневнику, а

до такого протесту мають право всі ті, що їм залежить на тім, щоби руска преса була чесна.

Відтак, хочай не кождий священик передплачує „Діло“, але і его не поборює, а бере ся до поборювання аж тоді, коли дневник промахує ся морально. Так отже і священики непередплатники „Діла“ можуть посередно впливати на материяльне положене „Діла“, можуть підтинати его бит. І так будуть робити, если „Діло“ не заперестане своїх промахів, а протести суть заповідженем того-ж. З тої рації протест має своє значінє.

Не можна собі легковажити опінії, яку „Діло“ може мати серед суспільної верстви, так зрослої з народом, як духовенство дарма, що не всі члени тої верстви підтримують материяльно „Діло“. А та моральна сторона також щось значить! Если „Діло“ не думає числити ся з опінією духовенства, о скільки потребує его пренумерати, то тимсамим викличе против себе і ту частину духовенства, яке его материяльно попирає.

В кождім случаю, протест непередплатників зовсім не є так маловажний, якби се кому могло видавати ся.

о. Он. Волянський

предплатник „Діла“.

З нашої преси. „Галичанин“ видить причину переходу на латинство між львівськими Русинами в недбалстві „української гори св. Юра“, підчас коли „Діло“ добачило причину того самого факту в москвофільстві львівських священиків, а в св. Юрі видить „твердиню“ москвофільства.

„Галичанин“ (ч. 187) оцінює справи католицької Церкви і української партії, з „умаспешної“ точки зріня. Неборачиско так занепав на умі по напасти на єпископа Ортинського, що священиків, виступаючих в обороні тогож єпископа против священиків з школи Наумовича, утотожнив з „священниками“ т. з. незалежної української церкви. Не журіть ся, господа, священики незалежної церкви з шевченківскою релігією суть такими апостатами, як священики царслава з наумовичівскою релігією. Ріжниця між ними є хіба та, що перші почитають чоловіка, який умер в тій вірі, що в ній уродив ся, а другі поклоняють ся божкови апостазії.

Підчас коли „Галичанин“ стає щораз острійше виступати против нашої церковної єрархії і взагалі що раз явнійше виявляє свої схизмофільські інстинкти, то в „Ділі“ можна завважати від уступлення попереднього редактора корисну зміну в трактуваню церковних справ. Звертанє уваги на паломництво до Києва і Почаєва (ч. 193), подаванє вісток з катол. руху в Чехах, обширнійший огляд з ватиканських кругів про іменованє кардинала Рамполі секретарем консисторської конгрегації, а передовсім

тепло і симпатично написана новинка про становище американсько-руського єпископа (ч. 196) — всьо то доказує, що нова редакція позбула ся тенденційного, тісного доктринерства в трактуванню церковних справ і узглядняє потреби своїх предплатників-священиків. Ходить тепер о то, щоби сеся зміна не була хвиливою, як то, на жаль нераз лучало ся.

Тому наше духовенство повинно подбати о усталенє і перифікацію нового напрямку в „Ділі“. Як то стане ся тоді певно „Нива“ понехає неприємного поборювання будь що будь найповажнішого того нашого органу. Політично-партийний напрям „Діла“ до „Ниви“ не належить. Їй ходить о то, щоби „Діло“ і взагалі ціла наша преса були коректними в справах церкви. Позатим повна свобода і толеранція.

О. В.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеграми

Руського Товариства педагогічного

можна дістати у всіх Філіях і в Головнім

Виділі у Львові ул. Синстуска ч. 47.

В школі наша будучність!

Просимо о вирівнанє залеглої передплати. Адм. „Н и в и“

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свящ. Д-р Д. Яремко.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

Число подвійне.

Ч. 20. і 21.

Львів, 1. падолиста 1908.

Рік V.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

Адреса
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперіна ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: о. О. Волянський, Нива яка повинна бути, а яка вона є. — о. М. Дороцький, Голос природи. — о. М. Щепанюк, Не убий. — Руска колегія в Римі. — Ювілейні торжества в Інсбруці. — Істор. статист. замітки про інсбруцький теол. факультет і конвікт. — Бібліографія. — Всячина: ухвали соборчиків. Священство а противцерковні напями в нашій „Народне Слово“ і Галичанинъ. Польско-ланьска релігійність. Ісус і Марія. Corrigenda. Від Редакції. — Додаток: о. О. Волянський, Апологетично-соціальна діяльність руского душпастира в наших часах.

Від Редакції: Обнимаючи з отсим числом редаговане „Ниви“, помішаю яко програмову статью допись свою про те, якою повинна бути „Нива“, зладжену вже давнійше, а не поміщену до тепер з технічних причин.

о. Онуфрій Волянський.

„Нива“ яка повинна бути, а яка вона є.

Розводити ся в наших часах над потребою преси є щонайменше анахронізмом. Великий соціальний єпископ Кетлер і папа робітників Лев XIII., а і Пій X. заохочують горячо ділом і словом до праці над католицкою журналістикою. І справедливо, бо Церков і Єї борці мусять послугувати ся таким ору-

жем в борбі о душі, якого домагає ся дух часу. Нині замість меча треба воювати пером!

Кождий стан, кожда громада людей, навіть і одиниці старають ся мати орган, в яким концентрувало би ся їх духове життя. Навіть жебраки, а навіть злодії! І в нас не інакше. В нашій народі кожда політична партія, економічна чи станова організація має орган, де висловлює свої гадки, бажання і стремління. Люди того самого занятя, віку, пола мають спільні інтереси.

Більше чим хто другий потребує свого органу духовенство. Насамперед тому, що воно вже з самої установи Христа тісно злучене в суцільну клясу, яка різниться засадничо від всіх прочих людей. Поділ на духовенство (клір) і сьвітських (ляйки) то основа церковного устрою, з яким стоїть і падає правдиво Христова Церков. Подруге, члени кліра з природи річи розкинені по всіх місцевостях і престором більше відділені від себе, чим інші люди. Для поконання ставленої простором перешкоди в єдності кліра треба конечно виміни гадок в своїм органі.

Католицький клір заочної Європи має гарні органи церковної науки і життя. З того жерела може обильно черпати і руско-українське духовенство, навіть повинно се робити. Але що воно живе в рамках свого народа, то має християнізувати передовсім свій нарід, свою суспільність. В тій цілі треба конечно пізнати свій нарід, треба знати его потреби, его чесноти, его блуди, его замилювання, его уподобання. Треба конечно вислідити струї і чинники, нуртуючі в лоні нашого народа, треба пізнати, о скільки вони корисні, а о скільки вони шкідливі церковній справі. Крім релігійно-моральних мусимо студіювати і політичні і економічні потреби руско-українського народа, бо весь і всіх повинен перейти Христовий, католицький дух. Лиш ті змагання в народі треба поборювати, які засадничо або тактично противні духови християнської нації, всі інші треба заховати, плекати, ублагороднювати. Лиш тою дорогою здобудемо народну душу!

Для поміщування своїх спостережень в цілі познакомлювання і прочих братів в Христовій винниці про потреби свого народа треба конечно органу, який би концентрував духове життя католицького, руско-українського духовенства. Такий орган повинен би лучити в собі церковну культуру католицького сьвіта і приновлювати єї до спеціальних потреб руско-української нації.

Наше духовенство, бодай в лучших і розумніших своїх представителях, розуміє то і від ряду літ старає ся все мати свій питомий церковний орган. Таким органом, і то одиним, є нині „Нива“. „Нива“ се часопись, що старає ся заступати наукові (теологічні) і пратичні інтереси Церкви та Єї слуг. Поділ праці між два органи, іменно строго наукової теології і

практичних потреб Церкви і духовенства на разі в нас не милимий. „Нива“ мусить заступати одно і друге!

Теоретичні, теологічні розвідки „Ниви“ повинні обговорювати актуальні, пекучі питання з біблійної, догматичної, моральної, правничої і пр. областей. Дальше кожда квестія, що виринає в Церкві на порядок денний з нагоди якогось конкретного факту, появившогося в ділі, слові чи письмі, інтересує ширші круги, а тимсамим ставить сьвященника в таке положенє, що він мусить видати свій суд і поучити своє стадо. А то поучене повинна подати єму „Нива“. Такий факт, як вбійство намісника дає знамениту нагоду до оброблення питання моральної теології про т. з. *tyrannicidium*, поява папської булі дає нагоду заговорити про становище права канонічного в міжобрядових відносинах, вибори насувають тему з пасторальної про відношене душпастира до політики. Статі в „Ділі“ і „Літ. Наук. Вїстнику“ часто аж просять ся, щоби їх обговорити.

Розвідки, писані не спеціалістами, не все можуть заспокоїти потреб читачів, які нераз хочуть основнійшого ознайомлення ся з предметом. Тому „Нива“ повинна подавати періодично перегляд з найновішої бібліографії на різні інтересні теми, але перегляди оброблювані вичерпуючо, ядерно а коротко. Взором можуть послужити вступні статі бібліографічного журналу „*Litera. ar. Handweiser*“ а передовсім „*Lit. Rundschau*“. Не завадилоби подати при кінці і повний виказ нових книжок з нашої, а по части російської і польської літератури.

Т. з. „всячина“ повинна бути обильно і систематично подавана. Статистичні замітки потрібні в проповіді, школі, читальни, веселі і сумні факти з церковного житя, передовсім католицького, а почасти і замітки з всякого релігійного руху на сьвіті, подробиці демаскуючі тактику ворогів Церкви, противцерковні виступи передовеїм своєї преси: всьо то потребаби запобігливо збирати і подавати до відомости читачів.

Коротка а ядерна вступна стаття повинна представити найважнійшу квестію від появи послідного числа і обговорити єї з засадничого становища зн. з точки погляду „Ниви“.

Взагалі, зміст „Ниви“ повинен бути інтересний, на часі так, щоби в ній кожний сьвященик міг знайти продовжуване і поглублюване знання винесеного з університетських студій, зааплікowanego до потреб дня. „Нива“ повинна бути своїм змістом повним відбитєм духового руху католицького, руско-українського духовенства.

Форма оброблювання повинна відзначати систематикою і повністю. Треба закинути всяку припадковість і нелад, не менше як і всякі прогалини. Ніяка важнійша подія не сміє бути пропущена. Т. з. дразливих квестій ніякий поважний орган не збуває мовчанкою. Кожде число повинно зладити ся після добре обдуманого пляну. Отже не чекати, аж хтось зми-

лує ся і пришло статю, яку єму захоче ся. То може бути ще винятком, але ніколи правилом! Треба мати людей, які зобов'язали ся в протягу певного часу дати допись з тої області життя чи науки, якою спеціально займають ся. Статі повинні зміняти ся, щоби уникнути нудної монотонности.

Дописувателі повинні бути — о скільки се на наші відносини можливе — фаховими. Хто займає ся довший час обмеженою громадою науки, той легко доходить до більшого засобу знання, яке повинен подати і другим. Дописи не сьміють бути чимсь додатковим до властивої області діланя дописувателя. Вони повинні бути висловом єго самостійної, думки, отже висновком єго довшої діяльности в обмеженій сфері. А як вже хто не фаховий, то повинен бодай якийсь час зайняти ся перестудіюванєм теми, про яку пише. Але писанє так сказати „на фундуш“, для заповнення місця в часописи, з області собі мало знаної, перекидуванє ся до найрізнородніших тем, то фатальна похибка кожного журналу. А що в „Ниви“ так робить ся, взглядно мусить ся так робити, се знаю з досьвіду.

Припадковість можнаби полишити „всячинї“. Кождий, хто що інтересного побачить, почує, прочитає повинен тим ділити ся з другими. Се річ великого значіння. Кому прийде щаслива гадка, нехай подасть єї під загальну дискусію. Таланів, набуваних довголітнім досьвідом, не годить ся закопувати. Виміна гадок, стиранє ся різних поглядів усуває упередженя, тісну вузкоглядність, ширить толеранцію, виrozumілість, причиняє ся до кристалізованя поглядів та до їх всесторонности. Лиш не дивити ся на то, хто пише, але що, а дальше і як.

Кождий орган мусить стояти на певних засадах, мати ясно виложену програму і від часу до часу пригадувати єї своїм читачам. Рамами „Ниви“, поза які не сьміють виходити єї дописи, мусить бути сьвітогляд католицької Церкви, пошана для Єї установ, пієтизм взглядом єархії. „Нива“ не сьміє вдавати ся вчистополітичві і партийні спори, не повинна обмежати ся на одну громаду нашого кліру. „Старі“ і „молоді“, „теоретики“ і „практики“, сьвітські і монахи, професори і душпастирі, а навіть і кандидати духовного стану, народовці, угодовці, старо-русини, всі вони повинні мати в „Ниви“ свій орган, а як ні, то зробити єї таким. Девіза „Ниви“, то слова сьв. Августина: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*“.

В браку іншого органу можнаби „Нива“ поміщувати і праці інтересні лиш для вузкого гуртка спеціалістів, але лиш праці, що фактично подають щось нового. Компіляція неінтересних загалови тем, се вже не повинно бути змістом „Ниви“.

Ту треба звернути увагу ще на одну хибну гадку. Нераздумують, що друкувати повинно ся лиш щось дуже вчене і самостійне, бо компіляції не мають вартости. Однак се домаганє

оправдане, если ходять о журнал стого научний. Часопись, що обчислена на потреби практичного духовенства, сповнить знаменито свою задачу, если точно буде подавати стан теперішньої науки і життя в Церкві. „Нива“ не має бути фабрикою научних витворів, але їх магазином. Нераз зміст добре обдуманий і уложений з чужої книжки віддає в життя далеко більші користи, чим оригінальна розвязка якогось дрібного, а в практиці безвартісної питання, приміром з фізіології або археології.

Так представляю собі ідеал „Ниви“. Ідеал в деїм осягнений, так приміром що до коректного церковного становища. Але багато є слабих сторін. Програмових статей в „Ниві“ мало, всячина дуже скупа, деколи майже ніяка, дописий з життя церковного на провінції мало, розвідок з східного права нема, з догматики і історії нашої Церкви таксамо, рух соціальний в Церкві католицькій слабо увзгляднений, з некатолицьких релігій майже нічо. Дописувателі самі молодші і то переважно не доктори. Доктор або який старший сьвященник рідко коли в „Ниві“ виступає. Імена дописувателів майже все ті самі. Одно і тосамо ім'я видніє часто під найріжнороднішими розвідками, а то пожирає багато часу і дає не сьвітлі результати. Се прикро, що мимо великого числа нашого духовенства цілий тягар видавання і дописування почиває на малім гуртку молодих, невироблених сил.

Поділ праці конечний і остаточно булоби кому і взяти ся до того. Маємо професорів університету і докторів, можеби вони зволили уділити окрушин знання меншій своїй братії? Маємо катихитів шкіл середних і виділових, а розвідок з педагогії в „Ниві“ не ма за багато. А всеж таки деякий з них мігби знайти одробину часу, щоби від часу до часу що написати зі свого фаху. Маємо і парохів, що не суть перетяжені роботою, а заміток з душпастирської практики в „Ниві“ не знайде ся. Суть в нас і монахи, але в „Ниві“ ще не було від них розвідки з аскези.

А деж причини того сумного положення? На брак таланів і лїнивство не можна нарікати, бо видатна праця нашого духовенства на всіх інших полях є доказом як раз чогось противного. Байдужність взглядом церковних справ можнаби закинути хіба малому гурткові в роді „сьвященників з Діла“. Отже лишає ся лиш подати за причину не сьвітлого розвою „Ниви“ нерухливість великої частини нашого кліру та брак зрозуміння донеслости преси.

А крайна пора вже раз збудити ся і встати, щоби не було запізно. Редакція нехайби ще спробувала позискати фахових співробітників, укваліфіковані сили нехай не дають ся довго просити, загал духовенства нехай не

забуває на дописи, дальше нехай читає, но і платить. Кожний повинен причиняти о скільки і чим може до ширеня і розвою одинокого нашого церковного орґану. Сеж і інтенція одного з послїдних посланій цілого Епископату нашої церковної провінції!

о. Мих. Дороцкий.

Голос природи.

Вступ.

„Небеса являють славу Богу, а проділа рук Його звіщають небесні простори.

„День дневи сповіщує про них, і одна ніч дає вістку другій.

„Ні се мова, ні то слово, але чути їх голос.

„По всій землі розійшлаась звістка про них; аж до краю вселенної слова їх“.

(Псал. 18, 1, 2, 3, 4. стихи).

Розглядаєсь не раз чоловік по сьвітї, по небі, по землі, по всїм, що його окружає, тай якась дивна задума захоплює тогді його душу. Відриває ся тогді чоловік від землі, забуває про свої буденні занятя, горювання, та, мов учений в книгах, затоплює ся цілий в незміримих просторах вселенної. Бо й справді весь сьвіт — то великаньска книга! Лише треба вміти в ній читати. Лише треба навчитись азбуки, щоби відтак уміти вичитати з тої книги ту велику премудрість, яка в ній містить ся.

Но деж тая школа, де той учитель, котрийби навчив ті букви розпізнавати, ту премудрість відчитувати? Кожде щире, чисте серце людське уміє ті букви віднайти, їх зложити, і премудрість для себе з тої книги роздобути. Кожде, кажу, щире, непорочне людське серце є для себе тим учителем, тою школою!

Але чим більші науки такий чоловік посїдає, чим глибші відомости о будові, о ладї, о устрою всього сьвіта має такий

чоловік, чим більше та красших букв він з'уміє в природі віднайти, та тим красшу, знеслійшу та певнійшу премудрість вичитає він з тої величезної книги, з книги всесвіта. Бо мільйони мільйонів тих букв є в природі, а кожда з них так і кличе до людського серця, до людського ума: читай, а вичитаєш премудрість понад усяку філософію людську. Передовсім краса природи захоплює серце чоловіка. Проте не диво, що поети не можуть досить навеличатись тої краси, що перевищає всю красу людську. Одна похила цвітка є красша, чим вся краса слави Соломона — каже Спаситель. А загляньмо до творів і нашого генія-поета Т. Шевченка, як він описує-осьпівує нашу руску землю, от хочби й наше бідолашне українське село:

Село! І серце одпочине,
Село на нашій Україні —
Неначе писанка — село
Зеленим гаєм поросло:
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво; а кругом
Широколисті тополі,
А там і ліс, і ліс і поле,
І сині гори за Дніпром....
Сам Бог витає над селом!

Ся краса природи так сильно впливає на чоловіка, ще своїм повабом, своїм уроком підтримує його при життю, рве-пориває його до життя, хочби оно і не знати як йому опротивіло, хочби нераз злидні його у могилу заганяли. От послухаймо знова Шевченка:

О Боже мій милий!
Тяжко жить на світі, а хочеть ся жить:
Хочеть ся дивитись, як сонечко с'яє,
Хочеть ся послухать, як море заграє,
Як пташка шебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю заспіває...
О Боже мій милий, як весело жить!

А коли так, коли навіть загальний вид краси природи додає такої сили людському життю, робить і тяжке життя веселим, то яку животворну силу вліє у вяле серце чоловіка глибше, основнійше пізнане краси природи не лише в загальних нарисах, але і в подрібних случаях.

Проте, думаю, не лиш цікаво, але і корисно для нас буде придивитись з близька нашій ненці-природі.

Доцільна будова природи.*)

Ціла природа ділиться на три царства: звірине, рослинне і мінеральне. Ті три царства природи стоять до себе в такім відношенню, що царство мінеральне, яке найнижше, найпростше що до своєї будови, служить царствам висшим, досконалишим, то є, царству рослинному і звіринному. З тих знов двох царств, царство рослинне є слугою царства звіринного. Так нас учать учені і так нам показує наш розум, коли лише розгляне ся по цілім світі.

Зачнемо від царства найнижшого, неживотного, чито по вченому, неорганічного, або мінерального. Але і тут не будемо подрібно застановляти ся прим. над рухом звізд, котрі кружать з громадкою своїх планет в тій чудесній згідливості, що так одушевляла і до Творця вселенної підносила уми таких учених астрономів, як Кеплера і Ньютона та иньших. Ми перейдемо зараз до землі, котра нам є найближша, та найбільше для нас интересна, а при тім найбільше приступна для наших дослідів.

Земля.

Астрономічне положенє землі.

Земля, се мати-родителька, а родителька житя. Щоби-ж належито могла земля сю задачу сповняти, значить ся, творити і удержувати житє, мусить мати таку будову хемічну і фізичну, яка би доставляла житю відповідної поживи, тай подавала її своїм животинам в як найлекший спосіб; дальше мусить мати невичерпане жерело животворних сил, світла і тепла, і то в відповідній мірі, та відповідно розміщених, що до часу і до місця; мусить вкінци земля мати такі урядження, які би на її поверхності удержували неустанный рух, потрібний для круження тепла, воздуха та води.

І земля справді посідає ті всі услівя, потрібні їй до сповнення своєї задачі.

Жерело світла і тепла, то жерело всякого житя, має земля в сонцю; відповідно справлені обороти її наоколо власної віси та наоколо сонця, разом з відповідною формою її дороги, творять день і ніч та пори року. Місяць є знов другим чинником земного житя. Порúшує він віздух і море, справляє приплив і відплив моря, від чого залежать гігієнічні відносини моря і приморських країв. Нема взагалі в астрономічнім положенню

*) Сеся праця — се довільна, популярна перерібка природн.-філос. студіум ks. Morawsk-oro під наз.: *Celowość w naturze*. Wyd. IV. Kraków 1906.

землі найменшої дрібниці, що не булаби потрібна для утримання життя на землі. Возьмім для приміру слідуєчий случай.

Новіша наука розрізняє в соняшнім сьвітлі потрійне проміння, яке можна приміром через призмат (відповідне скло) розділити, іменно: огріваючі, сьвітляні та хемічні.

До рослинного життя є вони всі потрібні, але не в однім часі. До кільчення треба їм головнo проміння сьвітляного і хемічного; а до дозрівання служить переважно проміння огріваюче, а перешкаджає сьвітляне і хемічне. Отже астрономічне положенє землі є вже так мудро уряджене, що на весну, коли ходить головнo о буйний розвій рослин, мають перевагу проміння хемічні; в літі дорівнують їм огріваючі і сьвітляні; під осінь знов ті послідні меншають, а збільшають ся огріваючі.

Так мудро уладжені услівя астрономічні, щоби сприяти розвиткови життя на землі.

Положенє географічне.

Від астрономічних умовій перейдемо до географічних. І тут на перший погляд бачимо на земській кулі лише случайний (припадковий) безлад вод, суші та воздуха. Але коли близше приглянемо ся, то спостережемо, що в тій позірній, безладній мішанині всьо є дуже мудро уряджене, всьо працює на користь життя. Вже сам уклад живел і землі, води і воздуха, є такий, що їм ніколи не дозволяє спочати, удержує їх в неустаннім руху, а через те хоронить нашу планету від замерзнення і струпішіня, як струпіщів місяць, що не має води. Колись було на землі чинне четверте живло, іменно огонь; але він приготував лише саму підвалину до життя, для самого-ж життя бувби шкідливий, для того сповнившу свою задачу, укрит ся у внутрі землі, звідки від часу до часу визирав челястями вулканів, показуючи свою грізну силу.

Розгляньмо ся тепер по тих трех складових частях нашої землі.

В о з д у х складає ся з газів, понайбільшій части для життя шкідливих, але зложив ся як-раз в такий мірі, що став для життя конечним. Мішанина газів, кисня і азота, є така лагідна і уміркована, що всяка животина бере для себе без ніякої хемічної праці, отже дуже легким способом, те, що їй до життя потрібне. Дальше, воздух не всякає в себе сьвітла так, щоби його дальше не уділяти, але його лагодить та розносить по всім-усюдам, та справляє повільний перехід від дня до ночи. Воздух не бере для себе соняшного тепла, лише ним насичує ся та огріває вселенну милійше, однастайніше та здоровійше. Вкінці воздух є знаменитим проводом для обігу води. Неначе мудрий огородник черпає при соняшнім теплі водну пару з моря, з океанів, розносить її по суші, та скроплює її дощем і росою, щоби додати їй богатшу животворну, плодючу, жизнен-

ну силу. Тай міру в тім парованю води знає, бо коли лише воздух наситить ся парою, процес парованя устає, чим стримує ся цілковите випарованє води.

Другим живлом нашої планети є вода. Переходить вона три стани, і в кождім стані віддає великанські прислуги житю. Яко плин кормить рослини і звірята і то у всілякий спосіб. Яко пара всякає в рослини через жистє, напуваючи їх навіть тогді, коли корінці в землі не мають ніякої вохкості; рівноважить та злагіднює клімат, бо забирає тепло на полудни, та несе його з вітрами в зимнійші околиці. Вкінци яко сніг ослонює землю, наче теплим кожухом перед морозами тай так хоронить від замерзнення всяке насіння, спочиваюче в землі. Яко лід замикає поверхню вод, рік, озер, спасаючи в їх глибинах рослинне і звіринне жите, котре би не видержало великих морозів зими.

І тут пригляньмо ся одній доцільній події. Еслиби так вода в зимі замерзла вся, цілковито, тогді би вигинуло в водах всяке жите, яке там так обильно розвиваєсь. Але щоби та неминуча загибель не наступила, вода посідає таку прикмету чи силу, ще понизше чотирох степенів зимні її верстви вже не йдуть на спід, на дно, але до гори, так що лише на верху замерзає, лише на поверхні творить ся лід, а на дні, мимо найострійшої зими, є стілько тепла, скілько потрібно схороненим там животинам та зародкам житя.

Третім головним складником нашої планети є земля, ся матір житя. Тай має вона материнські груди для всіх своїх животин. Поминаю глибини землі, де криє ся безліч всякого багатства; зверну тут увагу лише на пречудний склад її верхньої верстви бодай на однім примірі. „Без крем'янки, мовить Salm Horstmann, овес є харлаковатий, блідий; без вапна завмирає вже при другім листку; без потажу або соди виростає лише на 3 цалі; без магнезії є слабій, без фосфору формує ся регулярно, але не має зернят і без желіза є нерегулярний; без магнезу є слабій і видає мало цвіту“.

А земля як-раз ті всі складники посідає, і ними чудово кормить, виховує животини.

Або знов на перший погляд видалоби ся, що поверхня землі є так безладно розшматована то долинами-низинами, то пасмами гір та всілякого узгір'я. А однак кілька ж і тут мудрих уряджень! Филясте уложенє гір і долин є потрібне до ломаня сили вітру, та до зміни єго напряду. З тим уложенєм вяже ся уклад глибших непромакальних покладів, де повстають підземні збірники, дощевої води, не з'ужитої рослинами, щоби ще в той спосіб, крім дощу, всілякими потічками та ріками насичувати жизненностию прибережні долини. Розклад суходолу і моря є тоже для земного житя найкориснійший.

Але то суть начеб жили нашої землиці; треба ще серця, тої пружини всякого руху і обігу.

Тим серцем є як-раз сонце, а другорядним є місяць. Сонце ogrіває моря нерівномірно, а то для того, бо земля має вид кулі. А наслідком того нерівномірного ogrівання моря повстає на мори рух, подібний до обігу води в начинню, котра з одної сторони є більше на огонь виставлене. Рух той є причиною, що найдалше до бігунів висунені краї не суть ще ледами покриті. Знають о тім найліпше мешканці щасливого Альбіону, котрих зелений остров без тих теплих струй морських бувби ледом покритий.

Таким самим способом сонце побуджує до руху воздух. Вітри розносять і воду і тепло по цілій земській кулі. Вітри очищують воздух, бо приносять нам з місцевостей, богатих в рослинність, воздух повний кисня, а забирають там воздух переповнений нездоровими видихами. В зимі пр., коли в нас нема рослинности, воздух бувби для нас убійчим, еслиби вітри „мусони“ не доставляли нам воздуха на полудни очищеного. Вітри розносять далше пилок цвітний і тим способом заплідняють рослини, сіють їх насіння. Коли нас часом заскочить в поли буря, тне дощем в очи, переражає громами і лискавицями, приходить нам може на думку, спорікати на безлад природи, за перерване або й знищене нашої праці. Але почекаймо хвилинку. Скоренько небо розяснить ся, сонічко заясніє, природа відітхнє сьвіжостию та закрасніє таким чудним усьміхом, ще ти тогді мусиш змінити свою чорну думку, випогодиш і своє чоло та зрозумієш, хо ся грізна боротьба в природі, хоч може багато й шкоди наробила, була однак потрібна, ба конечна для загальної господарки природи.

Царство рослин.

Коротко приглянулисьмо ся будові і устроєви неживої природи, а то будові нашої землиці, єї положеню астрономічному, географічному, єї фізичній і технічній будові, та переконали ми ся, що всі ті єї услівя як найкрасше відповідають тому, щоби на землі розвинулось жите.

Бачили ми, як би хтось нарочно, з розмислом так улаштував землю, щоби на ній зацвило жите. Призначене, яке Творець дав землі, є утримуване життя. Так би виходило з короткого перегляду нашої планети.

Той на позір безлад на землі, та в окружаючім нас сьвіті, є справді лише позірним; бо в ґрунті річи все тут є як найкрасше та наймудріше устроєне, до певного призначеня уложєня, спрямоване.

Але мудрий уклад землі, то доперва підніжок життя, тінє доцільности сьвіта живого. Коли приглянемо ся сьвітови рослинному, придивимо ся будові рослин, тогді ще красше та яснійше представить ся нам доцільність, то є мудре уложєне та спрямованє до певної ціли, до певного призначеня.

Дві чинності сповняє всяка рослина: чинність відроджування ся і чинність розроджування ся. Щоби рослина могла відроджуватись, мусить мати знаряди, котрими би черпала корм з землі і з воздуха. На те то рослина запускає в землі корінці, які своїми губчастими кінчиками висисають з землі сири соки; у воздуху знов розгалузує широко листе, яким видає кисень, а всяке кvas вугляний. Відтак, щоби ті соки могли перейти через цілу рослину, треба в ній відповідних рурок тай помпи, яка би гнала соки рурками по цілій рослині. І коли близше приглянемо ся рослині, побачимо там у ній безліч тонесеньких ниточок, які то й є тими рурками-жилочками. За помпу служить коріне і листе, яке відповідними чинностями перепроводжує соки по цілій рослині, коріне з долу до гори, листе-ж з гори у долину.

Та на тім ше не кінець. Рослина мусить ті соки присвоїти собі, значить ся, той сирий материял в собі відповідно перетворити, приміром, у крохмаль, гуму, білко і др., та відтак відповідно їх розділити. Так приміром до цвіту вислати закрасники (барвники), котрі би цвіт відповідною краскою-барвою украсили, до насіння клий і т. д. і т. д. До тих всіх чинностей має рослина якусь чудову робітню, котру доси вчені навіть мало ще вислідили, в якій однак ті всі чудові чинності як наймудрійше відбувають ся.

Так мудро, так доцільно є збудована рослина на те, щоби могла відроджувати ся.

Подібно чудно доцільний є устрій рослини до розроджування ся. Дозріває насінє, та жива рослинка в повитю, посідає не лише зачаток свого організму, але має воно також знаменитий запас доброго корму на перші дні свого життя, заки буде могло його власними корінцями з землі зачерпнути. Дальше, щоби його тінь рослини-матери не придусила, посідає насінє найрізномордніші способи, чи знаряди, котрими від неї відлучаєсь; або гаку пружинку, яка його викидує, на котрім мов комашка уносить ся — літає у воздуху, поки не впаде на землю... Не всілі вичисляти всіх подробиць. А кільки то чудес можна доглянути шклами-мікроскопом? „Справді, чудні суть діла Господні, діла і пляни всемогучого Творця!“ — мусить закликати кождий, хто Божим творам придивляєсь. Але понад сю доцільність внутрішню, має ще рослина доцільність зверхню, доцільне пристосоване до світа зьвіринного.

Підсьміхають ся деякі вчені та кажуть, що яблуко є лише для самої яблони, а не на те, щоби його їсти. Є в тім якась правда, та не вся. Правда, що внутрішня ціль яблука є тая, щоби зерняткови дати поживу; но ся ціль внутрішня не виключає ціли зверхньої, то є відношенє його до зверхнього світа; є отже також правдою, що яблуко є таки і до їдженя. Впрочім, милий запах яблука, бавляча око краска, знаменитий смак

не суть потрібні лиш до уживання землі, вони радше вказують на призначення бути поживою людей і звірят.

Хто-ж не завважав часом, як то пес бігає, гонить по травниках та заїдає, пасе якусь траву. Що псу до трави, до зела? Ото пес є хорий, а інстинкт, натура його вчить, що між рослинами є для нього лікарство. Подібні істинкти лічення спостережено і в інших нам знайомих звірятах. Таж і чоловік розумом і досвідом дійшов до того, що світ рослинний має в собі багато ліку на майже всяку недугу чи чоловіка чи звіряти.

Дальше, рослини є конечно потрібні до віддихання звірят. В наслідок видихування нездорового вугляного квасу через звірята, незабаром уся атмосфера, весь воздух ставби неможливий до віддихання; звірята і люди вигинулиби. А рослини як-раз всякають в себе той квас вугляний, а видють зі себе кисень, який воздух перечищує. Коли би, кажу, не було такої заміни, воздух на землі ставби ся неможливий.

А вкінці загляньмо ще до місцевостей, де розвинула ся буйна рослинність. Зайдім в очерети, загляньмо в прибережні луги, ідім у зелені гаї та ліси — який там гомон життя, як там всякого сотворіння Божого, кільки всякої твари! А не будь тих рослин, нема і щебетливих пташок, нема милого голосу соловейка, нема інших животин, які оживляють землю, і тоді земля стає там пушою, мертвою країною.

Словом, рослинний світ є так устроений, що є великанською палатою о міліонових комнатах для охорони звірят, а рівночасно і кухнею для приладжування їм покарму, і вентилатором для очищування воздуха, навіть аптикою для лічення їх недуги.

„О, як возвеличились діла твої, Господи; всьо премудростию сотворив еси: наповнила ся земля твари Твоєї“ — мусить за псалмопівцем Давидом закликати всяке людске серце, коли оно заглибляється у книгу премудрости природи.

Царство звіринне.

Приходимо до царства звіринного, де премудрі пляни Творця ще більше, з виразнійшою силою виступають, де доцільність ще красше перед нашими очима розкривається. Найвисшим, найкрасшим обявом життя звіринного є свідомість. Під центральною властю і на услугах свідомости є ціла ерархія, цілий ряд преріжних укладів, якими в чудний, доцільний спосіб природа те царство обдарила. Перейдім бодай по-верховно 7 важніших укладів (системів), а переконаємо ся наочно о їх премудрій доцільности.

Зачнім від системи, чи-то укладу змислів, як змисл зору, слуху, смаку та проч. Змисли є то знаряди, при яких по-

мочи різні вражіння, як світла, тепла, голосу і т. п. доходять до тої таємничої глибини, де міститься свідомість. Словом, змисли є то знаряди, при котрих помочи увесь зверхній світ доходить до свідомості звірять. Будова тих змислових знарядів є так явно, так красно та багато до тої цілі достроєна, що все служила за очевидний доказ доцільности.

Пригляньмося пр. будові ока. Вже перший погляд на зверхню частку очий переконуює нас о майстерній їх будові. Ось на пр. в воздуху є багато пороху, котрив між иньшим осідає також і на шибі очній, відбираючи очам їх повну прозорість. Та очі мають спосіб, щоби наперед як найменше того пороху на очну шибку дісталось, а відтак, коли якийсь порошок там дістанеся, сейчас його звідтам спрятати. До першого служать вії, ся очна стріха, а до другого служать слези і повіки: слеза порошок розпускає, а повіка наче губка що хвилька отирає очну шибку.

Дальше бачимо, що очі є уміщені в глибоких долах кістних, та неначе оборонні міста, обведені грубими кістками. На що се? Чи не обійшло би ся без тих грубих костий на тварі? Отже ті кости є справді обороною перед можливими ударами з переду. І так сидить око безпечно від ударів з переду, бо хоронене є кістками; безпечно від пилу, спадаючого з голови, бо від того хоронять його брови, додаючи йому при тім спеціальної краси; безпечно від сонця і куряви, бо закривають його від них вії, від всього прочого забезпечене є повіками, котрі що хвилька інстинктивно, сами з себе замикають ся, коли його оку загражує якась небезпека. І для того то сей знаряд видження, очі, хоч мають таку ніжну будову, зглядно рідко бувають ушкоджені.

Напровадив я тут лише більше в око впадаючі, зверхні частки ока, а зглядно ті частки, що хоронять шибку очну, щоби не попсувалась. Коли-ж би ми вглянули поза ту зверхню очну шибку, там ще більше зачудувалаби нас справді чудесна будова того знаряду, через котрий, можна сказати, весь зовнішній світ, входить до самої свідомости, а всвідомости, мов в зеркалі, відбивається.

Досить буде, коли тут згадаю, що і найбільші учені, котрі займають ся дослідями коло будови ока, не можуть начудувати ся тій пречудній будові очий, почавши від найпростіших звірять аж до самого чоловіка. Всьо, що в оці, чи коло ока находити ся, є як найкрасше достроєне до того, щоби можливо найліпше зовнішній світ діставався до свідомости, чи чоловіка чи звірятка.

Як око, так само чудно збудовані є знаряди других змислів, як слуху, смаку, запаху, дотику і пр. — о котрих уже з особна туг говорити не будемо.

Ті знаряди змислові, при помочи котрих пізнається зовнішній світ, вимагають ще иньшої системи, иньшого укладу

в тілі зв'язати, а то, потрібного йому до порушування ся, чи-то по вченому, до льокомоції (порушуване ся з місця на місце). І так найпростші зв'язатка мають і найпростші способи порушування ся, а то корчене мяснів; висше розвинені зв'язатка обдарила природа цілою системою мяснів і костий, повязаних з собою після найкрасших прав механіки. Справді не можна не подивляти пр. рурковатости костий, що костем надає і більшої сили і більшої легкості; або сполученя костий в ставах, в порожних заглибленнях, що лишає членам найбільшу свободу в рухах; або знов способу і місця причіплення мускулів на костях, що є як найкориснійше раз для скорости рухів, а по друге для самої сили, бо скорість підтримує силу.

А коли до організму зв'язати потреба було частий твердих, то природа ужила їх вже не лише до льокомачії, але ще і до охорони частий мягких. І так никлі тіла оवादів суть прибрані в рогові панцирі. В висших творах, де особливо потрібно більше чуття, котрому перешкаджав би панцир зверхний, ті тверді части, т. є. кости, є уміщені в середині, а чутливі мясні є до них причіплені на-зверх. Однак і тут кости служать для охорони частий найніжнійших, пр. мозок є замкнений зовсім в сильній костній шкатулотці, знаряди змислів о скількв можности є укриті в кістних ямах, а серце і легки є осітковані кратною з ребер. Так отже система льокомоції не лише є сама для себе, але є ще використана до иньших цілей, як пр. до охорони. Нічо тут нема без пляну, без користи, але всьо є придатне, всьо як найкрасше запряжене є до праці, потрібної для житя даного зв'язати.

Та льокомочия вимагає дальше осібних знарядів до кормлення ся, яких рослини не потребують. Рослина черпає все соки корінцями; від того залежить довгота її житя; для того коли хочемо рослину перенести з місця на місце, щож робимо? — кладемо її разом з землею в особнім начиню, вазонку. Отже таким вазонком у зв'язати є спеціальні приряди, де містять ся поживна маса, що всякає у дальші части організму. Але що покорм для зв'язат береть ся з материялів по більшій части твердих, потреба зв'язатам багато знарядів, які би наперед той покорм собі дістали, відтак його так перетворили, перетравили, щоби міг всякнути у організм та з ним разом зіллятись, щоби міг бути організмом присвоєний. До тої системи знарядів належать наперед уста, котрі при помочи зубів, язика і слини перетворюють твердий материял до того степеня, що той може дістатись до жолудка. Жолудок перетворює той покорм. Вкінці ріжні плинн, як сок жолудковий, жовч і т. п. перетворюють уже той материял у правдивий покорм, який може вже всякнути у організм, знов при помочи ріжних знарядів.

Але і ся абсорация (всякане) вимагає у зв'язат спеціальних уряджень. Рослинам вистарчає повільне всякане соків, котрі при помочи волосків розходять ся по цілій рослині тоненькими ни-

точками — рурочками. Но у зьвірят рухливих, котрі все з'уживають, нищать свої сили рухливим житєм, потреба таких прирядів, котрі би ті соки чим скорше і до найдавших кінчин організму доставляли.

І на те мають зьвірята цілу систему жил по цілім тілі розгалужену, а в грудях серце, тую правдиву помпу, о подвійнім діланю, і о чотирох кляпах, яка скорим а сильним рухом жене кров по всіх закрутах тої жильної каналізації, та всюда розносить сьвіжий засіб життя і сили. І тут знов, крім доцільної будови цілої системи, бачимо багато а багато чудних помислів в подробицях: пр. застави уміщені в жилах, як вентиля в помпі, щоби в случаю цофнення крові замкнути відразу жили; або волоски автоматично філюючі, як збіже під подувом вітру, щоби помагати круженю крові; або знов в самій крові галочки червоні, які мов губки ловлять кисень в легках, та розносять його по цілім тілі; або сама кров, посідаюча ту прикмету, що пр. при зраненю, стужаєсь, через що рана сейчас сама замикаєсь, засклеплюєть ся, так що сила лічнична природи може сейчас відбудувати перервану сітку.

Дальше, присвоюване собі покармів потягає за собою виміну газів з атмосфери, чи-то віддиханє. В рослин ся виміна відбуваєть ся на поверхни — і на те є листє, котре поширює тую поверхню значно. Зьвіря противно, яко рухливе, мусить бути покрите волосєм, пірем або лускою; а однак по причині рухливійшого життя мусить більше від рослини віддихати. Треба йому атже якогось внутрішнього приряду, який би в малім місці мав як найбільшу поверхню стикаючу ся з воздухом і з кровю; треба йому ще і другої помпи, або радше міха, котрий би все в тягав сьвіжий воздух в той приряд, а виганяв з'ужите. Такою машиною є легки, розгалужуючі ся в тисячі міхуриків, оплетені сіткою жилок і притверджені до грудної клітки, що ними порушає наче міх.

Вкінци, для сполучення тих п'ятох систем під центральну власть сьвідомости, трґба шестої системи: стації і дротів телеграфічних, котріби із всіх сторін приносили відомости і розносили розкази.

Таким є система нервова, в якої центрах мешкає тайною закрита сьвідомість. З центрів розходять ся міліонові ниточки: одні приносять вражіня, другі несуть рух, одні підлягають волі, иньші є відволі незалежні — всьож так є уладжене, щоби виходило на загальне добро організму, живучого тіла.

Є ще сема система, котра відносить ся вже не так до добра одиниці, як радше до добра всього роду; обіймає вона средства родження, кормлення та виховання подібного собі потомства; належать тут ще иньші менше важні системи як знаряди голосу, борби зачіпної і відпорної і т. д. Переконавши св вже

достаточно о доцільній будові перших шістьох систем, ми тих дальших вже не будемо тут описувати.

Но всі ті уклади разом взяті, то тільки зверхня сторона, зверхня машинерія життя зьвіряти. Далеко богатшою під зглядом доцільности є сторона внутрішня зн. психічне, душевне життя зьвіряти. У доскональших зьвірят, де свідомість є визначніша, не легко розрізнити, що зьвіря робить власним розмислом, а чого його природа з гори навчила. Але на низших щаблях життя, у комах, де самостійність одиниці цілком не виступає, там найбільше обявляєть ся в інстинктах мудрість природи.

Хто-ж не чув о премудрости пчіл, о їх взірцевій карности, о пвекрасній їх організації, о мудрім поділі праці, о здумівачій техніці їх будівництва? Або хто не бачив працьовитих, пильних мурашок? Кожний з нас подивляв їх життя. Але придивім ся комасі, що полює на сьвірка. Ото та комаха кидаючись на свою жертву, перевертає сьвірка на хребет, і притримуючи його лапками, осторожно його коле три рази затроєним жалом, наперід у шию, відтак між два перші перстені корпусу, вкінці в живіт, і так допаява його убиває. Інші комахи проколюють свою жертву, приміром гусеницю, аж девять разів. а то в кожний перстень з осібна, бо лише в той спосіб можна задати смерть тій гусениці. Звідки те знає той маленький овад? Вже сама натура обдарила його таким інстинктом, таким способом глядання собі корму. Чоловік, дивлячись на ті справді премудрі діла малесеньких сотворінь, мусить і в тих найменших творах подивляти премудрість природи. Звідки-ж природа таку премудрість узяла, зобачимо відтак.

Насуваєть ся тут ще одно питанє: на що іменно таке богатство і така преріжність сотворінь на землі, в водах, в воздусі? На що особливо тих зьвіряток шкідливих, тих галапасів, котрі живуть чужим коштом?...

Є взагалі три причини такого богатства сотворінь!

Перша: щоби могли появи́ти ся висші типи зьвірят, мусіли їх випередити низші. Чулисьмо вже, що для царства зьвірят мусіла приготувити місце рослинність; але навіть поміж рослинами велика частина не може рости без відповідного приготованого ґрунту, котрий вже містить в собі з'ужиті рослинки, служачі як-раз за підставу, основу життя рослин иньших, доскональших. Неперід отже мусіли появи́тись рослини менше вимагаючі, як мох і т. п., щоби зі своїх останків підстелити ґрунт для рослин висшої породи. Рослини, котрі можуть знести більше тепло, жар сонця та сильні вітри, мусіли попередити рослини, котрі потребують тіни і затишної місцевости. Ще нині плодозміни при господарці рілній поучають нас, як попереджаюче збіже може користо впинути на сліду́юче.

(Конець слідує).

о. Микола Щепанюк.

Не убий!

1. Причини мовчанки на тему убійства.

Може і дивно буде декому видавати ся, що коли кровавий чин з 12. цвѣтня вже давно зійшов з порядку денної дискусії і починає по трохи забувати ся, ми знову відсвіжимо його пам'ять і отвираємо, що так скажу, присихаючи ось щойно рану. Воно не буде так дивним, коли скажемо ось що: Уся наша і не наша преса видала про той трагічний факт свій осуд, тільки ми св'ященники досі мовчали, хоч з природи річи перші повинні були забрати голос тому, що той факт стоїть в безпосередній звязи з зосадами християнсько-католицької моралі, якої учити і боронити ми з'обов'язані силою самого нашого становища. І не один, що глядів з боку на ту нашу нерішучість міг собі подумати, що не уміємо собі по просту з того, що стало ся, здати справи та тому й мовчимо. В виду можливости таких заключень на адресу нашого духовенства не від речі буде пояснити, що стало ся се виключне задля чисто тактичних зглядів. Виходячи з засад християнсько-католицької моралі ми мусіли би були зайняти становиско на кождий випадок непожадане для тих, що з актом з 12. цвѣтня, не скажу, солідаризували ся, але радше не хотіли виривати ся з передчасним його осудом. Ми се розуміли, що мимомашої найдішшої волі та інтенції, наша гадка була би стрінула ся з зокидом, що ми на рівні з польськими шовіністичними часописами стараємо ся і ще перед засудом виновника виробляти і зі свого боку опінію, ворожу його справі. Хоч знаємо добре, що наш голос не був би вплинув ані позитивно ні негативно на хід процесу Січинського, все таки воліли ми мовчати, бо польська шовіністична преса була би безперечно на ціле горло кричала, що ось то польському народови в Галичині стала ся велика, печувана кривда, що навіть саме признає українське духовенство. Вона була би наш голос так само накручувала до своїх цілій, як старала ся то зробити з Посланем нашого преосвв. Єпископату. Тому воліли ми до вогню не доливати оливи в тім передсвідченю, що наш голос з огляду на тодішнє роздраженне умів и так був би не поміченим і небогато причинив би ся до усунення непорозуміння, яке зайшло між частиною суспільности а преосвв. Єпископатом як раз задля протилежних поглядів на ту справу. Тому то ми аж до останньої хвилі не висказували нашого засадничого становища в обширній розвідці. Нині-ж, коли запав уже засуд, коли вже ніхто не буде міг посудити нас о злу волю зглядом особи Січин-

ського, коли місце хвилювого і оправданого роздражнення заняла зимна розвага і більша скількість критицизму, хочемо забрати в тій справі і ми голос.

2. Голос проф. Грушевського про посланє нашого Єпископату.

Если зважимо, що спільне посланіє нашого преосв. Єпископату в тій справі не тільки польська, але навіть наша суспільність не так зрозуміла, як повинна була зрозуміти, що навіть чільні представителі поважно думаючої частини тої суспільности, як проф. М. Грушевський, добачили в посланю лише чисто політичний маневр нашого Єпископату, щоби осью показати зглядом політичних властей свою льояльність, а поза те не приписували йому ніякої вартости, то ширше солідне розглянене факту являєть ся необхідним. „Тіж, що особливо страпати ся убійством політичним — репрезентанти галицької єрархії церковної — єрархії суспільної власти політичної — повинні пам'ятати, що воно буває елементарним наслідком утиску і гноблення“ (Л.-Н. Вістник р. 1908 т. XLII стор. 381. в статі „Кров“.). Значить ся після осуду проф. Грушевського „репрезентанти галицької церковної єрархії“, осуджують убійство з тогосамого мотиву, що репрезентанти власти політичної себто тому, що воно може загрожувати і їх позиції, проте з егоїзму, з боязни втрати свого становища, але не з почутя обовязку, який наложив на них Христос. Такий осуд посланя в устах проф. Грушевського, що з обовязку історика повинен розглядати кожду справу більше об'єктивно і совісно, а вже на всякий случай своїм осудом виходити поза границі зачеркнені „Ділом“, яке головно інтересуєть ся сучасною хвилею і тому кожний факт, що видаєть ся бути хосеним на сю хвилю, вважає добрим без згляду на те, чи він так само буде корисний для грядучих поколінь і чи з становища вселюдського добра і щастя дасть ся підтягнути під тіж самі критерії його пожиточности, чи ні, звучить дивно великою несправедливістю зглядом наших Єпископів.

3. Погляди деяких з духовенства на посланє.

Іще, колиб на тім скінчило ся, то пів біди. Але на жаль приходить ся стрінати з такими дивними проявами, що навіть з поміж духовенства падають голоси того рода критики. Коли неоден загорілець в своїм псевдо-патріотичнім запалі настільки забуваєть ся, що приписує собі більше розуміння християнської моралі чим своїм Єпископам і їх християнському становищу підсуває політичні мотиви, то нашим Єпископам стала ся кривда, яка хіба можлива тільки серед людей, що не мають нічого спільного з Христовою наукою і церковною дисципліною, а не серед духовенства, що має обовязок ширити ту наук.

4. Убийство б. п. намісника витвором галицьких обставин.

В виду таких диссонансів серед нашої суспільности певні уваги що до убійства будуть все іще, як то кажуть, на часі. Не будемо обгортати убійства, як воно виросло спеціально на галицькій ґрунті, бо його вже достаточо обговорила щоденна преса. Від себе можемо тільки додати, що тут не стало ся нічого незвичайного і несподіваного; стало ся то, що дві тисячі літ тому назад пресказав Ісус Христос, коли сказав до Петра: „Возврати ножъ твой въ мѣсто его; вси бо приємшіи ноже ножемъ погибнуть“ (Мат. XXVI. 52). Атенат з 12. цвѣтня є тільки кровавим напiмненням для пануючої в Гиличині суспільности, що такі події як 1902 р. в Яхторові, 1906 в Лядокі, 1907 в Горупаку, 1908 р. в Коронці, а вкінці послiдніми часами в Черникові не можуть більше повторяти ся, — бо слова Спасителя остануть по всі часи незбитою правдою, що „хто мечем воює, той від меча гине.“ Не будемо говорити, чи убійство для нашої національної ідеї і розвитку народу приносить користи чи ні. Можна тільки зауважити, що цілим серцем народній справі віддані одиниці, як нещасливий убійник, приносять серед щасливіших як наш народів великі користи не тільки своєму народови, але нераз цілій людскости як раз через те, що мають нагоду природно розвинути свої Богом дані талани і свою ідейність. Серед менше щасливих народів вони нiдiють, звертають свої молодече посвѣчене на злі діла. І колись перед Божим Судом всі ті що через своє знущання ся над ним, ставляють другий нарід в невиносиме положеннє, будуть мусіли здати звiт не тільки за усі терпіння того народу, але також за те, що талани Богом дані через них не розвинули ся в тім напрямі, як того Бог хоче.

5. Ціль розвідки.

Наша задача є приглянути ся, як на убійство задивляється Євангеліє, що о нiм учила і учить сѣв. Церков. При нагоді додамо, що ся стаття головнo відноситься до тої частини духовенства, що в наслідок свого учительського звання повинна мати ясний погляд на ту річ, однак послiдніми часами показало ся, що на жалѣ не має.

6. Дозволене а недозволене убійство після клясової етики „висших“ сфер суспільства.

Передовсім звертаємо увагу на знаменний прояв в сучасній культурній суспільности, прояв, на який впрочім вже вказав проф. Т. Грушевський (Л-Н. Вістник. 1908 р. XLII стор. 381) а то, що люди побіч понятя і пересвiддченя проте, що убійство є річ недозволена і неетична, вважають його серед деяких обставин за дозволене з культурних зглядів. Дуже часто в люд-

ським поняттю дозволене убійство стаєть ся більше несправедливим, більше до неба о пімсту вошіючим, чим недозволене. Таке розріжнюванне між дозволеним а недозволеним убійством, мотивоване потребами культури, часто дуже односторонно і плитко пониманої в іще дуже низьким степенем до правдивої культурности, дуже низьким уровнем релігійно-морального життя. Убити приміром кровожадного тирана, що знущаєть ся над мільонами і зазначає свій похід у світі людською кровю і слезами, вважаєть ся за злочин. За теж, убити придоптаного до землі невільника за те лишень, що він забажав і для себе трохи соняшного світа, що посмів упімнути ся за своє природне Богом дане право, то нич, то лиш усмирюване бунтівничого духа. Нині, коли обдертий з Божого і людського права невільник, якому усе забрали, усі средства, не кажу до духовного життя, але бодай до такої-сякої егізістенції, хопить з розпуки за меч яко останню дошку спасення, то се страшне прогрішене против Бога, се бунт против суспільного порядку і Бог зна' ще що. Але коли якась богата класа суспільности для своїх виключно егоїстичних інтересів лишень на то, щоби ще більше всевладно панувати і побільшити число поневолених людей, привязаних до ридвана їх амбіцій, їх егоїзму, їх жакди пановання — іде війною в землі супокійного нічим неповинного сусіда, а при тім посвячує життя цілих мільонів, то се в поняттю світа знак культурности і животности народу, то месіянство народів, то Боже післанництво, то культурна місія і т. п.

Однак щоби то, що кажу, поперти голосом, що щось вартний в тій справі, послухаймо, що говорить про ту несправедливість популярний французський письменник вісімнадцятого століття Фенельон. Він свої суди опирав не на здогадах, не на голосі серця, тільки на глибокій досвіді та на голосі здорового розуму. Промавляючи до совісти короля осьмілив ся так сказати: „Ми вішаємо нещасливого нуждаря за те, що придавлений голодом украв на великій дорозі кілька франків, а чоловіка, що завоював провінцію себто несправно забрав край сусідної держави звемо героєм. Присвоєнне чужої сіножати або винниці, если не наступив їх зворот, вважає ся за гріх непростимий на Божім суді, в присвоєннюж міст і провінцій ми не бачимо нічого злого. Великим є гріхом заграбити приватній особі поле, однак заграбити цілий край народови є ділом невинним і почесним. Деж затим поділо ся почуте справедливости? Чиж Бог в тім случаю не буде судити? Маємо-ж бути меньше справедливими в річах великих як в малих? Чиж справедливість не є справедливістю, де йде о більші справи? Чиж мільони людей, що творять якийсь нарід, не є так само нашими братами, як один чоловік? Всьо проте, що було здобуте дорогою підбою, є здо-

бути неправно і повинно бути звернене, а то саме відноситься до здобутків кожної війни розпочатої на злій підставі*).

7. Євангеліє ставить ідеал, щоби між людьми не було ніякого убійства.

Се один з голосів на те, яке нерозуміння справедливості, яке темнота в поглядах на убійство царить іще в людських умах по мимо поступу, по мимо того, що вже дві тисячі літ голосить ся людям Євангеліє Ісуса Христа. А люди все людьми; вони все руководять ся найкрайнішим егоїзмом і хоч безнастанно упевнюють про свої добрі наміри, свою поступовість, готові на ті добрі змагання забути в хвили, коли дане убійство виходить на їх користь. Однак Церков, хоч як добра Мати числить ся з тою слабосильністю людської природи і часто убійство толєрує, але в своїм наочуванню пригадує безнастанно людекости, що такий стан річи не в порядку, якого Бог хоче, що правдивий поступ людства прийде тоді, коли воно оставить на боці усі егоїстичні інтереси, а до людекості відносин почне примінювати правди прості і ясні, диктовані їй через голос Божого закону. Вона не переставє накликувати людство до тої вселюдської, всеобіймаючої любови, на яку вказує нам наш найбільший Учитель, коли в Своїй прекрасній нагірній проповіді так говорить: „Ви чули що сказано старинним: не убий, бо хто убє, заслугує на суд. А я говорю вам: всякий, що гніває ся на свого брата, є рівнож повинний суда... Ви чули, що сказано старинним: Око за око, а зуб за зуб. А я вам говорю: не противте ся злу; іно хто тебе ударить в праве лице, настав йому і друге... Вичули, що сказано: любі ближнього свого, а ненавидь ворога свого. А я говорю вам: любіть ворогів ваших, благословіть клеучих втм, робіть добре ненавидячим вас, моліть ся за тих, що творять вам напасть і переслідують вас, щоби ви були синами Отця вашого, що є на небі, що каже сонцю своєму світити на злих і добрих, що зсилає дощ на праведних і неправедних“ (Мат. V. 21, 22, 38, 39, 43, 44, 45).

Справді, коли читаємо ті і подібні місця сьв. Письма, так і відчуваємо їх неокінчену силу і граціозність а також ту непонятну маєстатичність і певність себе Того, хто ті слова голосить. В тій хвилі стає перед нашою увагою не чоловік, який щойно міркує, як би то було лїпше, тільки вічний законодавець, що дає своє право категорично і зазначає неначе, що існує одна тільки моральність, одна відвічна справедливість, що повинна знайти своє приміненє в кождім часі, в кождім поколіню, в кождім народі, яка в вірній мірі зобов'язує одиниці так само, як цілі народи і держави. В тім як раз лежить певність нашого поступу, а то в свідомості і пересвідченю, що то право Богом дане є незмінне, так само як Бог незмінний.

*) Ту повиненби слідувати якийсь уступ про дозволене а недозволене убійство після клясової етики „низших“ верств суспільности. (Ред.)

8. Ідеал увангельський „не убий“ то ідеал, який доперва має бути реалізований.

Певно, ідеал такого стану, який нам поставив Христос Спаситель з огляду на зіпсовану людську природу не дасть ся так легко осягнути, але-ж як раз в тім криється ся суть і значіння ідеалу. Ідеал переставби бути для людей ідеалом з тою хвилиною, колидавби ся осягнути, здійснити. Все-ж таки в культурнім розвитку людства він має нескінчену вартість через те, що люди стремлячи до нього отрясають ся, нераз навіть незаметно, із своїх несорвеншенств і доходять при помочі власного змагання і праці до певного степені досконалости в даній чесноті, а то є головною ціллю науки Ісуса Христа. Се дуже добре розуміла і розуміє католицька Церков. Виходячи з того розуміння ідеалу поставленого Спасителем, вона заняла відповідне становище зглядом убійства, якеби воно взагалі не було. Як з одного боку вона піддержує своєю наукою ідеал Ісуса Христа себ то думку, що убійство, хочби навіть в добрій справі, є неетичне, так з другої сторони годить ся на певні форми убійства, але і тут своїми строгими моральними приписами редукує людську самоволлю до мінімуму і дає до пізнання, що навіть такий стан не є її по нутру.

9. Св. Отці і папи ставлять абсолютний евангельський ідеал „не убий“, але змушені фактом існування убійств, подають моральні приписи о свілько убійство можна толерувати.

Щоби не бути голословним, вкажу на кількох Отців Церкви — кажу „на кількох“ не тому, що лиш деякі осуджували убійства, тільки тому, що деякі міні знані — які безусловно осуджували всякого рода убійство, хоч з другої сторони не одне убійство мусіли толерувати. Найбільшим авторитетом для мене є від кожним зглядом св. Іван Золотоустий, бо що він скаже, то так і видно, що сказав се в повнім пересвідченню, що за свою засаду готов в кожній хвилі навіть жите віддати. Його погляд почути є для нас ще тому інтересне, що він є найчільнішим представителем християнської культури перших віків, проте його погляд є безперечно поглядом лучшої частини християнської суспільности тих часів. Св. Іван Золотоустий пояснюєчи то місце евангелія, де Спаситель дає св. Петрови приказ простити ближньому його провини не сім разів на день, тільки сімдесять рази по сім, значить все і за кожним разом, висказує свою гадку про віскову службу. „Пічну — каже — від жовнірів. Якогож гріха ті що день не поповняють? Вони зневажають і ганблять других, шаліють, вианскують чужі нещастя, подібні вовкам ніколи не є вільні від гріхів, хіба що хто доказавби, що на морю нема филь. Яка-ж бо пристрасть їх не порушує? Яка хвороба не утискає їх душі? Рівним собі завидують, не навидять їх, глядять порожної слави; підвластних своїх ошукують, зглядом тих що до них гейби до якої

пристані утікають, вони є ворогами і використовують їх. Які у них здирства! Що за захланність! Що за фальшиві доноси і ошуканства! Які невільничі підхлібства! Застосуємо до кожного з них право Христа. (Тут цитує згадувані в горі місця: Мат. V. 22, 23. XVIII 4). Тіж обходять ся гордо з відданими їм підвладними, які тремтять перед ними і лякають ся їх, бо вони є для них гіршими від дикого звіря; для Христа нічого не роблять, тільки все для черева, для грошей, для порожньої слави. Чиж згоду їх діл можна описати словами? Хто опише їх наругу, їх сьміх, їх безстыдні оповідання? Захланности їх навіть описати не можна.

Таку характеристику дає Золотоустий військовій службі, та лучить її із знаним висказом Спасителя, що противникови треба сімдесять разів по сім на день простити (Мат. XVIII. 21, 22) а також з причтою про слугу, якому пан дарував довг, а він потім не хотів дарувати своєму довжникови, за що зістав укараний. То характеристика того стану, що власне є на те, щоби мстити ся на противниках чи то якогось народу чи держави. З того маємо наглядний доказ, що сьв. Іван засадничо противний війні навіть тоді, коли вона вела би ся з оправданих причин і мала би знамена справедливої війни, як щось неетичного, незгідного з Божим правом і голосом совісти. Нехай ніхто мені не каже, що то місце радше звичайним проповідничим екскурсом против хиб і блудів, які були у війську а ніколи цілковитим осудом мілітаризму. Ні, сьв. Іван осуджує військовість безуслівно і навіть не припускає, щоби у війську могло бути ліпше, бо воно вже тим самим, що існує, є злом. Се видно з порівняння війська з юрбою хижих вовків, а zarazом з тих слів: „хиба мені хто доказавби, що на морю нема филь“, треба додати: тоді можна би припустити, що у війську є можлива сьвятість і християнське житє. Іще ліпше зазначає се сьвятий далі. Переходячи до вичислювання похибок иньших станів він так говорить: „Пригляньмо ся станови ремісників і мистців. Здавало би ся, що ті передовсім живуть з чесною праці і власної заповідливости. Але і ті, если не мають ся на бачности, стягають на себе багато злого (там-же). Значить св, що перед тим згадані себто військо не живе з чесною праці; се розуміє ся само собою, проте не потреба о тім навіть згадувати. За те-ж що до других станів мусить ся зробити якесь застереження, бо тут є люди, що живуть чесно, з тим такий сам безглядний осуд був би для тих кривдою. Такий є льогічний перебіг гадок Золотоустого.

Як на його часи такий осуд військовости був ознакою великої цивільної відваги, се був голос, що справді міг стягнути на нього ненависть тих верств грецької суспільности, які інакше брали житє і його потреби та жили більше засадами старинної поганьської філософічної школи. В тім є і причина, що сьв. Золотоустий не написав против мілітаризму та взагалі против убійства осібного трактату. Він знав, що для людей того

часу, які ось щойно вийшли з тої школи, в якій убійство було освячене різними оповіданнями про героїв та тим, що усі били чолом перед всевладним Марсом та тому не отрясли ся іще цілковито з норм, вповених в них поганською етикою, такий протест видавався б ся що найменше смішним, нерозумним і певно не викликав би пожаданих успіхів. Тай не о те нам ходить. Наша ціль є вказати, що Отці Церкви вже давно дійшли до тих високих пересвідчень про убійство, до яких серед сучасної суспільности признають ся заледви деякі одиниці. Для лучшего узасаднени сказаного годить ся іще звернути увагу на одно місце в гоміліях св. Івана, де він без застережень і ясно перестерігає перед релігійними війнами. Пояснюючи причту Ісусову про ревних слуг, що хотіли виполоти кукіль насіяний ворогом між пшеницею їх пана, який наказав виривати кукіль, аби „не когда восторающе плевелы, восторгнете купно съ ними (и) пшеницу“ св. Іван додає від себе до тих слів таку увагу: „Так сказав запобігаючи тому, аби не поставили війни, розливу крови і різні.“ По сїм пояснює, що під кукілем треба розуміти еретиків, яких Ісус наказує убивати: „Не належить бо убивати еретика, бож прийшла би була на світ війна... Если хотите хопити за збрюю і вирізати еретиків, тоді доконче згине багато святих.“ Далі іде бесіда про те, що з еретиками треба обходити ся лагідно, а тоді „богато кукілю (злих) стане ся пшеницею (добрими). Христос „не зборонює еретиків пождержувати, приводити їх до мовчання, відіймати їм свободу проповідування, зносити їх собори і умови, але їх убивати і мордувати“ (гом. XLVII. 1, 2).

Не теба думати, що св. Іван Золотоустий є увікатом серед старо-христіанських письменників, та що його поглядів не можна вважати за погляди католицької Церкви. Читаємо твори других Отців Церкви, а пересвідчимо ся, що майже кождий з ним з більшою або меншою силою протестував против убійству. Нам нині віє якимсь лагідним теплом, лагідним приміром з філософічних творів св. Августина, в яких він відкидає усяке убійство, а головню війну, яку люди вважають за дозволєну і етичну, аби вона лиш приспорювала їм багатств і воєнної слави, аби, як то кажуть, велє ся задля *droit de convenance*, та уважає нічим більше, тільки розбоем на велику скалю (*grande latrocinium*, *De Civ. Dei*, lib. IV. cap. 6.). Мов великан стає перед нашими очима св. Амвросій, єпископ Медиолану, що за кроваву пімєсту, якої допустив ся на бунтівничих Солунянах цїсар Теодозій, відповів рішучо: Годі! Невідєш до церкви, аж доки не змиєш з твоїх рук пролятої крови. І той Тодозій, володар цїлого тодішнього культурного свїта, що досі перед ніким не укорив ся, муєв уступити перед сївоголовим, слабосильним старцем.

А історія папів! Сеж історія цїлого ряду великих мучеників, що стають в обороні не тільки догматичних правд св. віри, але з рівним саможертвоуванєм кладуть сиві голови в борбі

з світськими властями за Боже право, за те, що виступали против насильств, против розливу крові через тих послідних. Так коли приміром в середніх віках уся ненависть суспільности звернула ся була против Жидів, а тим самим почало ся було їх загальне переслідуване, то тільки одні пани, вірні Христовій засаді, взяли їх в свою оборону, вони як з одної сторони видавали різні розпорядження якими хотіли остеречи і охоронити християн поред їх визиском, так з другого боку відпирали усі клевети, кидані на жидів і установляли строгі кари на тих, що піднесли би на них свою руку. (Богато про те говорить: L. Erler, die Juden des Mittelalters, Archiv für kath. Kirchenrecht, München, Bd. XLVIII ff.).

Вірному синові кат. Церкви, що приглядав ся героїчним речникам Христової ідеї, що читав світлі епізоди її бувальщини, вступає в душу, пригноблену егоїзмом і маскованою жестокістю сучасного світа, якась надія, що прецінь правда побідить, що іскра поступу так довго не дасть ся цілковито здусити, як довго її хоронить католицька Церков. В наслідок того зроджує ся в душі християнина привязане і любов для тої Церкви і та якась невисказана сила радше дати ся ворогам католицької Церкви і пропагованого нею поступу зневажити, подоптати, жите собі відобрати, як для хвиливої може користи її покинути і посвятити її ідею.

10. Євангельський ідеал наказуючий абсолютно всяке убійство, реалізований в історії і при спілчучасті Церкви.

Та годі, скаже з іронічним усміхом не один з її противників, помимо двотисячлітніх змагань Церкви, помимо розширення євангельської науки по цілм світі убійство перетривало до нинішнього дня; нині війна веде ся так само, як перед приходом Спасителя, з тою лишень різницею, що могучий технічний поступ інше усовершив убійство, що продумав різні незнамі перед тим средства, які його улегчують і зробив то, що перед християнський спосіб веденя війни в порівнянню до нинішніх воєн ставув в тій самій пропорції, що бійка двох сусідів за межу у відношецю до нинішньої війни. Годі, гукає нам у відповідь типовий у нас представитель сучасного поступу др. І. Франко: „Аж християнство перше дало світові зразки війни і різати за таке або иньше розумінє Бога, Трійці, первородного гріха, натури сина Божого і т. п.“ (Середні віки і їх поет; Л.-Н. Вістник, р. 1907 том XXXVII, стор. 451).

Не зважаючи на невірність посліднього закиду і похвильності у його автора в осуджуванню історичних фактів (се такий сам закид, як приміром той, що галицькі Українці дали перші зразки галицьких кровавих виборів) мусимо признати, що в подібних закидах криєть ся таки певна слушність. Так, Церков помимо двотисячлітньої праці не здужала викоринити зла, а нераз мусіла його толерувати, хоч воно часами виходило навіть з її раменн, як приміром хрестоносні походи. І тут видний

найліпше той житевий конфлікт між теорією а практикою, та велика правда, яку впрочім кожда людина переживає: що золоті сні, високі ідеї не все остануть ся в житю такими, що жите має свої потреби і права, які з вимріяними ідеалами чоловіка не числять ся. Ну, хиба Христос не знав того права або говорив самі фрази без змісту і числив тільки на хвиливі ефекти, коли помимо того сказав: „Ви чули, що сказано: Око за око, зуб за зуб. А я повідаю, щоби ви не противили ся злу, але хто вдаривби тебе в праве лице, настав йому і друге“ і т. д. Знав, відповідаємо, знав се дуже добре, але по при тім знав і то, що людскість як раз через стремління до недосяжного ідеалу дійде самостійно до певною уровени досконалости, а се в головно діль Його науки, Його ідей, що вимагаючи від чоловіка чогось найвишого в даній чесноті, не зійдуть ніколи на другий план і все остануть підоймою правдивого поступу. Тим самим і невірющий сьвіт мусить віддати Ісусу Христу належну йому честь.

Також сьв. Церков знає дуже добре ту противлежність між євангельским ідеалом а правами жита, однак все ще не зносить соїх приписів, якими дозволяє понекуди на убійство. Її обіцяв Спаситель, що буде з Нею до кінця віків. І тому Церков узглядняючи жита і його обставини, побіч загального закау убійства, якеби воно не було, ставяє моральні приписи і норми, але не яко послідну консеквенцію своєї моральної науки, тільки яко такі, що знаходять своє примінене так довго, як довго людскість не посупись ся о ступінь близше до ідеалу Ісуса Христа. Вправді і тут можна стрівити ся з закидом, що католицькі богослови що до толерованя убійства не годять ся в своїх поглядах, однак о скільки той закид правдивий, бачимо з слідуючих моральних засад, що тепер в загально приєяті.

11. Успія при яких Црков теперує убійство і війну, яких вона не в силі уеунути.

1) Чоловік не має права посідання свого жита, тільки сам Господь Бог; тому не має права відобрати жите ні собі ні своему ближньому, бо через убійство він нарушує найвише і виключне право Бога. (S. Thom. Summa th., II. II qu. 64. a. 5.).

2) Коли хтось активно настає на має або мого ближнього жите, тоді рівноважить ся між двома однакими вартостями, себ то моїм житем і мого противника. Обектівно воно рівнодушне, чие жите Бог хотівби оставити в посіданю Його дочасного властителя, субектівно однак супонує, що Бог яко найсправедливіший судія не хоче мові або мого ближнього кривди, затим в охороні жита чи мого власного чи мого ближнього, уділяє міні зглядом мого ворага того самого права, яке Сам посідає. Але то лишень в послідній крайности, коли для мене вже нема иньшого виходу. (Noldin, Summa theol. moral. Oemiponte. 1906. II. ч. 326).

3) У всіх иньших случаях суд над тим, чи дана одиниця заслугоє на смерть, зглядно чи Бог яко властитель жита розі-

гнуче в тім случаю з права власности, належить виключно до офіційної влади, яку за таку узнає суспільність (там-же ч. 324).

Тут треба пам'ятати, що дехто перечить то право офіційній влади. Однак за тим промовляє сьв. Письмо, на те годять ся усі народи, того вкінці догадаєть ся сама природа річі (пор. V. Cathrein, Moralphilosophie, Freiburg (Herder) 1899. II. стор. 644 слід. і Theod. Mayer, Institutiones iuris naturae, Friburgi (Herder) 1900). Рішучо не згідне з справедливістю є твердження проф. М. Грушевського, що яко критерієм про те, чи хтось другий заслугує на смерть чи ні може для даної одуниці бути голос совісти, розуміння потреб чи користи суспільности, одним словом „голос неофіційної влади“ (Л.-Н. Вістник, 1909 т. LXII стор. 382). На такий случай кождий розбійник-бавдит, що також убиває на приказ неофіційної влади, заслугує на цілковите оправданє. Що пересвідченє одициці про те, чи якась людина заслугує на смерть, не може бути міродайною, вказують природописні науки, головню одна їх наймолодша галузь, так звана криміналістична біологія. Усі сучасні її представителі доходять до пересвідчення, що того рода люди, які самовільно приписують собі юрисдикцію над вчинками других людей, ділають се під впливом певних збочень в устрою їх організму, а тим самим в функціонуваню їх душі (гляд. I. Delemagne, Zbrodnia w świetle teorii współczesnych, przełożył Z. Poznański, Lwów-Warszawa 1902). Годимо ся на то, що діланє під напором голосу совісти, розуміння потреб суспільности і т. п. може багато вплинути на почитальність або непочитальність злочину якийсь одициці, але щоби з того випливало, що тим самим діло зроблене з таких мотивів є об'єктивно справедливе і що суспільність повинна його мовчки прийняти, на те годі згодити ся.

Моральна теологія і то узглядає, а коли признає офіційній влади право убійства, то вважає се за *malum necessarium* для спокою людей. Нехай суспільність продумає певні средства, при помочі яких потрафить людей здержати від убійств, а дійсних убійників зробить нешкідливими, будьмо певні, що Церков прийме їх з радістю яко средства, що приспівають здійсненє ідеалу Ісуса Христа.

Тіж самі правила обов'язують людей в війні. І так:

1) Війна відпорна є все дозволена, бо ніхто не є обов'язаний віддати своє майно другому на поталу.

2) Війна зачепна є лиш дозволена, коли якийсь нарід, против якому веде ся війну, наносить цілій людськості велику кривду, або загрожує знищенєм вселюдської культури. До того рода воєн треба зачислити середновічні хрестоносні походи.

3) Війна несправедлива є наказана, а кождий, хто сьвідомо бере участь в такій війні, є в тяжкім грісі і заслугує на вічне осудженє.

4) Всео то, що хтось заграбив в несправедливій війні, є обов'язаний звернути. Той обов'язок тяжить так само на простім жовнірі як на найвишнім полководці (H. Noldin, II. n. 342 слід.).

Ми бачимо, що Церков з своєї сторони зробила все, що могла зробити, аби дозволити убійства зредувати *ad minimum*. А если признає право убити другу людину, то лиш тому, що серед тяжких житєвих обставин нема иньшого виходу, принайменше так довго, як людскість не поступила в змислі евангельської науки. За цїть людського поступу вона все таки вважає такий стан, коли людскість навіть найбільшого злочинця не буде потребувала тратити.

12. Успіхи Церкви в обмеженню убійств.

На запитанє, чи змагання Церкви в тїм взгляді увінчалися яким небудь поступом, відповідаємо: Так! Се можемо сказати на підставі обсервації історичного розвитку людства.

Старинні віки.

Киньмо зором по історії людства. Масамперед іде старинний світ. Мимо того, що старо-римська етика дійшла до красномовної засади „*homo homini res sacra*“, всеж таки в практичнім її преміненю не було того ні слїду. Для просвіченого Римлянина вид людий мордуючих своїх ближних або борючихся з дикими звїрятами давав правдиву «естетичну» розкіш. Кроваві видовиска були для поганського цивілізованого світа публичною забавою і празником. Десять тисяч людий умирає публично в день уродин Нерона, а ціла держава вихвалює той чин яко найбільшу заслугу Цезара. Се царство істинно дїявольське.

Середні віки.

По сїм слїдують середньовічні народи. Евангельська наука їх трохи поконує, але тільки в половині. Середньовічна цивілізація є іще на пів поганська; вона знає іще «божі суди», тортури і жостоку смерть для винувника. Однак Церков стараєся усіми силами злагодити жстокість князїв і їх ось щойно до Христа навернених підвладних. В тій цілі запроваджує так званий «Божий мир» (*treuga Dei*), яким під загрозу інтердикту наказуєся усяки бійки і межі особиці від середи до понедїлка рана кожного тижня. В той спосіб запобігала Церков проливу крові, а також обмежила варварське право сильнішого. Щоби далі повному фізичної сили, а ще не схристиянізованому на скрізь царству дати якийсь терен до діланя і здержати від різні невинних людий, звертає його увагу на вікового ворога християнства і його цивілізації, на Магомедан, що зфанатизовав наукою свого пророка безнастанно грозили загладою усьому немагомеданському світови. Се вправді період теоретично зн. в вірі християнський, але не все в ділах.

Представителем ідеї евангельської справедливости і поступу в середновіччю, є у нас на Україні князь Володимир Мономах, що своїм дітям дає таку науку: «Ни права ни крива не убивайте, ни повелѣвайте убити его, аще будетъ повиненъ смерти, а души не погубляйте никакоеже християны». Проф. Грушевський мабуť хо-

тївби не признати того благородного впливу, яке на князя мало христїянське виховання, коли говорить, що в тїм видно »не тільки вплив книжного читання, як погляд сучасної української суспільности, глибоко противної убійству як карі«. (Ор. cit.).

Коли зважимо на різні жосткості, які діяли ся в старій Руси, які впрочім в тих часах і всюди діяли ся, а головнo на те, що »кровава месть« за убійство свояка довго іще після прийняття христїянства була правним способом виміру справедливості, та на ті безнастанні свари та межиусобиці між князями і їх дружинами, то приходимо до пересвідчення, що погляд Мономаха нїяк не є поглядом сучасної української суспільности. Проф. Грушевський, що таке говорить, виходить з ролі історика. Як раз писаня перших Отців Церкви: св. Івана Золотоустого, Василя Великого, Григорія Назіанзенського і Григорія Нисського, які від найдавніших часів були популярні в старій Руси (Др. В. Щурат, Українські жерела до історії філософії, Дїло 1908 р. ч. 59-64, св. Іван Золотоустий на Руси, Львів 1908), а головнo писаня Золотоустого, якого, єсли вже не безпосередний, то в кождім случаю посередний вплив слїдний і в »Поученїяхъ дѣтямъ« В. Мономаха (Др. В. Щурат Ор. cit.), дають право до заключеня, що князь являєть ся одним з найліпших учеників христїянської школи.

НОВІТНІ ВІКИ.

Вкінці надійшли нові віки, в яких на христїянстві свідомо і несвідомо виховане людство стає ще лагіднішим і м'якшим. Помимо страшних новочасних випаходів, які служать средствами до убійства, людство дійшло до гуманішого поняття війни, як то признає проф. Фр. Паульзен (Партійна етика, політика і мораль в укр. перекладі Дра Ів. Копача, Львів 1901 стор. 44 слїд). Сучасні віки ублагороднили спосіб веденя війни, вони передовсім навчили жовїра в противнику цїнити чоловіка. Противник так довго вважаєть ся ворогом, як довго один против одного стоїть, поза тим він є чоловіком, ближнім, якого треба шанувати і берегти його жите. В порівнаню до воєн, які між собою вели колись передхристїянські, а навіть середньовічні народи, що старали ся усіми силами один другого усунути з лиця землі, се є певний поступ. »Війни в цїли винищення — каже проф. Паульзен — як їх перше всюди провадили грецькі племена між собою, не можливі нині більше між народами христїянської цивілізації; вже протерло ся тут щось тївби чувство про одну родину народів, яка внутрішнo збогачує ся кождим з її члєдів (Ор. cit. стор. 45).

Так можна нові часи вважати переходом до царства Божого на землі, бодай під взглядом поглядів на убійства взагалї, війну в особливості. Знаки того Божого царства, тих ідеальних часів уже показують ся серед людства. Виступленє Назарєнів в Австрії і Сербії в пятьдесятих роках минушого столїтя, а так само антї-мїлітарний рух в Росії, що починаєть ся вже в другій половині того-ж столїтя (Е. И. Поповъ, Жизнь и смерть Евдокима Никитича. 1866—1804, съ послѣдсловіємъ Л. Н. Толстого, Purle igt Essex,

England 1898), такий-же самий рух в останніх часах у Франції, а рівночасно могутча пропорція Лява Толстого дають нам очевидний доказ, що сучасне людство що раз більше приходить до пересвідчення неетичности і гидкості всякого убійства.

На с'їм місці можемо стрінути ся з закидом, що усім згаданим рухам є так само противна католицька Церков, як офіційальні державні влади, против яких вони є звернені. Так вона є противна, але тільки способами, якими їх представителі хочуть ввести свою ідею в жите. Самій-же ідеї Церков є прихильна, тішить ся нею і радаби, щоби се сповнило ся як найскорше. Вона знає, що до поступу доходить ся не скоками, тільки спокійно муравлиною працею, що такі скоки часто той поступ спинюють, а нераз навіть завертають його на сотки літ в зад. Ось вона не годить ся на ті рухи, хоч вони в певній мірі голосять ту саму ідею, якої учив Спаситель, яку заступає Його Церков. Її засадою є пильно стерегти, аби людськість знову не узнала за добре то, що вже раз узнала за зле і неетичне, приміром убійство людини людиною, а тим самим навести в давнє варварство, а здругої сторони вшпелити щораз більше в людські душі ідею евангелія так, щоби то людство само узнало то, що вважає тепер за дозволене, за неетичне, недозволене і зло. В нїм криється таємниця виховання, яке Церков дає людям; вона є подібна розумній матери, що веде недосвідчену дитину, хоч незаметно, але певно через мудрі вказівки і ради, а нераз через поблажливість для її прим. до правдивого совершенства. І ми не тратимо віри в ту силу і міць Христової Церкви, не тратимо тому, бо знаємо, що Вона все була є і буде речницею правдивого поступу.

13. Посланє нашого Єпископату висловом христ. думки і гуманного поступу.

Після того загального огляду на становишко і діяльність Церкви зглядом убійства, можемо виробити собі правдивий осуд про останнє посланє нашого преосв. Єпископату.

Єпископи, що Богом поставлені на сторожі Божого права, не могли мовчати в хвилі, коли один з повірених душпастирських їх опіці людей допускає ся діла, яке стоїть в розладі з тим Божим правом. Вони не могли мовчати тим більше, що той чин зівстав публично похвалений і знайшов своїх поклонників. Вони буби би дуже противили ся против свого душпастирського і учительського обов'язку, коли би були мовчали. Сам-же проф. Грушевський признає, що «вже впало необачне слово — *vivat sequens*», а тим самим зазначає небезпеченство, перед яким остерігають Єпископи суспільність. До того кроку змущував їх не тільки обов'язок їх становишка, але не в меншій мірі св. Письмо і традиція Церкви. Се перша консеквенція з того, що сказалисьмо в нашій огляді.

Коли-ж Єпископи виступили з своїм посланєм виключно jako душпасирі повіреної собі пастви, то природна річ, що не могли з рівною силою осудити кровавих подій в Яхторіві, Лядськїм і т. д., бо тут повнили мерзкий злочин убійства люди, що не підпадають їх архієрейській власті, їх юрисдикції. В тих случаях був обов'яз-

заний систупити хто инший, а если не обізвав ся ні словечком то тому ні троки не винні наші Епископи. Проте напасть д. М. Лозинського і зза тої причини на наш Епископат (Л.-Н. Вістник 1908 р. т. XLII.) є борбою з вітряками. Д. М. Лозинський, що є правником, повинен сю засаду канонічного права знати і нечіпати ся Епископів там, де вони не дали до того ніякої причини. За теж правду сказав д. Лозинський, що Митрополит своєю проповідію в велику п'ятницю мав на меті вилічити нашу суспільність з ілюзій на гему, що Церков коли небудь похвалить чин убійства, хочби воно навіть приносило народови хвилеву користь. Такі ілюзії що до Церкви, колиб вони на ділі існували, були би крайною образою і пониженєм їх гідности.

Посланє яко таке являєть ся доказом найширше понятого патріотизму і поступовости у нашого Епископату. Доказом патріотизму є воно тому, що Епископи глядять далі, в будучність народа, поза границі спеціально галицького патріотизму, у якого представителів тільки сьвітла, що у вікні. Своім посланєм вони вказують народови на трівкі підвалини його будучого щастя, які всьо перетревають і запевнять народови правдивий розвій та певне місце у вселюдській культурі. Епископи зовсім не наказують борби з ворогами народу, але перестерігають перед такими средствами борби, що моглиби добрі її успіхи знищити. Се вони зазначають кілька разів в своїм посланю.

Посланє є заповітом правдивого поступу. Ми нині з обридженєм правдиво культурних людей згадуємо на ті всі кроваві події, що виповняють історію минувших віків і дякуємо Богу, що воно минуло безповоротно, що теперішній правдиво культурний чоловік на щось подібного не спроміг би ся. Та людскість не може стати в половині дороги; вона все стремить далі і далі і далі, все висше і висше до ідеалу правдивої людскости, словом до ідеалу Христа. І як ми нині дивуємо ся, що колись люди могли бути так без серця і без чувств, що продумували найстрашніші муки для других людей, так колись по нас якесь покоління, може вже навіть наші правнуки, будуь жахати ся кровавих учинків наших часів і будуть дивувати ся, що воно могло так бути. Однак, як ми нині все таки не осуджуємо цілковито минувших поколінь тому, що серед них від часу до часу відзивали ся голоси критики і протесту против кровопроливання, які підготовлювали виспу гуманність, до якої ми дійшли нині — так і будучі покоління знайдуть для нас кілька слів оправдання як раз задля того рода документів, яких посланє наших Епископів. Того рода голоси будуть колись вважати ся за сьтілі пробіски правдивого поступу серед темряви сучасних партійних і міжнародних борб і сварів дарма, що їх тепер не розуміють, а часто осуджують як щось вороже народови і його культурі. Епископи випередили своїм посланєм людську думку, так що донерва по якімсь часі можна буде оцінити як слід високо-культурна вартість їх виступу. Тому несміємо осуджувати їх посланя, до якого застосовати треба висказ слова суда:

»Ув'істе истину, а истина освободить вы!«

Руска колегія в Римі.

(З нагоди уступлення Впр. о. Ректора Адрияна Давида).

В нинішніх часах, коли наше жите старає ся позискати як найбільше позицій на кождім поли і коли ми в наслідок сего цікавимо ся розвоєм кождої інституції, — не буде без інтересу подати дещо про заведене, що є висунене найбільше на захід і котре є репрезентацією Русинів в „вічних місті“. Правда, за руску колегію в Римі були вже писані деякі річи в „Альманаху богословів“ в „Католицькім Сході“ і „Основі“ — однак від тоді, коли се писало ся, проминуло вже споро часу і певно позаходили деякі зміни; або були се лиш статі принагідні з описом торжества і т. ін.

Цікавішим видає ся мені повинно бути саме жите і напрям колегії. А не без інтересу буде се для тих, котрі будуть убігали ся о місце в колегії.

Колегія, як звісно остає під проводом оо. Василян. Ректором є тепер Впр. о. Давида. За три літа его ректорства можна сьміло сказати стала колегія на висоті свого завдання. Почавши від бібліотеки а скінчивши на гардеробі, а навіть воли хочете на вікті (бо й то не маловажна річ, знаємо се з семінара львівського), старанем Впр. о. Давида є всею так уложене, щоби усунути питомцям всяку можливість невдоволення. Гадка Впр. о. Ректора є така, що богослов в Римі має журити ся наукою, а всею інше має полишити журбі ректора. Ректор має за всею старати ся і всіх задоволити. Впр. о. Давида нераз любив повторяти фразу, що менше видасть на добрий вікт, як потім на аптеку по злім вікті. Взагалі під тим зглядом було вдоволене. Кождий діставав в свій час всею що було потрібне чи то до науки чи до одежі чи до поживи.

В поступованю з питомцями старав ся о. Ректор все поступати після радий. „Бєли вєсьмо щирими, мусимо оден другого перековати“, говорив нераз до питомців. Таке щире поступованє родить отвертість, довіре і любов. Справді, не знаю, як ліпше було-би назвати о. Ректора чи батьком чи старшим братом. „Урядовости“ у него не було зовсім. Він правдоподібно не умів-би навіть бути „урядовим“. Ціла колегія творить немов одну родину, де нема ні одного чужого члена.

Так звану квестию „українсько-московську“, котра вічно робила в колегії заколот, неспокій і рострій розв'язав Впр. о. Давида коротко і рішучо. „Collegio“ прецінь є „ruteno“, а не „russo“. Москалі поки-що не мають в Римі колегії. В консеквенції сего не хотів навіть слухати за „Галичанина“ і Русское Слово“,

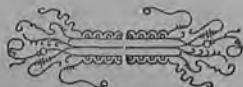
чи там за які інші видавництва наших галицьких Москалів. Колегія не тримає нікого на ланцуху. Не подобає ся, можна попрашати ся кожної хвили. Богу дякувати, що по італійски чути добре ріжницю, між „tuteno“ а „tusso“, а сея обставина дає кожному ректорови правну основу беречи українського характеру колегії в Римі.

Колегія, як звісно, утримує ся з фондів австрійського правительства, з процентів з зложеного капіталу для Русинів папою Львом XIII. і з додатків, які додає все „Конгрегація пропаганди“. Через се послідне приходить не раз до непорозуміння між Конгрегацією а ректором і треба великої зручності, щоби було вдоволене в колегії і щоби Конгрегація не могла зробити закидів. І на сій точці також щастило ся Впр. о. Давиді. Що більше, — він позискав собі повне довіре і з відтам доходили не раз голоси, котрі говорили за Впр. о. Давиду, як доброго ректора і знаменитого адміністратора. Розуміє ся, що о. Ректор вмів те довіре використати на річ своєї Церкви і свого народа.

Его заходами зреставровано колегію, що натурально не є легкою річю. Спроваджено також нові гарні ризи до церкви, а в найближшій часі мала зачати ся реставрація церкви. В Римі дуже звертають увагу на обряд; після обряду судять навіть нарід. Не диво проте, що кождий обряд старає ся все виступати в цілій красоті і повнім блеску. Щоби і наш обряд не стояв позаду, але о скільки се можливо, щоби здобув собі в Римі першєнство, було всегда мрією Впр. о. Давиди. Передовсім старає ся о то, щоби в колегії був добрий хор. В тій цілі просив наших Владик о присиланє кандидатів спосібних, даючих надію, що зможуть і схочуть використати вповні побут в Римі в цілі приспособлення ся до сьвященства, — але також, щоби узвглядняли, чи кандидат може належати до хору чи ні. Владки прихилили ся до просьби Впр. о. Давиди і нині можна в Римі почути, що найкрасший сьпів то в церкві рускої колегії. Особливо Росиян притягає наш обряд і наш сьпів так, що часто можна їх видіти на нашій Службі Божій. А на богослужєнях приміром страстних або на богослужєнях в більші сьвята наша церква прямо набита чужинцями. Так само, коли маємо які богослужєня по інших церквах.

Взагалі за три літа свого побуту зробив Впр. о. Давида для нашої справи дуже багато. Тепер він уступає з ректорства, щоби вилічити ся в Галичині з хвороби сердца, яка не позваляла єму забавити в Римі довше. Желаетмо з щирого сердца прийти як найскорше до здоровля і вернути назад на своє місце і працювати дальше так як до тепер.

Петро Задворняк.

Ювілейні торжества в Інсбруці.

Про устрій теологічного виділу і конвікту в Інсбруці подав я дещо в двох числах „Ниви“ за 1907 р. Замітки про сі заведення подав до ювілейного Альманаха віденської „Січи“ тов. Ів. Перепелиця. Ті обставини, як і то, що в Інсбруці образують ся наші богослови, спонукує мене до опису торжества п'ятидесятилітнього ювілею згаданої інституції (1858—1908).

Про історію і статистику виділу та конвікту написав особі-ну книжку о. Др. Михайло Гофман, в ювілейнім році реґене конвікту, а рівночасно декан виділу п. з. „Das theolog. Konvikt einst u- jetzt. Den Alt u. Jungkonviktoeren zum 50. jährigen Jubiläum in herzlicher Verehrung u. Liebe gewidmet, Innsbruck, 1908, 5. корон. Перебіг торжества подає 4. випуск газетки „Korrespondenz des Priestergebetvereines im theol. Konvikt zu Innsbruck, XLII, 1908, Juli.

Торжество тревало 7, 8 і 9. липня, а стояло під знаменем Серця Христового, якому посвячений цілий Тироль ще з часів наполеонської війни (1809), а який плекає ся з особливим пієтизмом в конвікті. Органом того культу в конвікті є товариство, зване Priestergebetverein, що обнимає майже всіх членів теологічного інсбруцького факультету. Ювілейне торжество зладив виділ згаданого товариства.

В торжестві взяло участь 600 учасників, між ними 1 кардинал і 4 єпископів (америк., німец., швайц., угорск.). Привітні телеграми і письма отримано від папи, 18 єпископів, від цісаря, архикнязя Євгена, намісника Тиролю, президента Форальберґу і маршалка краю. Від Русинів прийшло 3 телеграми з Галичини.

Вечером 7. липня відправив єпископ Rüegg з С. Гален в церкві Прсв. Тройці богослуженє в честь Божественного Серця. Потім наступило привітанє зі сторони ректора колегії і спільна вечера. Точки до розважання задав учасникам звисний вчений теолоґ о. Др. Нольдін.

Слідуючого дня рано відсвпівав сальцбурський кардинал Катшталер архієрейську Службу Божу, а єпископ з Тревіру, Корум, виголосив огнисту промову на тему „народу же вїровав-шому бѣ сердце и душа единая“ (Діян. 4, 32). Девізою конвікту суть як раз слова: „Cor unum et anima una“! Перед самим полуднем відбув ся духовний концерт (т. з. академія), заінавгурований композицією одного з конвікторів і доведений до кульмінаційної точки бесідою одного конвіктора про долю ордена Товариства Ісусового та про першого реґенса кінвікту о. Д-ра Ніллеса, великого знатока східних обрядів.

До обіду засіли всі разом: єпископи, професори, священники, питомці всіх націй. Услужували конвіктори, між ними члени визначних аристократичних родин. Тоасти виголосили між іншими архієпископ з Milwaukee (Америка) Мессмер і єпископ з Грану Кольт. По обіді всі вийшли на т. з. вілю, положену за містом, де відбув ся спільний підвечірок. Продуковали ся ту хори, а між ними звертав на себе увагу хор Словян. Крім того відчитувано т. з. Floh с. з. гумористично-сагіричні твори на тему конвікторського життя. Сей „Floh“, се характеристична прикмета з товариского життя в конвікті, а відбуває ся майже що місяця. Вечером пускано на вілі фаєрверки. Між ними звертав на себе фаєрвекеровий образ Христового Серця 4 м. висоти, а 2 м. широти.

З нагоди ювілею, що згромадив в Інсбруці представителів цілого світа, вибито пам'яткові медалі з срібла і бронзу та видано пам'яткову книгу.

З ювілеєм факультету і конвікту святковано ювілей професора догматики о. д-ра Гугона Гуртера, який в 26. році життя обняв катедру в хвили основання факультету в 1858 р. і скінчив в липни 1908 р. 100-ий семестер своїх професорських викладів. По феріях зачинає вже 101-ий.

Після виказу членів товариства Priestergebetverein, зладженого з нагоди ювілею конвікту, число членів товариства виносить 1971 між тим 459 монахів (Василиян 6.), а 1512 світських. З світських випадає 1 на Азію, 2 на Австралію, 173 на Америку, 6 на європейську Турцію, 20 на Росію, 58 на Галичину, 9 на львівську руську диецезію, 2 на перемиску, 5 на станіславівську. Товариство видало 2 кардиналів, 16 єпископів, 48 професорів теології, 237 докторів. Товариство основано в році 1866.

Образ ту змальований характеризує наглядно донеслість інсбруцької інституції з її всесвітнім, правдиво католицьким устроєм. Ювілейні торжества скріпили ту зв'язь пієтизму вихованців інституції до професорів і настоятелів, скріпили і зв'язи між самими вихованцями в душі засади „cor unum et anima una“!

О. В.

Історично-статистичні замітки про інсбруцкй теологічний факультет і конвікт.

(На підставі книги пам'яткової, виданої з нагоди 50. літнього ювілею).

Цісар Фердинанд отворив указом з 1562 р. школу в Інсбруці і віддав її Єзуїтам, які по кількох літах оснували бурсу для бідних студентів. В р. 1588 мала бурса власний дім, посвячений св. Николаєви, правдоподібно яко покровителеви опущеної молодіжи. В р. 1603 школа стала гімназією, 1672 академією, 1673 університетом, хотяй грамоту винесеня до гідности університету видав папа і цісар аж в р. 1677.

Теологію догматичну і моральну та церковне право поручено викладати Єзуїтам, біблійні с удій світским священникам, а цивільне право і медицину світским професорам. Призначенем університету було, противділати протестантским впливам.

Коли знесено орден Єзуїтів 1773 р., числив університет 911 слухачів, між ними 325 теологів, 116. правників, 43. медиків, 427 філософів. Зі знесенем ордену прийшов кінець на університет і бурсу. На місце бурси, що містила всіх студентів, оснував Йосиф II. генеральну семінарію для теологів, а на місце університету теологічний ліцей. І семінарія і ліцей були пересякнені ідеями раціоналізму і просвіченого абсолютизму та ширили противцерковного духа. Завдяки студентам і питомцям, які виступали против ліберальних своїх професорів і настоятелів, прийшло до замкнення обох інституцій.

В першій половині XIX. ст. старав ся магістрат о відновленя університету, але єпископ з Бріксен, Гасснер, заявив, що буде о то старати ся лиш під умовом, як теологічний виділ обіймуть Єзуїти. На підставі цісарської постанови отворено в падолисті 1857 р. теологічний факультет (філософ. і правнич. отворено ще передтим) і надано єму спеціальний устрій. Факультет мав подавати основнійше знане, чим се потрібне для звичайного священника, а в тій цілі утворено, чотиролітний курс т. з. великої догми. Вибір професорів віддано в руки провінціяла Єзуїтів, а вибір декана в руки їх ректора.

В першім році 1857/8 було в зимовім семестрі 2 звичайних, 16 надзвичайних, в літнім 3 і 15 такихже слухачів. В слідуємій році підскочило число учеників на 68. Професорів було 6, а в другім році прийшов Гуртер, що викладає вже 100. семестрів.

В 1858 р. основано під зарядом Єзуїтів семінарію або конвікт для теологів. В першім році було 2 настоятелів а 37 питомців, між ними 4 священників.

В р. 1859/60 вийшов з теологічного відділу перший ректор університету, 1850/1 оголошено першу конкурсową працю з нагородою 600 кор. Таких праць дав теологічний факультет 54 в протягу 50 літ, отже більше чим сьв текі факультети.

На підставі цісарської постанови отримав факультет право уділяти докторат в р. 1866. Перед тим зроблено 10 докторатів, але держава їх не признала. Докторанди зістали звизьнені також від приреченя, що будуть поборювати схоластику і культ Христового Серця.

В 1870. повстала під вражінем ватиканського собора велика буря в австрійськім парламенті. Ліберальні послы виступили против теології взагакі, а інсбруцкої і Єзуїтів спеціально. Остаточно закинено в парламенті думку про знесенє теології в Інсбруці, а вдоволено ся тим, що провінциял і ректор Єзуїтів зрезигнували 1873 р. з своїх прав при іменованю професорів і декана на теол. факультеті. Цісар Франц Йосиф і сойм тирольський сприяли інсбруцкому виділову, тому і справа закінчила ся лучше, чим на се заносило ся.

Але в 1874 р. зачала ся нова напасть лібералів против Інсбрука, а пристрасна дебата на ту тему тревала в парламенті 24. марта 7 годин. Скінчило ся на тім, що більшість зложена з німецького центра, Русинів, Поляків і правительственных живлів, заявила ся за задержанєм факультету і визначила ему річну платню 8.400 зл., з чого випадає на одного професора 1050 зл. (Професор теології в іншій австрійській університеті бере 3.200 зл.!) В р. 1896 підняла ся нова буря в парламенті задля товариства, званого *Priestergebetsverein* за его піетизм до папи, але і та буря скінчила ся щасливо. Три рази перейшов факультет крізу, що грозила ему загладою!

В конвікті основано в 1861 р. товариство сьв. Михайла в ціли сп'ягання сьв. Вітця молитвами і датками, а від того часу навязали ся щирі відносини і часта кореспонденция між папою а конвіктом. В р. 1866 основано т. з. *Priestergebetverein*, якого ціль є: „*ut convictores in sanctissimo corde Jesu dulcite sociati, cor unum et anima una effecti, viribus unitis spiritum vere sacerdotalem in convictu sibi acquirant, acquisitumque e convictu egressi couservent, foveant et laboribus apostolicis exhibeant ac probent*“. Про то товариство була — згадка в „Ниві“ в статі п. з. Ювлейні торжества в Інсбруці. Пізнійше повстали в конвікті товариства для поцираня католицької преси, кат. академиків, для поборювання алкоголю і ширеня християньско суспільної діяльности.

За пятьдесять літ свого існованя мав теологічний факультет 37 професорів; видав 178 (а если числити тих, що зложили всі ригороза, але ще передтим, як факультет мав право видавати докторські дипломи — то 188) докторів; ригорозів складано 948, зложено з відзначенєм 70, незложено 47, написано конкурсних праць 54. Слухачів (конвікторів і екстерністів) було 5989,

з того австро-угрських 2489, заграничних 3409, євїтських 4209, монахів 1689. Ті слухачі походили з 202 дієцезій цілого євїта та з 73 монаших провінцій. Єпископів вийшло 20 (перший з Тревіру 1881, останній з Індій 1907), а між тим 1 кардинал (з Праги), з поміж професорів вийшло 2 кардиналів (одеа Єзуїт, другий владика з Сальцбурга*). Sub auspiciis промовало ся двох (в р. 1900 і 1907). Русинів було 40, між ними 11 Василян.

Конвікт числив в п'ятидесятилітх свого існування членів 2983, австро-угорських 1008, чужих 1975, євїтських 2455, монахів 528, дієцезій 180, монаших провінцій 49.

Число конвікторів росло так:

1860—49 душ, 1875—99, 1885—153, 1897—190, 1908—266.

Число теологів взагалі росло так:

1857—22, 1860—86, 1875—170, 1885—244, 1897—331, 1907/8—352.

Число членів Priestergebetverein-у виносило від 1866—1908 1971 голов.

З того перегляду видко, як з незначних початків, наче з зерна гірчиці, виросло то дерево, що своїми галузями обіймає цілий євїт. А той розвій іде поступовно що раз більше, факультет і конвікт ростуть в силу і значіне, тішають ся симпатіями папи, єпископів і щирих католицьких кругів між євїтськими людьми, як те показало ся з нагоди ювілею 50 літнього его існування. Ніякі бурі не зломали его сили, а було їх не мало. Свій характер і розвій завдячує виключо ордену Єзуїтів. Вже міністер Штремайер заявив в парламенті 24. ІІІ. 1874, що теологічний факультет відданий в руки інших професорів стратить своїх слухачів.

По судьбі інсбрудського факультету можна пізнавати напрями, які віють в публичнім, головню політичнім житю Австрії. Не було дотепер важійшого культуркампу, якийби не звертав ся против Інсбрука і его вихованків.

О. В.

*) Про членів Priestergebetverein-у була згадка в попередній статті „Ниви“.

Бібліографія.

(Каталоги старинностей).

1. Каталогъ книгъ церковно-славянскои печати. Зладивъ Дръ Іларіонъ Свѣнцицкій.

Видавництво Церковного музея во Львовѣ. І. Жовква, печатня ОО. Василянъ. 1908, X, 213 ст. 8°. 3 кор.

В році, у якому наш Впреосвящ. Митрополит Андрей вѣдовав ся до духовенства Своєї провінції про потребу стисло наукової праці у нашій церкві, виступає перед широким свѣтом нова інституція, яку Він для піддвиження нашої науки покликав до життя — церковний музей. Він повстає в хвилі важній для нашої церкви і нашого народа. Будим ся до нового життя і треба нам піддержки із нашої минувшини. Се, що зібрали наші публичні народні бібліотеки і музеї: Народного Дому, Тов. ім. Шевченка, Ставропігії, — се еще не обняло всіх пам'ятників нашої народної, а тим менше церковної культури. З другої же сторони, наша церква і духовенство, в нашій давнині така велика духовна, культурна і національна сила, у тому культурному змаганю около береження і студіювання своїх старинностей до послѣдних часів не заявили програмової участі. Во то, що зробили крилошани: Іван Лаврівскій для перемискої капітульної бібліотеки і о. А. Петрушевич для Нар. Дому — як і не великі їх діла, — все то лиш спорадичні змагання одиниць, еще далеко недосягаючі ваги і багатства нашої церковної старини. А тимчасом наші лучші і важнійші пам'ятники почивали або безслідно затрачувати ся, або опиняти ся за границею... Наслѣдки із такого стану річий для нашої церкви і культурної праці стали очевидні.

Все то зрозумів, а радше відчув Високодостойний Основатель церковного музея і оснував его на то, щоби „зібрати, систематично упорядковати і зберегти для науки пам'ятки культурно-церковного життя полуднево-західної Руси... Зібрати по можности все, що можна буде тільки дістати з пам'яток нашого культурно-церковного життя, а прочі відділа доповнити настілько, щоби дати можливість ученим без злишньої страти часу і срецтв працювати на місци для рідньої науки“.

Велике і важне завдане для піддвиження і добра нашої церкви і нашого народа! Животність сего діла і велика любов, з якою взяв ся до него щедрий оснуватель вже нині слідна із его успіхів. Протягом кількох ледви літ чотири кімнати музея наповнили ся многими і цінними скарбами із нашої церковної старинности і важними науковими средствами. А щоби користанє з них зробити як найдоступнійшим, „Заряд Музея буде після плану Основателя видавати обширні каталоги, описи, а

по можності і оброблені матеріяли. І так: катальогі старопечатних і рукописних відділів, описи пам'ятників малярства, різьби, штуки взагалі і етнографії, реєстри і указателі актів.

І ось появилася вже перший его катальог церковно-славянських книг, зладжений через управителя музею Дра І. Свйицицького. Після слів передмови він має „на цілі як доповнене звісних вже бібліографічних трудів (особливо з історії полуднево-західного руского друкарства), так і подання можності місцевим бібліографам орієнтовати ся в пам'ятниках церк.-славянської печати і ритівництва“ — очевидно — до тепер нагромаджених в музею. Як нібудь до сего часу вже появило ся і більше бібліографій церк.-слав. друків (їх короткий огляд є у: Э. Калужняцкого, Къ библиографии церк.-слав. печатныхъ изданій въ Россіи. СПб. 1886 ст. 1 і 2), а навіть і кілька спеціальних студій про наші друки Я. Головацького, Е. Голубова, А. Петрушевича, Е. Калужняцкого, П. Гільдебрандта, К. Студинського і инь., — все таки доповнення і поправки до них суть пожадані, тим більше, що згаданий катальог, як проби показують, титули і літа книг подає точно і вірно.

Титули, друковані проглядною кирилицею суть переважно (школа, що не всюди) держані в повнім контексті з зазначенем (товстїйшим друком) кіноварії. За титулом, пагінацією і форматом книжки слідуєть короткі примітки зглядом деяких замітніших прикмет самої книжки, її укладу, стану, способу набуття і т. п. Що до таких приміток можна бути різних поглядів, та бажань і суб'єктивному виборови укладача катальога мусить ся у сім случаю залишити широке поле.

Шануючи сю автономію автора, всетаки в наших часах бажалоби ся у такому катальозі бачити узгляднену більше історію літератури, принаймньше при важніших книжках.

Т. зн. щоби крім відклику на опис Каратаєва були подані еще монографії або иньші студії відносячі ся до даної книжки, прим. про біблію Скорини, О. троєську, друки Швайпольта Фіюля, Виленські і т. и.; або додані другі, докладніші від Каратаєва описи, прим. Волобавієвского, Стратинського служебника (№ 184) і требника (№ 243) в III. томі „Пам'ятників полемічної літератури“ вид. Петерб. археограф. комісії (Русская истор. библиот.); або таки при самих книгах зазначити автора, прим. при (№ 431 (612) Науки парохіальнія (Почаїв 1794), нема згаданого руского перекладача Юліяна Добриловского ЧСВВ., підписаного під посвятою книжочки. III. авторови, знатокони старшої і новішої літератури, се не прийшлоби з великою трудністю, а тоді такий катальог близше відповідавби цілі, зазначеній ним у передмові.

Що же тикає ся самого укладу катальога, він держаний в реальнім порядку: наперед св'яте письмо (№ 1—76), потім церковно-богослужбні книги (№ 77—313), акафисти і молитвослови (№ 314—375), жите св'ятих (№ 376—402), проповіді (№ 403—447), церковне право (№ 448—461), аскетика (462—486), бого-

слове (№ 487—560), граматики, словарі і учебники (№ 561—579), „ріжні видаця“ (№ 580—595), листкові видаця (№ 596—632), антимінси рукописні і печатані (100 прів) і додатковий спис книжок, які прибули в часі складаня книжок катальога (№ 633 — 706, 707—709).

Кожда група знова обнимає спеціальні відділи уложені в хронологічний порядок. Уклад добрий, лишень переведенє его в подробности полишає у многих місцях до бажаня. Так під зглядом генетичної послідовности як і хронології. Возьмім прим. першу групу: п и с ь м о с ь в. Автор держить ся такого порядку: біблія (№ 1—6), евангеліє (№ 7—17), апостол (№ 18—30), новий завіт (№ 46 і 47), псалтир (№ 48—74), толкованя (№ 75 і 76).

На нашу думку лучше булоби порядок сеї групи полишити загально прийнятий у біблістів, що є: біблія, псалтир, новий завіт, евангеліє, апостол, сімфонії і толкованя і при толкованях або відразу уміщені, або від плачами зазначені; евангелія учительні (№ 403—409) і бесіди Золотоустого на апостольські дії і посланія (№ 469 і 470) і сьв. Андрея толкованє апокаліпси (№ 475).

Труднійша вже річ порадити собі з другою найбільшою групою: церковно-богослужебними книгами. Здає ся найвідповіднійше булоби зіставити їх після черги богослужебних кругів: нічно-дневного (часослови), тижневного (октоїхи, ірмолії), великого (тріоди) цілорічного (мінеї, анфолої). Описи служебники булиби перехідним звеном меж публичними церковно-богослужебними книгами а підручниками до справованя тайн і благословень (требниками). Накінець типики надавалиби цілому сему апаратови один скомбінований порядок і яко книжка до приватного ужитку зачиналаби ряд прочих подібних книжок як: богогласники, акафисники, молитвослови і пр.

Однак сей чи той порядок в нутрі якоїсь групи буде все зглядним і залежати від вибору; коби лиш улекшував орієнтацію, а тоді він може бутн навіть більше або меньше в датний. Але вже для сеї ціли мусить бути точно і консеквентно переведена одна систематика, щоби річи, які до себе належать були разом, не пороскидувані. Щоби катальог музея був під сим зглядом без закиду, не мож сказати.

І так хронологічний порядок не всюда точно придержаний: прим. № 7 (1575) і 8 (1563); № 58 (1697) і 59 (1689); № 67; але меньша о хронологію: книжки є побіч себе, то і з'орієнтувати ся лехко. Інша справа є з порозкидуванєм книжок того самого рода по різних місцях — і се є найслабша сторона катальога. Прим. № 40 відділений від 43 і сл.; від часословів (№№ 162—181) відокремлені полуустави і молитвослови (№№ 344—371); № 299 чин ювілея належить до листкових видань і є ідентичний з № 613; а вже служби поодиноких празників і сьвятих, далеко відкинені від тріод й міней і трефолоїв, дуже пороздрібловані. Пор. №№ 297—318, 332—335;

подібно як і другі дрібніші річі: № 396—402; 410 і 411; 449; 535, 547—8, 557; 502 а 551; 473 а 568 і инь.

У всім тім не так легко булоби згубити ся, колиби книжка не була зложена без перестанків від початку до кінця. Наколиби вона мала якісь, відступи і написи межи поодинокими частинами та над коломнами, булаби прогляднійша і вигіднійша до ужитку. У теперішньому виді приходить ся заєдно заглядати до указателя. Азбучні списи додані до катальога, є точно і старанно зроблені. Їх аж шість: I. Книжки і видання, II. Печатні, III. Автори, видавці, IV. Друкарі, V. Дереворити, ритівники, VI. Присвяти, герби, VII. Імена власні, місцевости, VIII. Ціна книг, вкладні, рукописи. Відсилки на числа порядкові катальога є вірні. На першій стороні (191) указателя належить при Азбучі Зизанія справити 561 на 567 і в примітці очеркнути баламутне число 2.

Мимо всего згаданого в цілости катальог представляє ся дуже поважним оглядом наших церковно-славянських книг і, що найважнійше, все тепер репрезентує собою багатий і цінний матеріал із нашої старини, доси в музею нагромаджений. Як на початок се вже дуже много, але ще далеко не все. Тепер наше духовенство є поклоняне до сего, щоби сільними силами по змозі музейні збірки доповнити. Кілько то у нас є різних старих друків, от хотьби молитвословів, служебників, яких еще нема в музею? Для приватної одиниці вони переважно не представляють вартости і лежать без ужитку. У тій скарбниці для них ліпше місце. Тут вже вони не згинуть і неодному та не раз стануть в пригоді. Йде лиш о крихіточку труда і жертволюбивости для загального церковного і народного добра. Йде лиш о то, щоби у катальог заглянути, або переписною карткою Заряд музею запитати ся, чи сяка або така княжка яка є у нас, у наших знайомих, у нашій церкві, є вже в музею. Наколиби відступлене вї музейви даром мало які трудности, заряд музею готов обміняти ся за яку иньшу книжку, або відкупити за гроші. При добрій волі все дасть ся зробити і коли в так короткім часі так багато дало ся Великодушному Оснувателеви зібрати, при збірній підмозі ширшого загалу діло піде еще дальше. Бо лиш таким способом можем мати надію, що з часом будем у себе мати цілий образ нашої народної і культурної спадщини.

Але се еще не весь наш обовязок зглядом музею. Полиште ся еще другий, о много важнійший: користати з него, працювати у нїм. Він на то є оснований, щоби став огнищем своєї цитомої культурної праці І доперва в міру наукового використання нагромаджених тут скарбів будуть сповняти ся наміреня і бажаня его Оснувателя. О коби вони як найскорше і як найпліднійше здійснили ся!

2. Опись музею Ставропигійського Інституту во Львові. По порученню Совіта составивъ И. С. Свѣнцицкій.

Львовъ 1908. Типогр. Ставроп. Инст. XII, 248, 8°. 2 кор.

Рівночасно з каталоґом церковного музею появляється описане, а радше також обширний каталоґ Ставропигійського музею, зладжений тимсамим автором що попередній. Памятники, які нині входять в склад музею, вже давніші і не раз бували описувані і то більше або менше основно через дослідників нашої старини: Зубрицького, Головацького, Петрушевича, Шараневича, Голубева, Мильковича, Криловського. Навіть пок. проф. Шараневич, властивий організатор і устроїтель музею, зладив був 1890 р. маленький його каталоґ (40 ст. 16°). Нинішній каталоґ, зладжений на поручення Совіта брацкого (вірогідно для Великорусів, бо по великоруски), дає одноцільну орієнтацію про генезу всіх відділів і всіх предметів, зібраних доси в музею. Послідній оснований з нагоди ювілейної археологічно-бібліографічної вистави 1888—9 р., в тій цілі, щоби „причинити ся до глибокого і всестороннішого розслідування рідної старини як також і піддержання давних брацких традицій: зосереджувати відому часту культурно-національного життя Галицької Русі“, складає ся головню з брацкого архіву і брацкої церковної бібліотеки. З нагоди отворення музею прилучили ся ще до них памятники штуки і техніки та археологічні виконалиски; так що цілість обнімає і репрезентує велике багатство нашої історичної і культурної минувшини.

Богата брацка бібліотека, цілими віками та різними нагодами громажена, береже много грецьких, славянських, руських, латинських та польських так рукописів (№ 1—148 ст. 1—45), як і друків (№ 1—291, ст. 47—87), головню церковно-релігійного характеру. Ще багатшим від бібліотеки є брацкий архів, на який склали ся в першій мірі брацкі грамоти і записки, опісля писма з других областей культурно-національного життя Галицької Русі. В описі є зібрані ориґінальні писма (№ 1—871 ст. 89—158) і копії (№ 1—248 ст. 158—174) з XIV—XVIII. в., на жаль не всі, бо брацкий архів від XVIII. до пол. XIX. в. ще не упорядкований. Памятники малярства, так церковного як і світського, разом з печатними гравюрами, фотографіями і плянами, цінні завдяки багатству матеріяла (354 нрив) і тому, що представляють іконописну традицію нашої країни почавши від XV. в. Сей естетичний і технічний образ доповнюють збірки а) матерій (№ 450—523), б) різьб (№ 600—696), в) медальонів і монет (№ 1—103), та г) виконалиск (поверх 530).

Як з сего вичислення, а ще більше з розгорнення каталоґу, видно, брацкий музей став поважною культурною інституцією Ставропигійське брацтво, видаючи сей опис, інавгурує отворене ві до публичного ужитку і обновлене своєї, колись так оживленої а послідніми часами приспаної, культурної роботи. Найже

вона розвиває ся дальше для добра нашої католицької церкви і нашого руського народа!

3. И. С. Свѣнцикій, Церковно — и русско-славянскія рукописи публичной библіотеки Народнаго Дома во Львовѣ.

Санктпетербургъ. Типогр. импер. Академіи Наукъ. 1904 с. 65, 8°. (Відбитка з „Извѣстія Отдѣл. русс. языка и слов“ академії, т. IX. (1904) кн. 3 стор. 350—414).

4. Описание иноязычныхъ и новѣйшихъ карпато-русскихъ рукописей библіотеки „Народнаго Дома“ во Львовѣ. Составилъ И. С. Свѣнцикій.

Львовъ. Ставроп. типогр. 1905. ст. 62, 8°. (Відбитка з „Литерат.-наук. Сборника гал.-русской Матицы“ 1904—5).

5. Описе рукописів Народного Дому з колекції Ант. Петрушевича. Ч. I. зладив Др. Іл'ріон Свенцікій. (Укр.-руський архив. Т. I. Рукописи львівських збірок, випуск 1).

У Львові 1906. Накл. Наук. Тов ім. Шевченка XIV, 242, 8°.

Задля одноцільности предмету і образу авторських трудів звертаєм ще коротенько увагу на описи рукописів Народного Дому. Видимо тут не лишень похвали і вдячності гідну трудолюбивість ш. автора, але і взагалі якийсь підєм до порядку і праці в інституції Нар. Дому. Видно, що вже є якийсь спис, якийсь катальог, що вже можна користати з его бібліотеки. Проява в звязи з церковним і ставропігійським музеєм замітна під кожним зглядом.

Оба перші катальоги однаково зладжені і взаємно себе доповняють. У першому церковно-слав. рукописи (всіх 173) переважно богослужебно релігійного змісту, у другому (№ 165—350) латинські, німецькі, рускі і польські письма і виписки головно філософічно-богословські. Уложені в азбучному порядку з додатком докланих орієнтаційних індексів служать для практичного підручного ужитку богословів і філологів, які вправді не багато, але дещо інтересного можуть найти в сих рукописних збірках.

А так чисельно, як якістю багатша збірка рукописів о. пр. лата Петрушевича. Збирає через пів століття, разом з величезною бібліотекою (ок. 15.700 авторів!) яко „Музей А. С. Петрушевича“ подарована Нар. Домови, вона становить в нас в Галичині найгарнійшу колекцію славянських рукописів, хоть всіх їх є лиш 258. У сій першій частині „Опису“ є детально і з

науковими примітками описаних 45 рукописів церковного і свідчого письменства старославянського характеру. А се є: I. Ізмарагд XVI. в. (ст. 1—18) і Паренезис XV. в. (ст. 21—30). II. Кормчі і номоканони (ст. 31—62). III. Варлаам і Йоасаф, Кирил і Мефодій (ст. 63—75). IV. Прологи (ст. 76—107). V. Торжественники (ст. 108—149). VI. Книги аскетичні (ст. 172—226). При кінці долучені азбучні покащики осіб і річий.

Рукописи тут описані в цікавим свідомством культурного стану та ідейного світогляду наших прадідів в XVI—XVIII. віках, а передовсім гідні уваги і дослідів є сі течії богословського образования у нашій старинній церкві, які пробиваються крізь оті збірники. Тутки слідно дух, яким тоді жила наша церква, інтересний яко продукт минувшини і співчасности і зародок будучности. Доки не маєм еще повної історії нашої церкви і культури, мусим за нею глядіти по сих жерелах і пам'ятниках. О. Петрушевич поклав великі заслуги зібранем сих цінних матеріялів і великодушним відданем їх народови до ужитку. Шкода лишень, що ся так великого значіння праця єго цілого життя еще не найшла належного оціненнє...

О. Боцян.

Праздничні картини греко-католицької Церкви — Дїло нашого спасенія представлене вь праздникахъ церковного року зь додаткомъ житєписей унаменитшихъ творцївъ нашого греко-катол. Богослуженя. Написавъ свящ. Дрѣ Дионисій Дорожинський.

Зь 14 многоцвѣтними іконами и численними картинами вь текстѣ. Всякї права застерѣгаются.

Реньскій Інститутъ видавничій для релігійної літератури (Густав Браке) вь Кольоніи. Львѡвъ-Липскъ 1908. Стор. 699 іп. IV^о. (14 кор. 50 сот.)

Перед нами найновіший твір знаменитого редактора колишнього „Богословського Вѣстника“, автора книжки „Св. Письмо о священнику“ і перекладчика дїла св. іоана Златоустого: „О Священствѣ“.

„Праздничні картини“, посвячені в честь і пам'ять 1500-ої річниці смерті святаго Отця і вселенського учителя Іоана Златоустого, — заосмотрені апробатою і поручаючим письмом свїх наших галицьких Владик і Прсв. Сотера — являють ся під зглядом зверхньої форми найгарнійшою публікацією на ниві нашої церковної літератури; під сим зглядом „Житя святихъ“ — о. Джулиньского не можуть видержати конкуренції з „Картинами“. Оправа з сильного англійского полотна, на верхній окладці золотим відтиском зображена на горі руска деревляна церков в гуцульскім стилю, а побіч неї два гуцульські трисвѣчники; понизше два ангели, що тримають на полотні зображену голову Іс. Христа, а по боках свв. Іоан Златоустий і свв. Василій Великий. На гребті книжки зображений свв. Андрей Первозванный.

Сей зверхний, небувалий у нас, напричуд гарний вигляд, каже нам надіяти ся одинокого в своїм роді змісту. І справді, надія нас не заводить. Змістом сеї книги є історія діла нашого спасеня — історія репрезентована і рікрічно відновлювана через церковні праздники. Навязуючи до кожного праздника подає нам Автор не звичайні проповіді праздничні але справдішні популярно наукові розвідки, які вичерпуючо пояснюють значіне кожного праздника під взглядом догматичним і історичним. При кождім празднику виложена єго ідея і історична основа і зазначені обрядові особенности з додатком тропаря і єго перекладу; за сим слідує поучаюче слово одного з давних сьв Отців східної Церкви. Таким способом представлені в першій часті праздники Господскі і Богородичні в другій нарочиті праздники Сьвятих а в третій в виді додатку звеличені ті прочі Сьвяті, котрі, хотя і не празднують ся торжественно, однак мають особливше значіне в історії східного Богослуженя (сьвв. Андрей Критский, Иоан Дамаскин) і християнства на Руси (сьвв. Андрей Первозванный, Кирило і Методий, Володимир) а також сьв. Єфрем Сирин, котрого твори наведені в сій книзі.

Високо підносять вартість поданого змісту численні артистично виконані картини, поміщені в текстї. Видавничій фірмі належись ся особливше признанє за се, що не щадила коштів на украшенє книги так гарними і дорогими картинами. В ділі находимо 14 картин в красках, кисти найславнїйших живописців і кількадесят знаменитих цинкотипів. З признанєм знов для Автора належить піднести се, що не щадив з своєї сторони заходу і труду і постарав ся о репродукції наших найславнїйших чудотворних ікон, як образ П. Діви Зарваницької і Гошівської і ин. Найзамігнїйші картини, се виконані в красках репродукції старинних образів, котрі містять ся в ново-заснованім Митрополичім музею, як: Рождество Ісуса Хр., Успеніє, Покров. Ті численно розмішені в книзі картини не лишень служать для єї прикрашеня; головне значіне їх в сїм, що они відповідно настроюють і підносять духа читачів. А сих читачів повинно найти се діло серед всїх верств нашої суспільности бо оно для всїх призначене. Там ийде священник знаменитий, матеріал до проповідий або таки і готову проповідь праздничну. Не одному парохови, що старає ся о внутрішнє украшенє церкви стануть в пригоді знамениті репродукції памятників нашого церковного малярства (звертаємо особлившу увагу на Рождество Іс. Хр., Успеніє і Покров Пр. Діви); він звичайно, тому що не має нїяких подібних взорів, лишений на ласку і неласку маляра і годить ся на копії нераз слабших під зглядом артистичних і чужих нам памятників западного малярства.

Сьвіцький інтелігент найде для себе багато інтересних відомостей богословских і історичних, а простолюдин має популярно написану богату змістом, релігійну лектуру. Неповинна найти ся ані одна сьвідома руська родина — принайменче се-

ред духовної і світської інтелігенції котраби не старалась набути сю прегарну книгу.

На кінець ще кілька слів. П. Т. рецензентам з „Руслана“ і „Галичанина“ до сего степеня подобало ся згадане діло, що в надмірнім одушевленню, на сліпо помістили слідуєчі похвальні слова: „Картини в популярній богословській літературі иньших народів знайли би, без сумніву, почесне місце“ — (Руслан ч. 228) і „того рода сочиненія нѣтъ въ литературахъ многихъ другихъ народовъ“ — (Галичанинъ). Оба рецензенти не мають найменшого сумніву і годять ся в сім, що „Картини“ є оригінальним твором о. Дра Д. Дорожинського і дають нам до зрозуміння, що ледви чи знайде ся иньший нарід, котрийби міг похвалитися подібною книгою. Погляд сей лишений всякої підстави.

Поляків ніхто не буде рівняти під зглядом релігійної культури і літератури з всіми иньшими високо-культурними западними народами а мимо сего і вони вже здобули ся на цілком подібну книжку, яка появилася вже в третім виданню. Що більше ся польська книжка носить такий самий заголовок: *Obrazki święteczne kościoła rzym. kat. Dzieło naszego odkupienia przedstawione w uroczystościach roku kościelnego II. Żywoty kilku wydatniejszych Świętych. Z licznymi ilustracyami. W Kolonii nad R. Nakładem Reńskiego zakładu wydawniczego dla piśmiennictwa katolickiego (Gustaw Brake).*

Як бачимо, то заголовок (і фірма видавнича) той сам що в книзі виданій о. Дром Д. Дорожинським. А если заглянемо у внутро польского видання і порівнаємо его з руским, то не лише можемо завважати багато тих самих ілюстрацій але що важнійше, можемо сконстатувати велику — за велику — залежність руского видання від польского під зглядом змісту. Возьмім для приміру початкові слова з науки на праздник Непор. Зачатя Пр. Діви. В поль. виданню: *Nie bez powodu i znaczenia obchodzi Kościół katolicki przed Weieleniem się i t. d.* — в руским: Не безъ причины и значеня обходить св. Церковь Христова передъ воплощенем і рождеством Господа нашего і т. д. аж до кінця дослівно після польского взору, з сею тільки різницею, що спорадично ужито иньших слів як пр. місто „*katolicki*“ „Христова“.

Таких дослівно з польского видання переведених наук маємо в руским виданню о. Дра Д. Дорожинського кілька, иньші є троха свобіднішою перерібною. Розуміє ся що наук на наші спеціальні церковні праздники не мож найти в польській книзі; якими помічними средствами наш Автор в тих случаях послугував ся, сего ми не годні сконтролювати. Ми не сміємо мати жалю до Автора і робити ему закиду ізза сего, що він занадто докладно використовує помічні жерела і средства — бо се може бути дуже корисним — але з сего робимо Авторowi поважний закид, що він не подає нам ніякої замітки про помічну

літературу, якою він покориствував ся; сеж є кардинальною вимогою кожної праці, хочби она мала лише популярно-науковий характер, щоби принайменче в сумаричний спосіб були наведені використані твори.

Коли вже є мова про польський взір, належить примітити, що він є знов копією (з додатком житєписий польських Сьвятих) німецького первовзору, який перший раз вийшов з друку в р. 1884, опісля слідувало кільканайцять его видань. Его автором є німецький парох Beyerle.

Сих кілька слів вистарчить для пояснення генези нашого руского видання. Розуміє ся, що они ніяк не ослабляють практичної его вартости. Діло владжене о. Дром Д. Дорожинським є і останеть ся богатим вкладом в нашу популярно-релігійну літературу, за що належить ся Авторови найширїйша подяка. Оно може бути окрасою кожної рускої хати і тому вповні заслугоє на як найширше розповсюднене. Набувати можна его в визше згаданім Реньськім Інстатуті видавничім.

о. Др. Д. Яремко.

Всячина.

Ухвали соборчика ходорівського деканату. Сьвященники ходорівського деканату, зібрані на соборчику в Залесцях 19. вересня 1908, прийняли слідуючі внесення, незалежно від себе поставлені председателем соборчика деканом о. Героном Кмицикевичом і референтом соборчика о. Онуфриєм Волянським.

1. Зібрані п'янують клевети кинені на Їх Ексцеленцію Високопреосьвяченого Митрополита в „Ділі“ за розпоряджене в обороні прав парохів;

2. жадають сатисфакції зі сторони компетентних кругів для тяжко оклеветаного та висказують зі своєї сторони Ексцеленції повне довіре за дотеперішну церковну діяльність і заявляють свою синівську любов;

3. висилають на руки Архієрея адресу зрадаговану в дуєї 3-ої резолюції.

На внесенє о. О. Волянського соборчик ухвалив еще:

„Нива“ ч. 20 і 21.

4. протест против антикатолицького напряду галицько-руської преси, спеціально „Діла“ і „Галичанина“, „Овободи“ і „Русского Слова“, передовсім за їх напасти на нашу церковну вархію;

5. опублікувати в „Ниві“ всі наведені резолюції і мотиви референта, яко акти соборчика.

Виконанем ухвал зволить зайняти ся Впр. о. Декан.

[Підписи].

Мотиви наведених резолюцій, подані референтом а апро-
бовані соборчиком.

Ad. 1.

Соборчик стоїть на становищі канонічного права, що імен-
но єпископ має право і обовязок обмежувати політичну свободу
духовенства, если того домагає ся інтерес стану, а тим паче
Церкви, хотайби політична партія наслідком того стратила де-
що на своїм впливі. Сьвященик повинен бути передовсім слу-
гою Церкви, дальше слугою народа, вкінці слугою партії.

Гіршачі сцени на тлі політично-партійного поборюваня
сьвящеників сьвящениками *) підкопують болючо повагу духов-
ного стану, і то треба вважати мотивом митрополичого розпо-
рядження в обороні прав парохів

В борбі з виїшнім ворогом руского народа в Галичині
сьвященики не зістали звязані ніяким новим законом. В борбі
з польськими впливами і з польським насильством стїсняють сьвя-
щеника лиш загальні правила християньської морали.

Розпорядженє заховує сферу культурної діяльности для
парохів, напротив кетрих волі ніякий сьвященик не сьміє мі-
шати ся в діла несвоїї парохії. Шкоди для народа нема ніякої
в того рода обмеженю.

Поминаємо вже обставину що, хотайби акція котрої з обох
партій була одинокохосенною для народа, то таку акцію мо-
глиби підняти сьвітські люди, отже нарід не потерпівби дуже
на обмеженю політичної діяльности сьвященьства.

Ми сьвященики мусимо однак числити ся з фактом існова-
ня обох головних партій в рускім народі і не сьміємо бачити
найважнійше наше призначенє в поборюваню котрої небудь з
них. Ми віримо в щирі інтенції прихильників обох партій, ми
стоїмо на становищі, що обі сторони хочуть добра народа. Яка
з партій об'єктивно хосеннійша для культурного возвитку ру-
ского народа, не наша річ судити, тим паче, що того рода пи-
танє не дасть ся однодушно рішити. Суб'єктивно обі партії ма-
ють свою політичну рацію бути, отже ніяка з них не є одино-
ко спасаєма **).

Стоячи на тойї точці задивлюваня ся, що обі партійні
програми нашого народа то річ морально індиферентна,
мусимо признати свободу партійної приналежности сьвя-

*) Гл. Нива, 1908, ст. 547 сл.

**) Гл. Нива, 1908, ст. 481 сл.

щеників і мусимо признати, що священник має право працювати для культурного двигнення народу в рамках тої партії, за якою промавляють его пересвідчення. Невмішуване ся священника приміром т. з. укрїнського напрямку в культурну акцію парохії, в якій парох працює в рамках т. з. руско-народної політичної програми не принесе народови ніякої моральної шкоди. Понятє політичної шкоди для дотичної партії, то річ дуже взглядна, до тепер однодушно ще не порішена.

Белиби наслідки розпорядження оказали ся хосеннійшими для т. з. твердої партії, — як се твердять противники згаданої партії, аргументуючи тим, що тверда партія яко з природи безсильна не відчує вістря розпорядження, наказуючого її священникам всяку діяльність в українських територіях, те се булоби щось зовсім припадкового, не лежачого в самій сути розпорядження. А припадково корисний наслідок для партії, якої існєванє не в моральним злом може чейже бути толєрованим з причини так важної, як захованє поваги духовенства.

Ad. 2 і 3.

Хотяй наслідом заяви видавництва „Діла“ відвічальність за нападє на Вирвц. Митрополита спадає з національно-демократичної партії, взглядно її управи, то однак і партія повинна причинити ся до направи згїршеня, яке викликало поведєне партійного орґану. А вже в першій мірі покликанє духовенство до того, щоби тяжко обидженому Архієреєви заявити своє співчуєтє і висказати своє обурєне за нападє на Ёго особу.

Ad. 4.

Становище католицкого священника домагає ся, щоби політична прєса, а особливо призначена для ширших мас

а) відносила ся симпатично до науки і руху в католицкій Церкві, а покрайній мірі, щоби не відносила ся ворожо;

б) щоби не поручала такої політичної тактики, яка противорічить християнсько-католицкій моралі;

в) щоби не інсинувала єпископам політичних мотивів в їх церковній діяльності, взагалї, щоби відносила ся до єпископів з поважанєм їх достоїнству належним.

Ad а). „Діло“, орґан впливого національно-демократичного сторонництва, відносить ся ворожо і тенденційно до католицкої Церкви. Доказом на те є становище „Діла“ до б. п. Льва XIII., до розділу держави від Церкви в Франції, до т. з. реформи подружжя і школи народної в Австрії, до віч австрійських католиків, до католицкої прєси і католицкої соціяльної організації, до енцикліки Пія X. против модернізму, до т. з. монастирських скандалів в Італії.

Основнійше розбирає ті закиди „Нива“ за 1907 і 1908 р.

„Галичанин“ не виступає справді против Церкви взагалї але за то против специфічно католицких інтересів. Основнійше доказувати сєго референт не може, бо за мало займав ся головним орґаном т. з. твердої партії. Внайновійшій добі відно-

сився „Галичанинъ“ дуже симпатично до паломництва до Почаєва і Києва, виступає против церковною властю введених і з нашим обрядом тісно зрослих установ, як масні богослуження, суплікації, коліноприклонні молитви.

Ad. 6).

Наша преса, головнио популярна, ширить морально не дозвозену політичну тактику для поборювання противника, приміром уживане копів, розбиване насильне віч, уживане політичного терору.

Ad. в).

Священники і всі вірні повинні відносити ся до свого владики з штеизмом. Напастоване єго особи звважають обидою Церкви. Єслиби навіть єпископ мав уємні черти в своїм характері і приватнім житю, то з'огляду на єго загальнолюдске право до доброї слави і з огляду на єго високе становище і добре імя репрезентованої ним Церкви, не повинно ся приватних блудів виволікати перед форум публичної опінії. То противить ся законови любови ближнього і є обмовою. Єсли-ж напасть не має узасаднення в фактах, тоді стає ся зломанєм справедливости і є клеветою.

Клеветою, евентуально обмовою, грішить руска преса насупротив своїх єпископів.

Закиди роблені пресою обох руских партій одному з наших владик, з рації Єго „грубого поведєня“, „нетакту“, „амбіції“ — єслиби були навіть правдиві, про що соборчик не чув ся компетентним судити, — відносять ся до приватного житя Владики і не належать на шпальти преси. Суть проте обмовою.

Грубим нетактом і в найлучшій случаю обмовою треба назвати виступи „Галичанина“ против амер. Владики,

Підезуване церковній діяльности нашої єархії, озобливоз Впрвщ. Митрополитови і Прєвщ. станіславівєскому Єпископови, політичних мотивів, а ще до того шкідливих для руского народа, як се було з нагоди задава пастирєского листу в справі виборів і атентату на б. п. намієтника, треба нап'ятнувати яко безпідставну клевету. Єсьмо перєсвідчені, що наші Владики руководять ся в Своїй церковній діяльности лиш церковними мотивами. Єслиби навіть їх розпорядження були получені з шкодою для політичного піднесєня народа взглядно партії чого дотепер ніхто недоказав, — то і тоді не можнаби підезувати діяльности єархії політичних мотивів, бо що іншого є наслідки „наміряти“. а що іншого їх „допустити“ з важної причини.

Від єпископа ніхто неєсьміє домагати ся підданя єго під управу політичної партії, а закиди роблені пресою т. з. тєрєдого сторонкицтва одному з наших єпископів з тої рації, що буцїм то Він віддав ся на службу другої політичної партії, відкинути мусить ся яко неєправду. Виступи т. з. українєської преси против згаданого Владики суть найлучшим доказом, що Владика не віддав ся на службу політичного українєства.

Треба відкинути ще і той погляд, ширений нашою пресою, що єпископ, взаглядно єввященик, не сьміє закладати єгєцифічно католицьких культурних інституцій, як катол. читалень і товариств. Такі інституції національній культурі не то що не шкодять, противно, збогачують її новими добутками і її доповнюють, убагороднюють, ставлячи культуру на основі християнсько-католицького єввітогляду. На наш погляд релігія католицької Церкви має стати фундаментом цілої національної культури, а праця Ставїславівського Владики в тім напрямі заслугує лиш на горяче признанє і поперте.

Додаток.

Приватний погляд референта, не прийнятий офіційально соборчиком.

В розпорядженю заходить одна лиш трудність. Розпорядженє виходить з заложеня, що всі єввященики будуть працювати для дочасного добра своєї парохії, або, если самі не схочуть чи не зможуть, то позволять на таку працю другим, передовсім своїм партийним єдинодумцям. Можуть зайти однак патольогічні і аномальні появи, що парох не працює сам над культурним двигненєм своєї парохії, другого чоловіка своїх партийних поглядів не може дістати до тої праці, а єввященика другої партії не хоче допустити. А ту ще моглоби і таке лучити ся, що радикальні живла вихісновалиби то на свою річ. Таких случаїв богато не буде, але не суть вони виключені. Що тоді?

Лишає ся ту т. з. епікія зн. самовільне звільненє себе від закона, якого сповненє не лиш що не осягне своєї ціли (двигненє поваги пароха), але ще і зашкодить Церкві. Але епікі то дуже хитка річ і дасть ся самовільно накручувати. Тому лишає ся або просити законодавця (зн. Митрополичий Ординарият) о інструкцію і поясненє закона в кождім конкретнім случаю, або, що вигіднійше, просити власть о автєнтичну деклярацію розпорядженя на згаданий случай.

З соборчика стрілисного деканату. З нагоди напасти „Діла“ на Їх Ексцєлєнцію Митрополита ухвалили єввященики слідуєчу адресу:

Ваша Ексцєлєнціє Високопреосвящєний Архієрєу!

Єввященики стрілисного деканату зібрані на соборчику деканальнім в Голодовичах дня 24. верєсєня 1908. заявляють своє найвисше обурєнє по причині безпідставної і безличної напасти на Вашу Ексцєлєнцію поміщеної в „Ділі“ ч. 182 з 14/8 1908. і запєвняють про свою синівську любов, преданність і повнє довірє.

Зогляду на становище нашої прєси (Діла, Свободи, Нар. Слова, Гром. Голосу, Галичанина, Рус. Слова) прийнято розолуцію того змієту:

Духовєньство не є ворогом прєси, але жадає, щоби прєса не виступала тєнденційно против віри, церкви, обряду, церков-

ної вархії і протестує против антикатолицького напряду рускої преси в Галичині.

[Підписи].

Заява калуського деканату. Духовенство калуського деканату, зібране на соборчику деканальнім в Голини дня 20 жовтня 1908. виразило своє обурення по причині інвектив, уміщених в статі Діла „ad maiorem Poloniae gloriam“, вимірене против найдостоїшої особи Архієрея; зложило йому заяву глибокої преданности і довіри, надіючись zarazom, що комітет редакційний „Діла“ буде настільки лояльним, що в відповідний спосіб дасть повну сатисфакцію ображеному Князеві рускої Церкви. —

[Підписи].

Заява войнилівського деканату.

Ваша Ексцеленція

Високопреосвящений Наш Архієпископ!

Коли в 182 ч. Діла з дня 14-ого серпня с. р. появилася стаття: „Ad maiorem Poloniae gloriam“, звернена проти Високодостоїшої особи Вашої Ексцеленції, розбудилося без сумніву в серцях всіх щирих Русинів, котрі є вірними синами св. Церкви, а особливо всіх священників, чувства цілком оправданого обурення на ті пегідні напасти і погані клевети, якими згадана стаття є наскрізь передовнена.

Однак, щоби дати прилюдний вираз нашим чувствам і думкам, постановили однодушно ми, нижче підписані, зібрані дня 13-ого жовтня с. р. на декан. соборчику в Войниліві, переслати Вашій Ексцеленції з одної сторони щире заяву нашої синівської любови і чувства подяки за невтомимі труди для добра християнсько-католицької Церкви, нашого св. обряду і нашого глибоко релігійного народу, для котрого Ваша Ексцеленція жертвують своє глибоке знання, здоров'я і власне майно; а з другої піднести гримкий голос обурення і протесту проти такого нечуваного, некултурного поведіння органу, який є найбільше розширений серед нашого народу і вважаєся висловом опії партій, у нас найчисленнішої.

Тож тим більше жаліємо, що провід у тім органі міг бути в руках автора згаданої статі який, не хоче видко узавати нерозривної звязи між інтересом свого народу а інтересом нашої св. Церкви, який не хоче узавати тих всіх культурно-просвітних здобутків, що їх нашому народови приспорили і тепер все ще приспорює наше правдиво патріотичне духовенство під світлим проводом своїх Архієпископів.

І хотий ми глибоко переконані, що той голос був лиш спорадичний, а не був виразом ані загаду ані навіть одної з партій нашого народу, то все таки, опублікований, міг у мало свідомих і тамучих людей з поміж інтелігенції і простого народу, підорвати довіру і пошану для Високодостоїшої Особи Вашої Ексцеленції, а через те ослабити привязане до св. віри і нашої Церкви.

Тому ми болочиши над тим, почувалися до обов'язку, заявити протест проти того, щоби непокликані чинники з світського стану вмішувалися в справи церковної карности.

Замічаємо дальше, що вже й передше давалися чути серед нас і попри нас голоси то кратки то догани, що у нас нема належної пошани для найвишого і одинокого Достойника нашого народу, іменню голови і Князя Церкви.

Тому виражаємо тепер наше глибоке обурення з тої причини, що зі згаданого статтею, дано безпідскавно оруже до рук нашим противникам.

З тих всіх згаданих причин ставимо до редакції „Діла“, стоячого в переважній часті предплатою нашого духовенства, щоби на будуче не важила ся помішувати подібних статей і не чинила таким епособом несприятельного розриву межи нашим духовенством а світською інтелігенцією.

Вкінці заявляємо Вашій Ексцеленції, яко нашому Високопреосвященному Архієпископу, нашу синівську любов, привязане і послух, та складаємо приречення, що все і всюди мужно і рішучо будемо стояти в обороні нашої

християнсько-католицької Церкви, нашого св. обряду, нашого народу та Особи Вашої Експеленції і всіми силами старати ся будемо межі нашим народом невтомимою працею, довірею, повагою, належну пошану і авторитет кошдочасного Архієрея нашої Церкви удержати.

Ті наші чувства просимо покійно прийняти до ласкавої відомости і уділити нам Вашого Архієрейського благослованя.

Войнилів, дня 13-ого жовтня 1908.

(Підписи).

Священство а противцерковні напрями в нашій суспільности.

Допись о прал. Йос. Кобилянського, видана і заосмотрена замітками редакцією „Ниви“.

Зле діє ся в нас з св. вірою, а наслідком того, ми, Русини, не заслугуємо на то, щоби Г. Бог благословив нас в національних змаганнях.

Всі рускі партії грішать в своїх орґанах преси против віри. Стара партія в „Галичанині“ і „Рус. Слові“ потягає за православем. Радикальні і соціялістичні виступи против Церкви і духовенства появляють ся в лагіднійшій формі в „Ділі“ і „Свободі“, які толерують священство хиба ще до часу*).

„Просьвіта“ видала поезії Шевченка з найгіршими его творами, обиджаючими реліґійне почуванє християнина і гіршачими руску молодіж. Академіки укр. табору заявляють ся постійно і рішучо ворогами віри. Одинок наукова українська часопись, Літ. Наук. Вістник, ширить атеїзм і соціялізм.

Послідний з'їзд нац. дем. партії, на яким без сумніву мусіли бути і священники, ухвалив одностайно прийняти резолюції того змісту, щоби поставити у Львові пам'ятник Шевченкови, який свідомо і з розмислом, і старім віці вже, представив Пр. Діву яко покритку, а Христа, яко дитину хріха **); щоби причиняти ся до ширеня „Свободи“ не застерігаючи ся против ворожого Церкві єї напряду і бикслова протесту против тогож; щоби катедру на університеті дано дрови Франкови, звісному ширителю плиткого безвіря між інтеліґенцією і народом.

*) Нац. дем. преса відносить ся індіферентно до священника, яко священника, а цінить в нїм лиш політично-національний чинник. Ідеалом однак повинна бути така преса, якаби станула на позитивно хр. кат. становищі і в его освітленю оцінювала всі житєві прояви і людей. Того в нас нема. Ред.

**) В культурі Шевченка йде ся в нас за далеко, се факт. Оцінюючи его артистичне і національне значєнє ми забуваємо на его антидогматичні промахи, перед якими треба перестерігати головню молодіж. Слово критики і перестороги подане в замітці до тексту популярного видавництва, булоби дуже пожадане. З другої сторони, не можна ся на нашу думку погодити ся з Вп. автором з тим, щоби противити ся поставленню пам'ятника Шевченкови. Будь що будь Шевченко є національним поетом, а до того таким, який не виступав систематично против віри, отже і почитанє его навіть у священників, яко руских патріотів, має своє узасадненє. Треба лиш уникати екстремів по обох сторонах. In medio virtus. Що до дра Франка, се друга річ. Сей чоловік поставив собі за ціль систематичне, ex professo, деколи аж фанатично нерозумне, поборюванє християнїзму і ту свою пенанцїє вїсказує майже всюди, в поезії і прозі, науці і літературі. Обстоюване за ним не оправдане ніяким аргументом, бо та одробища его писем, непоборюючих християнства, не зрівноважить ніяк маси писань і практичної діяльности, звернених против Церкви. Ред.

Ті факти доказують, що зле в нас що до віри!

Причиною того стану суть посередно самі священики тому, бо вони не показують явно і рішучо, що віра є для них все і всюди найперша, а не нація або партія. А преці Бог і вічність, небо і пекло, діло Боже в християнстві, передовсім во-человіченє, хрест, Найсв. Тайна Евхаристії, одинока првдвива Христова католицька Церков, то все річи так великі і важні, що все проче, нація і партія, насупротив них безконечно маліє.

Если інтелігенція світська не видить, щоби найпершим обовязком нашим була віра, если вона видить, що ми справи віри віддаємо молохови націоналізму і партийности, если до того та інтелігенція і так має наклін до безвіря, то як шкідливі наслідки викличе в неї що до віри гіршача обоятність духовенства до справ Церкви. Світська інтелігенція приходить тоді на думку, що ми придержуємо ся віри не з глибини пересвідчення, але лиш з вишнього обовязку, для хліба. Во-ж віра, яка не маніфестує ся явно і рішучо всюди і у всім, не буде цовною вірою!

Противно, если світська наша інтелігенція буде бачити, що ми все і всюди ділами оказуємо нашу віру, то і сама або в вірі укріпить ся, або бодай не буде її поборювати. Если-ж частина її буде фанатиками невірства, то вина не буде бодай по стороні духовенства. А хотійби наша маніфєстация з вірою не дала позитивних результатів, то в кождім случаю*), ми зробилибисьмо, що до нас належить.

Тому то повинен кождий священик, який держить „Галичанина“ і ширить між селян „Рус. Слово“, звертати увагу редакції дотичної часописи на її противцерковні виступи, з загроженєм відступлення від передплати. То само відносьть ся до прихильників „Діла“ і „Свободи“. Греміяльні протести малиби ще красні успіхи, але і особистих не треба легковажити.

Закине дехто, що протести можуть бути без успіхів, а рускої часописи таки нам треба. Однак протести загалу або великої части духовенства против антицерковного напряду часописи, без нарушування політичної її програми, по всякій віроятности, не будуть без наслідків. Если і такі протести не допоможуть, то можнаби знайти якийсь спосіб, щоби ті часописи читати, але при тім, о скільки змога, не підтримувати їх матеріяльно, або передплачувати „Руслана“, хотійби его політичний напрям кому не подобав ся. Остаточно, можнаби „Посланника“ замінити щє дєвнянк. (Се неможливе, лучшеби заложити щось нового. Ред.) А еслиби

*) Зі сказаного не слідує, що з вірою треба все і всюди маніфєстувати ся, навіть в случаях, які з вірою не стоять в тілій лучности. Маніфєстувати ся треба там, де в такої маніфєстациї буде для Церкви хосєн і там, де хісна хотай не буде, але заатакована віра вимагає протєсту против її ворогів. Ред.

всі ті проєкти завели, то таки противцерковну пресу требаби бойкотувати!*)

Вертаючи до культу Шевченка, то становище священика повинно бути таке. Можна розширяти его поезії, але в очищеному виданю (в цілях наукових, розуміє ся, дозволене уживане повного, первісного тексту, Ред.) Але Шевченка прославляти, обходити его память, ставити ему пам'ятники, називати его іменем товариства, не можна, а то тому, бо Шевченко прогрішив ся против віри, а посередно против народа, якому видирає найбільший, з християнського становища, скарб, іменно догму. Культ поетів, почитаних другими народами, мимо того, що ті поети не були коректними що до віри, є морально недозволений, отже і Русини не можуть брати собі приміру з такого культу. Впрочім Міцкевич, Шілер, Гете не зневажали так христ. віри, як Шевченко, який писав: „Всьо брехня, царі, попи“ (Неофіти. **)

Бог всім кермує і Его рука, здає ся, зависла над нашими партіями. Стара партія здавна, коли ще не було в нас українського напрямку, тягнула за православем і відай за кару Богу, прийшли Українці, та упокорили стару партію. А коли і українська партія много грішила і грішить против віри, то відай і їх діткнула кара Бога, що вони в Росії не мають ані своїх шкіл ані урядів та що і в нас, в Галичині, угнітають їх Поляки.***) А хотяйби і без правдивої Церкви нашим партіям добре вело ся, то таки то добро не буде тревале, не говорячи вже про добро душ народа.

Така моя гадка про руску пресу і культ Шевченка. Хтось інший може інакше думати, але повинен в витворюваню свого погляду розважити, чи той погляд зістав подиктований любовю Бога і Христа і чи приносить Богу славу та чи при іншим, як мій, погляді, устоїть ся надія на усуненє того зла, яке в нас загрожує вірі.

*) Белиби існуючі наші часописи не хотіли занехати своїх противцерковних тенденцій, а нової не можнаби видавати, то тоді требаби обмежувати ся на читанє існуючих часописів самому, але нарід повинноби ся перед ними перестерігати, ваглядно їх вплив неутралізувати поученнями на проповіді і по читальнях. Проєкт абсолютного бойкотування, або заступлення політич. преси самим „Руслапом“ не до виконання. Ред.

**) Щоби Гете і Шілер були релігійніші від Шевченка, се невірно. Шевченко був від них далеко релігійніший і коректніший в вірі. Догматичні промахи Шевченка, то лиш припадковість. І если приміром годі християнинові почитати Льва Толстого, мимо его геніяльного артизму, бо Толстосва творчість в самій сути, per se, звернена против церковного християнства, то того ніяк не можна сказати про Шевченка. Погляди Вп. Автора що до відношення священика, в загалі християнина до Шевченка, йдуть, на нашу думку, за далеко. Ред.

***) На ті погляди Вп. Автора замітити можна, що то лиш зіставлене дійсних фактів, між якими неконечно мусить заходити причинова звязь. Сеса анальоґія є „geistreich“, але чи „wahr“? Ред.

Народне Слово (ч. 123 з 6/X 1908) сходить своїми „пікантними“ ілюстраціями на тему утечі кс. Врублевського з графянкою — утеча є лиш підлою видумкою соціалістів — в ряди брукових *Wiek-ів, Gonc-ів і Głos-ів*.

В статі „Камо грядете?“ мішає ся наша брукова часопись в річи, на яких комплетно не розуміє ся. Закпивши собі по штубадки з „архімудрої“ куренди, виданої в оборолі прав парохів, розписує ся Н. С. широко про целібат, за яким мав заявити ся станіславівський синод.

Однак декретів синода ще не оголошено! Завважаємо ще і то, що після історичних дослідів редакції Н. С. целібат то „реформаторські зм'ягання кількох давних папів, що хотіли схрусталізувати свої питомі ідеї“. Поправді однак є се питанє в науці нерішене, чи примусовий целібат походить з апостольських часів. Загально признаним фактом є однак, що целібат є радою Христа і св. Павла та законом западної Церкви, виданим вже в IV. ст. синодами. Папи наставляли лиш на те, щоби ті ухвали переводити в житє.

Целібат став на думку Н. С. одною з причин псевдореформації Лютра та новочасного противцерковного лібералізму, целібат проляв „моря крови“ та віддалив народи від Христа. Ті твердження так безпідставні, що дивовати ся, як чоловік, маючий претенсії до інтелігенції, міг їх пописати. В протестантів нема целібату, а як раз в протестантизмі лежить жерело лібералізму. В православної церкви нема целібату, а як раз православна церковь дуже ігнорована. Католицька Церковь як раз має найбільшу повагу зі всіх позитивних церков, а если де є ненависть до Неї, то не задля целібату, але задля Її світогляду.

Що целібат віддалив народи від Христа, се кпини з св'ятого Письма, а що проляв море крови, се кпини з історії.

Апотеоза „руської попадї“, яка після Н. С. „уратувала руську ідею з під гнету“, се мабуть хитра спекуляція фінансова, бо звісно, що попадї радо читають Нар. Слово. А може автор сам є властителем „попадї“ або кандидатом на такого?

Підлою інсинуацією є фраза, що піднесене ідеї целібату нашими „духовними матадорами“ не походить з „модерноклерикальних стремлінь“, але з якогось таємничого „неодно“. Чи не хотів автор сказати „ad maiorem Poloniae gloriam“! Се вже обурююча безличність, що якийсь там газетяр — не дай Боже, щоби се священик або богослов — сьміє в той спосіб міщати ся в справи Христа і Їго Церкви! Дальше треба се уважати за упідлене духовенства, если рацію єго існування бачити ся в женитьбі. Чи ж головним обовязком священика має бути „продукція інтелігенції?“ Целібат не стягає погорду на священицтво і незамикає єго в „рамках алілуїства“, як раз целібат добре заховуваний підносить повагу духовенства і дає єму спромогу широкої соціальної акції. Погляньмо на німецьке і словінське духовенство!

Називати Ексцеленцію Митрополита сфінксом, що не заявив себе ані Поляком ані Русином, се ординарна лож. Митрополит заявив себе словами і ділами Русином, працює для рускої Церкви, а колись доперва грядучі покоління оцінять Ёго заслуги і посвячене ся, за яке платять Ёму тепер чорною невідячностію націоналістичні фанатики. Вже то само, що Митрополит працює для Руси з правдивим ідеалізмом*), мимо того, що кілька на Него сипле ся клевет, в доказом Ёго патризму з пересвідчення. Годі хіба вимагати, щоби Митрополит став новочасним гайдамакою. Гайдамаччина нині некультурним анахронізмом!

Впрочім як безпідставно накинуло ся Н. С. на особу Архієрея, доказує незбито о. Доварович.***) Нар. Слово закинуло, що Митрополит уладив місію в тій цілі, щоби повалити кандидатуру Романчука на користь свого свояка ґр. Мицельського. В сплетні киненій Н. Словом самі ложі, а найбільша та, що ані Романчук в повіті, де була місія не кандидував, а саму місію і ві термін ухвалив соборчик ще тоді, коли нікому про вибори ані сніло ся****). О. В.

Від одного старшого а дуже заслуженого священика з провінції (парох в Ж.) отрималисьмо лист під датою 7. жовтня. В листі звертає Вп. Автор між іншим і на то увагу, що „Народне Слово“ не заслуговує зовсім на похвалу, а то з таких причин.

„Нар. Слово“ помістило кореспонденцію з Копичинець, де віче домагало ся повороту Л. Цегельського до редакції „Діла“ і тої кореспонденції не заосмотріла редакция ніяким коментарем зв. акцептувала то домаганє. Дальше помістило Н. С. обидливу клевету на Експ. Митрополита (о тім сказано вище. Ред.), а вкінці дуже величає Мих. Павлика яко б. редактора „Гром. Голосу“.

Редакция.

„Галичанин“ закидає (ч. 187) американському єпископови Сотерови дурну хоробу на підставі таких двох фактів. Перше, що суд ідучи за зізнанєм свідків і ореченєм лікарської комісії узнав слова о. Ортинського, вимірені против цісаря Йосифа II. яко вплив невміняемого духового розположеня. Друге, що акция о. Ортинського яко єпископа носить знамена умової хйроби.

„Нива“ (ст. 546—7) звернула увагу на то, що судово-лікарське ореченє доказує хіба то, що о. Ортинський попадав давнійше деколи в стає надзвичайно нервозного подражнення, з чого

*). Пор. церковний музей, анкету в справі годовій льну і конопель, дяківску бурсу, вар. лічницю, кредитовий банк, перемиску щадницю, депутацію до цісаря в справі виборчої реформи, місії, візитації, поширане теологічних студій і багато іншого, що укрите перед світом, а про що знає лиш Бог!

**). Нар. Слово ч. 123. ст. 6.

***). Не думаємо накидувати целібату, се не в напій силі і не в напій интенції. Клірогамію павуємо яко закон нашої Церкви. Але мусімо виступати в обороні целібату, там, де бачимо несправедливе єго оклеветуванє.

ще не мусить слідувати, що і теперішня Їго акція є роботою умово хорого чоловіка. Хорого не зробилиби єпископом! В ділі доказання, що о. Ортинський поступає в Америці ненормально не подає „Галичанинъ“ нічого, крім гогословного твердження.

В новійшій числі (211) „Галичанинъ“ повторяє знова своє твердження про патологічну акцію америк. Владики, неподаючи ані одного нового аргументу і не пробуючи навіть обезсилити наших закидів. Насупротив того стоїмо дальше на тій становищі, що допись „Галичанина“ то чиста напасть подиктована партійно-політичними і церковно-єхізматичними мотивами.

„Галичанинъ“ виступає (ч. 211) остро против нашої часописи. Він наперед невдоволений, що ми сконстантували факт, що „Діло“ змінило ся на краще під найновішою редакцією. Однак заявляємо, що ми радібисьмо сказати то само і про „Галичанина“, але на жаль до тепер неможемо, мимо нашої найщирішої волі.

„Галичанинъ“ жалує ся, що ми назвали єго редактора „mente captus-ом“. По правді однак ми взяли той вислів звернений „Галичаномъ“ на адресу о. Ортинського і післалисьмо на адресу публіциста з „Галичанина“. Про редактора ми не думаємо, доперва сам „Галичанинъ“ признає, що єго редактор є автором напасти на пресовщ. Сотера. Ту зазначимо ще і то що, ані ми ані ніхто об'єктивно думаючий не може признати стійності тому поглядові „Галичанина“, що єго напасть то лиш спокійний, безпристрастний осуд діяльності американського Владики.

„Галичанинъ“ закидає нам безвстидну лож за то, що ми бачимо причину єго виступів против пресовщ. Сотера в поборюванню Єпископом апостазії і культу Наумовича. Заявляємо однак, що на той наш погляд маємо два докази. Перший негативний полягає в тім, що мимо найліпшої волі не можемо винайти іншої причини виступів „Галичанина“, бо в партійне та грубе поведене Єпископа не можемо вірити „Галичанинові“ на слово наперед тому, що знаємо єго спосіб поступовання насупротив наших владик в Галичині за їх ніби партійними мотивами диктовану ненависть до „твердої“ партії, а по друге тому, що бачилисьмо лист пресовщ. Сотера писаний етимологією. Другий доказ вже позитивний маємо з листів писаних до нас з Америки, з яких довідуємо ся про єхізматичні напрати між американськими „твердими“. Пресовщ. Сотер не може терпіти, щоби американські Русини були католи. єхізматиками або єхізмат. католиками і *inde itae*!

„Галичанинъ“ закидає нам, що ми интересуємо ся церковними ділами о скілько, о скілько вони лучать ся з фонетикою і українофільством. На то замічаємо, що в ряді наших статей занялисьмо становище під взглядом правописних і політичних поглядів дуже толерантне, бо зазначилисьмо з притиском, що „Нива“ в ті справи не мішає ся і полишає кождому повну

свободу. Політичні москвофільські ідеї зовсім не спонукують нас до борби з москвофільським табором та його пресою, а таксамо політичні змагання україн, табору не повздержують нас від того, щоби поборювати противцерковні виступи українства. Нас обходить в „Ниви“ лиш церковне становище нашої преси. Закид, що ми підпорядковуємо церковні справи під політичне українство безвідставний і з тої рації, бо навіть т. з. клерикальні круги серед українства не все вдоволені з нашого становища, уважаючи його за надто толерантне для москвофільства. Нас однак ніякі закиди не відвернуть від нашого становища. Ми маємо свою програму в видаванню „Ниви“ і від неї не відступимо за ніяку ціну.

Вкінці приймаємо з вдовolenем до відома заяву „Галичанина“, що він буде все заступати нашу Церков і обряд та не піде за православем. А ще булоби нам приємніше, еслиби та оборона Церкви була правдивою обороною християнсько-католицького світогляду, а відреченє ся православя щоби було фактичним. В обороні такого „українського ультрамонтальства“, яке не дасть ся помістити в рамках хр.-кат. світогляду, ми перші противно будемо виступати, не в борбі против него „Галичанин“ знайде в нас щирого союзника.

А що до вихованя духовного молодіжи в семінарії, то вже просимо „Галичанина“ тим не журити ся, а полишити се нашій духовній власти.

О. В.

Польско-панська релігійність. *Одержуємо допись слідуячого змісту:* Хвальна Редакціє! Прошу о ласкаве поміщенє в слідуячим числї „Ниви“ слідуячого:

Дня 26. липня с. р. кинула ся зі стриху в дворі п. Т. Ф. властителя К. покоївка в замірі самоубійчим. Візвано мене, щоби во висповідати. Позаяк була зовсім непритомною, тож можна єї лише було уділити „generalem absolutionem“. На другий день покоївка відзискала притомність і забажала висповідати ся, однак п. Т. Ф. заборонив посилати по мене. По якимсь часі покоївка стратила знова притомність, але на другий день відзискала єї та просила післати по сьвященника, на що п. Т. Ф. знова не позволив. Мати нещасної прийшла тоді до мене і оповівши цілу справу зі слезами в очах, просила о раду. У відповідь на се сказав я єї, щоби сейчас, коли донька відзискає притомність, поклікала мене. І дійсно на третій день рано о 5-тій годині почув я пуканє до дверей; в них з'явилась мати нещасної дівчини і сказала, що донька просить конче о сповідь і жде на мене. Не тратячи часу удав я ся сейчас до двора і застав служницю зібрану, сидячу на ліжку. Коли спитав я, чи хоче сповідати ся відповіла: „Так єсть, хочу висповідати ся“. Се чула єї мати і дві служниці, що були в тім часі в покою. Відтак хотіла клякнути, але я сказав, щоби ся не рухала, бо бояв ся, щоби се не вплинуло некористно на стан єї здоровля. В ча-

сї сповіди притомність ю опустила і присутність моя показала ся злишною. Виходжу з покою, а за дверима вичікувала вже мене панї Ф. та на вступі привитала такими словами: „Jak ksiądz mógł przyjść do naszego domu bez naszego pozwolenia“... А коли я пояснив єї, що не прийшов до їх дому з візитою, лише визваний до хорої, почув таке: „Ksiądz ją mógł podrażnić spowiedzią i powinien się być wprzód poinformować u nas“. Я відповів, що годі було мені вичікувати аж панство встануть, бо хора моглаб за сей час умерти і уважав всякі інформації в тм згляді за злишні, тимпаче що хора виразно сама казала мене визвати. „Ale, co to będzie, co to będzie, jak mój mąż się o tem dowie“ каже панї Ф. Га, повідаю, я сповнив лише свій обовязок і відійшов. По хвилі приходить льокай з двора і подає мені лист такого змісту:

К. 29. 8. 1908.

Wielebny Księżu Dobrodzieju!

Dowiaduję się, że W Ksiądz był u mej sługi w moim domu jakkolwiek o to nie prosiłem. Na przyszłość proszę tylko przyjść w tenczas do mego domu gdy w moim imieniu ktoś będzie prosił.

Z uszanowaniem

T. F. *)

о. Йосиф Грицай

сотр. в К.

Від Редакції. Поміщаємо лист о. Грицай до нас і копію листу п. Ф. Оригінал захований в нашій редакції. Поступок п. Ф. кидає характеристичне світло на польско-панський католицизм деяких галицьких поміщиків. Не зважаючи на мавстат смерти домагає ся польський, взглядно спольщений дідич, щоби руский священник просив его о „placet“ в цілі виповнення найважнішого душпастирського обовязку. Дальше домагає ся, щоби панська служниця не сьміла сповідати ся навіть in articulo mortis без панського позволення.

Які мотиви склонили дідича до такого поступку, чи охота до печи руському священникови чи може що іншого, не наша річ судити. Ми констатуємо лиш факт, що ілюструє відносини деяких польських панів до руского кліру.

Ісус і Марія.

Нема красших і дорожших християнському серцю мен, як імя Спасителя і Ёго Матери. Тому не від річи буде познакомити ся зі значенем тих імен, поданим научною, фільольогічною критикою.

*) Імени не поміщаємо, хотяй в листі воно подане. Ред.

Після дотеперішного погляду означало би єврейське слово (יֵשׁוּעַ) Jesuah-Icyс тільки що „Бог спасенем“, „Jahve est salus“. Бібліст Франц Цорель подає однак нову гіпотезу, після якої слово „Jesua“ мало би значити „Боже спаси“, „Jahve salva“. Вмісто іменника „suah“ бере Цорель „suah“ за спосіб приказуючий (imperativus) глагола.

(Гл. Innsbrucker Zeitschrift für kathol. Theologie, 1906, S. 764—6).

Імя „Марія“ мало би означати після традиціонального погляду єврейське (מִרְיָם) Mirjâm, stella maris, зьвізда моря або (מַרְיָם) Marjâm, amariim mare, гірке море або сирійське (מֶרְיָם) marjâm, Dominus, Господь або (רָם) ram, celsitudo, високість або (מֶרְיָם) merajjam, excelsus, високий, взнеслий.

Бібліст і патрольоґ От. Барденгевєр випроваджує слово Марія від (מֶרְיָם+אֵם=מֶרְיָאם marj+am=mra) гарна, „wohlbeleibt“. (Гл. Biblische Studien, Freiburg I, 1.)

Ф. Цорель виводить однак слово Марія від єгипетського „mer або mar = любити і єврейського jâm = Jahve, Бог, отже Марія значило би „любяча Бога“ або „люблена Богом“.

(Гл. In, Zeitsch. f. k. Theol. 1906, S. 356—360).

Обі сї гіпотези Цореля, хоть не мають научної певности, всеж так суть найбільше правдоподібними з поміж всіх дотеперішних.

О. В.

До П. Т. читачів „Ниви“.

Прому о справлене слїдуючих похибок в моїх артикулах:

ст. 482, стих 2. згори, по словах взивало до: додати **такого**.

ст. 499, ст. 10. долини, замість першого Ягве-Господь має бути: **Ягве-Бог**.

ст. 500, ст. 2. з гори, замість 23, має бути: **20**.

ст. 503, ст. 9. з долини, по слові второзаконя додати: **значить що оба терміни означають касту, зложену з сьвящеників і левитів**.

ст. 504, ст. 15. з гори по слові бесїда додати: **гл. ст. 454, 455**.

ст. 504, ст. 22. з гори, по слові прочих додати: **гл. ст. 456—7**.

ст. 509, ст. 2. з долини, замість незначним має бути: **незнаним**.

ст. 509, ст. 3. з долини, вичеркнути слово: **була**.

ст. 529, ст. 2. з долини, замість розпинає ся має бути: **розпинає ся**.

ст. 533, ст. 16. з долини, замість виключене має бути: **ухилюване ся Єго від**.

ст. 536, ст. 11. з гори, замість естетичного має бути: **асцетичного**.

ст. 537, ст. 5. з гори, замість інтелігенції має бути: **інтенції**.

В цілїм артикулї „В справі напасти „Дїла“ на Митрополита“, ст. 531—537, слово **Митрополит** має бути всюди писане великою буквою, бо відноситься до конкретної особи.

ст. 537, ст. 7. з гори, замість єпархія має бути: **єархія**.
ст. 538, ст. 17 і 18. з гори, замість **незвичайно** має бути **більше**;
замість слів тим більше що має бути **чим помогла, бо**;
по слові страшна додати слова: **то і не пожадано робити з мухи вола.** —
О. В.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Се число „Ниви“ дає на додаток замість наук духовних реферат про апольогетично-соціальну діяльність руского душпастиря в наших часах. Реферат має особну пагінацію і вийде також особною відбиткою.

З річевих і технічних взглядів задумуємо видавати „Ниву“ в такім самім обемі, як дотепер, але в формі місячника. Просимо П. Т. наших передплатників о їх гадку що до того.

Щоби і передплатникам уможливити посідане деяких замітнійших розвідок „Ниви“, будемо їх друкувати також в особних випусках заосмотрених порядковими числами, які утворять колекцію брошур п. з. „Бібліотека Ниви“. Ціна випуска 25. сот. Дотепер появило ся вже кілька таких випусків, хотяй безпорядкового числа.

Переписка Редакції.

о. І. П. в С. в. Велике вражінє; просимо більше писати, хотяйби і дрібні річи. Передовсім пожадані спостереження з нашого життя.

о. К. С. в Ж. За книжочки місійні і Посланника помістимо, як і за книжочку нам прислану. Науки будуть продовжувані о. сов. Гузарем.

о. М. Д. в Д. Ваша праця яко фахова не надає ся для нас. Що маємо зробити з рукописию? Просимо дуже о нові праці, але не еґзегетичні.

о. Й. Б. в Ц. Заведенє чекового обороту поручено перевести Адміністрації „Ниви“. Претенсії надплатників „Основи“ — яка незнати ще чи буде відновлена — не можуть бути заспокоєні, поки єї довжники не вирівнають залеглостий.

о. І. Г. в С. Помістимо в слїдуючїм числї. Просимо о нові дописи.

о. А. Д. Дякуємо за ласкаві замітки і поручаємось Вашій памяті.

о. Н. С. в Ш. Добре, але коректу самі переведемо совістно, бо за багато заходу 2. рази висилати. О прислане праці просимо.

Просимо о вирівнанє залеглої передплати. Адм. „Ниви“

Видав „Ком. редакційний.“ — За редак. сторону видавництва відповідає
о. Онуфрій Волянський.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефца.

Число подвійне.

Ч. 22. і 23.

Львів, 1. грудня 1908.

Рік V.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 "
Поодинове
число 40 сот.

Адреса
редакції і
адміністрації
Львів, уляця
Коперіна ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Ювілят Пій Х. — Руске духовенство а ювілей Св. Отця Пія Х. — Наше становище. — Становище Епископів до москвофільского і українського табору. — о. М. Садовский: Синтеза світоглядів. — Соціальна акція руского духовенства. — Протокол ухвал заг. зборів вдовичо-сиротинського фонда. — Чи дійсно там корінь лиха? — о. Мвх. Дороцкий: Голос природа. — Церковні справи в нашій пресі. — Всячина. — Ще з нашої преси. — Дописи. — Від редакції.

Ювілят — Пій Х.

У свого гробу триумф життя святкує Петро, Намісник Христа, слуга слуг Божих. Двіста п'ятьдесят сім Володарів Христового Царства на землі зіступило з престола правди та любови у гріб, та тілом лиш, бо дух зістав, жите лишило ся на знак правди „і врата адова не одоліють его“. Коли умер перший Намісник, певно мусіли християни Риму з трівогою глядіти в будучність Церкви; бо хтож з людей міг би заступити сего особлившого вибранця Христа? Та прийшов Клеменс і християни з радістю, а вороги Церкви з дивованем мусіли сказати: „живе Петро!“ Не місце ту переходити цілу історію Церкви, не час на се, щоб вказувати на хвилі тої історії, в яких зневірені люди в трівозі голосили: „Господи, ратуй нас — ми потонаємо!“ Лиш кілька моментів хочу видвигнути.

Віки старі доходили до краю. В Італії голод, зараза, виливи тисячами трупів стелили свій шлях. Льонгобарди пожогою та кровю добували собі землю. Одна схізма на заході роздирала церков, а друга на сході тінню грози клала ся на гробі сьв. Петра. Під напором варвар потряс ся в основах цілий цивілізований сьвіт. Стряс ся серед тої бурі і корабель Петра, з якого в сьвіт ширили ся наука та поступ. А хвилі зневіри у лучшу будучність, неохота до життя, розпука заливали, здавало ся, скалу, рвали з неї хрест, щоб его утопити в безвістях забуття. Та то був лиш привид, страшний і болючий! Бо духа „Петра“ переймає муж великий умом та серцем — Григорій I; звільна втихає буря, улягають ся хвилі, а здивовані люди видять, що скала і не рушила ся, а хрест лиш тим красше заблестів у сьвітлі правди: „і врата адова не одоліють его“.

І прийшов час, де булава імператорів піднесла ся на се, щоб вибити пастирський жезл з рук Намісника Христа, де орел володарів сьвіта крилами своєї могутости хотів збити хрест зі скали Петра. Знов поніс ся голос: „Господи, ратуй — ми потоплемо“. А на се слово булава випадає з рук володаря, знемагають орлині крила і здивований сьвіт глядить, як сьвітський меч здаєсь духовному і улягає словам Христа: „і врата адова не одоліють его“. Се історія Григорія VII. і Генрика IV.

І знов прийшла хвиля, де два хрести стрінулись на історичнім шляху, хрест людський і Петра. І розпростер один свої рамена над землею, а другий протягав їх до сердець людських. І стало се диво: за кусень землі мільйони сердець полинули у визицію-Ватикан і станули в сьвітлі Хреста Петрового одно стадо і один Пастир. В історію перейшов як побідник великий Пій IX., „*dux de cunctis*“.

Та незадовго прийшов час, де розум людський хотів Божу правду опанувати, здопнати, а до помочи взяв собі і гріш і силу і закони. Здавало ся, що прийде хвиля, в котрій всі спитують: „де правда?“ Однак та хвиля не прийшла, бо на гробі Петра засіяло „*lumen de coelo*“; се Лев XIII. здивував сьвіт своєю геніяльністю, знанєм і радами у всіх галузях людського знаня і в проявах життя. Тоді затriumфував дух правди над ложню і пацство, хоть без держави, без оружної сили, одним хрестом і Роспитим на нім Учителем Божої Правди, вічної Премудрости, заволоділо мільйонами людей у всіх частих сьвіта.

Та сьвітло то погасло і знов тривога: хто заступить Льва XIII., хто зрівнає ся з его генієм, хто з'уміє і у ворогів вимусити честь для католицької Церкви!

Деж той чоловік?

Почав ся вибір — конкляве. А сьвіт аж там простягає руку, аж рвесь, щоби рядити судьбою Христової лодки. Люди обраховують всі шанси політичні і після них цінять та судять, хто буде найліпший, хто найвідповіднійший. З вірою глядять католики на сей акт Божого Провидіння, з тривогою ждуть во-

роги рішучої хвилі. А вона прийшла і привела на престол чоловіка, про якого одні у других питали ся: хто він? Почало ся сліджене і люди мусіли собі сказати: „неіслідимі суть стези Господні!“

У прекрасній долині, положеній між Венецією а озером Гарда, на послідних схилах тирольських Альп, розложило ся на північ від міста Тревизо, укрите між виноградниками і оливними гаями, родинне село сьв. Отця, Різе. У тім селі жив убогий чоловік, Іван Хреститель Сарто, який повнив службу громадського післанця і листоноша за денну плату одного „цванцігера“, т. є. наших 60 сот. Переступивши 40-ий рік життя, оженив ся з 20-літною швачкою, Марґаретою Сансою. Пенсія, заробіток з шиття та малий город коло хати — се було ціле майно тих на скрізь чесних людей, а мало воно вижити і їх і десятеро дітей, якими Бог се супружество поблагословив. Дня 2. червня 1835, уродив ся другий з ряду син і его названо при хресті Йосиф Мельхюр. Хлопчина зростав, як і другі сільські діти, серед забави, а там і праці; треба було то менші діти побавити, то корову і осла, цілий добуток бідака, доглянути, попасити, то за батька на почту піти. Прийшов час науки. Релігії учив батько, а проче знанє давала двокласова школа. На тім мала скінчити ся вся наука, бо батько бажав лиш того одного, щоби син чесно та вірно служив Богу та й громаді, коли ему самому не стане сил до сеї служби. Однак надзвичайні здібности хлопця звернули увагу місцевого сотруди́ка, о. Ораціо, і він постановив приготувати его до гімназії. Велику заслугу здобули собі в тім о. Петро Якуччі, сотруди́к і о. Тит Фузаріні, парох місцевий. Вони переконали батька, так що сей рішив ся післати Йосифа до гімназії в Кастель-Франко, місті віддаленім 7 кілометрів від Різе. Почала ся наука с голоді і холоді, серед невигод і щоденного ходження пішки до школи і назад до дому. Не буду переходив сеї праці підготовляючої, одно лиш піднесу, що Йосиф Сарто, чи то в Кастель-Франко, де кінчив 8 курсів граматичних курсів, чи то в Падуї, де дістав ся за просьбою о. Фузаріні, а за інстанцією Венецького Патріярха, кардинала Якова Моніко, різкого родича, до семінарії духовної, усюди був перший, не лиш талантом, але і молитвою і совісною працею.

Наука в італійських семінаріях обіймає крім філософії і богословія ще і сьвітські предмети, щоб доповнити браки, з якими вступає італійська молодіж, укінчивши ледви четверту гімназійальну. І так дня 19. вересня 1850 р. одіває 17 літний Йосиф духовну одіж. А мати, що з простотою серця лучила і ту дивну мудрість Божу, яка йде у парі лиш з правдивою побожністю, якжеж вона тим утішилась, що її син вступає на „Службу Богу“. А чести для сеї гідности не уміла сердечна інакше виразити, як тим, що наказала родині, щоби ему вже не казати „ти“ а „ви“. Вісім літ студій семінарицьких минуло, як гарний

сон, а минуло в молитві та праці. Неможе поминути тут ще одної обставини з життя богослова Йосифа Сарто, обставини, яка мала великий і благодатний вплив на душу і характер его. На вакації приїздив молодий Йосиф з теорією про ідеал священника у свій дім до Різе і мав то щастя оглядати ідеал той здійсненим в практиці тамошнього сотрудника, о. Петра Якуччі. Простота та скромність в житті, солодка доброта і щирість в поведенню з людьми, обоятність на гідности, на нагороди та похвали за працю для народу, працю, яка рівнялась великій жертві свого „я“ для ідеї Христа — отсе характер о. Якуччі. А на той взір глядів богослов Йосиф, в ті прегарні рами вкладав душу свою і сам став взірцем священника.

Прийшов 1858 рік. Семінарія укінчена і підчас вакацій дістає Йосиф Сарто завізване до Ординації. Дня 18. вересня одержує з рук Еппа Антона Фаріні в Кастель-Франко підчас канонічної візитації чин священника. І вже 19-го править першу Службу Божу в родиннім селі Різе. Які чувства наповняли душу о. Йосифа, яку радість переживала мати, бо батько умер ще 4. мая 1852 р., як тішилась родина, ба село — не берусь описувати. Хто ті хвилі пережив, сей їх відчув, бо словами їх віддати, значить невірно, млаво представляти.

Минули і ті хвилі, а прийшов час праці. Першою посадою було сотрудничество в Томбольо, в селі убогих рільників. Та не глядів на се о. Сарто, що вони убогі, лиш думав, як їх учити, як їх вести по дорозі Христа. О. Сарто мав дар проповідництва, так що слава про его проповіді неслась по всій околиці. І щож в них було, що людей так притягало? Ні фраз шумних, ні напушистого стилю не було в них — а віра, любов і евангельська простота, от що до сердець тих людей промовляло. Та любов Христа, любов людей ради Христа не дала йому ограничитись лиш на працю в церкві, бо нарід потребував ради і проводу також в своїм буденнім житті. Тому пускався о. Сарто в село, йде від хати до хати і особлившою опікою огортає хорих і убогих. Пізнає брак просвіти, а що за тим іде убожество материяльне, безрадність в борбі з нуждою. Вачив також, як мало розривки має дітвора ба й старші люди, які понад проклин не знали більшої розкоші. Благородний характер і любяче серце ведуть його на шлях практичної душпастирської праці. О. Сарто закладає вечірню школу для анальфабетів, а пізнавши в ній, кілька талантів марнуєсь через убожество, закладає ще й курсе приготівляючий до гімназій. Щоб дати тим людям гідну розривку, закладає хор і музику, які сам зразу провадить. І так вкоротці опановує жите своїх парохіян у всіх напрямх, стає їх світлом, їх теплом. Село на очах двигає ся під взглядом моральним, просвітним і материяльним. І се було одинокою нагородою о. Йосифа, бо сам, як був в часах науки, так і на посаді зістав бідаком. Велика чеснота милосердя не дала ему ні гроша при собі задержати. Сам терпів нераз голод, убирив ся

убого, та за те, хто лиш протягнув руку о поміч, міг бути певний, що „Don Verri“, як его в селі звали, і остатний шелюг ему дасть. Доходило до сего, що о. Бенні ходив до сусідів в дерев'яних сандалах, щоб не нищити чобіт, а гріш так заощаджений давав убогим. Памятав о. Сарто і на родину, та що з доходів парохії не міг нічого заощадити, то слав ті гроші, які діставав за проповіді, голошені в різних місцевостях дієцезії. І то мусів епішитись, бо вже на другий день рано не мав що висилати, так то гріш сей зникав в руках бідних, голодних та хорих людей. Єпископ, видаючи працю о. Сарто та успіхи в ній, завзиває его, щоб подав ся на парохію в Зальцано, яка числила звиш 4.000 душ. Послушний зазивови вносить поданє і в цвітінні 1867. р. зістає парохом. І коли в Томбальо ся вість жалем людий наповняє за їх вітцем, братом, приятелем, ангелом та скарбом — як його люди звали — то в Зальцано викликає та номінація незадоволене. Була се парохія велика, яку діставали старші, заслужені св'ященники або й професори Семінарії. А тут приходить молодий св'ященик-сотрудник з незнаного закутка!

І пішло по селу „ладно нас єпископ вирядив“. Та прийшла неділя перша по обнятю парохії — день 14. липня 1867. Нарід цікавий битком церков наповняє. Йде Служба Божа, а потім проповідь. І понеслись з проповідниці слова прості та сердечні. Нарід слухав, а każde слово се гарні звуки, се чудова мелодія, яка з серця до сердець пливе, душу займає та й лучить пароха з вірними честію та довірем. Леги проломані. І знов та праця, що в Томбальо, лиш єї обсяг ширшав та ревність зі знавом потреб і обставин росте. Пізнавши добре відносини села, зауважав о. Сарто, як дуже низько стоїть рільництво в селі, як і в цілій Італії. Причиною, як звичайно, брак просвіти тай гроша. Одно сам дає, друге спільними силами творить і закладає касу позичкову (*cassa rurale*), яка достарчає капіталу на малий процент, збіжа на засіви тай кермує продажию рільничих продуктів. Тут в селі прийшла нагода, в якій заблестів величним блеском характер пастиря, повний жертви і посвяти. В 1873 р. вибухла холера в північній Італії і загостила до Зальцано. Щоби не наражати молодих співробітників, він сам в день відвідує хорих, а в ночі ховає померлих. А коли раз не стало четвертого до несеня домовини, він кладе рамя своє під ню і так відправляє похорон. А милосердіє его! Воно триюмф св'яткує, бо о. Сарто має вже много до роздання. Навіть візок і коня, як собі купив, так людям і се віддав в потребі, а сам пішки ходив. Ходив і шукав між людьми горя та нужди, які скриватись хотіли перед оком людий. І найбільшою радістю его було таким помочи, хотьби остатним грошем, а коли не мав его, то заставляв і годинник і все, що представляло якусь вартість, а гроші ніс потребуючим. Прийшов до гроша, викуплював заставлені річи, але хіба на се, щоб

їх знов заставити. І знов минуло девять літ. Єпископ Цанеллі побачив, що для такого ума та серця парохія була за малим полем праці, і кличе его до свого боку. Знова той сам жаль в Зальцано, що перед тим в Томбольо, знов та сама вдяка, бо парохіяни справляють для крилошанина капітули в Тревізо крилошаньску одіж. Отже й цілий матеріяльний доробок о. Сарто на такій великій парохії! А ні — таки доробив ся, бо поставив був в Зальцано шпиталь і захоронку та приокрасив церков і позичив на се 25.000 франків. О тім знав Єпископ і хотів прийти з помочію сему благородному сьвященникови.

Дня 21/VII. 1875. надійшла з Риму булла, що іменувала о. Сарто крилошанином-канцлером капітули в Тревізо і сю посаду обіймає о. Сарто дня 27 листопада. Рівночасно з канцлерством дістає о. Сарто ще уряд духовника в Семінарії. Попри всі дані на один і другій уряд мав Єпископ при номінації також се на взгледі, щоби о. Сарто, маючи в Семінарії харч і хату, міг довги сплатити і щоби мав що роздавати убогим. Головною працею було занятє канцлера, а щоби зазнати і пастирскої праці, спішив о. Сарто в Семінарію між богословів і в малу Семінарію між учеників впливати в молоді серця ревність для Божої справи і виховувати чесні, отверті та благородні характери. Чеснота милосердя найшла і тепер своє поле, може навіть ширше, як на селі, але за те укрите, нікому невідоме, бо о. Сарто кождому, хто лиш дістав милостиню, ставив мовчанє за перше услівє. Як знова совісно сповняв свої обовязки, найліпшим доказом служить факт, що коли дня 24. листоп. 1879. р. умер Єпископ Цанеллі, вибрала капітула одноголосно о. Сарто, наймолодшого віком і гідністю, капітульним вікарієм. Через 7 місяців справував він сю гідність, а в ній чи то у відозвах до сьвящеників, чи то в праці серед них, пробивав ся велика любов до душ та горяче бажанє в Христі все обнови́ти. Дня 27. лютого іменує Лев XIII. о. Йосифа Каллегарі Єпископом в Тревізо, а сей, як і його наслідник Апольоніо, полишають о. Сарто на становищу Канцлера. Скромний, як в цілім житю, обіймає знов свій уряд і двигає тяжкий обовязок з подиву гідною совістю. Знова минає 10 літ, аж одного вересневого дня 1884. р. просить Єпископ о. канцлера до себе, веде до домової каплиці на молитву, а потому сердечними словами передає ему велику вість о Ёго номінації на єпископа Мантуї. Була се дієцезія дуже запущена. Від 1876. р. не хоче ряд дати єпископам свого exequatur, відмовляє утримання на Семінарії. Стадо без пастиря йде на мавівці. Вихованє і поведєнє духовенства стояло на дуже низькім степені. Одна часть народу ненавиділа церков і духовенство, а друга з'обоятіла так, що „вірних“ лишало ся дуже мало. Великодної сповіді, сьвяткованя неділі і церковних сьлюбів не було. І на сей престол, поставлений на руїнах духовного, християньского житя, вступає дня 18. марта 1885. о. Сарто. Першою журбою Владики була Семінарія, яка

стає зіницею его ока. Але що ряд не давав гроша, то питомці мусіли складати бодай малу часть оплати. Сеї заплати жадав Єпископ ще й для того, бо після Его гадки, богослов, котрий бодай в часті сам себе удержував, учив ся цінити се заведене.

Та того було за мало! Тому 7/VII. 1885. звертає ся пастирським листом до всіх вірних з зазивом до складок на Семінарію. Під его батьківським оком росте, двигає ся Семінарія духово, а чисельно заходить до небувалого числа 155.

Не занедбує Сарто і душпастирів і їх двигає. Що пів року уряджує реколекції, в яких бере сам участь, а часто і провід і жадає, щоби кождий душпастир бодай що три роки обнови свою душу в тих духовних вправах і набрав сили до дальшої праці. Не досить сего! Як добрий Пастир йде від села до села, голосить слово Боже, катехізує, сповідає, горне до себе нарід. Пізнавши в той спосіб стан диецезії, скликає синод у вересні 1888. і на нїм являє ся єпископ душпастирем і суспільним діячем, але на основі правди Христа. Просьвітні та економічні товариства, католицьке дєєвникарство в противенствї до жицївско-масонських пиезм, школа, катехізм — отсе квестії житя і обнови народу в Христї. Якийсь час по синоді знов візитація, знов труди і кинене зерно вже зачинає давати плід. Католицькі просьвітні і економічні товариства, католицька преса, заклад для опущених дївчат в Мантуї — отсе monumentum aere perennius праці Преосв. Йосифа. Знов минає 9 літ — дивне число в житю єпископа Сарто, — а королева Моря, велична Базилїка св. Марка, витають Патріярха-Кардинала в особі єпископа Сарто. Се стало ся 12 і 15 червня 1893. Знов Мантуанці і всі вірні диецезії з жалем прийняли сю вість, що їх батько, провідник і учитель вже від них відходить. А він, як убогий прийшов, так і убогий відходив, як справжній Апостол. Видячи се Мантуанці, дали єму в дарі два адамашкові фелони, ткані золотом, три мітри і більший даток на Ст. В., який і лишив ся між бідними в Мантуї. Ряд італійський, який зависним оком глядїв на працю єпископа, не хотїв дати свого eheuatur. А в Венеції народ збирає ся по вічах, вносить інтерпеляції в парламенті, заосмотрені тисячами підписів, всіми силами бере ся за право Церкви і по двох літах і вісьмох місяцях ряд уступає.

Дня 24. листоп. 1894. відбув ся торжественний вїзд серед величезної радості народу і духовенства. Се любов, праця та милосердіє святакували свій триумф. Минули торжества, а почала ся праця, та сама, що в Томболво, Зальцано, Тревїзо і в Мантуї, іно ще взнесїйша, ще в більшій мірі. А милосердіє! О, воно не знало границь. Сам жив як сотрудинок, та за те по маїнатски роздавав гроші. Сестри, що провадили єму дїм, мусіли добре пильнувати его біля, бо в коротці і того не ставало. Ба! й гроша не все ставало, тоді в помїх приходив заставничий дїм. Ішли там дари в золоті, в самоцьвітах, які діставав Кардинал від своїх приятелїв.

Доходив девятий рік праці в венецькій провінції, а вислідом сі попри організацію в знаних вже напрямках ще й місійне жите і почитанє Найсв. Тайн перейшли подібним походом через край і утравалили ся. Серед тої праці приходить переражуюча вість, що Лев XIII. вже не живє. Сейчас спішить Патріарх-Кардинал у Ватикан, та на єго душу лягло болюче предчутє. До него доходив голос народу, який ставляв єго у керми корабля-Церкви. Тисячі людей, депутації товариств робітничих і аристократичних зібрали ся, щоби ще раз уділювати руку милосердного вітця. Много їх плаче, а коли надійшов потяг, всі кинулись на коліна, щоб прийняти благословенство доброго пастиря ще раз — остатний раз.

По похоронах і приготовлюючих церемоніях до вибору, почалось конкляве. Три дні відбував ся вибір. Пять разів бачили нечисленні товпи народу дим, який добувавсь з комина уміщеного над каплицею сикстинською. Се славна „la sfumata“—палєнє карточок до голосованя на знак, що вибір ще нерішений. А в конкляве чудні річі діялись. Хрест Петра зближавсь до одного, який з трівоженим серцем шептав в молитві сердечний — „я негідний Господи, я негідний“. Се кардинал Сарто боровивсь просьбою від гідности найвисшої! А коли побачив, що вже при другім голосованю дістав місто 5, десять голосів, при третім 27, а при четвертім 35, заплакав і з сльозами в очах ходив від одного Кардинала до другого та блідий дрозжачим голосом молив їх: „не думайте о мені, я негідний, я неспосібний“. Та приятелі-кардинали не переставали налягати на него, щоби вибір прийав. А кардинал Феттагі, Медиолянський Архієпископ, сказав: „Добре, вертайте, Ем. до Венеції, але понесете з собою тяжкі докори сумління, що відкинулисьє вибір“. Колиж Кардинал Сарто засланяв ся то віком, то браком спосібностей, то слабим здоровлєм, дістав відповідь словами Каяфи: „Пожиточним єсть, щоб оден чоловік умер за народ“. Значить жертви треба, а Він жеж на жертву все був готовий.

Засвітав ранок 4 го серпня! Тисячі народу на площі св. Петра ждуть, чи не покажєсь „la sfumata“ нема! Доходить 12-та година. В тім отвирєсь велике вікно над порталєм базиліки, народови указуєсь хрест, а там окружений асистєю виходить найстарший кардинал дяков. Нарід втихає, а з гори, з портику несєсь голос: „Звіщаю Вам велику радість. Маємо Папу, Єго Емініцію о. Йосифа Сарто, який прийав Імя Пія Х.“ Заграли дзвони по всіх церквах Риму. Се перший привіт Намістникови св. Петра. А в каплиці сикстинській блідий та зворушений, наче прибитий, клячить чоловік, що слабою рукою приймав керму корабля-Церкви. Га, Божа воля!

Лискавицею розносить ся вість по світу про вибір папи. І всі питають ся, хто він? Слідять його жите, йдуть до Різзе, а там слідом за Ним до Кастель-Франко, до Падуї, Томбольо та й Зальцано не минають. Про Тревизо і Мантую писати му-

сять! А Венеція гордиться і світу голосить, се наш Учитель, який не знав красної роботи, як Євангеліє Христа, сю книгу Премудрости, переписувати в серцях людських. А Римляни ждали, як до них відізвесь Папа. Сейже, відбувши труди коронаційні, успокоївся по великій бурі, яка в душі його йшла, і глянув на вязницю свою. Жаль йому стало за працею душпастирскою. Не заняли його привіти володарів, не втішали его ті гучні оклики, які в округ него томоніли, коли з *sedia gestatoria* благословив народом. йому бажалось знати убогих та щирих серцем людей, йому бажалось нещасних та хорих бачити, відвідувати і рагувати! А було їх досить — там — по всему світу! Лиш він вже не може сам до них йти. Не може сам, то милостиню шле, 100.000 франків убогі Риму дістають в дарі. Не може сам зайти у церкви Риму, то кличе Римлян до себе і голосить проповіді, катехізує і радий, що може робити роботу співтрудника з Тамбольо. А католики світа — тай ті прагнуть слова привіту від свого Вітця-Первосвященника! До них йде письмо, а в ній велике слово, зміст цілого життя св. Отця: „Жажду мира. І нема чоловіка, який би его не праг. Та хотіти мира без Бога — то безумство, бо де нема Бога, там нема правди; а де прогнано правду, там дарма надіятись мира“. Тому треба Бога впровадити назад до тих сердець, з яких його вигнано. „*Omnia instaurare in Christo* — усьо в Христі направити“ отсе мій клич, моя задача, каже св. Отець.

Аж дивно стає на се слово! Так і чуєся, як промовляє душпастир з Тамбольо та Зальцано, духовник з Тревизо, Архієрей-душпастир з Мантуї та Венеції. А слово то важне, бо повне змісту, змісту 45-літнього священничого життя самого о. Йосифа Сарто, а тепер Пія Х. Вже пятий рік іде обнова серед бур і протиповінь ворогів Церкви. Та скала стоїть, а на ній хрест в руках Пія все однаково блистить величними словами, які несуться з неба: „Сим побідим!“

І надійшов рік і прийшов день празничний. Пятьдесят літ добігло до краю, як св. Отець став Богу служити, ділом та правдою. Пятьдесят літ проповіді Христа розпязтого, пятьдесят літ по тернистім шляху, в борбі за Христа та його власність: душі відкуплені. Пятьдесят літ шукання хорих, убогих, нещасних. Де ступить о. Сарто, там з згарищ християнського життя добуває ся іскра любови Христа, з неї огонь, що притягає своїм світлом і теплом людські серця.

З радостю та вдоволенем може глядіти св. Отець на ті огнища любови в Христі. В Тамбольо та в Зальцано обняли вони небозвід рожевим світлом, оживили Тревизо та Мантуу, окрили ясным блиском Венецію. А з Венеції взяв св. Отець іскру і кинув її в огонь життя, що добував ся з Петрового гробу. І огонь запалив світ! *Ignis ardens!*

І ми до того огню ідем — під благословлячу руку серце душу даєм! А з руки тої вогню і собі возьмем, най розгорить ся і в нашій Церкві — най бухле полумінею, щоб хрести золотоговерхого Києва — матері городів руских ним загоріли! Теплом вогню того найживе і брат поневолений — най збудить ся в світлі великого Христового: слова най буде один пастир і одно стадо!

К.

Руске духовенство а ювілей Св. Отця Пія Х.

З нагоди 50-літнього ювілею Св. Отця вислано і отримано такі заяви.

№ 7017.

Eminentissime et Reverendissime Domine!

Sacerdotes delegati ex omnibus decanatibus totius archidioeceseos gr. c. Leopoliensis, congregati die 8. Septembris a. c. pro negotiis instituti viduarum et orphanorum post defunctos sacerdotes dioecesanos, utentes hac occasione cum maxima humillitate atque ex toto corde expresserunt Sanctitati Suae ad jubilaum Ejus sacerdotii nomine totius archidioeceseos sensa humillimae submissionis, filialis observantiae, gratitudinis et gratulationis, precantes pro Sanctitate Sua maximas divitias donorum et benedictionis divinae in plurimos annos, atque ad pedes Beatissimi Patris provoluti Apostolicam Benedictionem exorant. Dignetur Eminentia Vestra Reverendissima sensa haec Sanctitati Suae benignissime submittere.

Cum profundissimae venerationis cultu osculans manus permaneo Eminentiae Vestrae Reverendissimae

humillimus famulus: Andreas Szeptyckij Archiepiscopus. Leopoli, die 18. Septembris 1908.

Ваша Еміненція і Високопреподобіє! Сьвященники, делеговані зі всіх деканатів цілої архієпархії гр.

кат. Львівської, зібрані дня 8. вересня с. р. для нарад в справах вдовичо-сиротинського фонду, використують ту обставину, щоби в найглибшій смиренності і з глибини серця виразити Їго Святости з нагоди ювілею Їго священства іменем цілої архієпархії заяву найсмиреннішого віддання ся, синівського почитання, вдячності і гратуляції, молять для Їго Святости о найбільшій ласці і Боже благословення на многая літа, та кланяючи ся до стіп Святійшого Отця, просять о Апостольське Благословення. Звольте вселаскавійше, Еміненціє, зложити ту заяву Їго Святости.

З найглибшим почитанєм цілуючи руці остаю Вашої Еміненції

найсмиренніший слуга:

Андрей Шептицький Архієпископ.

У Львові, дня 18. Вересня 1908.

№ 25370.

Romae, 21. Octobris 1908.

Gratiarum actio.

Ilme ac Rme Domine!

Gratulationes ac vota cleri universi istius Archidioecesis, de quibus in epistola Amplitudinis Tuae sub die 18. Septembris p. e. occasione Sacerdotalis Jubilaei SSmi D. N. expressa, ad pedes Sanctitatis Suae substravi. Quae autem vota Sanctitas Sua benigne excipiens, Apostolicam Benedictionem Tibi, Amplissime Domine, cuncto clero ac populo Tuae pastoralis sollicitudini commisso, ex corde impertitur.

Interim Deum Optimum Maximum adprecor, ut Amplitudini Tuae bona largiatur.

Amplitudinis Tuae

Addictissimus Servus:

Fr. H. M-a Card. Gotti Praef.

Hieronymus Rolleri Secrius.

Illmo ac Rmo D. Andreae Szeptyckij

Archiep. Leopoliensi Ruthenorum.

ч. 25370.

Рим, 21. жовтня 1908.

Подяка.

Ваша Всесвітлості і Високопреподобіє!

Гратуляції і заяви цілого духовенства тої архієпархії, висловлені в листі Вашого Високопреосвященства дня 18. вересня с. р. з нагоди священного ювілею Їго Святости, зложив я у стіп Їго Святости. Їго Святість прийняла се до відомості і

уділяють з цілого серця Апостольського Благословення Вашому Високопреосвященству, цілому духовенству і народови, повіреному Валій пастирській опіці.

Яж благаю Всемогучого Господа, щоби зіслав на Ваше Високопреосвященство всі ласки.

Вашому Високопреосвященству відданий :

Бр. Г. М-а кард. *Гомі* Преф.

Ієронім Ролєрі Секретар.

Всесвітлійшому і Високопреподобному кир Андрееви Шептицькому Архієп. Рускому у Львові.

Eminentissime ac Reverendissime Domine

Rogo humillime Eminentiam Vestram Reverendissimam, ut sensus sincerrimi amoris et oboedientiae ab universo clero et in specie vero a praeceptoribus scholarum nationalium districtus Leopoliensis et Brzezanensis, nec non sacristis ecclesiarum totius provinciae Metropolitanae Leopoliensis Ruthenae Leopoli in consilio copiosissimo numero circa sescentos congregatis et populo Ruthenorum Archidiocesis Leopoliensis in adiectis litteris manifestatos, Beatissimo Patri substernere et exoptatam Apostolicam Benedictionem gratiosissime exorare dignetur.

Oro insimul, ut Eminentia Vestra Reverendissima a Beatissimo Patre mihi facultatem implorare dignetur, ut Apostolicam Benedictionem in sollemni Missa Pontificali in Archicathedrali Ecclesia Leopoli celebranda et in Academia, quam modo festivo obire in votis habemus, clero et populo congregato impertiri possim.

Cum profundissima veneratione osculans manus permaneo

Eminentiae Vestrae Reverendissimae

humillimus famulus:

Andreas Szeptyckij Archiepiscopus.

Leopoli, die 24. Octobris 1908.

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino R. Merry del Val Cardinali Secretario Status Romae.

Ваша Еміненція і Високопреподобіє!

Прому в покорі Вашу Високопреподобну Еміненцію, щобиєте зволили зложити Сьвятійшому Отцю заяви найсердечнійшої любови і послуху від цілого духовенства, а в особенности від учительства народних шкіл львівського і бережанського повіту, та від дяків церковних цілої Митрополитої львівської рускої провінції, зібраних на наради в великім числі близько шістьсот, і від руского народу — висказані в залученім письмі і вселаскавійше виеднати горячо бажане Апостольске Благословенє.

Заразом благаю, щоби Ваша Високопреподобна Еміненція зволили виеднати мені від Сьвятійшого Отця власть уділити Апостольского Благословеня духовенству і народови зібраному на торжественній Архієрейській Службі, що має ся відслужити в архікатедральній церкві львівській і на академії, яку задумуємо відбутт в торжественний спосіб.

З найглубшим почитанем цілуючи руді остаю

Вашої Високопреподобної Еміненції
найнизший слуга :

Андрей Шептицкий
Архієпископ.

У Львові, дня 24. жовтня 1908.

Їх Еміненції і Високопреподобію Р. Мерри дель Валь Кардиналови Секретареви Стану в Римі.

Beatissime Pater !

Andreas Szeptyckij Archiepiscopus Leopoliensis Ruthenorum ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus exponit humillime, quod hoc anno jubilaei decem lustrorum sacerdotii Sanctitatis Vestrae tam clerus quam populus Ruthenus Archidioeceseos Metropolitanae Leopoliensis sollemnibus sacrificiis et academiis festivitatem hanc catholicis totius orbis Christiani maxime caram et exoptatam celebrant et vota sincerissimi amoris, firmissimaeque adhaesionis erga Beatitudinem Vestram manifestant. Omnes sacerdotes per singulos decanatos me scriptis exorant, ut haec vota pietatis et filialis amoris erga Summum Pontificem Sanctissimo Patri nota faciam.

Rogo humillime Sanctitatem Vestram, ut hos ardentissimi amoris et filialis adhaesionis sensus benignissime excipere mihi que, sacerdotibus meis et fideli populo Rutheno curae meae pastoralis tradito Apostolicam Benedictionem benevolentissime impertiri dignetur.

Leopoli, die 24. Octobris 1908.

Sanctitatis Vestrae
humillimus servus;

Andreas Szeptyckij
Archiepiscopus.

Сьвятійший Отче !

Андрей Шептицкий Архієпископ Львівський Руский лежачи у стіп Вашої Сьвятости, заявляє в покорі, що в тім ювілейнім році п'ятидесятилітнього сьвященства Вашої Сьвятости так духовенство як і нарід Руский Львівської Митрополічної Архієпархії обходить торжественним богослуженням і академіями торжество так дуже любе і горячо пожадане католиками цілого сьвіта і складає запевневя найсердечнійшої любови і найсильнішого привязання до Вашої Сьвятости. Всі сьвященники по всіх деканатах просять мене письменно, щоби ми про ті заяви піетизму і

синівської любови взглядом Найвисшого Архієрея повідомив Сьвятійшого Отця.

Прошу найпокірнійше Вашу Сьвятість, щобиєте зволили вселаскавійше прийняти ті найгорячіші заяви любови і синівського привязання і уділити всещедро Апостольського Благословення мені, моїм сьвященникам і вірному Рускому народови, повіреному моїй пастирській опіці.

Вашої Сьвятости
найнижший слуга:
Андрей Шептицкий
Архієпископ.

У Львові, дня 24. жовтня 1908

Segreteria di Stato di Sua Santità № 33165. Dal Vaticano-
31. Octobris 1908.

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Inter vota, que praeclara occasione sollemnium Sacerdotii Pontificis Maximi amoris officiique certamine equidem omni laude cumulando, quotidie communi Patri pietas offert filiorum, incundissima sane Eidem cadunt omina que, te duce, clerus, populusque Ruthenus Archidioeceseos Motropolitanae Leopoliensis, humanissimis expressit litteris. Sanctitas Sua et hos devotionis observantiaeque sensus, ea quapar est, paterna caritate prosequitur, et grati Suanimi testem Apostolicam Benedictionem Tibi, clero, ac populo Tuae tradito vigilantiae peramanter in Domino largitur. Dum haec Tibi laetus aperio, Amplitudini Tuae me libenter profiteor addictissimum R. Card Merry del Val.

Illmo ac Rmo Domino Andreae Szeptyckij Archiepiscopo Leopoliensi Leopolim.

Секретарият Стану Ёго Сьвятости ч. 33165.
В Ватикані 31. жовтня 1908.

Ваша Всесьвітлости і Високопреподобіє!

З поміж желань, які зі звісної нагоди празнованя сьвященства Найвисшого Архієрея зі всякої похвали гідною ревностию диктованою любовію та обовязком, що дня привязане синів жертвує спільному Отцеві, певно найприємнішими будуть для Него заяви, які під Вашим проводом духовенство і нарід Руский Митрополичої Львівської Архієпархії висказали в дуже любім письмі. Ёго Сьвятість ті заяви почитання і віддання приймає з належною їм батьківскою любовію, а в доказ Своєї вдячності, уділяє дуже радо в Господі Апостольського Благословеня Вам, духовенству та народови, повіреному Вашій опіці. Пода-

ючи Вам се з приємністю до відома, остаю Вашому Високо Преосвященству цілковито відданим

Р. кард. Мерри дель Валь.

Всесвітлійшому і Високопреподобному кир Андреєви Шептицькому Львівському Архієпископови у Львові.

Крім Духовенства заявило і Учителство Народне свої желаня Св. Отцю. Учителство львівського округу зложило свої желаня на руки Митрополичого Ординариату через спеціальну депутацию з п. Інспектором на чолі. Бережанське Учителство зробило се телеграфічно. Се дуже симпатичні обяви; щоби їх було як найбільше! *)

Редакция.

„Наше становище“.

В статі під таким заголовком зазначило »Діло« (ч. 255 з 11. XI. 1908) становище своє і своєї партії до духовенства, яке виступає в »Руслані« і »Ниви«. Обговорювати становище духовенства яко політичного чинника наших трех партій, не лежить в компетенції »Ниви«. Ми вилложимо становище духовенства яко церковного чинника, без взгляду на то, чи воно виступає в тім характері в »Ниви« чи »Руслані«.

Зміст статі »Діла« такий.

Від часу, коли народовецка партія зреорганізувала ся на більш демократичних основах і замінила ся в національно-демократичну та приняла до себе радикалів (в тім донеслисть тої реорганізації і жерело виступів духовенства: Ред. Н.), одна частина (лиш частина? Ред. Н.) духовенства піднімає що раз то сильнішу, але підземну (? Ред. Н.) акцію против нац.-дем. стороноицтва і его орґану (чи яко такого? Ред. Н.). То духовенство з Епископами на чолі раде би повернути ті часи (? Ред. Н.), коли Церков вела в нашій суспільности провід в політиці, а світська інтелігенція була лиш слухняною масою. (»Діло« раде би, щоби такою масою було духовенство: Ред. Н.) Видячи, що нац. дем. сторонництво не дасть ся склерикалізувати (залежить від того, що ся розуміє

*) Редакция Ниви почуває ся до сердечної вдячності взглядом Всвѣт. і Вир. о. Офіціала Вілєдского за ласкаве уділенє нам документів в ориґіналі.

під склерикалізованем: Ред. Н.), радеби духовенство витворити свою власну партію, (чи тепер? Ред. Н.), до чого не має однак ані сили ані впливу.

Тому то боїть ся виступати з публичною критикою нац. дем. партії (до критики політичної програми і тактики духовенство не є покликане і не чує потреби такої критики: Ред. Н.) і вдоволяє ся підкопуванем поваги партії в той спосіб, що винаходить (? Ред. Ниви) при кожній нагоді якусь точку в діяльності партії і під позором (? Ред. Н.) оборони церковного світогляду поборює партію так, що кінець кінцем не лишить „на діяльності сторонництва сухої нитки“. (? Ред. Н.)

Виступи духовенства против сторонництва викликають такі факти, як прийняте радикалів до нац. дем. партії (зовсім слушно: Ред. Н.), непоставлене кандидатури п. Барвіньського (се може бути домаганем священників, які суть приклонниками угодової політики, а такими не суть всі противні лібералізови »Діла« і его партії: Ред. Н.), острі виступи руских послів в парламенті (апробата або неапробата такої тактики, се річ лишена особистому пересвідченню кожного, та яка не має нічо спільного з поборюванем лібералізму: Ред. Н.) та »підкопуване віри, Церкви і духовенства« (се зовсім слушно: Ред. Н.).

»Особливо ся послідна справа виказує справді психопатичні (в редакції »Діла« хіба: Ред. Н.) обяви. Як хорому на манію переслідування скрізь привиджують ся його гонителі, так деякі круги (які? Ред. Н.) скрізь бачуть підкопуване віри, Церкви і духовенства. (Як не мають бачити, эсли так є: Ред. Н.) В рефератах (черпаних з Neuе freie Presse і Arbeiterzeitung: Ред. Н.), а навіть телеграфічних донесеннях про розділ Церкви від держави у Франції (панове! не пересаджуйте так сьміло! Ред. Н.); в статях про католицький модернізм (статях повних клевет на Церков, а симпатизуючих з модернізмом: Ред. Н.), навіть така дрібниця (? Ред. Н.), що колись там при якійсь посмертній звістці зломив ся на друкарській машині хрестик і звістка вийшла без хрестика, (машини-ж друкували статі про модернізм, взагалі всьо винні машини: Ред. Н.) навіть і се є підкопуванем віри, Церкви і духовенства. Так само непростимим гріхом є помістити статю, навіть белетристику, де якась справа обговорена не зі становища догм гр. кат. Церкви«. (Панове, подумайте, що пишете! Эсли статя лиш не писана зі становища догми, ніхто вам за се і слова не скаже; эслиж против догми, то пам'ятайте, що догма то найбільша святість для кожного християнина: Ред. Н.)

Особливо з рішучим виступом стрітило ся »Діло« за свої виступи против львівського і станіславівського Владики. (Чи може не справедливо? »Діло« приписує акції Владик самолюбні мотиви! Ред. Н.). Викликано против »Діла« і его партії протести соборчиків, (чи може »Діло« надіяло ся апробатисоборчиків? Ред. Н.), які стали безпредметовими наслідком заяви управи партії і видавництва »Діла«, що напасть на Митрополита є личною справою б. редактора. (Та-

ка заява на думку духовенства не вистарчає, бо вона дає сатисфакцію непропорціонально малу до так великанської обиди, поповненої офіційним органом партії. Заява поміщена між новинками, а обида в передовиці! Впрочім доповнене недостаточної сатисфакції „Діла“ не є головною ціллю соборчиків. Соборчики мають своїми протестами ще і сказати *memento* на будуче, перестерігати перед злим впливом нашої преси взагалі, та заявити своє становище до свого Архієрея. Тому то протести соборчиків і подалеко більшій сатисфакції, чим »Діло« дало, не булиби безпредметовими: Ред. Н.)

Після »Діла« в статі „*ad maiorem Poloniae gloriam*“ треба відрізнити дві точки: критику громадянської діяльності Митрополита і порушене Ёго Особи. За особисту обиду одержав Митрополит сатисфакцію (за мало: Ред. Н.), а права критики (чи клевета і інсинуація має бути критикою? Ред. Н.) набутого цілим нашим соціально-культурним поступом, не дасть собі »Діло« забрати терором соборчиків. (Гарна деклямація, повна патосу, на театральних дошках викликалаби ефект в молодих гімназістів: Ред. Н.) Протести крім того не мають вартости, бо вони суть актом політичних противників »Діла«, угодовців і москвофілів. (Се не правда, бо на соборчику, на яким я був, були за протестом горячо нац. дем. партії віддані і для неї заслужені люди; далше, не ходить о то, хто, але против — чому протестує: Ред. Н.)

Щоби ослабити значіне не милих „Ділови“ протестів, підсуває редакция (ч. 256) якийсь загадочний »голос з кругів духовенства« (на село людей дурити! Ред. Н.), який видумав, що протести підписують національно демократичні священики против свого пересьвідчення, (се може відносити ся до нечисленних одиниць: Ред. Н.), а лиш зі страху перед властями. (Цікаве, наші опозиціоністи ніколи власти не боять ся — як мають вже стали посаду — аж так дуже налякали ся власти, коли ходить о підписане протесту: Ред. Н.)

Протести суть висловом глибокого пересьвідчення, що Архієреєви стала ся кривда і соборчики зовсім не дадуть ся стероризувати погрозами ані уняти підхлібствами »Діла«. Соборчики не думають відбирати »Ділови« свободи слова, але протестують против падушівана тої свободи. Статя „*ad maiorem Poloniae gloriam*“ не є критикою, але передовсім клеветою. За критику можнаби уважаси хіба тверджене, що Митрополиче розпоряджене вийде на шкоду політичної партії »Діла«, але рівночасно ся »критика« стає в корени клеветою, коли понимає згадане розпоряджене яко одно звено в довгім ланцюху валенродизму. Громадянські діла єпископа, нехай буде, що підлягають публичній критиці. Але та критика нехай буде критикою, а не клеветою.

Розпоряджене Митрополиче видане в обороні прав парохів не є однак самим громадянським актом. Воно є церковним, розпорядженням, яке нормує громадянську діяльність священика після церковних приписів. Если преса стане на тім становищі, що горо-

жанська діяльність священника є вповні незалежна від єпископа, та що священник поза церквою є зовсім свобідною людиною, то дуже мииить ся. Після поглядів катол. священника політичний інтерес партії не сьміє бути найвисшим критерієм в оцінці церковно-громадянських заходжень. Єслиби «Діло» було оцінило Митрополіте розпоряджене з партійно-політичної точки і вдержало ся від клевет, то ще таки мусіло би викликати протест против себе. Духовенство оцінює кождо річ передовсім з того становища, яке вказує справа Церкви, політична партія, а до того релігійно індиферентна знова оцінює справи з точки інтересів партії. Наслідком того повстає нераз між духовенством а партією незаповнена прогалина. В тім лежить жерело конфліктів і виступів духовенства против політичних наших партій, а висловом тих конфліктів суть протести соборників. Духовенство не поборює ніякої партії, яко партію, але за таке її становище, яке з церковним становищем не дасть ся погодити.

Єсли «Діло» ще і тепер стоїть на тім, що його становище в справі розділу Церкви від держави і модернізму було бездоганне, та єсли би може ще бажало той напрям назад привернути, то нема з ним що і говорити, а полишає ся борба і лиш борба.

Так панове, наше становище є таке. Нашим ідеалом є така нація, така інтелігенція, такий народ, який цілу свою культуру ставить в рами християнсько-католицького світогляду. Єсли то назвете клерикалізмом, то ми єсмо клерикалами і мусимо ними бути. Нам не ходить о політичний провід для наших Владик, ми булибисмо раді, єсли би той провід взяла в свої руки світська, але широкатолицька інтелігенція. Знаємо, що наш ідеал наскрізь католицької нації ще дуже а дуже далекий. Але ми хочемо і будемо стреміти до того ідеалу, узгаднюючи однак існуючі обставини. Знаємо, що нема в нас позитивно християнської партії і не скоро будемо її мати. Тому мусимо вдовольати ся партіями, які бодай заховують строгу неутральність, зн. не будуть виступати ворожо против нашого світогляду. Рівночасно не будемо спускати з ока тої цілі, щоби через освідомлене широких мас народу викликати в ній почуте потреби партії позитивно християнської. Такою може стати через реорганізацію і скинене індиферентизму і теперішнє національно-демократичне стороництво. Праці в тім напрямі ніхто не сьміє нам заказувати, ся праця услівем нашого існування.

В теперішніх обставинах, які потревають мабуть довгі літа, члени нашого духовенства можуть належати до тої з існуючих партій, яку собі виберуть, а поборюване наших партій з радії самого їх індиферентизму в релігійних справах, уважавмо на теперішні часи за безцільне*). Але єсли така партія чи її орґан сьміла би виступати ворожо против христ. кат. світогляду, так як прим. «Діло» за редакції Евґ. Левицького та Льонґ. Цегельського, то мусить бути приготоване не безпощадне поборюване духовенством. Ми собі не уроємо противцерковних виступів, але їх констан-

*) В тім змислі належить розуміти мою статю, поміщену в „Руслані“ ч. 253 з 18. XI. 1908 п. з. „Клерикальна партія“.

туємо. А щоби П. Т. редактори знали, що противне Церкві, порадимо їм передумати науки, виложені в катехізмі. Психопатичні обяви знаходимо в »Ділі«, яке з хоробливою манією переслідування видить в кождім виступі нашого духовенства против антицерковного лібералізму замаху на національно-демократичне сторонництво та приготоване ґрунту під якусь нову ненародну клерикальну партію. Протести соборчиків не мають нічо спільного з нашим ідеалом христ. партії. З »Ділом« яко орґаном поважного сторонництва, числимо ся, але не до того степені, щоби резигнувати або затемнювати нані принципи. То просимо прийняти до відома!

»Ділови« таки вдало ся вмовити в когось, що протести против напасти »Діла« на Митрополита суть лиш приготованем ґрунту під клерикальну партію, дарма що »арґументи« на то тверджене суть дуже наївні. Такі »арґументи« могли переконати хіба слабоумного »Галичанина«, який по прочитанню статі Діла п. з. »Наше становище« набрав і собі охоти обговорити питанє про клерикальну партію з принципіального (саеус de coloribus: Ред. Н.) становища. І російська рептилька повторила всі говореня »Діла« в своїй передовиці п. з. »Приготовленія кь созданію клерикальной партії« (ч. 250).

Про значінє і властивий характер протестів помістив »Руслан« (ч. 250) вдатні замітки п. з. »Критика чи плюгавленє?«, де сказано, що співредактори »Діла« дають Митрополитови ту сатисфакцію, що відпекавши ся своєї напасти в »Ділі«, переносять єї до київської »Ради« та що бороненє ся духовенства перед напастями уходить в »Ділі« за поборюванє партії.

О. В.

Становище Епископів до москв. і укр. табору.

52

Автор маленької брошури, *Й. Й. М., Не будьмо наївні!* Львів, 1908, робить закид статям, поміщеним в ч. ч. 16 і 17. Ниви (»В справі напасти Діла на Митрополита« і »Партійне становище сьвященника«) за висказаний в них погляд, що наші Епископи повинні таксамо трактувати політичне москвофільство, як і українство.

Хід думок згаданої брошури такий. Наші Епископи, яко католицькі, не можуть обмежати ся на утверджуванє в обох та-

борах самого католицизму. І кат. Церков не може легковажити націоналізму, Вона як раз підносить і ублагороднює его. Нація є чимсь реальним, конкретним, а єпископи дотичної нації повинні дбати і о національно-політичні справи. Конкретною нацією, в якій живуть наші Єпископи, є українська, отже наші Єпископи повинні рішучо за нею заявити ся, а виступати против нації російської (москвофілів), бо вона шкодить і українцям і католикам. Если наші Єпископи займуть українське становище, тоді українізм перестане бути монополем лібералів. Если ж наші Єпископи не займуть українського становища, то будуть вони „лиш простими кадильниками церковними, стоячими понад ніби то ріжними рускими партіями в Галичині“ (ст. 19).

Крім того радить Й. Й. замінити назад „уніт“ і „гр. кат.“ на „римо-католик. східного (руського) обряду“ (ст. 13—17). На то можна ся згодити з Автором, бо назва гр. кат. є штучна і мішає догматичні поняття з обрядовими.

Інакше однак задивляємо ся на погляд про обовязок побоювання москвофільства нашими Єпископами.

Наперед однак треба зазначити, що Автор ложно віддає монополі на українізм лібералам, бо українцями заявляють себе і святики і світські неліберали. Дальше, Автор доказує потребу патріотизму тим, що І. Христос вислав учеників наперед до жидівського народу. Доказуване потреби патріотизму тим аргументом, не устоїть ся. Христос міг вислати Своїх учеників до жидів тому, що Жиди були вибраним народом, на проповіданє Христа Богом приготованим. Отже міг ту рішати не мотив національно-патріотичний, а релігійний.

Дальшим виводом Й. Й. признаю радю там, де він говорить, що Церков не може ігнорувати націоналізму, що єпископи повинні працювати і для дочасного добра свого народу, що парід то щось реального, конкретного.

Але питає, до якої нації, зі всіх конкретних, має себе причисляти одиниця, чи до тої, з якою вяже її історична традиція і сучасні інтереси, чи до тої, за якою промавляють її (одиниці) особисті симпатії і пересвідчення, се таки питає в науці і теорії спірне, отже полишене суб'єктивному виборови: дарма, що Автор на те не годить ся. (ст. 6.) Жиди причисляють себе то до німецької, то до польської, то до рускої, то до жидівської національності, хотьї вони мають спільну бувальщину, а спільні інтереси і тепер. Ся точка в прочім в нашій дискусії підрядна.

Вертаємо до властивої річі. Та понад 3-мільйонна маса людей, що зачисляє ся до гр. кат. обряду і підлягає нашим Єпископам, становить одну етнічну цілість з людьми, що заселяють полудневу Росію (Україну і сумежні краї), та позістає в племінній звязи з Росіянами (Великоросами, Москалями). І український і москвофільський табір не перечить існування певної суцільної маси етнічної в Галичині, відрубної від Поляків, не

перечить, що та маса є частиною більшої цілості (українців), поселеної під Карпат аж за Дніпро. Ріжниця між обома таборами лежить в тім, що українці вважають ту масу за особну націю, відрубну від російської, а москвофіли вважають сесю масу одним з щепів „русскаго“ народа. Оба табори хочуть добра для конкретної великості, іменно для того населення, яке одні називають руским або українським, другі руским; лиш оба табори переважно в чім іншій видять то добро.

Оба табори мають своїх прихильників, взгядно старають ся їх собі виробити, оба табори мають тойсам обряд, ту саму віру, оба підлягають тимсамим єпископам. Наші Єпископи не мають іншого виходу, як оказувати найбільшу толеранцію обом політичним напрямам. Наші Єпископи мають широке поле до ділання в культурній просвітній області, але їх робота на тім полі має виходити на користь цілого їм повіреного стада, без взгляду, чи воно москвофільське чи українське.

Наші Єпископи можуть бути особисто українцями — се вже річ їх особистого пересвідчення, — можуть працювати для добра українізму через закладане приміром україн. інституцій. Але з другої сторони не мають обовязку, а навіть права, побоювати москвофільство яко політичний напрям. Єпископи повинні би навіть дбати і о дочасне добро того свого стада, яке признає ся до московщини. Польський архієпископ заложив для Німців-католиків нову німецку школу у Львові, щоби їх охоронити перед протестантськими впливами школи вже існуючої, дарма, що польські шовіністи закинули ему з тої ради „нехтоване“ національних інтересів. А преці москвофіли і численніші і стоять далеко ближше до наших Єпископів, як горста львівських Німців до польського владики!

Хотайби спір москвофільсько-український був національним, а не партійним спором, то таки Єпископи не могли би заявити Себе пастирями одної сторони. В Чехах суть єпископи пастирями двох народів, Чехів і Німців.

Закине хто, що в Чехах Німці суть правдивими Німцями, а Чехи правдивими Чехами, підчас коли москвофіли не суть правдивими Москалями. Добре, алеж бо москвофіли не кажуть, що вони суть чистими Москалями, а лиш галицкими Русинами які суть щепом одного „русскаго“ народа. А як кому захоче ся так думати, то що за діло єпископови в то мішати ся, та ще з наказами та репресіями?

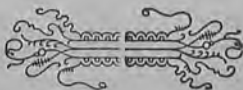
Польські єпископи або ті німецькі, які мають самих польських чи німецьких вірних, можуть виключати від церковних урядів і духовного стану не Поляків, взгядно не Німців, бо вони суть обовязані дбати о церковні справи польської чи німецької нації. В нас таке трактоване москвофілів чи галицьких Росіян є виключене, бо і вони мають то саме право в Церкві, если лиш ділами і словами заявляють себе католиками.

Єпископи були би обов'язані поборювати москвофілство лиш о скільки, о скільки воно тягне до схізми. Єсли тверджене Автора (ст. 8), що се річ неможлива, щоби москвофілство могло довго удержати ся при католицизмі правдиве, то Єпископи були би з'обов'язані поборювати москвофілів, але з релігійно-церковних, а не національно-політичних мотивів.

Коротко кажучи в Галичині тепер рішає ся питанє, чи галицькі Русини схочуть уважати себе українським народом, чи може вони розложать ся на два народи: український та російський. Се вже їх річ, як вони се зробять. Єпископи, яким особистово полишена свобода політичних пересвідчень, і яких приватне становище в тій справі залежить від особистого їх такту не можуть церковним авторитетом впливати на розвязку того питаня, зависимого виключно від волі самого народа, а мають дбати лиш о то, щоби розвязка того питаня не вийшла на шкоду Церкви. Як будемо мати в Галичині два народи, український і російський, а оба будуть католики, то оба народи будуть мати право давати з поміж себе єпископів, які однакож не сьміли би поборювати другий нарід, а повинні би для обох працювати. Єслиж лишить ся лиш оден нарід, а москвофілі будуть зникаючо малою фракцією, тоді Єпископи можуть працювати в національнім дусі лиш українського народа, не уживаючи однак ніякої репресії против противної фракції. Поки питанє дефінітивно не рішене, наші Єпископи не можуть так поступати, як їм радить Автор згаданої брошури, зв. не можуть виступати ворожо против політичного москвофілства. Не будьмо наївні і не домагаймо ся, щоби наші Єпископи ангажували ся в пристрасну, нераз брудну борбу політичну!

Вислів Автора, що наші Єпископи, як не підуть за єго сказівкою, стануть „простими церковними кадильниками“ зовсім злишний і неомачний.

О. В.

о. Н. Садовський.

Синтеза світоглядів.

Що єсть світогляд? Світогляд то єсть система гадок, понять і засад, яких хтось держить ся і після яких поступає в своїм житю. Ті поняття і засади відносять ся до найважніших питань житя пр. що-таке чоловік? що світ? що жите? який

змісл життя? чи єсть Бог-Творець світа? чи єсть яка вічність? і т. і.

Кожний чоловік має, а сли нї, то бажає мати якісь відповіди на ті питання; а ті власне відповіді дають єго світогляд.

Світогляд єсть для кожного чоловіка великої ваги не тільки для того, що заспокоює бажання духа, даючи відповіді на пекучі питання, але передовсім для того, що витискає своє знамя на гадку, чувство, бажанє.

Світогляд є товчком всякого ділання, є нормою і дорого-сказом посеред найрізномордніших колізій життя.

Наколи приглянемось життю різних людей, то побачимо, що воно є різне; а різне не для чого іншого, як тільки для того, що люди на світ різно задивлюють ся.

Селянин-рільник дивить ся на світ інакше, а інакше міщанин-робітник; чоловік неписьменний або мало-що письменний розуміє жите інакше, а інакше образований; м. ллодець, ученик, академік бачить зміст життя в чім іншій, а в чім іншій чоловік дозрілий; поет-ідеаліст має змаганя інші, а інші банкір-матеріаліст і т. д.

Кожний з них держить ся іншої норми в життю і поступованю, кождий має про жите, про світ інші понятя, переконання і засади або іншими словами: кождий з них має інший світогляд.

Світогляди не тільки, що у різних людей є різні, але навіть у того самого чоловіка в різних часах можуть бути різні.

У немовляти світогляд є такий, що для него колиска і грудь мами то цілий світ. Коли підросте і вийде за поріг та побачить чужих людей, чужі хати, світогляд єго розширяєсь і обнімає ціле село. Відтак наука відповідна в школі, дальші студії, різні обставини і відносини життя підносять горизонт світогляду що раз висше та висше.

І не мину ся з цравдою, сли скажу, що не оден образований чоловік чи то професор, чи судия, чи адвокат, чи лікар, колиб інші студії кінчив, посеред інших обставин жив, з іншими людьми сходяв ся, іншу дорогу життя переходив, мігби мати світогляд далеко інший, а нераз навіть впрост противрий тому, який має нині...

А чому? Богато єсть причин.

Перша. На утворенє світогляду впливає насамперед вихованє, переконання релігійні і етичні, родина найблизша, отець і мати, а дальше обставини і відносини різні, взагалі то всьо, що становить — що так скажу — атмосферу духову, якою чоловік віддиhaє. Хтож се заперечить? Миж прецінь знаємо з життя злавних людей, що нераз мало значуча подія була причиною такого, а не іншого понимания річий.

Друга причина, Обєм науки і знаня витворює також різномордністю світоглядів. Чим менший обєм студій і науки, тим

тіснійший погляд на світ; чим більший, тим ширший горизонт світогляду. Слідуюче порівняне розяснить нам річ. Коли дивлюсь на якусь річ, то пізнаю її, однак не цілком докладно, наколи тільки обмежу ся на само око. Далеко докладніше пізнаю сю річ, коли ще інший змісл приїде мені з помічю пр. діткну ся рукою.

Трета причина. Світ, жите, чоловік представляють ся нам ріжно після того, з якого боку на то всео задивляємось. Подібно як образ після того, з якого боку на него дивимось, видаєть ся нам ріжно, так і світ представляєть ся нам ріжно. Лікар, задивляючись на світ зі становища медицини, видить світ не інакше, як му позваляє наука медицини, і єсть певний, що его погляд на світ єсть найлучший і найправдивший. І так хемік, природник, астроном, історик, соціолог кождий задивляєсь тільки зі свого боку на світ.

Четверта. Чоловік має вільну волю зн. чисто духову силу, якою може вибирати, що хоче. Тому кождий, бодай в дусі, може хотіти то, що му подобаєть ся, може вибирати то, на що рішить ся і не раз лучаєть ся, що вибирає і держить ся такого світогляду, котрий єсть цілком супротивоставний тому, який він в своїх обставинах повинен мати. А чому? А вжеж не для чого іншого, як длятого, що так хоче вільна его воля.

Вкінці пята причина єть та, що деякі люди опирають світогляди свої на дійсности і правді, — інші незважаючи на дійсність і правду, не числячись з дійсними і правдивими фактами, свій погляд на світ опирають на хоробливій уяві і ложі... А хоробливих уяв і ложі є в світі тьма тьменна...

Тому-то нічо дивного, що світогляди у людей є ріжні. — Навпаки булоби річию вельми дивною, ба навіть неімовірною, колиб світогляди мимо вихованя, мимо науки, мимо одностороноости задивлюваня ся, мимо вільної волі та хоробливих уяв і ложі були у людей однакові. Єсть затим річию зовсім природною і конечною, що світогляди у людей були, є та будуть ріжнородні.

Перегляньмо тепер всі сучасні світогляди, а то на се, щоб пізнавши їх найголовніші принципи о Бозі, світі, чоловіці, житю і ціли житя, вибрати з поміж них оден, котрий буде найправдивший і розумово доказаний та найлучший. — Омежуємо ся тільки на найважніші.

1. Теїстичний світогляд.

Сей учить, що існує світ змісловий і духовий. Творцем світа єсть Найвисше і Найдоскональше Єство, Бог. Чоловік, єсть сотворінем божим, зависимим в своїм існуваню і діланю від Творця. Ціль житя чоловіка єсть через сповнене закону божого осягнути жите вічне.

Такий або єму подібний світогляд мали від найдавніших часів аж до нині майже всі люде з малими тільки винятками.

На тім світогляді опираєть ся все, що до нині має людство взнеслого доброго та красного на полю духової культури, поезії, науки, і штуки, як і на полю культури материяльної, економії і техніки.

З філософів старинних держались теїстичного світогляду: Плятон († 348) Арістотель († 322). А зновіших: Картезий († 1650) Ляйбніц († 1716), Кант († 1804) Гербат і інші.

2. Атеїстичний.

Після сего світогляду світ існує; однак жадного творця світа, себто Бога нема. Чоловік не єсть сотворінем божим і не має жадних обовязків зглядом Бога. Ціль житя чоловіка єсть заспокоїти всі свої потреби, які має. Законів жадних інших нема, крім законів природного розуму.

Представниками сего світогляду були в старинних часах: Ксенофан († 536) що виступав против богів; Парменід († 460), а з новіших: Giordano Bruno († 1600), що називас віру триюмфуючою скотиною, яку треба поборювати і нищити; Спіноза († 1677), Фаєрбах († 1872), Дірінг і другі.

3. Спіритуалістичний або ідеалістичний.

Сей учить, що єствує тільки дух. Єствованє духа обявляєть ся гадками, чувствами і бажаннями; понад то нема нічого. То, що ми звемо тілом, материею т. є. земля, зьвірі, люди не єствують в дійсности поза нами; то все тільки привид, ілюзия. Цілий світ внішний єствує тільки внас, є він в нашій душі, імманентний.

Спіритуалістами були: Плятон († 348), школа еллетів. А з новіших: Ляйбніц, († 1716) Berkeley († 1753), Кант, Вундт (род. 1832).

4. Материялістичний.

Засади сего світогляду є зовсім супротивовставні попередному. Тільки то єсть, що бачимо, що чуємо, чого дотикаємось, одним словом тільки то, що підпадає під змисли. Існує материя, а поза то нічо. Чоловік то тільки конльоомерат ріжних атомів. Духа нема жадного. Розуму яко сили чисто духової нема, є тільки мозок; волі нема, єсть тільки механічний детермінізм та конечний закон природний. Ціль житя чоловіка єсть дбати про тіло; нічого, єму не відмавляти після засади епікурейців: „*ede et libe, post mortem nulla voluptas*“.

Материялістами в старинних часах були: Демокрит († 430), Епікур († 270). А зновійших часів: Авероес († 1198), Hobbes (1679), John Tolland, La Metrie, Holbach, Vogt, Moleschott, Büchmes (Kraft und Stoff) Häckel (Welträthsel) і інші.

5. Позитивістичний.

Сей відкидає всяку метафізику, себто питання: звідки світ? звідки чоловік? яка ціль чоловіка? яке призначенє?

Такі квестиї для позитивіста є маловартні, над котрими застановляться не варто.

Найстаршим позитивістом був: Протагор (V. вік.) А новійші: Hume († 1776) Comte, Littré, John Stuart Mill, Spencer Laas, Avenarius, всі крім Hume з минушого століття.

6. Скептичний.

Сей сумніваєть ся в існуванє світа, чоловіка, життя, матерії, духа, правди. Сумніваєть ся о знаню чоловіка, о правдивості і певності науки, а вкінці і о самім собі.

Батьком скептицизму був: Пиррон (300 пер. Хр.); Аркезілай († 240), Карнеад († 130), Секст Емпірик (200 по Хр.) А з новійших: Montaigne († 1592), Charon Bayle (1706), Hirnheim.

7. Оптимістичний.

Після сего світогляду світ наш є можливо найлучший. Всьо що в нїм єсть, єсть дуже добре. Представником єго єсть Лейбліц.

8. Песимістичний.

Сей єсть противної гадки, бо вчить, що цілий світ єсть дуже злий. Представниками песимізму є Гартман і Шопенгавер.

9. Універзалістичний.

Сей світогляд відносить ся тільки до поступованя чоловіка і учить, що найвисшою нормою діланя є добро загалу, а в найширшім значіню добро цілого людства.

Слабу тїнь сего світогляду знахидимо у Плятона. З новійших філософів належать ту: Бекон († 1626) Гегель († 1831) Вундт (род. 1832.)

10. Індивідуалістичний, модерністичний або вільнодумний.

Після сего нормою поступовання єсть людське „я“. „Я“ чоловіка має бути незалежне і незалежне від нікого і від нічого. Єму має служити цілий світ. Звідси походить назва его „індивідуалістичний“. Зове ся також вільнодумний, понеже домагає ся як найширшої свободи гадки і поступовання на кождім полю для всіх і у всім. Не узнає жадного іншого закона крім закона заспокоєня всіх бажань. Любить також зватись модерністичним від новости своєї науки, після котрої ненависть, месть, лож, облуда се чесноти, пияństwo і чужолоство або по їхньому алькоголізм та сексуалізм то ідеали; а за то розум, науку, правду, посвячене для ідеї, милосерде, любов, взагалі то всьо, що єсть взнесле і красне, модерністи звуть болотом, допчуть ногами, на то всьо плюють..

Ся наука мала представників своїх небогато. В старинних часах був Лукіян († 180 по Хр.), а вновійших часах Нітше († 1900) і всі его приклонники.

Лишаєть ся ще світогляд християнський; але о тім будемо говорити на іншій місци.

То є найважніші світогляди, яких держались і держать ся думаючі люди.

Правда, що нераз можна подибати і таких людей, що не застановляють ся на т собою, що не здають собі справи зі свого житя, людей безідейних, що не гідно носять на собі достоїнство чоловіка розумного, але о них не говоримо, бо они в дійсности є тільки мертвими автоматами, що посувають ся так, як другі накрутять.

Ходить нам тепер о се, щоби вибрати з наведених світоглядів оден і то такий, котрого думаючому чоловікови належалоб держатись.

Розумієть ся само собою, що такий світогляд мусить бути розумово доказаний. Нім однак приступимо до сего вибору, мусимо наперед пізнати, які ціхи повинен світогляд мати, щоб дійсно був розумний. Треба нам знати критерію правдивого світогляду.

Переглядаючи ті всі світогляди бачимо: 1) що кождий х стараєть ся дати відповідь на найважніші квестії, кождий силуєсь подати правду; 2) що кождий стараєсь вказати дорогу до добра, кождий бажає чоловіка зробити на свій спосіб щасливим.

Сей світогляд буде найлучший, котрий заспокоїть всі потреби чоловіка, а передовсім потреби тої важнішої частини чоловіка, т. є. его духа, розуму і волі. Розум шукає правди, а воля бажає добра і щастя. Правда, добро а разом ними щасте, то суть критерії розумного і правдивого доброго світогляду. Ті критерії маюь бути разом взяті, а не поодинокі, не з'осібна.

Великі заслуги для згаданого товариства положило наше духовенство і учительство. Експ. Митрополит прийняв протекторат, забезпечив на віки мешкане для оселенців, а то в формі сервітуту тяжачого на проданім Просьвіті дворі в Миловані, дав 5.000 кор. на збільшене залізного капіталу. О. посол Войнаровський дав 500 кор. на побільшене капіталу, 180 кор. на уладжене лазенок. о. Вачинський, парох в Миловані, дав набіл і ярину, а С. С. Службениці провадили кухню. В протягу трех літ (1905—7) вислано 92 дівчат на село, а видано 4460·07 кор. Осель для хлопців на жаль ще неуладжено. (Гл. Учитель, 1908, ст. 254—6)

Вакаційні оселі се гарний документ соціальної праці нашого духовенства і учительства. Лиш дорогою культурної акції опертої о церковну підставу, дійдемо до позитивних результатів. Співучасть Церкви і школи, священика і учителя — ко нечна в інтересі обох верстов і в інтересі цілого народа.

Притім варто би застановити ся ще над одним проєктом. Наша шкільна молодіж виходить звичайно з під сільської стріхи, є бідна і без товариської оглади. Відув по злих станциях, тратить здоровле і віжність в обходженю ся з людьми. Чи небулоби то причинком до розвязки соціального питаня, если би заможнійші родини міської інтелігенції принимали до себе на обід або на вечеру одного бідного а порядного студента? Одно-разова на день їда ще не зруйнувалаби нікого, а кілько то добра принеслаби нашим студентам! Вони привикалиби до товариських форм і в пізнійшій житю не діставалиби ся в лапку першої лїпшої польської кокетки, яка уміє вихиснувати товариську неповоротність Русина *ad maiorem Poloniae gloriam*, коли їй вдасть ся вийти за него.

Наші священики моглиби тосамо робити з студентами в часі вакацій, причім моглиби приучити їх веденя читальні, каси, хору, взагалі культурної праці.

Розуміє ся, що до переведеня тих проєктів треба пляново з'організованої акції. Требаби перевести над тим дискусію, для якої „Нива“ радо відступить свої стовпці. Така акція злучилаби наше духовенство з світською інтелігенцією і видалаби молоде покоління, віддане великій ідеї: соціальної праці над широкими масами в дусі християнсько-католицького світогляду.

О. В.

Соціальна акція руского духовенства.

Про вагу соціальної акції новочасного руского душпастира була вже в „Ниви“ бесіда. Тепер покажемо, в який спосіб таку акцію можна і треба повести в конкретних відносинах, а далше, вскажемо і на успіхи, які соціальна акція руского духовенства вже фактично видала. Зазначуємо, що під соціальною акцією не треба розуміти якийсь надзвичайний подвиг Ні, маленька на позір робота може стати цеголкою, а з таких цеголок стане будова.

Львівські архієпархіальні Відомости (1908 ст. 91—2) подають до відома заяву Намістництва про оснóвуване приютів для опущених дітей на помятку 60 літнього ювілею цісаря. Кожда нація, отже і Русини, збирає окремо датки, які треба висилати на руки Ординарату. Кождий священник повинен зрозуміти і відчутти донесність того гуманітарного і соціального акту і після сил причинити ся до того, щоби опущені діти знали, що руске духовенство є їх добродієм.

Відомости (ст. 93—4) подають справозданє товариства „Дністер“, з якого бачимо, що в львівській Архієпархії не обзпечено ще 220 церков і 96 приходств. З огляду на то, що згадане товариство впроваджує в житє ювілейний фонд ім. цісаря Франца Йосифа І. в ціли уділювання безпроцентових позичок і запомог на огнетревале покритє будинків для погорівших бідних членів (фонд виносить 20.000 кор.), уділило товариству св. Петра 1.400 кор. (для львівської 600 кор.), товариству взаїмної помочи дяків 300 кор., вдовичо сиротиньському фондови 600 кор., повинен Дністер тішити ся серед нашого духовенства як найбільшою симпатією. Попиране того товариства, яке дає хліб богато людам і обезпечує широкі маси від елементарних нещасть, є ділом патріотизму і соціального почутя нашого духовенства.

Відомости (ст. 94) подають інструкції, щоби уряди парохіяльні доставляли вірних дат для зладження шематизму, який має містити число шкіл, дітей, брацтв, товариств. То розпорядженє Ординариату треба дуже симпатично привитати. А наше духовенство зрозуміє вагу статистики в соціальній акції і без сумніву точно виповнить згаданє розпорядженє.

Важною точкою соціального питання суть т. з. вакаційні оселі. Вони мають на ціли подати незасібній міській дїтворі дешевий або і безплатний побут на селі в часі ферий. Цілорічна праця в школі без руху, світла і тепла, далеко від природи, викривляє фізично, а нераз духово та морально молоде покоління. А як раз в міській молодіжї шкільній будучність нашої інтелігенції! Тому дуже радо треба повітати інституцію того культурного значія, що вакаційні оселі.

Бо хочайби котрий світогляд мав одну з наведених прикмет, то ще не вистарчить, щоб его держатись належало.

Тому перейдїм ще раз по порядку всі світогляди, провадьмо ревізію їх принципів. А щоб лекше було нам орієнтуватись, сконфронтуємо ті всі світогляди, поставимо біля себе найбільше від себе відбігаючі, щоби яснійше показалась правда чи неправда сего або того світогляди.

Теїстичний.

Найперша і найголовнійша засада его єсть та, що признає за творця світа Бога. Та засада правдива, бо після закона причиновости, якого ніхто з розумних людей оспорювати не може, мусить світ мати першу причину свого єствования, а тою єсть Бог. Та правда має за собою докази філософічні, як космологічний, телеологічний, котрий після Канта єсть найяснійший і нанайбільшу заслугоє увагу, моральний і євдемонологічний; а також має докази історичні, бо всюди, все і у всіх народів теїстичний світогляд був загальний і домінуючий.

В теїстичнім світогляді суть однак блуди в способі поманя Бога, почавши від найдавніших поган-політеїстів, а скінчивши на деїстах та рационалістах.

Атеїстичний.

Учить: єствує світ і чоловік, а не єствує Бог. Правдою єсть перше реченє, а неправдою друге. Що єсть світ, що єсть чоловік, на то докази у кожного під рукою, позаяк свідомість власна переконає нас о тім. Але неправдою єсть, що нема Бога. Які на то докази? Якаж розумна причина спонукує чоловіка до запереченя Творця світа? Чи досвід? Чи наука? Чи історія? Противно! То всьо домагаєть істнованя Творця. Досвід нас учить, що всьо, що в світі є, єсть зглядне, обмежене, зависиме. Такі є всі твори світа. То так ясне і очевидне, що булоб божевільностию се перечити. А коли так, то здоровий розум з желізною консеквенцією домагаєсь абсолюту.

Наука нас переконає, що признати єствованє річи якоїсь, а не признати рівночасно єї творця, признати наслідки, а не признати причини, признати закон, а не признати законодавця, се логічно неможливе, се абсурд. А вкінці історія устами всіх народів, всіх віків збиває атеїстичний світогля.

(Конець слїдує.)

Протокол

ухвал Загальних Зборів Відпоручників Духовенства Архієпархіального
в справах вдовичо-сиротинського фонда,

відбутих у Львові дня 8. вересня 1908.

I.

По відправленю Служби Божої в Архікатед. Церкві через Всесвіт. і Високоп. о. Мітрата Андрея Білецького о призоване помочи св. Духа, зібралися Відпоручники, числом 41, о год. 8¹/₂ рано в салі засідань Митроп. Консисторії і вписали свої імена в лісту учасників.

Всесв. і Високоп. о. Мітрат А. Білецький, яко председатель Комісії Управляючої, відкрив наперед торжественне Засідане по поводу торжеств юбилейских: 50 літнього священства Ёго Святости Пія X. Папи Римского і 60 літнього панованя Ёго Величества Цісаря Франц Йосифа I. Яко речник цілого Духовенства львівської Архідієцезії, виявив чувства глибокого привязаня до св. християньско-католицької віри, синівської преданности Апостольському Престолу, найгорячішої любови і найщирішої вдячности для Намістника Христового — не лишень від Клиру, а і від Вірних Христових. Відтак звернув ся з заявою найщирішої вірности і найглубшої преданности для наймилостивіше нами правлячого Ёго Величества Цісаря Франц Йосифа I., підносячи при тім особисту вдячність від цілого Духовенства за підвиснене дару з ласки для вдів і сиріт по сьвященниках. Загальні Збори порішають спосіб переданя висказів тих чувств до Престола цісарского*), а о. Мітрат передасть через пропаганду Сьвятійшому Престолу відповідну адресу від Клиру і Народу руского. Загальні Збори з одушевлєнем приймають обі торжественні заяви яко свої, почім Впр. о. Председатель замикає торжественне Засідане.

II.

О год. 9. рано відкриває Впр. о. Мітрат яко председатель фонда В. і. С. Загальні Збори Відпорудників. В довшій а річевій промові представив Впр. о. Председатель справи Ф. В. С., для яких зі всіх сил і з найщирішого волею стільки літ трудить ся, згадав за тяжкі часи, які фонд пережив по сумної пам'яті досвідках в Общім ріль.-кред. Заведеню — та з радостію підніє, що по всіх клопотах по перший раз може подати до відома, що фонд остав не лиш уратований, але через продаж ка-

*) Подано на руки Експ. Намістника через спеціальну депутацію.

мениці удало ся добути великі зиски для фонда. Каменицю куплено за 180.000 К., а продано за 240.000. В той спосіб фонд корінний нараз збільшав ся о 60.000 корон. Поручаючи долю фонда дальшим нарадам о. о. Відпоручників, просить о захованє в нарадах засадах св. Августина: „В річах конечних — єдність, в сумнівних — свобода; во всім любов“, та пожелавши як найлучших успіхів, взиває до вибору Предсідателя Зборів і одускає салию Засідань. Предсідателем Зборів вибрано через аклямацию о. Анатоля Долиньского з Бродів, котрий покликав на секретарів о. Теодора Цегельского з Струсова, о. Івана Потерейка і о. Николая Дерлицю, та приступив до справ, поданих в порядку дня. Провіривши легітимації 41 відпоручників, сконстатував достаточну скількість учасників після § 11, статута для рішаня ухвал і зараз поставив сам внесенє, щоби відповідно до висказаних в першім торжественнім засіданю, упросити Вс. і Впр. о. Мітрата о висланє відповідних адрес до св. Апост. Престола і Е. Величества Цісаря, на що Збори як найхотнійше годять ся.

Справозданє Секретаря Ком. Управляючої.

О. Теофіль Бобикевич, секретар Ком. Управ., згадує наперед о смерті вельми заслужених для Ф. В. С. членів ком. Упр., а то Крил. Поч. Теофиля Павликова і Собор. Крил. Богдана Пюрка, яких память звеличали Збори повстанєм з місць, здає справу з діяльности Комісії Управ. за час від послідних Зборів по нині, підносячи, що мимо найщиршої волі і заходів многі єввященники отягають з оплатами — самих упорних єввященників в 57 — мимо острого регуляміну, який зладив о. Іоан Давидович, а Впреосв. Ординарият затвердив. Подає до відома, що Соб. Крилош. о. А. Бачинський відстунив часть доходів з проджи Богословскої Вібліотеки, за що Збори дякують; що о. Предсідатель Ком. Упр. враз з Синдиком Вп. П. Др. Стефаном Федаком много потрудили ся в хосєн фонда при продажи камениці, причім добуто зиску 60.000 К.; відтак що в місце усунившого о. Крижановского став касиєром о. Михайло Ядковский і вкінци, що фонди перенесено з Гал. Кас. Ощ. до руских інституцій, а гроші узискані з вильсованих паперів рівнож постелєнно там переносять ся.

Ціле справозданє приймають Збори до вдоволяючої відомости і порішають вислати депутацию, зложену з Вч. оо. Чировского Р. Крижановского і Авдиковича, щоби подякувати за труди Впр. і Всв. Предсідателеви Ком. Ф. В. С. Мітрату о. А. Білецькому, а о. Предсідатель Зборів всейчас дякує за то присутному Синдикови Др. Стефанови Федакови.

На жаданє о. Теодора Цегельского відчитано ту рішенє послідних Звгальних Зборів, щоби учасники могли зорєнтувати ся що до ставлєня інтерпєляцій і нових внесєнь.

Справозданє каспера. а) о. Каспер представляє
Зборам стан каси з днем 7. вересня 1908.

Чеками 1499.92

на кн. щадн. 193008.46

готівка 328.88

Разом 194.837.26 по потрученю фонда

корінного на кн. щаднич. 164.547.74

остає фонд до розпоряд. 30.289.52.

Збори приймають до відома з тим, що нині вибрати ся маюча секція касова, має провірити ті рахунки, та подати окремо висоту фонда корінного цілого і в яких інституціях уміщений.

б) Член комісії шконтруючої, о. Симеон Заяць, заявляє, що предложене справоздання каспера згідне з книгами, які комісія шконтруюча переглядає і вносить, щоби Збори уділили устпаючий Комісії Управляючій абсолюторію. Збори відкладають справу уділення абсолюторії аж по справозданню секції касової.

О. Тупись ту вже поясняє, що фонд корінний цілий виносить 469.147 К. 74 сот. і зложений 1) в книжочках Перемискої Щадниці і тов. „Защита“ в сумі 164.547.74, 2) ефектах Банку Краєвого і Товар. Кред. зем. 214.600, 3) яко гіпотока на проданій камениці 90.100 К. О. Пеленьський, Кончевич, Цегельський промавляють за тим, щоби всі фонди як найскорше перенесено до Перемискої Щадниці.

Справозданє Комісії Управляючої що до зміни статутів.

Референт Ком. Упр., о. Давидович, просить, щоби в тій справі о. Предсідатель уділив голосу Синдикови П. Др. Ст. Федякови, а той прийшовши до голосу, поясняє, що зі взгляду на гуманну ціль фонда В. С. зміна статутів після рішеня послідних Зборів не може бути переведена. Там бо сказано, щоби кождий ново поставлений пресвітер складав заяву, якою зобовязав би ся точно платити вкладки, а хто не дотримав би сего зобовязання і через три роки не платив би тих вкладок, то трапив би право до активного і пасивного вибору. Одна і друга точка не може находити ся в статуті товариства добродійного; натомість оба ті рішення можуть бути міродатними до трактовання регулямінового. Секція адміністратійна зможе проте днесь на окремім засіданю поставити від себе внесенє на уміщенє тих двох точок в регуляміні товариства. Примічає також, що во виду підношених голосів, щоби фонд змінити на товариство асекураційне, він готов явити ся на засіданю секції адміністратійної і там подасть всякі інформації, виясненя докладні, так що до декларацій як і що до справи асекураційного товариства.

На внесенє о. Т. Цегельського збори порішають цілу ту справу передати нарадам секції адміністратійної. Таксамо не-

редано секції адміністр. справоздане о. І. Давидовича о нарадах анкети що до більшого заанімованя Клиру справами Ф. В. С. і що до кориснійшої фруктифікації фондів.

Вітпоручник деканата Скалатського, о. Винарський, во виду заяви Синдика заявляє, що предложене деканату Скалатського що до переміни фонда на товариство асекураційне, відкладає для нарад в секції адміністраційній. Загальні Збори годять ся на се.

Справа побираня $2\frac{1}{2}\%$ датків до фонда від п'ятилітій.

Хотай деякі (о. Чировський, о. Шухевич) учасники промавляють за тим, щоби і від п'ятилітій платити до Ф. В. С., но переважна часть заявляє ся проти сему, а Загальні Збори порішають відослати справу ту до секції адміністраційної.

Евентуальні другі предложеня. Предсідатель заряджує відчитанє многих писъм, внесених поодинокими деканатами в справах фонда. Загальні Збори порішають відослати всі предложеня після їх змісту до відповідних секцій. Через аклямацію вибрано секції. До секції 1) адміністраційної ввійшли оо. Долинський, Цегельський, Винарський, Герасимович, Стернюк, 2) касової: оо. Шухевич, Січинський, Пеленьський, 3) петиційної оо. Дольницький, Дзерович і Концевич. Приступлено до голосованя на членів управ. Комісії, а коли комісія скрутаційна обчислила голоси, тоді Предсідатель оголосив вислід, іменно на 21 голосуючих вибрані членами Комісії Управляючої:

- о. Крид. Гавриіл Крижановський (17 гол.)
- о. " Іоанн Чапельський (20 гол.)
- о. " Іван Давидович (17 гол.)
- о. Ілярій Пачовський (17 гол.)
- о. Анатоль Долинський (20 гол.)
- о. Евген Шухевич (20 гол.)

Заступником члевів Комісії Управ. вибрані: о. Теодозій Лежогубський (15 гол.), о. Григорій Гірняк (18 гол.) Касиєром вибрано о. Михайла Яцковского (18 гол.), Секретарем о. Теофіля Бобикевича (18 гол.), Контрольором вибрано о. Михайла Туписа (18 гол.).

До Комісії шконтруючої вибрано о. Теодора Цегельського (19 гол.) і о. Льва Залужного (17 гол.). Решта голосів розтрілені. Год. 3. пополудни. Предсідатель заряджує перерву на обід і оголошує, що секції будуть вести наради від 4—6 год. пополудни, а дальшій тяг Загальних Зборів аж о годині 6. вечером.

По перерві.

1. Референт секції касової, о. Січинський, представляє, що провірено фонди, а стан їх виносить:

А. Фонд корінний в книжк. щад.:	164547-74
в ефектах	214600-00
на гіпотеці	90000-00
Разом	<u>469147-74</u>

Б. Фонд до розпорядимості: в кн. щад.	28460-72
чеки	1499-92
готівка	328-88
Разом	<u>30289-50</u>

О. Січинський по мисли внесення ранного Комісії шконтру-
ючої (о. Спм. Заяць) вносить, щоби уділити Комісії Управляю-
чій абсолюторію, на що Загальні Збори годять ся і абсолюторію
уділяють.

1. Рефент секції адміністраційної, о. Герасимович, ставляє
іменем тойж слідуєчї резолюції: а) щоби вибрати постійну ан-
кету, яка має зайняти ся основанєм окремого асекураційного
товариства, чи то після проекту о. Долиньского, чи після вір-
ців інших того рода товариств, і то або виключно для священ-
ників, або на ширший круг; до тої анкети належить прибрати
фахових людей з свѣтскої інтелігенції; дальше, щоби новови-
брана Ком. Упр. через Правительство і Послів вносила пети-
ції о признание постійних пенсій для вдів і сиріт по свяще-
никах і то вище чим 600 К. вмісто дотеперішних „дарів з ла-
ски“. На ту ціль священики годять ся, щоби з їх конгрену стя-
гано примусово відповідний пенсійний процент.

Внесене се Загальні Збори приймають з тим, щоби вмісто
анкети окремої, занялася всім тим сама Комісія Управляюча,
а проєкт о. Долиньского належить видрукувати і разіслати по
поодиноких деканатах до обговореня Кошта друку стягнуть
оо. Декани на соборчиках. Відпоручник деканата Скалатского,
о Вивярський, цофав во виду сего рішення предложена в справі
переміни фолда В. С. на товариство асекураційне.

б) Поручає ся Загальним Зборам прийняти за порадою
Синдика Дра Федака то до регуляміну, щоби кождий свяще-
ник складав заяву, зараз при священію, слідуєчого змісту
і форми: „Низше підписаний Н. Н. заявляю отсим, що вступая
в члени товариства під іменем „Інституту запомогі для свяще-
ничих убогих і до заробкованя неспосібних вдів і сиріт Львів-
скої гр. к. Митрополітої Архієпископії“ і зобовязую ся раз на все
платити всі датки і поносити тягарі в хосен тогож товариства
в висоті через Загальні Збори по мисли §. 3. статута кждочасно
означеній, під тою загрозою, що товариство буде мало право
всякі залеглі датки і оплати в дорозі судовій стягнути, а в тім
случаю піддаю ся компетенції ц. к. Суду повітового у Львові,
а крім сего через недодержанє того зобовязаня трачу і право
активного і пасивного вибору. Львів дня“ Загальні Збори
приймають то внесене з тим, щоби Комісія Управляюча упро-
сила Всесв. і Високопр. Митроп. Ординарият о виконанє сего
рішення Загальних Зборів.

в) Поручає ей Комісії Управляючій, щоби на слідуючі Загальні Збори поставила на порядок денний зміну статута § 23. б. в тім напрямі, щоби Всесв. і Впроев. Митрополичому Ординарйатови прислугувало право — вмiсто цілковитого відклонювання рішень Загальних Зборів — право хвилевого вдержування тихже з тим, що на слідуючих Згальних Зборах має така справа бути на ново трактована з уваглядненем уваг Преозв. Ординарйату. Загальні Збори се приймають.

г) Поручає ся Ком. Управ., щоби фонд корінний був як найкориснійше льокований. Загальні Збори се приймають.

д) Поручає ся Ком. Управ., щоби поставила на порядку деннім слідуючих Загальних Зборів зміну статута § 28. б. (і предложене Клиру Теребовельского деканату) в тім напрямі, щоби з незаосмотрених сиріт дівчата побирали звичайну запомогу без ріжвиці віку, а хлопці до укінченого 24. року життя. Загальні Збори приймають і сю резолюцію.

е) В полагодженю внесеня дек. Рогатиньского секция адміністраційна противить ся стяганю $2\frac{1}{2}\%$ датку від пятилітій, єсть бо надія, що в коротці при введеню пенсійного убезпеченя, духовенство буде обтяжене примусовими новими датками. Загальні Збори порішають рівнож не накладати того $2\frac{1}{2}\%$ датку від пятилітій на духовенство. Тим самим полагоджено також внесене духовенства Рожнітівского деканату що до квінквеній.

ж) Предложене Комісії Управляючої що до кориснійшої фруктифікації фондів відступає ся новій Ком. Упр., щоби прийшла на слідуючих Загальних Зборах з конкретним внесенем в сій справі, а що до більшого заанімованя Клиру фондом В. і С. полишає до полагодження відповідного самій Комісії Упр.; звінци третого внесеня що до виключеня від запомог вдів і сиріт, яких мужі, взглядно отці, не платили через 10 літ не бере під розвагу, а то зі взгляду на благодійний характер фонда. Загальні Збори приймають в цілости точку ж) після внесеня секції.

з) Внесене Клиру дек. Рожнятівского, щоби всі сьвященники мали голос рішаючий на Загальних Зборах, не уважає секция за успішне для розвою фонда, натомість згодила би ся на уділенє голосу дорадчого на Заг. Зборах. Загальні Збори і на се не згодили ся, а заявили, що кождий сьвященик невідпорутник може хіба, о скілько місця стане, прислухувати ся нарадам.

і) Над внесенем Перемишлянського духовенства, щоби з фонду В. і С. уділити питомцям і сьвященикам позички, перейшла секция до порядку денного, а так само рішають Загальні Збори.

к) Внесене о. Гоцкого, щоби кождий сьвященик передав деканови готовий квіт пенсійний за грудень на сплату датку до Ф. В. і С. та на се складав зобовязанє при ординації і щоби в справозданю фонда подавано імена залягаючих з виплатами та втрати нестягаємі, відступає секция новій Комісії Управля-

ючий. Загальні Збори однак не приймають сего, отже та резулюція упадає.

л) При нагоді полагоджено прошенє Курсора Василя Скокуна. Секция адм. ставить вносене, аби підвишити его ренумерацию о 20%, але ріночасно ренумерацию секретаря підвишити о 50%. Загальні Збори по виясненю через референта о. Івана Давидовича порішають в той спосіб, що ренумерация для касиєра лишає ся в квоті 800 К., натомість установляють ренумерацию для контролєра 700 корон; для секретаря 500 корон, а для курсора 360 корон.

м) Предложено о. Стернюка в справі управильнення відносин завідателя до маси спадкової, взглядно вдови, відступають Вс. і Вп. Митрополичій Конисторії до видання відповідного регуляміну.

н) Поручає ся Комісії Управ., щоби секретар о кождій виплаті чеком повідомив дукованою картою дотичного Комісаря. Загальні Збори приймають і одобрують.

На тім закінчено справи секції адміністраційної

з) Справозданє секції петиційної. Референт о. Концевич ставить слідуєчі внесєня. а) На прошенє о. Іполіта Дроздовского, пароха Княжого, узвглядяючи его родинні відносини, позваляє ся сплатити єму залєглости до Ф. В. С. з років 1898—1907 в двох піврічних ратах, а від р. 1909 належить его звільнити від дальшого обовязку до виплат. Поодинокі відпоручники противять ся сєму внесєню, подаючи до відома, що петент находит ся в дуже добрих материяльних відносинах, і що вєвірно подав залєглости, та як він винєє не від р. 1898, але від 1888 с. є. за повних 20 літ. Загальні Збори рішають відкинути прошенє петента, а Комісія Упр. має ужити найострійших мір, щоби змусити так заможного священника до милосердия над бідними вдовами і сиротами.

б) Секция петиційна поручає узвгляднити прошенє Н. Т. зі Львова о надзвичайну заемогу. Загальні Збори ухваляють уділити надзвичайну заемогу петентї на докінченє студий 100 кор. за р. 1908, а 100 корон в 1909 р.

в) Поручає ся дальше узвгляднити прошенє О. з Я. О. в Живачеві дек. Жуківского, Єп. Ставіславівскої і виплатити єї заемогу за р. 1905, яка належала ся і асигнована була для єї матери б. п. Ю. Я., а лишєнь через смерть, наступившу в день перед надісланєм заемоги, не могла бути піднята і остала до фонду звернена. Загальні Збори порішають, щоби Комісія Упр. виплатила ту заемогу яко надзвичайну до рук доньки О. Я. О., засягнувши інформацій у Декана що до стану маєткового цетентки.

г) Поручає ся до узвглядненя прошенє сиріт по священнику з Гумниск деканата Терєбовельского М. і Е. Ф. о надзвичайну заемогу. Сироти перебувають в Струсові. Загальні Збори порішають уділити обоім сиротам разом 100 корон надзвичайної заемоги.

На тім скінчено справозданє всіх трех секцій. О. Михайло Щуровский просить, щоби Загальні Збори уважали ще прошенє внесене через него яко відпоручника зі сторони о. П. Л. пароха Теляча деканата Підгаєцького, щоби по поводу єго крайнього убожества дарували Збори часть загеглостий єго до фонда В. і С., винен бо около 500 корон, яких в нїякий спосіб сплатити не є в стані — а маючи много дітей, радби їм забезпечити запомогу з фонда. Загальні Збори порішають передати то прошенє до можливо корисного та опертого на виїмковім милосердію полагодженя.

О. Концевич пригадує реґулямін, щоби кождий священник сам чеком посилав датки, а повідомляв зараз о висилці Комісаря.

О. Цегельский покликуючись на реґулямін пригадує, щоби декани повідомляли Комісарів о дни введеня, взгядно увільнення з посади кондеканальних та о наложених надзвичайних належитостях і о залеглостях з давних деканатів, в яких дійствувалу нововведені. Коли вже ніхто до слова не зголосив ся, о. Предсідасель Долинський подякував Зборам за пильну увагу, поважний і умний хід нарад і замкнув засіданє Загальних Зборів.

Львів 8. вересня 1908.

Секретар:

о. Теодор Цегельский
парох з Струсова.

Предсідател:

о. Анатоль Долинський
парох і декан Брідский.

Чи дійсно там корінь лиха? *)

В числі 11. „Ниви“ випечатана передова статя, під заголовком „де корінь лиха?“. Шановний автор потрафив заінтересувати не аби як читача, надаючи своїй статі так цікаву тему, як відкрите жерела так давного і тяжкого лиха, якою єсть дезерція вірних з нашого обряду та від разу настроює єго до поважної рефлексії. Коби знайти місце, де корінь лиха росте, а знайдесь рискаль, та сокира, щоби єго добути; поставити певну і вірну діагнозу хвороби — се найбільша штука лікарська.

*) Сю статю поміщаємо деякі за надто викинувши з неї та несмачні, зайві натайки і виступи против автора статі „де корінь лиха?“. На нашу думку оба автори зовсім собі не суперечать, лиш кождий з них підносить інший бік kwestії. Оба автори себе взаїмно доповнюють. Ред.

Та однак перечитавши цілу статтю, відчуєш зараз не миле розчароване. Відчуєш таке вражінє, неначеб лікар, що прийшов до тяжко і довгий час недужого, не розпитував его про час недуги, про его родинні обставини, про спосіб життя, занятє, харч, воздух і мешканє, але відразу зачав обмадувати кожду его кістку, та питати — а болять се? а по тім діяльозі сказав, так то ти цілий хорий, всюда тебе болять, а лік — всюда лічись! Деж ту корінь лиха? Автор статі твердить: „Ми самі причиною хвороби, ми на цілїм тілі хорі, кождий нерв, кожда кісточка нашого організму хора. Та головою муру не пребеш. Такі відносини були, є і будуть; змінити їх не в наших силах.“ Ябим гадав, що найвідповіднійше булоб по тім твердженю скінчити. Бо на щож дальших доходжень, коли перехід і дезерція бути мусить: не в силі ми тому зарадити. Однак автор хоче таки найти якесь лікарство та радить „битиє покірно в груди“ — ну і в покорі узнати те за правду, що він нам до вірованя подає.

Не гаючиє довго вичисляє він сім гріхів головних (стор. 328). Отже місто одного коріня аж сім. Але і тут можна закинути ш. авторови шарлятерію. Бо наколиб він схотів цілий організм обпукати і приложити своє чуйне ухо, то побачив би, що в тім організмі, що складаєє з близько 2300 членів, єще знайдєє много більше хоріб: іменно знайшов би єще 9 гріхів чужих, 6 проти св. Духа, 4 визнаючиє о пімету до неба, та много єще інших натури мірської. З другої сторони при совістних оглядинах знайшов би він єще і дуже много, а скажу совістно значну більшу часть організму здорового. Він найшов би 7 дарів св. Духа, 9 плодів его, 8 блаженств євангельських, 3 євангельські ради, 3 Вожі чесноти, 7 милосердних діл що до тіла, 7 що до душі ближнього і много інших. Тут отже годі признати самому авторови, що він глядить тверезо і без упередженя — хиба, що покірно „бєсь в груди, та визнає свої гріхи!“

Одно, що треба ш. авторови признати, то рідкий пієтизм до всего, що латинське (чи то не відай ту головний корінь зла?) та засліплєнє в его величаню, котрє веде до противоріченя собі самому.

Вичисляючи наші провини спорадичні, імпутує їх ш. автор загалови руского кліру без ніякого застереженя, а наводить паралельно-самі ідеали в обрядї латинськїм. Щоби переконати всіх і вся о его непомильности, представляєє рідким і нечуваним доси психольогом, константує в многих місцях, що лат. клір все робить з великої побожності та будуучо, а наш, коли децо подибаємо доброго, то лиш для ока людского. Шан. авторе! чи не є се несправедливо? Вдартеє в груди та скажіть по латинськи (бо се краще) mea culpa! Бо як і се погодити? На стор. 328 боронить автор повагу польского духовенства та каже: „ми забуваємо, що лат. єпископат опираєє на духовенствї

з'організованим і послухним, отже представляє силу“ — забувши, що на ст. 322 написав: „дальше мусимо числити ся з тим фактом, що духовенство латинського обряду на приписи консисторій зовсім не зважає. Для него консисторій нема!“ Скажіть ш. авторе — будь ласка, куда йти, та якто воно властиво є? Боронячи нашого Єпископату треба було конче опустити на сім місці якесь приклучене в декаті Т. — ст. 323 — а бодай здержатись від уваг: „Се питомий образ поступованя представителів нашого обряду і обряду лат.“ — бо тут докоряєсь нашій Консисторії за захованє роспоряджень папських. На стор. 326. пишесь: „Руский клір не дістає майже жадного обрядового образованя.“ Отже сей другий головний гріх, чи там корінь відносить ся до нашої власті духовної. Вжеж як ся маємо бити в груди, то від сотрудника до єпископа: най буде жаль загальний і совершенний! Невмісним є інсинуувати нашому клірови лиш самих грубих пороків: фарисейства, лїни, недбалства і прочих *dulce ad infinitum*. Чейже наші Владики виїжджають дуже часто на візити канонїчні і місїї духовні — та вертають густо-часто вдоволені — а клір цілими деканатами удостоюєсь узнань або і від'значень.

На стор. 324. пише ш. автор: „лат. клір голосить гарні і обдумані проповіді, та витривало сповідає“, а на ст. 322. в низу пише: „При сім (лат. клір) не зважає ані на сьвяте місце проповідальниці, ані навіть сповідальниці; ми знаємо много фактів поганої агітації при справованю Тайни покути.“ На ст. 324: „вкінці сповіди уживають лат. священники нелише на то, аби освободити грішника від гріха, але роблять з сеї інституції дуже добре і успішне средство виховавче.“ — Отже над'уживають ш. авторе, як се самі признаєте; отже деж та ідеальна побожність і єго сьвятість, о якій ви висше говорили?

І кажете ст. 325 „кожда майже проповідь в костелі оживлена патріотизмом, а ми патріотизму в церкві боїмось“, а на ст. 327: „В наших часах росполїтикував ся руский клір до неможливих гравниць“ — а зараз в низу читаємо: „загал нашого кліра живе рішучо за мало в контактї з народом.“ Рівжож шан. автор радить, щоби при богослуженях для „блеску“ брали живу участь „наші“ Сїчі і Соколи, а забув, що Єпископат станїславський строго сего забороняє.

Де то ви чули та видїли ш. авторе, про що пишете на стор. 326: А наше захованє при Богослуженях? чи ті крики, сварки, обертання, те плюванє і голосне позіванє чи се має будувати присутних в церкві людей? Автор полишає то всюди по селах, та радить від серця се „бодай по містах і місточках конєчно усунути.“

(Конець слїдує).

о. Мих. Дороцкий.

Голос природи.

(Конець).

Друга причина: взаємна залежність.

І так одна рослина служить другій. Погляньмо на лісисте узгір'я, як там мох тулиться під тінь ялиці, де красно розростається, розстелюється. Але-ж і лісні дерева потребують того ж моху, бо мох удержує в землі вогкість. Нехай хто витне дерево, щезне і мох, але й ціла околиця сейчас змінить ся: дощ буде рідше падати, а коли й впаде, то навально, та замість житя, рознесе всюда спустошене; потічок, котрий випливав зпід узгір'я і ужизнював долину, незабаром висхне, бо вже нічо його жерела не піддержить; всьо знидіє, змарніє. Така то користь є з ліса.

Але і зьвір'ятю служить рослина, і то так, що кождий майже рід рослини служить за покарм якомусь осібному родови зьвірят. Гусиниця мотиля, котрий вирабляє шовк, жие лише листем морви, коли би не було морви не малиби ми і шовку. Криводзьобка не було в Англії, поки там не засадили смерек, а наш мудрий воробець доперва тогді помандрував на Сибір, коли і там заведено на більші розміри рільництво.

Служить вкінци і зьвірина иньшій зьвірині. Гиена пр. очищує ліси з трупів зьвірячих; з овадів знов, грабарі загребують пильно всяку падлину; а як кози і корови для чоловіка, так певні мишиці служать мурашкам за дійну худібку. Деякі знов зьвір'ята пожирають иньші на те, щоби ті зантдо не розмножились, та иньшим не нанесли більшої шкоди. Пр. кіт виїдає воробці, але тим боронить від заглади овада, котрого зїдає воробець; ащо знов той овад зїдає иньші, котрі нищать капусту, отже кіт, виїдаючи воробці, служить капусті, так що за кождим котом, котрий згине, жалує і плаче цілий сьвіт капустаний — як дотепно висказуєсь оден учений. Так то повязані є роди зьвірят взаємною залежностію, взаїмними рслугами.

Трета вкінци причина: щоби земля, призначена до плекання житя, ціла аж розходилась від гомону живучих сотворінь. Яко матір житя, земля хоче мати того житя як найбільше, та в як найріжнїйших видах. Длятого й сьпіває псальмопівець: наповнилась земля твари твоєї. Вся земля аж дуднить, гомонить від всіляких творів. Не ли-

ше бори повні є всякої звірину, але і в тіні трави, кілька там овадів! — або в краплинці води, кілька там роїть ся хробачків, котрих доперва при помочи мікроскопу доглянути можемо, — навіть під землею находимо нори, хідники, котрі вказують, що і там повно всякої животины. Коли видрапаємо ся в країну ледів, і там побачимо, як весело по леді скаче, маленького овада, котрий гніздить ся в щілинах леду. Коли підемо в країну ледову до бігуна, і там, в тій негостинній для житя країні почуємо ще рик морського коня, та надibaємо на білого вуйка, медведя. Иньші звірята оживають днем, иньші знов виступають на жир нічною порою. А кілька то ще животин-галапасів жиє по иньших звірятьх. Хребет слоня є лісом повним всіляких звірять-галапасів. Навіть в самих мяснях і в крові всіх звірять — кілька-ж там роїть ся малесеньких животин, мікробів, часом зі шкодою і то великою, а часом і без шкоди. Природа робить жите, де лише може.

Наслідком, а рівночасно і услівем того переповнення, того напакowania сотворинь, є славна „борба о жите“, котра не дає спокою ріжним ученим. Одні над тим розжалують ся, що так немилосерно одні звірята нищать другі, иньші-ж з того заключають, що певно в будові сьвіта нема ніякої провідної мисли, значить, нема розумного Творця, бо де-ж би розумний Творець так сьвіт впорядкував, щоби одні жили коштом других, і то ще в такий страшний спосіб, через такі взаїмні убійства. Їм треба відповісти, що ся борба не є властиво правдивою борбою, бо нема в ній газардів. Борючі ся сторони не відносять ані побіди, ані страти, лише одні беруть свій покarm з других, одні живуть з других; а знищенє одного роду потягнулоби за собою погубу і другого. Соловії зїдають мушки, ніколи мушки не зїдають соловіїв; а цілковита загибля мушок була би великим нещастєм і для соловіїв. Остаточнo кінцем кожного житя мусить бути тут на землі або смерть нагла, або в наслідок недуги чи старости. Ся остання смерть, з недуги або зі старости приходить по найбільшій часті лиш у чоловіка, для котрого недуга чи старість при опіці родинній і яких-таких вигодах цивілізації стають легшими. Для звірину-ж умирає зі старости було би правдивою мукою; отже нагла смерть є для звірять добродійством: і для того такий кінець у звірять є нормальним, звичайним, можна сказати, що є їх природним правом. Притім звірята мають менше видосконалений уклад нервовий, як чоловік, навіть фізично менше відчувають смерть і але що найважнійше, не відчувають смерти морально, бо о ній наперед не знають. Природа, позволяючи їм тішитись житєм, таїть перед ними їх неминучу кончину. „Одна лише істота, говорить оден учений, знає о чекаючій її смерті — але-ж і она одна, лише сам оден чоловік має в душі запевненє другого житя“.

Три повисші причини не пояснюють нам вповні і подрібно, чому сей а сей рід звірять живе. Таке подрібне поясненє

знайдемо в науці природописної історії. В кождім разі повисші причини є вастарчаючі, щобисьмо взагалі пізнали, що всьо, що жиє, що тішить ся житєм, маю якусь рацию істнованя в заряді всьої природи.

Бачилисьмо доси доцільний лад у трех царствах: каміннім, рослиннім і звїриннім. Бачилисьмо, як одно царство служить другому, бачили їх взаїмне відношенє, взаїмну залежність, бачили ми, як жите поступає поступенно від найнижшого щєбля до що-раз висшого, від несєвідомости до більшої сєвідомости, а вкінци аж до повної самосєвідомости в чоловіці. І чудувалисьми тому мудрому порядку на сьвітї. Чим більше пізнавали ми букв у книзі природи, тим більшу і красшу премудрість ми звідтам відчитували, тим більше впевняли ся, що ціла вселенна не повстала оттак лише припадково, але що зістала устроєна після мудрих якихсь плянів. Пляни-ж ті не міг хто небудь видумати, тим менше після них весь сьвіт устроїти, збудувати. Творцем тих премудрих плянів, Творцем вселенної є ніхто иньший, як лише Господь Вседержитель. Бог оден мусить бути Творцем тої великанської вселенської машинерії, цілого сьвіта. Так нам повідає небо і земля, і всьо, що в них містить ся. „Небеса — справді по словам псалмопівця — повідають, гомосять славу Божу, а про діла рук Його звіщає твердь“, звіщають небесні простори. „Нї се мова, нї то слово, але чути їх голос“, але чує голос кожде щире серце, розуміє їх бесїду кождий здоровий ум людський. —

Церковні справи в нашій пресї.

Зладив О. В.

(Перегляд рускої преси до кінця жєвотня).

Місіонар, знаменитий рел. місячник для народа, помістив в ч. 10 за жовтннь 1908 р. осудженє паломництва до Почаєва і Києва, а в ч. 11 виказує приступно ріжницю між католициза схїзмою. В перегляді з житя церковного подає згадку про ювілей Пія Х., про катол. віча і про єпархіяльний Синод в Станїславоі.

Руслан, інтересує ся живо церковними справами і обговорює їх з коректного становища. Політичний напрям Руслана не належить до оцінки в Ниві, бо нас інтересує ту лиш церковна сторона.

В ч. 218 о. Кир. Селецкий звертає увагу на ту розкіш Рус. Слова, з якого воно оповідало про побите українця о. Попеля его власними парохіянами — факт той о. Попель перечить — забувши, як то самі „русскіи“ зневажили чинно заслуженого для них о. посла Давидяка.

В ч. 214—5 о. Юс. Заболотний помістив допись п. з. „Церква а костел“, в якій виказує причини переходу на латинство: харність в костелі, добір в проповідях, точність в богослуженнях, ревність в катехезі. Нашому духовенству докоряє за недбальство комісарів до науки релігії, протекціоналізм в обсаджуванню посад, ширене схізмофільських публікацій, неохоту до Василян. Ті замітки може і односторонні, бо видять в костелі самі добрі сторони, в церкві самі лихі, але багато правди в них знайде ся.

Замітки о. Заболотного доповняє симпатичний голос управителя міської школи в ч. 220—1, який звертає увагу на ту аномалію, що сотрудник, хотяй перетяжений роботою в парохії, мусить вчити ще в школі.

В ч. 222 подає ся характеристику нашої преси після Ниви (ст. 605—6), а в ч. 223 заяву Ниви (ст. 606—7) в справі протесту соборчиків.

В ч. 227 подана рецензия повна похвал для книжки о. дра Дион. Дорожиньского про празничні картини нашої Церкви.

В ч. 230. подає оден з предплатників Ниви в своїй дописи характеристику Нар. Слова, менше більше в тім дусі, як Нива.

В ч. 232—3 поміщена стаття з берлінської Germania-ї, яка закидає руским питомцям римської колегії, що вони псують розмовами про женячку своїх латинських товаришів і що ломять обітницю целібату. Відтак закидає Germania рускому духовенству, що воно видає лиш 1·4% безженних та відступило від первісної дисципліни східної Церкви, яка дозволяла женитьбу клірикам лиш тоді, як вони могли виказати ся приватним майном, відповідним на удержане родини. На ті погляди годі годити ся без застереження. На тему церковної дисципліни що до женитьби кліра обіцяв нам написати розвідку оден з наших молодих каноністів.

В ч. 235 читаємо вістку подану за польською пресою, що наслідком нетакту руского сьвященика яких 200 осіб перейшло на латинство.

В тімсамім числі помістив о. Пл. Філяс, провінциял ч. с. В. В., критичні замітки на історичну повість Гната Хоткевича про Сагайдачного, видану 1908. львівською Просьвітою. Хоткевич кпить собі з св. Йосафата і з духовенства, представленого в видуманій особі патра Загайла.

Діло заняло тепер коректніше становище взглядом кат. Церкви. Щоби лиш на тім видержало.

В ч. 332 така подана характеристика москвофільства що до релігійно-церковної его сторони: „Вихваляючи православіє як віру наших предків, вона (партия) рівночасно присягала ся на преданність гр. кат. обрядови і денунціювала український національний рух за безбожність, так що приміром православний Мончаловский писав послання до гр. кат. владик, щоб вони заборонили гр. кат. населенню віддавати честь Шевченкови, бо той виступав проти догм гр. кат. Церкви“.

В тімсамім числі подає парохіяльний комітет в Повітні до відома Митр. Консисторії, що парох поступає некоректно з грішми призначеними на будови церкви. Если факт правдивий, то кидав би погане світло на духовний стан. Однак не сумніваємо ся, що компетентні круги вглянуть в цілу справу і унеможливають на будуче некоректне поступованє підчиненого собі духовенства, а до того в справах так дразливих, як грошеві.

В ч. 233 читаємо новинку про шкідливий вплив паломництв до Росії, які викликають неохоту до католицизму.

В тімсамім числі читаємо про неімовірний факт шовінізму польського священника. Один польський священник радить другому, щоби той наліпив метрику Русина в польську метрикальну книгу і на тій підставі набув одну „душичку“ для латинства. „Tak robi się zawsze i wszędzie“ мав заявити дотичний священник. Если то правда, то маємо доказ, неімовірного для культурної і моральної людини, здичілого шовінізму, який не жахає ся в інтересі свого народа ломаня церковного і державного закона. Если однак польський єпископ-суфраган маніфестує ся в своїй проповіді в Жовкві з нагоди ювілею гетьмана Жулкевського лиш своїм патріотизмом і „ojczyzna“^{*)} (на рускій землі!), а ані словом за віру і Церков, підчас коли краєвий маршалок взяв собі при тій нагоді за тему Бога, віру і любов, то може стане нам зрозумілим шовінізм деяких польських священників. Думаємо однак, що суть ще висші власти навіть в Галичині, над парохами і суфраганамі, та що вони висше цінять правду, як обманьства *ad maiorem Poloniae gloriam*. Однак злишне є іронізованє „Діла“, що руский Владика такого польського ксьондза звизитує та посадить праворуч коло себе.

Слова св. Йоана, що обоятний чоловік гірший, як горячий або зимний, цитує ч. 242 Діла яко слово св. Павла. Се всказує, яко мало в нас розширене знанє св. Письма. Тому бракови треба конче зарадити. Початок і примір повинні дати священники наші, як також не грішать знанєм св. Письма.

Галичанинъ, головний орган „твердої партії“, лявірує по середині між католицизмом а православєм, мабуть, щоби не підтягти собі довіря катол. суспільности але в виразною гравітацією до схізми.

*) Чулисьмо, що той факт єпископського ультрапатріотизму викликає несман навіть в польських кругах, розумів ся розважніших.

В ч. 225 читаємо заяву Носевича, редактора Рус. Волі, „что паломничество галицко-русскихъ крестьянъ“, було з'організоване не в цілях політичних, а „исключительно въ цѣляхъ религіозной“ і просвітній. Отже релігійна ціль була! Нам більше і не треба!

В ч. 228 перечить Галичанинъ, що вислови одного селянина, обиджуючі католич. віру (§. 303 кар. зак.) суть рефлексією літнього почаївсько-київського паломництва (гл. Діло ч. 233). Фактом є однак, що згаданий селянин обидив католич. Церков, закидуючи Єї фальшоване св. Письма і висловлюючи ся легко-важучо про папу і наших єпископів, фактом є, що зістав засуджений на 3 тижні строгого арешту, фактом є, що прокуратор видів між словами засудженого а літнім паломництвом причинову звязь, фактом є, — признає се Галичанинъ — що засуджений має брата, який брав участь в давніших паломництвах до Росії. Ось і маємо наслідки „невинних“ того рода паломництв! При тій нагоді згадує Галичанинъ про неімовірно провокуючі історичні брехні, ширені між неосвіченими і безкритичними масами соціально демократичною Землею і Волею. За нап'ятоване того факту належить ся Галичанинови признане, як і за зазначене того, що за редактором Землі і Волі, Мик. Ганкевичом, розбивали ся при виборах українці Львова.

В ч. 234 подає нотатка „Галицкая Вржесня“ обурююче поведене польського катихита в селі Грибовичах, який побив руске дівча за то, що воно не хотіло відповідати на питання з польської релігії. Такі факти варто собі з'являти, щоби в дискусіях мати доказовий матеріал на шовінізм частини польського кліру.

В ч. 248 Галичанина подає новинка п. з. „гоненіє на православних в Холщині“ прошене одного православного „переслідованого“ католиками і „ломовірами т. з. ізломившими свою прежнюю віру, новокатоликами, отступниками от сьвятого (!) православія“ о матеріальну поміч, „чтоби спасти свою семью от окатоличенія(!)“ Поміщене такої дописи є класичною ілюстрацією напрям, пануючого в редакції Галичанина.

Ми далекі від того, щоби той напрям приписувати цілій партії і тому надіємо ся, що партія, в якій склад входить багато католицьких сьвящеників на визначних єархічних становищах, не допустить на будуче до такого провокування католицького почування.

Народне Слово, львівський дводневник, що признає ся до національно-демократичної партії, затягає на себе деколи т. з. клерикальну маску, симпатизує з духовенством, але не має розуміння духа католич. Церкви, оцінює Єї плитко і тенденційно, а на Ексц. Митрополита кидає нераз калюмнії. Тому треба ся дуже перед ним мати на осторожности, щоби воно, як поросте піре, не пішло в напрямі Гром. Голосу. Поки що продовжує воно напрям Гайдамаків зн. в духовенстві цінить лиш політично-партійну сторону.

Нераз Нар. Слово зайде в круте положенє, з якого єму годї вийти. В ч. 127. виступив оден дописуватель против дра Ів. Копача між іншим і за те, що він навів погляд протестантського панентеїстичного філософа Павльзена, який відозвав ся з признанєм про діяльність ордена Єзуїтів. Дописуватель закинув авторови, що він пише панегірик Єзуїтам і то з личних мотивів. Потім сама редакция признала невмістність того рода інсинуацій.

В ч. 128 бере Н. Слово в оборону єпископа Сотера перед напастями „Галичанина“ і наводить факти апостазії „твердих“ сьвящеників в Америці; против чого Владика мусить виступати.

Русское Слово, тижневник „твердої партії“ призначений для народа, приносить в ч. 40 вість про віче в Щирци, на якім мали ся виголосити того рода погляди, що нема Бога, а релігія злишна. В тімсамім числі подає допись „із америк. Руси“ з вдоволенєм факт, що основують ся читальні імени Наумовича, подає дальше вість про протести против папської булі, єпископа Ортинського і „даже против унії съ Римомъ“. Америк. Владика, то „украинский радикальный агитаторъ, а до того божевольный“. Сьвященики ненаумовичівці то самі радикали. Рус. Слово має жаль до Владики, що він звертає увагу на ріжницю між католицизмом а православієм.

В загалі Рус. Слово виступає в обороні Церкви против радикалів, але радби ту Церков притягнути до схізми, хотяй робить то обережнійше, як Рус. Воля.

В ч. 41. говорить допись від Золочева про одного сьвященика, який мав на проповіді сказати своїм парохіянам „ви послідна худоба“, своїи службі в неділю казав різати січку, а в школі до дітий мав говорити „ви прокляті кацапи“. Не входячи в провірене факту, замічаємо лиш, що сьвященики повинні все на неправдиві закиди публично реагувати. Булоби однак доказом негідного партийного фанатизму, єслиби сьвященик фактично виступав так некультурно зі своїми парохіянами. Щоби такі виступи не могли мати місця, о то старати ся є обовязком кондеканальних, а єслиби братерска рада не помогла, тоді належалоби віддати справу висшій власти.

В ч. 42 в дописи „отъ Жолквы“ накинуло ся Рус. Слово на о. Філяса за то, що на проповіді виступав рішучо против схізмofільства москвофілів і перестерігав перед їх агітацією. За то стягнув на себе закид зі сторони Рус. Слова „що сей отчикъ (Філяс) также (як і єп. Ортинський) виглядає на такого, которому недостає пятоу клепки“. Крім того інсунує Р. Слово агітаційно-політичні тенденції проповіді о. Філяса. Стара і глупа пісня! Рішучо не віримо, щоби о. Філяс міг сказати на проповіді, що в Почаєві і жид може правити Службу Богу.

Русская Воля, що вже вихдить 3. рік в Перемишли яко дво-тижневник для народа, стоїть на крайнім крилі „твердої“ партії, ви-

ступає против Галичанина і Рус. Слова за їх нерішуче становище до православної віри. Тон Рус. Волі варварський, зміст ультра-православний. Подаємо докази.

Про паломництво до Почаєва і Києва тек пише Рус. Воля (ч. 15—6): „Когда въ первый разъ было напечатанное извѣстіе въ Рус. Воли объ намѣреніи устроенія паломничества галицко-русскаго народа въ Почаевъ и Кіевъ — всѣ наши враги изъ злобы заревѣли какъ скаженные собаки“. Тими ворогами суть „народные злодѣи и бродяги т. зв. украинцы“ „еты падлецы и выродный дѣти“. Прочани носили ленти з написію „протоіерею Ивану Наумовичу“. Проповідник „призывалъ Галичанъ слѣдовать примѣру его (Наумовича) жизни“. (Чи і смерті? Ред.) Православний єпископ висказав радість, „что Галичане предпринявшие сознательно паломничество къ его (Наумовича) могилѣ, почерпнуть тутъ нравственную силу для поддержанія православія въ зарубежной Руси“ (зн. в Галичині). Після Рус. Волі ріжниця між католицизмом а православем лиш та, що „вмѣсто попа безъ бороды былъ бы попъ съ бородою“. „Господь показывалъ русскимъ и православнымъ людямъ, что угодна Ему православная вѣра“. „Наши попѣки-українці... дураки подло денунціовали передъ правительствомъ прочанъ“. (Хто і коли? Ред.)

А в ч. 17 читаємо таке: „Русскіи люди“ в Галичині „преданныи православію, хотя и находятъ ся подъ властью папы“. Галицкі Русини мають бути братами по вірі з Москалями. „Подлые уніяти“. „Митрополитъ Андрей самъ считаетъ себя Полякомъ(?!)“ „Проклятый русскимъ народомъ Сильвестеръ“. Рус. Воля тішить ся, що Луцик став в Америці схізмати́ком. Редакція Нар. Ради удостоїла ся назви (ч. 18) „українскіи скоты“ за те, що звертає увагу на і схізмати́чку акцію „Рус. Волі“.

Навелисьмо лиш вислови Рус. Волі, які самі себе коментують.

Прапор, що виходить 1. рік в Коломійі яко двотижневник під фірмою „орган українсько-руського народного учительства“ вступає на підозрілу дорогу „вільної думку“, хоть не так ще, як „Промінь“.

В ч. 6—7 подає без власних коментарів реферат звісного культуркемпфера зі школи ославленого Масарика про „вільну школу“, яка домагає ся усуненя теол. виділу з університету і викинення віроісповідної релігії з народної школи. В ч. 7 (ст. 15) поручає обскурну брошуру Бартошка, сконфісковану прокураторією, переложену Мих. Павликом а видану Гром. Голосом п. з. „Новітна і суспільність і церква“ „яко гідну, щоби її кожда інтелігентна людина з увагою перечитала“. Не можна мати нічо против того, щоби філософічно і історично основно образувана людина та обзнакомлена з христ. катол. світоглядом, читала і того рода річи. Але для неясних а упереджених голов така лектура більше принесе лиха, як користи.

В ч. 8 приходять провідник масонської віденської лжожі Ценкер з своїм рефератом про „вільну школу а конфесіональне вихованє“, в якім за релігію уважає почуте відвічальности перед людством. Релігійні вправи і надзір Церкви над наукою релігії треба усунути. Маєві закони треба перевести з цілою консеквенцією в жите.

Під розвагу збаламученого Бартошками і Ценкерами Прапора позволимо собі подати ось що. До якої відвічальности може почувати ся одиниця перед загалом, если одиниця є лиш синтезою х атомів, людство сумою тих х-ів, а моральне почуте лиш механічним рухом тих атомів? Если теория не має сили переконування, то служимо фактами. Вільна школа в Франції довела до того стану моральности. В році 1850 було караних злочинців 13.910, 1870—19.684, 1880—23.319, 1890—27.309, 1900—30.485, 1905—31.741. Число злочинців росте, хотяй число населеня стоїть майже на місци. В 1905 р. на 274 судово караних ударів грезячих смертию випадало на молодіж від 16—21. року аж 65 случаїв, з 168 убійств випадало аж 35, з 171 тяжких скалічень аж 26. Число молодечих злочинців росте більше, як старших.

Віriamo, що „укр. русь. учительство“ з Прапора має розум і серце та хоче добра для народа, особливо для шкільної молодіжи. Если так, то певно заверне з дороги „вільної школи“ та здесертирує з боевого табору фірми Масарик — Бартошек — Ценкер!

Земля і Воля, тижневник, орган „української соціально-демократії для робочого люду“, кормить той люд за кроваво зароблений ним гріш половою і клеветами. Ч. 42—3 відзначає ся особливим „попожеретвом“.

Подаючи звіт посла Вітика в Турчанщині, нарікає Земля і Воля, що „два польські і один український пови подали собі руку і безнастанно перешкаджали говорити тов. Вітикови“. Наслідком того мали викликати обуренє народа против себе. Після Галичанина обуренє селян звертало ся против Вітика. Протест сьвященника против нісенітниць соціалістичного бесідника — се ломанє свободи слова! Розуміє ся робити то само соціалістам — то вільно!

В статі про робітничий рух в Англії читаємо: релігія то „право попа дерти гроші з парохія і крамарюванє відпущенєм гріхів“. Така дефініція релігії можлива лиш в соціалістичних „вчених“, які всі прояви людської культури зводять до грошей і наживи. І лжогіка не сильна в Землі і Воля, бо з надужить деяких сьвящеників годі випроваджувати релігію такою карикатурою.

В дописи з Борщівщини кпить собі З. і В. з чуд. Правда, що нарід часто видить чуда там, де їх нема. Але на тій підставі уважати віру в чуда „баламуцтвом без кінця“ і закидати, що віру в чуда поширає Церков „для інтересу“ або що сам

„панотчик не вірить в силу своєї молитви“, се плиткий раціоналізм і нзка клевета. В соціалістів се в прочім річ зовсім звичайна, бо наука для них „terra incognita“. Се загально признане! Земля і Воля годує своїх читачів сензаційними байками, поданими в формі фактів „з чорного світа“. В згаданих числах маємо аж два такі „факти“. Історія про „попа нищителя родичи“ в Італії закрашена дуже сентиментальними додатками. Шкода лиш, що незнаємо, з яких жерел черпана „історія“, а нам самим годі вислідити річ аж в далекій Італії. Переношуване таких „фактів“ на далекі простори, се річ вигідна, бо виключає невигідну контролю Але лекша річ з фактом в долішній Австрії, де після Землі і Волі засуджено священика за побите любовниці на два місяці строгої в'язниці і 500 кор. кари. Та вість зачерпнена аж з перемиского Now'ого Glos'u, хотий жерело свого „знання“ дискветно промовчує ся в Землі і Воли. На підставі автентичних інформацій заявляє Gazeta kościelna (1908 ст. 513), що парох казав викинути за двері влізливу бабу, яка домагала ся підписаня квіту, хотий не належала до парохії. За то внесла скаргу за порадою соціалістів, а суд засудив пароха на 10 кор. Більше нічого!

Того рода саростовань подає інформаційне бюро катол. преси багато: але соціалісти — а особливо наші — висні понадто то всео.

Земля і Воля паводить образки з теперішнього ладу суспільного. Образки уложєні дуже штудерно. Поминає ся то, що робітники-вуждарі часто самі собі винні, поминає ся, що деякі робітники живуть несогірше, поминає ся, що новочасне законодавство стремить до усунєня існуючої нужди. Земля і Воля ігнорує то всео, вона прижмуривши здорове око, дивить ся хорим і видить річи в чорнійшій світлі, як вони є в дійсности. Всео добре не бачити, всео зле побільшити: се світогляд наших доморослих марксистів.

Нужді робітників протиставивсь ся з штубадкими кпинами достатки папи. Таж папа має аж 11 000 комнат, міліони (кілько?) доходів і дістав ще від цісаря дорогоцінний презент на пам'ятку ювілею, підчас коли багато людей не має даху над головою.

Що до папєких комнат, то успокоїмо Землю і волю Бедером, який каже (Baedeker, Mittelitalien u. Rom. Leipzig, 1908, ст. 354): „Die Zahl der Säle, Kapellen u. Zimmer mag gegen 1000 betragen: die oft wiegerholte Aufgabe, es seien 11.000, ist eine Fabel“. Папєкі доходи не єуть так великі, як жидівських міліонерів. З своїх доходів, пливучих з добровільних датків (а не терору, як се є в соціаліст. організаціях) удержує папа багато людей, які працюють для душевного, наукового, артистичного добра людства. Сам папа жие скромнійше, як такий Бебель чи Адлер! Відтак висні культурні потреби людства мусять бути заспоковні, хотийби деякі люди не могли заспокоїти своїх низших потреб. Годі приміром ігнорувати бібліотеки тому, що не

всі люди мають потрібні мешкаля. Як зачнемо думати о висших потребах людської культури аж тоді, як заспокоїмо всі низші, то ніколи не дійдемо до ладу. Висші потреби мусять бути заспокоєні, а чи се зробить папа чи цісар чи нарід, се річ підрядної ваги. Земля і Воля оцінює все після хліба, воно радилоби папі спродати твори штуки, щоби за то набути хліба для голодних. Однак то само дасть ся досягнути меншим уживанем алкоголю і менше виставним житєм; на то соціялісти нехай звертають увагу люду. Впрочім, артистичні річі лиш тому мають вартість, що їх не продає ся легко. Бслиби продавало ся їх легко, вартість їх спалаби низко, так що за їх ціну не можна купити хліба для голодних. Отже пощо плитка апеляция до папських скарбів?

Соціяльні погляди Землі і Волі проте, що всі інші суспільні верстви — крім пролетарияту — не потрібують вже нічого від держави та що вони раді би пожертви той пролетарият — поминаємо, бо то належить до соціологічної, а не до церковної часописи.

Затрималисьмо ся довше над Землею і Волею, хотая вона сего не варта. Але ходить нам о те, щоби раз виказати її плиткість і брехливість та більше про неї потім не говорити. В пізнійших числах будемо ся вдовольовати лиш реєстрованем поглядів Землі і Волі. Наші читачі будуть вже знати, як відносити ся до органу „україн. соц. демократії“!

Буковина (ч. 118 з 18/X. 1808) містить таку статю. Пізнати дерево по его плодах. (Під розвагу руському народови) Минулими днями, можна було побачити нове цікаве явище. Ховали молодого руського учителя Якубовського. Покійник належав — так кажуть — до української радикальної партії. Між иньшими видала також і езекутива сеї партії носмертні картки, але — без хреста. Річ сама по собі не є дивна, бож радикали не признають релігії, але де такт, де конвенціональність, де пошана до побожної родини покійника? Чи не є то згіршене і зневага релігійних чувств засумованої родини і тих, що прочитали ті посертні картки? Чи тих кілька запаморочених людців думає, що вже ціла руська суспільність так морально зіпсуєта і затуьмлена, що для неї нічо нема святаго? І вони ще є так безличні виставляти себе за просвітителів руських дітей і цілого руського народу? Се вже дійсно крайня безличність! Цікаве було також поведене декотрих „зелених“ молодиків на тім похороні (а треба знати, що їх там було найбільше) Ішли мов друки за домовиною і навіть не хрестив ся ні один. Ось тобі інтелігенці, ось тобі культура! І тим людям лежить добро народа на серци, коли вони явно виступають против Бога і релігії, видираючи народови таким чином брутально віру і любов до Бога, котра є для кожного чоловіка найсвятійшим і найдорожчим добром і становить підвалину його родинного щастя і тим самим заворуку мирних відносин між всіма людьми? Бож де нема віри і любови до Бога, там нема також справдішної любови

до ближнього, там немож говорити про самопожертвоване і милосердіє. Одним словом, чоловік стає великою звірюкою, нічому не сьвяте, стає рабом свого грішного тіла і вдоволенний, як потягне в ту грязь ще й других. Сьвятим обов'язком кожного кому лежить добро народу на серці, остеречи перед такими шкідливими елементами суспільність. А що робота тих панів-радикалів незовсім чесна, видно вже хоч би з того, що вони все таки страхають ся вийти явно з своєю барвою на сьвіт і показати сьвітови, що вони в дійсности є. Таж як ви, радикали, невірите в ніщо, то чого кличете сьвященників і кажете, щоби вас по смерті несли до церкви? Де консеквенція так званої з'організованої партії? Чиж не є то лицемірство з вашої сторони? Ви се добре знаєте, щоби в таким разі сказав кождий нормальний чоловік. Але саме в тій скритій, потайній роботі лежить і погуба. Покажіть явно вашу барву, а нарід вже буде знати, як вас оцінити і як з вами упорати ся. Знайте, що наші предки проливали свою кров і клали свої голови за віру і що наш нарід недопустить, щоби деякі панки доптали ногами його сьвятощі.

Вам вільно бути і невірами, але не виставляйте себе за провідників народу, котрому віра єсть сьвятою. *Сьв. Радик.*

Буковина (ч. 128) доносить, що правительство задумує перевести на Буковині поділ прапославної диєцезії на руску і румунську.

Всячина.

Зладив О. В.

Удільоване сьв. Тайн.

В найновіших часах постановлено нечувану до тепер гіпотезу, що фактична смерть не наступає сейчас по позірній смерті. Хотьй чоловік перестає віддихати і серце перестає бити, то однак жите, душа ще не улетіла. Момент правдивої смерти тяжко означити. В случаях наглої смерті чоловік живе до трех годин по хвили, яку присутні уважають хвилию смерті. В случаях повільної смерті різниця між смертию фактичною а позірною виносить яку годину.

З того погляду новочасної медицини впливають важні дані в душпастирстві. Услівного розгрішення елеопомазання, а навіть і хрещення повинно ся уділяти і тоді, коли здає ся, що хорий вже помер.

Криміналістика а подружжя.

Парох в однім карнім заведеню в Німеччині (в Літрінген) завважав хосенний вплив подружжя на криміналістику. На 655 вязнів було 445 нежонатих, а 210 жонатих. Перший раз було караних 66 нежонатих, 33 жонатих. Більше як десятий раз ука-

рано 7 нежонатих, а 3 жонатих. Павльзен замітив, що родина то застав даний суспільности, запевнюючий коректне поведене одиниць.

Церков а соціальна мораль.

Розрізняємо мораль індивідуальну, яка ставить норми для поступованя одиниці взглядом себе, для власного добра і мораль соціальну, що ставить норми поступованя одиниці взглядом загалу, для осягнення загального добра. Церковна мораль виповнює знаменито обі задачі.

Заповіді Церкви мають дуже хосенний вплив на етику і культуру людей. В Італії, як звісно, перестерігає ся заповідь посту дуже строго, а наслідком того уживанє алкоголю є далеко менше, як в нас. Хотай в Італії вино добре і дешеве, то однак завдяки церковному постови п'янство між Італійцями дуже мало розширене.

Вплив церковної дисципліни на моральне піднесенє людей старають ся деякі соціологи так вихисновувати, що радять перенести точку тяжкості в заповіді посту з їди на напиток. Піст мавби проте полягати не в повздержности в їді, а в повздержности від напитуку.

Покищо таке понятє посту є лиш радою, а ніколи законом. Але все таки ширенєм тої ради можуть душпастирі богато зробити для морального і материяльного піднесеня своїх парохіян.

Ф. В. Ферштер (Förster, Schule n. Charakter, Zürich, 1907, ст. 115 сл.) підносить вплив Церкви на ублагородненє праці. Християнство то найважнійша поява в педагогії, бо воно перше навязало тісну звязь між працею а внутрішнім особистим житєм. Праця, хотайби найнижша, стала в християнстві моральним актом самоутвердження. Наслідком того праця отримала в християнстві невичерпанє жерело мотивів. Дальше, праця стала средством надприродної цілі і набрала безконечної вартости. Поганьска праця була бездушна, була тягарем раба. А деякі новочасні економісти сьміють закидати Церкві, що Вона легковажить працю!

Нові релігійні секти.

В найновіших часах повстала в Англії нова секта агатоменістів. Сектанти зобовязані мати дві жінки. Одну законну, яка має родити діти, завідувати господарством, а друга духовна не повинна входити з чоловіком в полові зносини, та бути лиш принукою его духової творчости.

В російській Польщі повстала нова секта котів (її основателем бувший Францішканин Кот.), яка відкидає видиму Церков, а признає лиш невидиму, духову.

М. Горкий в своїй повісті „Ісповідь“ належить до т. зв. „іскателів Бога“ по за Церквою. І знаходить того „Бога“ в народі! Материяліст Фаєрбах знайшов Бога в людстві, Горкий лиш в народі. Але чи сума бідних нужденних людей може дати на результат досконалого Бога?

Релігія Шекспіра.

Були часи, коли зачислюване Шекспіра до катол. віри уходило за сьмішність. Нині погляди так змінилися, що католицизм геніяльного драматурга навіть ліберали уважають за дуже солідну гіпотезу. На підставі домашніх відносин Шекспіра (єго родина терпіла муки і смерть за віру) та на підставі єго творів, з яких пробиваєся більше симпатії до католицизму як до протестантизму, можна католицизм Шекспіра вважати за історичний факт.

З теології православного Сходу.

В Сербії домагаються для себе сьвященники-вдівці дозволу на друге подружжє. Єпископ Мостару Міляш стараєся узасаднити то домагане, яко оперше на повазі сьв. Письма і традиції. Дотеперішня практика, заказуюча женитьбу по сьвяченнях, є після него, додатком з VII ст. На то відповів Степан Веселинович в Білгороді, що подружжє не є всіх без виімку обовязуючим законом природи а друге подружжє є Церквою лиш толероване, бо воно не представляє вже такої містичної звязи між Христом а Церквою, як перше, сьв. Отці легковажать друге подружжє і то далеко більше східні, як западні, сьв. Письмо виразно приказує, що єпископ має бути мужем одної жінки. Міляш старався той текст так пояснити, що сьв. письмо заказує єпископам рівночасне посіданє двох жінок!

В Росії займаються теологічними студиями навіть сьвітські люди. В російській теології даєся відчувати брак філософічно-догматичної науки. Історія, особливо перших віків християнства, пильно досліджувана. Знанє католицизму мале.

Церков в своїм відношенні до новітньої суспільности і других церков.

Католицка Церков то суцільна організація, взглядом якої суспільність і інші Церкви мусять зайняти якесь становище. Видана М. Павликом обскурна брошура масона Бартошка представляє відносини новітньої суспільности до Церкви лиш односторонньо, іменно відносини ворогів Церкви, масонів та соціалістів. Ми поминаємо пусті закиди против Церкви, закиди в роді закидів з ославленої брошури Вармунда та наведемо кілька фактів з найновішої доби, що ілюструють відносини лібералізму і інших церков до католицкої Церкви, як і вплив Церкви на новочасне законодавство та рух в її внутрі.

Против кат. Церкви, як і против кожної церкви, виступає міжнародний союз „вільної думки“, оснований 1880 р. в Брукселі. Перший конгрес відбув ся в Лондоні 1882 р., послідний в Празі в р. 1907, де був і наш радикал др. Трильовский. Людові університети, масонські льожі, соціалістичні організації, т. з. товариства етичні, товариства для паленя трупів, товариства „поступових“ студентів, все то поодинокі філії великої противцерковної акції „вільної думки“, яка всімн средствами стараєся витиснути христ. погляди з публичного і приватного життя.

В Австрії малисьмо проби того руху підчас т. з. катол. дебати в віденському парламенті, в афері Вармунда і в акції против теол. виділів.

В Марсильї заведено податок за виконуваче релігійних практик, прим. за молитву в сумі 30 фр. Клясичний доказ поглидів на свободу „вільної думки“!

На недавнім католицьким німецьким вічу в Румбурзі поступова голота дерла одіж на священниках і жінках. Муштин очевидно бояли ся!

Міністер Врйян, автор закона про розділ Церкви від держави, зготовив новий шкільний закон, обмежуючий свободу совісти катол. населення. Річ має ся так.

Вже в 80. роках зачала ся в Франції борба о школу, але під прапором борби против „клерикалізму“ на річ „евангельської“ науки. Числено ся ще з релігійним духом населення і тому заховувало ся в школі до католицизму індиферентно, а учителям наказано заховувати неутральність. Заслонене параваном неутральности виховало правительство атеїстичних учителів, які зорганізували ся і зачали собі кпнати з релігійного почування учеників і їх родичів. Бог то повна кишеня, сказав оден з тих педагогів. Маючи таке учительство, правительство скинуло маску неутральности і видало нові закони шкільні. Оден з них накладає кари на священників і родичів, які остерігають дітей перед атеїстичними шкільними підручниками, а другий знімає особисту відвічальність учителів за їх атеїстичні вибрики і складає її на неуняту державу. Учитель схований за авторитет держави, може кпнати з релігії, а родичі і душпастирі не сьміють противділати сему під загрозою кари. Плоди „вільної“ думки!

Всім ся на Франції, поки час. Впливаймо на релігійне виховане учителів по семінарах, а учеників по народних школах. Катихити, здайте собі справу з відвічальности, яку на вас накладає ваше становище!

Інтересною є появою становище некатоліцкої церковної суспільности до католицизму. Протестанти задумують завести протестантську пропаганду між Поляками і Італіянами в Німеччині, а опирають ся о свою політичну і економічну перевагу. IV-ий з'їзд місіонарів в Києві оказав ся дуже фанатично настроєний до католицької Церкви. Місіонарі російські, то священники і люди свідські, які поборюють секти, передовсім католицтво, але не так словом, як радше силою держави. Згаданий з'їзд дійшов до того безглузду, що назвав католицтво нехристиянством, тайнам катол. Церкви відмовив важности, чим проманив ся цілий з'їзд против науки тих вселенських соборів, яких авторитет признає православна теологія. Мимо того фанатизму поручив з'їзд введенє „латинських“ практик там, де населене є мішане що до віроісповідання.

Рівночасно з місіонарским з'їздом (в літі) відбув ся пан-англійканський конгрес в Лондоні, який згромадив 250 єпископів, 700 делегатів і зібрав 330000 фунтів (понад 3 мільйони корон) на конфесійні і культурні ціли. До катол. Церкви відносив ся конгрес з без порівняння більшою толеранцією, майже з симпатією.

В своїм внутрі розвиває ся католическа Церква. Численні з'їзди і маніфестації суть того доказом. Поляки на Шлеску відбули в вересні католическе віче, на якому рішено попірати католическу пресу, з чого не вдоволені „народові демократи“, для яких Церква має бути лиш слугою націоналізму. Ческі католики зібрали ся в числі 15000 на IV. конгрес в Празі, який звернув ся до угорських католиків, щоби виступили в обороні Словаків,гноблених ліберально-національною мадярською клікою. Німецькі католики Чех з'їхали ся на віче в Румбурзі. В С. Пельтен відбув ся IV. з'їзд католиків долишньої Австрії, що ухвалив організувати молодіж і жіноцтво та нап'ятував поведене ліберальних професорів і студентів університету, які оказали ся нетолерантними до християнського світогляду.

В Лондоні відбув ся в вересні XIX. міжнародний євхаристичний конгрес, що випав величаво, заімпонував протестантом і православним, зладив процесію з 20000 дітей та видав памяткову книгу про історію Нсв. Євхаристії в Англії. Загальну сенсацію викликав факт, що папа вислав до Англії свого легата, перший раз по сотках літ.

В Швейцарії зладив Нар. Союз теологічно-філософічний курс в Люцерні на початку жовтня. Інші курси в приготуванню. Того рода курси дуже причиняють ся до освідмлюваня людности в християнській душі.

Ті факти насувають рефлексії, чому в нас ніколи не приходить до католического віче і популярних христ. викладів по читальнях сільських або міських касинах?

Католицке життя на западі не лиш маніфестує ся, але стає важким чинником соціального законодавства. Хр. соціальна партія в Ціріху оголосила анкету, щоби пізнати соціальне положення робучих мас. 11 рубрика формуляра виданого анкетною ставить питанє, чи службодавці дозволяють службі ходити до церкви в неділю і свята. На 427 запитаних відповіло 301 потакуючо, 33 переначо, 47 що другої неділі, 6 що третьої, 21 рідко. Деякі заявили, що сповнюванє релігійних обовязків можуть досягнути по довгих коровадах. Видко, що в вільній Швейцарії не так зле з релігією, а христ. партія стремить до того, щоби христ. духа ввести в законодавство.

Нові закони Сполучених держав, видані для емігрантів (1. VII. 1908), наказують вступу до Америки злочинцям та неморальним людям (§. 5), полігамістам (§. 6), анархістам (§. 7), проституткам (§. 8), Переступленє тих законів каранє в'язницю 1—5 літ і 5000 доларями. Моральні погляди в Америці здоровіші, чим в Европі. Тому то прибуте Горкого з любовницею викликало таке згіршенє в Америці, про яке в Европі зовсім не чути.

В Прусах заповнено законом з 28/VII. 1908 конфесійні народні школи. Практичний Німець вмів вчити ся на гнилій Франції і не думає робити на своїх дітях експериментів з безконфесійною вільною школою. Безконфесійна школа за багато дає

молодих переступників, щоби розумний чоловік не добачив її гнилого впливу. Школа має не лиш навчити, але і виховати, що без позитивної конфесійної релігії не мислиме. Тому то в Прусах, і взагалі в Німеччині, полишено надзір Церкви над наукою, мимо атаків лібералізму, против якого мусів виступити навіть філософ Павльзен.

Ще з нашої преси.

„Русское Слово“ (ч. 44) містить таку новинку: „За упокой душъ бл. п. Осипа А. Мончаловского ѓтбуде ся въ недѣлю дня 2 (15) листопада заупокойное Богослуженіе въ православной церкви во Львовѣ, о 9 ч. рано, на которое приглашае ся всѣхъ (? Ред. Н.) вѣрныхъ христіанъ и почитателей покойного“ (апостата, Ред. Н.). Рус. Слово взиває до поповнення тяжкого гріха против віри!

„Земля і Воля“ (ч. 46) називає христ. соціяльну партію поборником (зн. приклонником: Ред. Н.) „темноти і клерикалізму“ за то, що та партія виступала против богохульства Вармунда. „Воюющий клерикалізм пинішній та рідна дитина середновічних інквізиторів, ворог отвертий і явний поступу (поступу до абсурду і в безодню: Ред. Н.), вільної думки (провокування релігійного почування мас: Ред. Н.), не перебирає в ніяких средствах (дозволених моралію: Ред. Н.)“.

Земля і Воля гіршить ся тим, що в Домажличах справлено величавий похорон за гроші властительці дому розпусти. Чиж покавшому ся грішникови не можна зладити величавого похорону, панове з Землі і Волі? Проступком будоби се лиш тоді, еслиби за гроші справлено церковний похорон особі, що вмерла в нерозкаяню. Впрочім, хто знає, чи і згаданий факт не є видумкою соціялістів в тій цілі, щоби знайти позори для переіхання ся по „попах“!

Земля і Воля не може переболіти, що сойм ухвалив чверть міліона корон на підвишене платні катихитам, хотий „попи“ мають добрі пенсії, великі ґрунта і добрі оплати за функції та дістали ще підвишене коніруи. Підвишене пенсії соймом „попам-дармоїдам і неробам“ є проте непростимим злочинном докованим на інтересах бідного працюючого люду. За чверть міліона корон так розболіла червоних товаришів голова, що аж їм помішало ся і вони забули, що підвишене соймом платні не виходить на хосен парохів, але передовсім катихитів та бідних сотрудиноків, яким не полішено до тепер бити та які мусять жити з 50 коронової місячної платні і третина доходів. Та третина виносила в парохії з 1700 душами, в якій я був перед роком, місячно 20 кор. В сьвітлх відносинах матеріяльних, як їх

описує Земля і Воля, знаходять ся деякі св'ященники, але о загальї духовенства не можна того сказати, а вже найменше о тих яким соймова ухвала приходить з материяльною помочю. Про „Попів-дармоїдів“ може говорити лиш той, для кого працею є продукція материяльних дібр та криклива агітація, а всі інші занятя суть пустою забавкою.

„Галичанинъ“ стає що раз більше отвертий і стає „на ясний путь“. (ч. 250 з 15. XI. 1908.). На тім яснім пути перевернуло ся в голові Галичанина до того степені, що він рад би перевернути св'іт до гори ногами та заступити юридичний устрій Церкви ХХ-ого ст. устроєм перших віків християнства. Той експеримент зроблено в протестантизмі, де віддано право вибору пасторів громадам, а наслідком того є розпад протестантизму та цілковите майже его безвіре. Галичанин радить перевести революцію в Церкві та право вибору єпископів та св'ященників віддати громадам. Того самого хочуть і наші радикали (Др. Сев. Данилович: Чого хочуть радикали?, Львів. 1907 ст. 32-а). Віддати нинішнім громадам таке право, що за нерозум!

На перший погляд здає ся, що „Галичанинови“ перевернуло ся в голові. Але коли згадане число (250) уважнійше читати, то прийдуть дивні рефлексії. „Галичанинъ“ порівнює буддизм і магометанство з християнством, якому признає, правда, що воно виспе над них, дальше замічає „Галичанинъ“, що в православній і католицькій Церкві „за різними фокусами съчудесами и т. п.“ розлило ся безвіре (то само говорив атеїст Давид Штраус!). Ті порівняня та вислови дуже двозначні, і то до того степені, що викликають підозрінє, чи „Галичанинъ“ не хоче стати на драгоманівськїм становищі натуралістичної еволюції релігій! Ті неясні вислови з радикальним проєктом „демократизації“ Церкви, дають багато до думаня. Може „Галичанинъ“ вискаже ся пізнійше з більшою ясністю! Відтак уїдає „Галичанинъ“ на Єзуїтів, що вони найбільшом ворогом нашої Церкви, що вони пофальшували наші св'яті книги (чи Св. Письмо: Ред. Н.) що до самої сути (господинове, кажіть собі вилити на голову коновку або і більше зимної води: Ред. Н.), що вони ввели в правдиві християнські науки свої „ложныи ученія“ (а деж буда Церков, що на то дозволила?: Ред. Н.), що вони наставляють наших Єпископів (? Ред. Н.), що вони вложили свого духа в предмети на теологічних виділах (а деж були Єпископи і правительство?: Ред. Н.), що вихованє по гімназіях має на цілі виховати „будущихъ слугъ іезуїтизма“ (а деж шкільні плани та протестантскі (Гартль) і ліберальні (Мархет) міністри просв'іти?: Ред. Н.).

Зісхутє молодіжи пояснює „Галичанинъ“ тим, що та молодіж мусить бути такою, бо вона „хорошо знаєть сдѣлки (які?: Ред. Н.) высшихъ достойниковъ церкви“.

Та єзуїтободска манія викликає знова думку, що в „Галичанина“ не „всі дома“.

Зогляду на такі безглузні твердження про зісхутє Єзуїтами цілої Церкви, получені з підозрілими поглядами на християнство

та устрій Церкви, не лишає ся нічо інше, як прийняти, що „Галичанин“ став раціоналістом, якому противкатолицький фанатизм, полученій з певного рода з'їдливості навіть і до православної Церкви, відобрав розум. Ми виказуємо то нове становище „Галичанина“ не тому, щобисьмо мали уважати его погляди за гідні полеміки, але тому, бо знаємо, що і безглузді органи можуть мати і мають вплив в суспільности, а то тим більше, що погляди „Галичанина“ овиті в дуже релігійну бавовну. Тактика протестантських раціоналістів!

О. В.

Дописи.

Заява преданности Високопр. Кир Андреєви від деканату пістиньского.

Ваша Ексцеленціє! Духовенство деканату пістиньского, зібране дня 5/11. 1908 на Соборі дек. в Ключеві великим, видичи з болем серця, як люди злої волі, так словом як і через часописи та книжки, ширять в нашій суспільности напрями ворожі релігії, як одні намагають ся незрячих впрост до безвірства довести, а другі в масці твердих патріотів і людей релігійних, їх від кат. Церкви відвернути; а щоби свою ціль лекше осягнути, оклеветують Епископат і духовенство та накидують ся на него з дикою зайлостю, протестує против тої безсовісної роботи, яка мусить, наколиб її не спинювано, довести наш народ до цілковитого занепаду морального.

Найпоганійшу ролю в тім напрямі взяла на себе часопись „Діло“, напавши в ч. 182 з д. 14/8 1908 в безпримірно гідкий спосіб на дост. Особу Вашої Ексцеленції. Відчуваючи ту тяжку кривду і чорну невдяку супроти Вашого Високопреосвященства, котрий з повною саможертвою віддає себе цілого на услуги нашої Церкви і народу і щедрою рукою причиняється до культурного его подвигнення, протестуємо против того обурюючого поведєня згаданої часописи і просимо прийняти вислів нашого глибокого почитання, нашої синівської любови і щирої преданности.

[Підписи].

З ухвал Заліщицкого деканату.

Дня 5. жовтня відбув ся в Заліщиках собор деканальний. На соборі запали одногласно слідуєчі рішення.

I. Зібрані на соборі деканальнім священики п'янують напасть „Діла“ на Високодостойну особу Їх Ексцеленції Митрополита яко брутальну злобу і заявляють повне до Них довіре, синівску преданність і щире признанє за Їх неутомимі труди для слави Церкви, піднесеня нашого обряду і добра народу. При тім ухвалено вислати до Їх Ексцеленції Митрополита телеграму з висловленєм повисних чувств і підписами усіх присутних.

II. Зібрані на соборі деканальнім священики протестують против антицерковних і антикатолицьких напрямів, проголошуваних нашими часописями.

III. Зібрані на соборі дек. священники нац. дем. партії у виду ширячого ся руху ліберально-радикального, Церкві ворожого, а нашій суспільности вельми небезпечного, рішили віднести до заряду повітової організації політичної з слідуючими жадами:

1) щоби організація повітова осудила публично рух ліберально-індеферентний і радикальний, проявляючий ся у нашій суспільности і заявила, що стоїть і твердо стояти-ме на ґрунті християнсько-католицькім.

2) щоби організація повітова віднеслась до всіх редакцій наших часописей, запротестувала против ліберально-радикального напруму ними проголошуваного і против уличних нападів на Достойників нашої Церкви, звизаючи, щоби на будуче в квестиях релігійно-церковних не проголошували поглядів масонсько-жидівських дневників, але щоби писали в душі церковно-католицькім, або цілковито в тих справах не забирали голосу.

3) щоби організація повітова, а взглядно Виділ повітової філії „Просвіти“, вівзав місцеві Виділи своїх читалень, щоби по читальнях не приймаю брошур і часописей радикальних і соціялістичних, та щоби люстратор читалень при нагоді люстрації поучував членів читальні про небезпечність того рода писем для нашої суспільности і що у читальнях „Просвіти“ місця для них бути не повинно.

Заяви станіславівського деканату.

Ваша Ексцеленція Високопреосвященний Архієрею! Духовенство Станіславівського деканату, зібране дня 5-го падолиста с. р. на соборі деканальнім в Лисци, заявляє одностайно, що великим боєм наповнила его допись в часописе „Діло“ з дня 14. VIII. 1908 Ч. 182, в якій в злобний і брутальний спосіб накинено ся на так високо-заслуженого Ієрарха нашої св. Церкви, як Ваша Ексцеленція. Протестуючи як найенергічніше против названої не даючої ся досить нап'ятувати злоби, сьм'ємо в глибокій покорі передати вашій Ексцеленції запевненє нашої правдивої вдячності та високої пошани за Ваше Апостольске, богате в успіхи ревнованє о піднесенє краси та значіння рускої Церкви, як рівнож безкористний, лиш з превеликої любови до нашого бідного поневоленого народу піднятий труд та княжі жертви для его матеріального і морального піддвиження. [Підписи].

Преосвященний і Найдостойніший Архієрею! Клір деканату Станіславівського, зібраний на соборі деканальнім в Лисци, дня 5-го падолиста 1908 по случаю оповіщення рішень Синоду дисцезального, перенятий щирою вдячністю і горячою любовію для свого Архієрея за его неутомимі труди і змагання для добра св. Церкви, віри і народу, складає в покорі свою найсердечнішу подяку за нові докази Его праці і пожертвованя для добра повіреної пастви через скликанє і відбутє Синоду дисцезального і вельми важні і хосенні рішення на нїм повзяті, а відпираючи з обуренєм всякі негідні напасти по часописах против Его Достойної Особи, заявляє Ему своє повне довіре, свиньскє привязанє, солідаризує ся зі всіма змаганнями і акци-

своєю Владики, уважаючи тую акцію і ті змагання яко свої власні, та на голос Преосвященного Архієрея охотно посвятили свої сили для Христа, Его св. Церкви і повірених йому душ.

[Підписи].

Протест гусятинь. деканату. Святихотелі деканату Гусятинь-ського, зібрані дня 5. падолиста с. р. на соборі деканальнім в Пробіжній, висказують одноголосно своє обурення по причині тяжкої обиди, нанесеній достойній Особі їх Ексцеленції Високо-преосвященного Митрополита Кир Андрея в 182 ч. „Діла“ з 14. серпня с. р. в артикулі „Ad maiorem Poloniae gloriam“ і п'ятують сей „попис“ згаданого дневника яко найплюгавішу напасть.

З рівним обуренням п'ятують зібрані святихотелі і плюгаві напасти, поміщувані в різних числах часописий „Діла“, „Свободи“, „Громадський Голос“, „Галичанин“, „Русское Слово“ на достойну Особу їх Преосвященства Кир Григорія, як і напасти „Галичанина“ на Преосвященного Кир Сотера, і стають в обороні свого Єпископату заявляють, що з синівським послушом піддають ся всяким їх рішенням і постановам, стоять всі як один при їх боці, та не дозволять безкарно з'огиджувати достойних їх Осіб.

Рівнож висказують свій жал і протестують против нинішніх погубних і ворожих католицькій Церкві і релігії напрямів, ширених в нашій пресі в роді „Діла“, „Свободи“, „Громадського Голосу“, „Землі і Волі“, „Галичанина“, „Русского Слова“, „Русскої Волі“, з котрих одні менше або більше отвертно тягнуть до релігійного лібералізму і безвіря, другі до схізма, як також против напрямів, який постідними часами дає ся видіти і в „Просвіті“ в її виданнях для народу (пор. Календар на 1908 р. Важніші історичні події на кожний місяць; книжочка про Сагайдачного), та против того духа, який починає віяти і в читальнях „Просвіти“, де різні люди впрост ворожо виступають против святихотелів — і остерігають згадані часописи і Товариство, що колиби на будуче яка стаття антирелігійна або ображаюча чувства релігійні або князів Церкви появилася в згаданих виданнях, то духовенство буде старати ся всіми силами вплинути на руский загаль, щоби заперестав їх пренумерувати і яким будь способом підпомагати, та буде мусіло зовсім усунутись від діяльності в читальнях „Просвіти“, а навіть впрост против них виступати.

Рівночасно висилає соборчик телеграму до І. Е. Митрополита і Преосв. Кир Григорія.

[Підписи].

Того рода протест ухвалив соборчик деканальний Винницький дня 8/XI. 1908.

Замітки до рецензії „Праздничных Картин“ в „Ниві“ ч. 20 і 21 з дня 1. падол. с. р.

Вільше як перед десяти роками німецька фірма Rheinisches Verlags-Institut в Кольонії н. Р. робила великі заходи у Львові, щоби її видане Festbilder der kath. Kirche могло появи́ти ся в руській переводі, як появило ся в польській. Справа ся була предложена також на засіданню віділу тов. св. Ап. Павла, курсу-

вала межі тогдїшніми питомцями дух. семинарії, заступник фірми просив поодинокі личности — но все надармо. Коли в пять лїт пізнійше фірма наново відновила ті свої старання, прийняли ся ми праці в тїм пересвідченню, що така книжка придалаби ся і у нас яко побожна лектура. Після договору з фірмою мали деякі уступи бути дословно переведені, другі перероблені, а інші заступлені новими житєписами кількох наших святих угодників Вожих. Чим далше однако праця поступала, тим більші оказували ся труднощі примінити книжку, зладжену після і для латиньского обряду, до духа нашого східного. Недоставало історії наших праздників, пояснєнї їх обрядових особенностей, творів св. Отців східної Церкви, невичерпаних скарбів із наших літургічних книг, наших картин і ікон, одним словом — не було того, що робило би того рода книжку своєю, питомою... Між тим фірма спішила з приготуванєм роботи до печатаня і з матриць (перших аркушів), зложених у Львові, зроблено в Липську стереотипії. Замінити їх новими було трудно по причині великих видатків (стереотипії одного аркуша виносили до 200 кор.), а впрочім і не було потреби, бо не вийшло там нічого, що було би для нас чужим. Треба було отже повести дальшу роботу без огляду на німецке виданє, стараючи ся при тїм падати ділу і в найменших дрібницях печать нашого обряду. Ми так і зробили.

Ото правдива гєнеза „Празднич-их карт-ин“. Она поясняє нам причину зависимости руского виданя від німецкого в уступах: праздник Непор. Зачатїя Пр. Дїви, Благовіщеня, Рождєства Христ., Собора Пр. Д. Марїї, Обрізанїя Господ., Стрітенїє, а в части також св. Ап. Петра і Павла. Ту зависимість зазначили ми первістно в переднім слові до „Празднич-их карт-ин“, но пізнійше на жаданє фірми, котра єсть виключною властителькою не тільки німецкого і польского, но і руского виданя, се залишили. Також ілюстрації єуть власністю фірми і она поміщає їх в всіх своїх видавях; велика часть клішів до „Празднич-их карт-ин“ зроблена в Монахові після взорів нашої живописи.

Наконець єще кілька слів. О. рецензант робить нам, „поважний“ закид, що ми не подали ніякої замітки про помічну літературу, якою ми покористовали ся, заявляючи притїм, що „се єсть кардинальною вимогою кожної праці“. Нам ся засада звістна дуже добре, но она відноситься до діл наукових, а не до популярних, призначених для народа (так і автор книжки *Festbilder* єї не подає); впрочім відсилаєм уважного читателя до стор. 691—695 „Празднич-их карт-ин“.

„Праздничні картини“ не діло наукове, а популярне, призначене до читаня в праздники цілого року церковного. А чи оно надає ся справді до того, чи оно відповідає або не відповідає духови нашого обряду, чи і о скілько використані наші жєрела (твори Отців східної Церкви, книги літургічні, наша старинна література церковна), чи вірні поясненя обрядових особенностей, о скільки ілюстрації годять ся з смаком нашої

живописи — от се була би річева критика популярного видани.

На незаслужені похвали (при річевій критиці они зовсім злишні) нашого скромного труда із уст рецензента „Ниви“ скажем, що видим в них велику — за велику — зависимість від тихже в „Галич.“ і „Русл.“ *святи. др. Д. Дороженський.*

Як оживити наші брацтва! Одним з найважчийших чинників, що сприяють душпастирській праці священика і подають велику свободу і успішність в діланню — є брацтва. Не буду розводити ся над значінем і цілію брацтв, бо се річи звисні. Хочу лишень звернути увагу Всч. Отців ка те, що у нас побільшій части брацтва не сповняють тої задачі, яку би вони повинні сповняти. Вони є більше формою одбрядовости, чим змістом реального житя. Причина застою брацтв лежить в тім, що замало привязуємо до них ваги. Коли розважити, що в нинішніх Церкві ворожих часах наше духовенство не має вже такого впливу на нарід, як би оно повинно мати, та що може прийти час, коли священикам можна буде оперти ся лишень на брацтвах, то прийдемо до такого переконання: нам треба рішучо більшу увагу звернути на ті інституції і більше енергії ужити, в цілі вливанні в них житя. Головними чинниками, що можуть оживити брицтва, є слідуєчі: 1) ревність священика, точність у відправі Богослужень, ревне проповідуванє слова Божого, охотна сповідь членів брацтва 2) організація брацтва, розділенє функцій що до ладу в церкві поміж вибраних членів 3) запровадженє віздзнак брацтв, як медалів і лент 4) торжественне принятє членів до брацтва 5) сесії брацкі, конференції з популярними викладами релігійного змісту 6) брацка бібліотека християнських книжок, що може містити ся в церкві 7) вірцеве провадженє брацкого діловодства, як реєстру членів, протоколу засідань і касової книги. Коли в тім згляді трохи попрацюємо, то побачимо, що наша праця вскорі увінчає ся успіхом, і що наші брацтва стануть духовним огнищем релігійного житя в тяжких для Церкви хвилях.

о. Павло Штокалко.

Брацтво Введеня Пр. Богородиці.

Відозва о. Ісидора Дольницького, Духовника львівської Семінарії до руского Кліра.

Любезні діти мої духовні і всечасне Священство руске трех наших епархій!

Кінчу власне печатати твір під заголовком „Брацтво Введеня Пр. В. у львівській рускій Семінарії“. Цілею того твору є заховати пам'ять про брацтво, его генеэзу, історію, устрій, плоди. В першій мірі призначена сєся книжка для членів самого брацтва. Однак не без хісна буде вона і для всіх нитомців, а також і священиків. Пр. Богородиця, Її жите, Її чесноти з відповідними аплікаціями до наших потреб і обєставин: то всео потрібне в душпастирстві, особливо до проповіді.

Твір обчислений на 80 аркушів і складає ся з двох колоном: одна з руским, друга латинським текстом. Печатає ся в Ставропігії в 1000 примірниках, аркуш по 80 кор., цілий наклад около 3000 корон. Печатанє триває вже 10 літ з перервами, а то з причини браку материяльних средств. Докладну ціну подасть ся пізнійше в „Ниви“.

Додаю, що на початку твору подаю докази на історичність факту Введеня Пр. Діви в єрусалимський храм.

о. Ісидор Дольницький.

Від редакції.

До руского Духовенства! Як се було заявлене в програмовій статті попереднього числа Ниви, і як се доказує єї напрям та між-партийне становище, Нива є церковним і становим органом цілого руского духовенства, без огляду на суспільні та політичні єго погляди. Нива оцінює всі прояви в народнім життю лиш з церковного становища, а ніколи з політичного. З тих причин заслугує наша часопись на моральне і материяльне поперте зі сторони цілого нашого руского духовенства.

Того поперти до тепер, на жаль, не видно. Щоби сему зарадити, Редакція звернула ся особисто і письменно до знаних собі єввящеників з просьбою о їх співучасть для праці в Ниви. До прочих звертає ся Редакція на тім місці. Редакція позискала для Ниви кілька молодих сил, які зобовязують ся правильно доставляти матерьялу з приділеної собі області: філософії, права, церковного життя, соціального огляду, перегляду руско-галицької та руско-американської преси. О заступленє прочих областей буде Редакція ще старати ся. Єсли Нива в своїм змісті не піднесе ся, то вина за се спаде тепер найменше на Редакцію.

Материяльне положенє Ниви не то, що не євітле, але впрост пригноблює. Хочемо бути щирими і отвертими! Нива удержує ся виключно з передплати. О ніякі запоходи вона не просить, щоби не вязати собі свободи рухів. Що Нива пише, то пише щиро, з пересвідчення, не оглядаючи ся на боки, ані в долину, ані в гору.

Видатки „Ниви“ мінімальні. Редакція, Адміністрація і Співробітники працюють зовсім безінтересовно, так, що не лиш, що не мають ніякої материяльної користи за свою працю, але ще тратять час і сили для Ниви. Але в жертву тої ідеї, щоби удержувати становий орган, який би освідомлював руске

духовенство в християнсько-католицькій світогляді, складаємо наші особисті інтереси. Платимо лиш кошти друку, порта, експедиції і пренумерати журпалів, в Редакції конечно потрібних. Приватних нашіх мешкань і світла уживаємо на користь Ниви.

Однак, мимо того, маємо 4000 кор. довгу в друкарни, який маємо сплатити до кінця січня 1909 р. Еслиби двох членів Ред. Комітету не заручило особисто за сплату того довгу, друкарня булаби ветримала друк Ниви.

Деж причина того? В нашім духовенстві! Се гірко сказати, але мусимо! Маємо до 1000 передплатників. Еслиби кождий з них сплатив своїх 8 кор., до чого є зобовязаний справедливостію, тоді моглибсьмо оплатити не лиш кошти видавництва, але малибсьмо фонди на закуплене книжок і журналів, евенгуально на гонорар для співробітників.

Звертаємо ся проте з кінцем року до наших передплатників з просьбою — хотия маємо право жадати — о ласкаве вирівнане залеглостий в як найскоршім часі. Адміністрація зладить виказ залеглостий и випише на опасках. Если наше візване буде без успіхів, то будемо змушені звинути видавництво Ниви, а наше духовенство буде здане знова на ласку і неласку наших партійних органів преси. Ганьба за се спаде в кождім случаю не на Редакцію!

Ще одво. Маємо 1000 передплатників. Але число руского Духовенства виносить до 3000. Чиж би прочих дві тисячі не потребували свого станового органу? Чиж би вони не доросли до вижины часу? Чиж би їх не інтересували справи церковні? Чиж би ідейність мала бути монополем малої горетки, згрупованої коло Ниви? Тих кілька питань кидаємо під розвагу нашого духовенства, а відповідь і витягнене з неї консеквенції полишаємо запитаням!

Еслиж декому дещо в Ниві не подобає ся, то може сміло виступати з своїми закидами і замітками. Шпальти Ниви для всіх отворені, в Ниві знайде ся місце на всі погляди, які не противні церковним засадам.

Зроблено нам закид неконсеквенції на тій підставі, що ми хочемо мати Ниву органом цілого духовенства (ст. 612), а рівночасно призначуємо її для руско-українського (ст. 610). На то заявляємо, що під словом рус.-укр. розуміли ми ціле наше духовенство. Если однак термін рус. укр. є для частини нашого духовенства несимпатичний, то ми зрезигнуємо з его уживаня в редакційних статях — без взгляду на наше особисте становище в тій справі, — а то тому, що для слова і політики не думаємо зражувати собі частини духовенства. Нам ходить виключно о справи церковні і станові; інші полишаємо іншим органам

Спростоване. В нашій пресі появилася замітка (прим. в Народнім Слові ч. 138 ст. 4), що в львівській духовній семінарії знаходять ся люди, які брали участь в почаївській паломництві. На підставі автентичних інформацій можемо заявити, що Митрополітичій Консисторії невідомо нічо про того рода факт.

Виділ Товариства св. Ап. Павла у Львові рішив на засіданню дня 9. XI. с. р. розпродувати книжки: „Наукова Апольогія християнської віри“ Duilhe de Saint Projeta в перекладі о. Яр. Левицького ч. I. і II. та „Економію“ в перекладі тогож автора питомцям всіх трох Семінарий, а також всім членам Тов. св. Ап. Павла по половині дотеперішної ціни. Піля того буде розпродувати ся „Апольогія“ ч. I. і II. по 1'75 кор., а „Економія“ по 75 сотиків — разом 2'50 кор. Думаю, що ніхто з Вспр. ОО. не залишить доброї нагоди заосмотрити свою бібліотеку в так пожиточні, а під теперішній час необхідні книжки. Замовляти треба в Адміністрації „Ниви“, ул. Коперніка ч. 36.

Відозва „Просьвіти“. Виділ філії товариства „Просьвіта“ в Станіславові видав 6. XI. 1908 відозву до земляків, в якій просить о жертви та низко-або безпроцентові позички на сплату 60000 коронового довгу, затигнутого на купно реальности під власну хату. Довг має бути сплачений до двох місяців. Посилки відбирає голова Др. Янович, ул. Голуховського ч. 1.

З нашої сторони поручаємо нашим читачам то патриотичне діло.

Відозва товариства св. Рафаїла. П. Сав. Т. Ревакович просить о сплату вкладок членів Товариства св. Рафаїла.

Переписка Редакції.

о. Гн. в. П. Помістимо пізнійше.

о. І. Г. в С. Даруйте, що про місяці помістимо аж в слідуючим році.

о. Др. І. Ф. в К. і о. С. Б. в Я. Праця прийшла по закнненю числа, в яким вже про напу поміщено. В слідуючим числі та тема перестане бути актуальною, отже годі нам її помістити. Просимо о інші річі.

І Т. в В. Основа впала.

о. Г. С. в Т. Помістимо в слідуючим числі.

о. М. Л. Д. Ваша перерібка про Пія Х. спізнена, тому Тов. св. Пав. не буде її друкувати.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеграми

Руського Товариства педагогічного

можна дістати у всіх Філіях і в Головнім

Виділі у Львові ул. Синстуска ч. 47.

 В школі наша будучність!

Просимо о вирівнане заперпої передплати. Адм. „Нива“.

Видає „Ком. редакційний.“—За редакційну сторону видавництва відповідає о. Онуфрій Волянський.

З друкарні Ставропільської під упр. М. Рефца.

Руске товариство педагогічне

видає:

1) „Дзвінок“, популярно-наукову часопись з образками для дітей, молодіжи і селян; виходить два рази на місяць і коштує 6 кор., річно 3 кор. піврічно, або 1 кор. 50 сот. квартално. Редакція і Адміністрація ул. Сикстуска ч. 47.

2) „Учитель“, популярно-наукова часопись, орган Руского Тов. Педагогічного, який займає ся народним шкільництвом і просвітою між народом, виходить два рази на місяць і коштує річно 6 кор., піврічно 3 кор. або квартално 1 кор. 50 сот. — Редакція і Адміністрація ул. Сикстуска ч. 47.

3) Книжки з дуже красивими образками, казки і повістки для малих дітей, молодіжи і селян від 10 с. до 2 кор. 70 сот. видає Руске Тов. Педагогічне у Львові, ул. Сикстуска ч. 47. Замовляє ся в Тов. Педагогічнім у Львові, ул. Сикстуска ч. 47, в книгарні Тов. ім. Шевченка у Львові, ул. Театральна ч. 1, в склепі „Взаємної Помочи“ в Котомії (Народний Дім) і у всіх книгарнях в краю. Каталог є завжди поміщений в Учителю і в календарі „Просвіти“. Читальні народні і селяни дістають значний опуст.

Вписуйте ся в члени Руского Тов. Педагогічного, яке існує вже 25 літ і удержує приватні рускі школи і бурси для бідних руских дітей.

Товариство числить вже 39 філій по всіх більших містах в краю і кожда майже філія удержує бурсу для бідних дітей.

В сім році вибудовало Тов. Педагогічне у Львові велику бурсу для 300 хлопців коштом 400 тисяч корон.

Вписове 1 корона а впадка річна 2 кор. Селяни платять лиш 1 кор. річно. Присипайте також жертви на будову сеї великої бурси ім. кард. Сембратовича.

Адреса: Львів, ул. Вірменська ч. 2.

Найбільша розкіш для дівчати, се гарні подарунки. З якою нетерпеливістю вичікують она

св. Николая і св. Вечеру

і як радісно она сей день вітає.

А щож є найліпшим подарунком для дитини — се гарна і пожиточна книжка.

Руске Тов. Педагогічне видало багато красних книжочок для дітей всілякого віку.

В Книжках тих є гарні образці диких і домашних звірят, красні вершики, байки а також і всілякі події з світа і життя.

Книжки є дуже гарні і дешеві, бо продає ся від 10 с. до 2 К 50 с.

Замовляти можна:

- 1) Руске Тов. Педагогічне у Львові улица Вірнопольська 2.
- 2) Книгарня ім. Шевченка у Львові улица Театральна 1.
- 3) Склеп Взаємної Помочи учительської Коломия, Народний Дім.
- 4) „Сокільский Базар“ в Стрию ул. Третього Мая.
- 5) У всіх книгарнях в краю.

Спис книжок поміщений в Учителю, Календарі Просвіти, розсилає ся з всіми часописами.

Достарчас:

Руске Тов. Педагогічне у Львові

улица Вірнопольська 2.

Передплата
річна 8 коп.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

Адреса
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперніка ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Проект виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів. — о. М. Садовский: Синтеза світоглядів. — Пл. Філіс Ч. С. В. В. Причинки до історії рускої Церкви в Канаді. — Чи дійсно там корінь лиха? — Клерикали і радикали в нашій пресі. — Всячина. — Від рецензанта „Картинь“. — Від Редакції.

Проект виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів.

Виборча реформа до репрезентативних тіл, стала кличем наших днів. Стара, куріяльна система зі своїм поділом на великих і малих земледільців, на малих і великих промисловців, нині пережила ся. Але пережила ся не тому, щоби вона мала бути схиблена в засаді. Ідея станового заступництва інтересів, є сама в собі добра і справедлива. Несправедливість куріяльної системи була в тім, що — приміром — горожанин з курії великої посади вартував скільки, що сотки або і тисячі дрібних хліборобів.

Чотирочленна реформа виборча, яка дає кожному горожанинові рівне право виборче, зв. без огляду на його релігійну та національну приналежність — такої реформи в Австрії не переведено, бо член пануючої нації вартує за трох членів гнобленої — видає ся бути ідеальною, але лиш видає ся. В практиці має вона свої хиби.

Парламент, сойм чи яка небудь репрезентация, повинна бути вірною копією існуючих в державі чи краю конфесійних, національних та станових відносин. Таке право виборче, яке бачить в горожанах лиш одиниць, а не бачить в тих одиначках

членів релігійної, національної або станової громади, має дві лихі сторони. Возьмім на примірі. Посла вибирає територіальний округ виборчий, в яким мешкають Русини і Поляки, християни і жиди, люди віруючі і безвірні соціялісти, рільники ремісники та робітники, інтелігенти і необразовані. Кожда з тих верстов, має свої питомі потреби і інтереси, часто такі, що зі собою колідують. Если всі ті верстви мають вибрати посла абсолютною більшостію, тоді меншість, навіть дуже поважна, буде позбавлена свого заступництва. Годі вимагати, щоби жид або соціяліст, вибраний більшостію, заступав церковні інтереси хочайби 49⁰/₁₀₀-ої меншости.

Відтак утворене більшости, залежить дуже часто від случаю, а абсолютна більшість є нераз лиш механічним конгломератом суперечних собі живлів. Таку більшість може собі утворити терор з долини або терор з гори. Соціяліст, що не перебирає в агітаційних средствах, або повітовий потентат — бюрократичний або фінансовий — може легко утворити собі абсолютну більшість моральним примусом.

Вкінці в цілі утворення більшости поповняє ся одну аномалію. Приміром Русин-християнин лучить ся з жидом або соціялістом, отже з ворогом засадничим Церкви і мусить робити йому концесії, на які зі становища Церкви ніяк не можна згодити ся, а при тій помочи виступає против національного ворога Поляка, хочай той стоїть на тім самім релігійнім становищі. А в парламенті рішають ся справи Церкви!

Справді можна замітити, що нехристиянський союзник може зобов'язати ся, при заключуванню умови в справі виборів, до неутральности в справах Церкви. Однак неутральність не все вистарчає, бо часто треба позитивної співучасті в цілі звалення ворожих Церкві проєктів, або в цілі перепертя корисних. Впрочім се річ неправдоподібна, щоби — приміром — соціальнодемократичний клуб позволив на релігійну неутральність навіть тим своїм членам, які дістали при виборах голоси христ. виборців.

Тому то з суспільного і церковного становища, була би — здає ся нам — найхосеннійшою така реформа, яка була би синтезою куріяльної і загальної системи. Поодинокі суспільні верстви (духовенство, учительство, купецтво, ремісництво, селянство, евентуально жіноцтво) вибирають собі фахових заступників, яких число залежало би від числа душ дотичної верстви. Особи високо поставлені, як приміром єпископи, ректори університетів і пр., були би фаховими депутатами сплюю свого становища.

Фаховим людям, так потрібним в „кузні“ законів, нераз не випадає (єпископи) бавити ся в агітацію, а нераз не стає їм часу на то.

Крім того кождий нарід (не територія), а в лоні народа поодинокі віроісповідання, окремо вибирали би собі послів на підставі чотириімєнної формулки. Так приміром: Русини, що признають себе католиками, вибирають собі посла, Русини право-

славні знова, Русини жидівської віри (такі можуть бути) і Русини безконфесійні (соціялісти і радикали) таксамо.

Палата панів була би тоді розумів ся злишню. Поданий проект забезпечує представництво ріжним верствам суспільним, національним і віроісповідним і в тім лежить його курияльний чинник. В лоні поодиноких курий, має пристосоване загальне, рівне, безпосереднє, тайне право голосованя. Число виборців найменшої з конфесійних, національних чи станових курий, відповідало би одному послови, а кілько разів котра з курий булаби численнішою від тої найменшої, о скільки більше вибирала би послів.

О. В.

О. Н. Садовский.

Синтеза світоглядів.

(Конець).

Спіритуалістичний.

Після сего тільки дух єсть, а крім духа нема нічого. Правда, що єсть дух, якого єствоване обявляєсь в мислях, бажанях і чувствах; але неправдою єсть, що нема матерії. Звертаю тепер на себе увагу: сиджу, переді мною стіл, на столі книжка, оловець, то всьо є щось змислового, материяльного.

Материялістичний.

Сей учить зовсім противно, як попередний. Тільки материя єсть в свѣті; всьо, що єсть, єсть тілом-матерією; душі нема.

Правдою єсть, що єствує материя, але єсть правдою, що існує дух. Бо якже пояснити і зрозуміти в чоловіці функції чисто духові: мисли, чувства, бажаня? Тіж прецінь суть чимсь нематерияльним. Наколиб мисли і бажаня були продуктом мозгу, як кажуть материялісти, то місто учитись, вистарчило би в данім випадку після потреби приписати відповідний масаж на голову, а чоловік буде міг розв'язати найтрудніші квестії. Чиж не сьмішно то?

Позитивістичний.

Чоловіка обходить тільки дійсність, яку переживає, якої досвідчає; всьо проче пр. звідки сьвіт? яка ціль житя? і т. і. се обоятне для нас.

Ся засада в першій половині єсть правдою, а вдругій неправдою.

Такі працінь питання суть квінтесенцією всіх бажань і змагань чоловіка. Якжеж можуть бути они обоятні і байдужі? Така обоятність може мати місце в теорії, але ніколи в практиці, бо всьо, що чоловік робить, робить для якоїсь ціли. Нікому з нас не є обоятною річю, чи поїзд желізничий, котрим їдемо, завезе нас на місце призначеня, чи в пропасть; або чи страва, котру їмо, єсть поживна, чи отруя... А вкінци, чи то розумна засада твердити, що, понеже стисла наука нічо не може нам сказати о остаточній ціли чоловіка, чи взагалі сьвіта, то тим самим ані чоловік ані сьвіт жадної ціли не має? Чи розумно думає сліпець, що сонця нема, понеже єго не бачить?

Скептичний.

Чоловік правди не годен пізнати, ані жадної певности мати не може. Правдою єсть, що нераз тяжко, дуже тяжко приходить ся пізнати правду і набути певности; але неправдою є, щоб ніколи неможна правди пізнати. Чоловік має критерия правди а то: 1. очевидність змислів; 2. очевидність розуму; 3. очевидність сьвідоцтва віродостойного. Дальше. Ми маємо і знаємо сталі і незмінні закони природні; о них не можемо сумніватись; маємо і певність правд математичних і природних. Факти покорюють скептиків.

Оптимістичний.

Єсть правдою, що сьвіт єсть добрий; однак не абсолютно добрий. Єсть в нім багато недоброго і злого, як нас о тім переконує дійсність, повна різних прикростей, смутку та болю.

Песимістичний.

Після сего всьо в сьвіті єсть зле і в тім неправда, позаяк дійсність нас переконує, що мимо всяких браків і недостатків, бачимо в природі правильність, гармонію, красоту і добро.

Ложність так песимістичного, як і оптимістичного сьвітогляду, єсть так очевидна, що всякі докази злишні.

Універсалістичний.

Ціль життя чоловіка єсть виключно добро загалу. Се є дуже гарна засада; однак вельми трудна до переведеня. Той світогляд стоїть в дияметральній опозиції до природи чоловіка, котрий з чисто природних мотивів добро загалу що найвище може поставити на рівні зі своїм власним, а в дуже рідких випадках висше свого власного.

Індивідуалістичний.

Сей не узнає нікого ані нічого, тільки „я“ одиннці. Найвисший ідеал життя єсть: заспокоїти всі, хотяйби найбрудніші, і найплюгавіші пристрасти. А споїб чи дорога до осягнення сего ідеалу: алкоголізм і сексуалізм...

Сей світогляд єсть світлоглядом тупоумних і божевільних.

Бо якийже то тупий ум мусить бути, коли думає, що єго „я“, то цілий світ; що єго „я“, т. є. єму самому, має служити і покорити ся всьо...

Або яка то страшна анархія понять і засад, не тільки наукових, але і етичних та суспільних, доплати всяку чесноту, як справедливість і любов, а ідеалізувати всяку погань і плюгавство.

Се є можливе, але тільки у божевільного. Бо так само як ніхто розумний і здорово мислячий не скаже, що тьма єсть лучша, як світло, що кольці у рожі є красші від самої рожі, що осет є лучший як збіже, а полова пожиточнійша як зерно, так само ніхто розумний не скаже, що алкоголізм зі всіми своїми прелестями, то щось доброго, красного взнеслого...

Такі є сучасні філософічні світогляди.

Перейшовши оден за другим, переконалисьмо ся, що о тій самій kwestії, о тій самій справі, у різних учених є різні гадки; і не тільки різні, але нераз впрот собі противні, що себе взаємно збивають: пр. спіритуалісти і материялісти, оптимісти і песимісти і т. д.

Тому-то не тільки дивним, але майже нерозумним і смішним видаєть ся, коли котрий з світоглядів уважає себе в цілости одиноко науковим і розумним, а всі прочі за ненаукові і неправдиві.

Приходимо так пересвідчення, що жаден з наведених світоглядів не єсть в цілости правдивим, та жадного не можна держатись. Дійсність нас о тім переконує, позаяк нема чоловіка, щоби виключно одного з тих світоглядів держав ся, але все з домішкою якогось другого, хотьби навіть супротивного. Чоловік в житю єсть раз материялістом, раз скептиком, раз позитивістом, то знов оптимістом, песимістом і т. д. Майже ніхто не вдоволяєть ся принципами одного світогляду.

Для того-то образований чоловік, коли хоче мати світогляд розумний, мусить собі его утворити; а утворити собі може легко, коли з кожного світогляду вибере то, що є дійсно правдою, а відкине то, що є ложню.

То буде світогляд найрозумніший, позаяк буде синтезою всіх правд, які порозкидувані по світоглядах.

Приступім до сеї роботи. Маємо з кожного світогляду вибрати тільки ті правди, котрі є доказані. І так. З теїстичного світогляду єсть доказана правда: існуванє Бога, Творця світа; з атеїстичного: існуванє світа, зі спіритуалістичного існуванє духа, з матеріялістичного існуванє матерії, з позитивістичного, що чоловік пізнає дійсність, з скептичного, що не все правду пізнає; з універсалістичного, що любов людства та добро загалу є задача чоловіка; з оптимістичного, що єсть багато доброго; з пессимістичного, що в світі єсть і зло.

Затим світогляд науково доказаний буде той, котрий містить в собі ті правди:

1. що єсть Творець світа, Бог;
2. що єсть світ змисловий;
3. що єсть душа безсмертна;
4. що в світі єсть багато доброго і злого;
5. що правду нераз тяжко пізнати.

А наколи приглянемося тим правдам ближше, то побачимо, що вони є всі такі, які голосить світогляд християнський. Ті правди є основними правдами християнського світогляду, але ті самі правди, як переконалисьмо ся, суть правдами розумного, правдивого і наукового доказаного світогляду.

Однєк світогляд, як ми висше замітили, крім того, що має бути науково доказаний і правдивий, мусить бути еще добрий, хосенний, щоб міг чоловіка ущасливити.

Добрий буде той, що з одної сторони є в силі усунути зло, а бодай зменшити его; а здругої сторони подасть добро, а сли ні, то бодай вскаже дорогу до правдивого добра і щастя. Зло єсть фізичне: біль, слабість, муки, смерть і духове: незнанє, неспокій, смуток, невдоволенє, розпука. Добро фізичне: житє, здоровлє, сила, майно; духове: наука, чеснота, спокій, вдоволенє, радість.

Затим той світогляд буде найлучший, котрий усуне з життя чоловіка найбільшу суму зла, а подасть найбільшу скількість добра.

Перегляньмо тепер світогляди зі згляду на добро.

О яким добрі і щастю може говорити пр. матеріяліст, скептик, пессиміст або модерніст? Одно добро і щастє їх містить ся в словах: „*ede et bibe*“; друге сексуалізм, третє відпаза до всякого життя, апатія.

Хтож розумний може сказати, що заспокоєнє всіх потреб змислових зовсім вдоволить чоловіка? Противно бачимо, що

чоловік, хотьби наїв ся, напив і всяких розкошій ужив, то мимо того чує в душі якусь велику порожню. А то тому, що чоловік таким щастем вдоволитись не годен. Бачимо нині, що мимо материяльного поступу, людство місто чути ся щасливим, що раз більше і більше стає невдоволеним, місто розкошувати, радше мучить ся.

Тому треба шукати іншого світогляду і то такого, котрий би після висше сказаного уменшив в житю чоловіка зло, а подав більшу суму добра.

Таким світоглядом єсть безперечно світогляд християнський.

Сей світогляд має ту чудотворну силу, що майже всяке зло, если не усуває, то зменшає. Біль і терпінє перестають у християнина бути боєм, терпіннями і муками, а стають ся утіхою і радостию.

До того однак треба не тільки знати сей світогляд, але і після него жити.

А сли би хто хотів назвати се щастє самообманом, то ми би на доказ поставили міліони мучеників, що щастя свого за нічо в світі нехотіли втратити і жертвували жите, здоровлє, майно за свій світогляд.

А слиб мимо того таки хто назвав таке щастє самообманом, то добре; але в кождім випадку сей самообман не є так великий, яким є в алькоголю і сексуалізмi.

Сей світогляд подає добро змислове: здоровлє, силу, жите, бо має особливі закони до захованя сих дiбр, а то: V-у, VI-у, VII-у заповідь Божу. Дає і добро духове: науку, чесноту, спокій, вдоволенє, радість.

Одним словом, оден тільки світогляд християнський є такий, що силою доброти, силою посьвяченя та пожертвованя, силою любви може кожного чоловіка правдиво щасливим зробити.

Вправді і інші світогляди причиняють ся до добра і поступу, чи то на полю науковім чи материяльним чи суспільнім, але християнський світогляд оден тільки знає дорогу до правдивого добра, вдоволеня і щастя духа.

Послухаймо гарних слів одного педагога: „Колибись мав вибрати для сина свого межи двома невіжествами, волівбим, щоби ніколи не знав, що земля обертаєть ся наоколо сонця, ніж щоби мав незнати закону морального“. І дійсно! Незнати, що земля обертаєть ся наоколо сонця, се річ малої ваги, а навіть в житю обоятна; але незнати, що маю робити; щобим був щасливий, незнати закону морального, незнати, що добре, що зле, то річ не обоятна, але навпаки вельми великої ваги.

Приходимо затим до того, що світогляд християнський єсть найрозумнійший і найлучший зі всіх світоглядів так, що

образований чоловік іншого світогляду держатись не може. Всі інші світогляди в порівнянні з християнським, суть під зглядом правди тим, чим купа муравлилка в порівнянні з горою Чімборассо, а зі згляду на добро і щастє тим, чим зігниле яблуко в порівнянні з нектаром і амвросією.

Але щож відповісти ворогам християнського світогляду на їх закид, що християнський світогляд не може бути науковий, позаяк має такі правди, котрих розум чоловіка поняти не може і вимагає віри? Правда. Християнський світогляд має такі правди, що переходять розум людський, але я питаю, чи всьо чоловік розумом своїм пізнає? Чи матеріяліст знає, що то є материя? що то є атом? що то є сила? що то жите? Поняте матерії, етеру єсть для природників і нині не дуже певне і ясне; бо дуже легко може бути, що незадовго появить ся інший природник, що в інший спосіб буде ті явища понимати.

Дивні люди ті учені! Гадають, що їм всьо ясне! Який то фатальний блуд! Всьо ясне! А ту що крок, то всьо незрозуміле і неясне.

Кажуть, що християнський світогляд вимагає віри. А котрийже світогляд не вимагає віри? Чиж світогляд атеїстичний не вимагає віри, коли каже, що нема Бога, а недоказує сего? А матеріялістичний, чиж невимагає віри, коли каже, що материя мислить?

Всюди єсть віра і без неї обійтись не може навіть найпростійша наука.

Сли хто хоче відкинути віру в християнськїм світоглядї, то консеквентно повинен відкинути ві всім іншим, бо інакше буде несправедливий.

До християнського світогляду приходить ся двоякою дорогою: або великою наукою, або живою вірою. Жива і правдива віра веде до Бога, так само як і велика наука. Єсть звязь духова між філософом Картезием і Ляйбніцом, що в комнаті сиділи і писали розправи та студії філософічні, а простим селянином, що клячить перед образами і зі зложеними руками молить ся до Бога. Оден і другий шукає правди, добра і щастя; філософ називає ту правду добром і щастєм абсолютним, а селянин називає ту правду добром, щастєм всемогучим, найдобротливим і найсправедливішим Богом. Сей молитвою шукає Бога і знаходить, а тамтой наукою. До одної і тої самої остаточної ціли оба доходять.

Не осягають своєї ціли тільки недоуки і недовірки.

Або велика і правдива наука або кріпка і жива віра в Христа. А найлучше синтеза обоїх. —

Мл. Філяс Ч. С. В. В.

Причинки до історії рускої Церкви в Канаді.

(Руслан ч. 254—6).

(A. Delaere. Memoire sur les tentatives de schisme et del'herésie au milieu des Ruthenes de l' ouest Canadien, 2. Québec 1908).

Провидіне Боже в ратованю душ, є і дивне і страшне. Коли по сотках просьб канадійських наших католиків, ні оден священик з численного нашого мірського духовенства не поспішив до них для піддержання їх в вірі, звернуло ся оно до латинського клиру, покликуючи з поміж него ідеальніші серця до місіонарської праці між рускими емігрантами*).

Минулого року доносили ми, що французкий священик о. Сабурен, родом Канадієць, по скінченім в Римі доктораті, привчив ся через півтора року нашої мови, прийняв руский обряд, щоби повернути в Канаду і підняти ся місіонарської праці між — лишеними пастиря Русинами.

Слідом о. Сабурена пішов другий священик, молодий Флямандчик о. Воєльс. І він півтора року учив ся нашої мови в

*) Не бракувало виправді охотників, що забігли і до Канади, однак я винюю о. Дмитрова, що побув якийсь час в Альберті і приїїв сяку таку потіху нашим католикам. всі прочі і себе вкрили ганьбою і Церкви та справі Божій не хосен, але глибокі завдали рани. О. Тимкевич через се, що не хотів над нашими католиками признати церковної юрисдикції тимошного єпископату, звів перший замішанє в умі емігрантів, попихаючи їх на дорогу бунтів проти католицької Церкви, спричинив процес про приналежність церкви на Star, який по чотиролітнім тягу розіграв ся аж перед королівським трибуналом в Лондоні програною для католиків і присудом заплачени коштів понад 10.000 доларів. — О. Заклинський не лиш піддержував подібний бунт супроти католицької Церкви, але тайно став в службу протестантизму, наймивши ся за кольпортера їх біблійних видань. Вишханий сляоміць людьми з Церкви в Вінпегу, євексомунікований архієпископом, утік він остаточно до Спол. Держав. — О. Січильський прийняв православіє, зорганізував російско-православну громаду з наших Галичан, паробивши однак безліч довгів, утік і собі до Спол. Держав, лишаючи громаду і церкву на ліцитацію. — О. Струтинський прийняв ся знов утворити незалежну схизму. Виключений католицькою церковною властю і він перебрав ся до Спол. Держав. — О. Крохмальний явно почав формувати нову православну схизму на Сифтоші — О. Василевич вкінці нагадає з Серафимцями. Оба они обложєні єуспензєю від Екск. Митрополита. І їм стелить ся незадовго дорога до Спол. Держав. — Страшні то потрясени для нашого простого і в вірі непросвіченого емігранта. Страшні се удари для чести цілого нашого клиру.

Не дивно проте, що провидіне Боже сповниє працту євангельську: „злыхъ злѣ погубить, виногради же предасть инымъ дѣлателямъ, иже воздають плодъ въ свое время“.

Галичині, прийняв наш обряд і перед кількома днями відіхав до Канади на місіонарське діло між — лишених пастиря Русинів.

Третім, що прийняв наш обряд для тої самої ідеї, є автор повисшої брошури, Бельгійець о. Деляр.

За ними „вже много молодих клериків поважно студіює квестію (церковних відносин кат. Русинів), а всі они переняті благородною ідеєю, поспішити в поміч тим, що підняли ся трудно зберегти віру так великого числа душ загрозованих погibelлю“ (Стор. 7).

Зваживши, яких то урудів підіймають ся такі Сабурени, Деляри, Боельси і їх наслідники, трудів вивчення нашої мови, трудів звязаних з церковним язиком нашого обряду та ще більших злучених з самою практикою того обряду, вкінці безнастанних гірких трудів місіонарської праці між таким несталим елементом, як наші емігранти, серед атаків протестантизму, схизми, серафимської секти і т. д., і т. д., — ми не можемо не видіти в тим грізного пальця Божого провидіння: „виноградъ предасть, инымъ дѣлателямъ, иже воздадутъ плодъ въ свое время“. Рука Божа вміє розв'язати велике діло спасення стільки душ народу нашого — і без нас!

Брошулка о. Деляра має як раз на цілі загірті нових ідейних молодців, що готовлять ся до священничого стану, що би они віддали ся в церковну службу руским емігрантам „для несея помочи тим, що підняли ся зберегти віру стільки душам загрошеним погibelлю“.

З цілої брошури віз високий дух апостольського робітника, горяча любов католицької Церкви, щире співчуте для наших емігрантів і глибоке одушевлене для ідеї, для котрої він посвятив ся і до котрої кличе других.

Брошулка переповідає на стор. 9—40 змагане протестантів, які стремлять до сего, щоби Русинів від кат. Церкви відтягнути, а засновати між ними свою місію. Протестанти з самого початку думали, що Русини *Greck katolick* не є властиво католиками, а схизматиками. Звідси оточували они емігрантів великою симпатією, надіючи ся знайти в них скріплене для себе в боротьбі з могутньою католицькою Церквою в Канаді. Розчароване їх було велике, коли побачили, що Русини несуть діти до хресту і ідуть вінчати ся та сповняти інші релігійні потреби в церквах латинських, католицьких. Коли однак пізнали, що Русини се нарід „на пів цивілізований, в релігії крайній невіжа, а до того незгідний з латинниками задля свого обряду, протестанти не стратили надії на потягнене сеї темної маси бодай з часом до своєї церкви: розпочали „свою місію“. Місіонарям, що жертвували ся до ширеня протестантизму між Русинами, платили з початку по 2 долари денно. Пряця однак не видавала ніяких плодів.

В році 1901 задумали Архидияков Фортін і місіонар Рейд в сей спосіб потягнути Русинів до себе, що жертвували Русинам свою „високу протекцію“ до заснованя шкіл між Русинами

під своєю управою, скрізь по кольоніях. Був се хитрий і небезпечний замах на Русинів, бо школи ті мали бути ведені виключно в англійській мові. Тоді то архієпископ кат. Лянжевін здемаскував інтриги протестантів, скликав велике віче до ратуша в Вінніпегу, де запрошено і дев'яток делегатів руских і на с'єм вічу освідомлено Русинів, що їм в Канаді прислугує право на школи з двома язиками, а то англійським і своїм руским і що оферована їх протекция протестантів, се з одного боку маска до протестантизації, а з другого явна для них кривда і запропашене національного права.

Протестанти уступили з соромом від своїх намірів, та не стратили однак всієї надії на свою місію.

В 1902 р. явив ся в Канаді Серафим. Ёго прихід є тісно звязаний з інтригами протестантизму. Ёго спровадив І. Негрич, редактор „Канадійского Фармера“ і Генрик, еміграційні агенти з Вінніпегу, оба „запроданці протестантизму“. Серафим викроплював на „святеників“ кожного, хто лиш міг єму заплатити 50 доларів. Пізнійше таксу знижував до 20, 10, ба і до 1 долара. Кропив святеників по хатах, по млинах, а в Йорктоні на публичній улиці на сьміх всім, що дивили ся на таку комедію. Протестанти піддержували ёго в тій поганій акції, з котрої они мали узискати тілом і душею запроданих собі нових апостолів. Скоро Серафим узбирав повну кишню доларів і віддалив ся на якийсь час до Європи, протестанти через Негрича, Генрика а головнo через Бодруга, чоловіка з найлихшим характером, потягнули всіх прочих „викропленців“ до зорганізования незалежної церкви.

Бодруг відзначував ся перед всіми іншими своєю безбожністю. Він перечив істнованє Бога, кпив собі з біблії, з Божої Матері, з безсмертності душі, намовляв матери, щоби дітий бевчили молитов, при тім є він страшно гордий і дихає погордою для всіх, котрих уважає в чім будь низшими від себе. Одинок ціль ёго житя, се збиранє доларів; сій цілі несе несе він в жертву і совість і честь і стид. Запитаний одним приятелем, що властиво є ціллю ёго місії, відповів: „Моєю задачію є запаскудити цілу Канаду від Монтреалю до Ванкуверу і се мені удасть ся“. І сего чоловіка ужили протестанти головнo на цивілізатора і просьвітителя Русинів, на апостола, що мав своїх братів вести до царства небесного. Не много ліпшими від него були і инші. Богато з них ставали перед кратками судовими за чужолоство, крадіж, содомію.

На чолі сєї банди станув „місіонар пресбітеріянський з Вінніпагу“ — Кармішель.

Кождий з тих драбів побирав по 40 доларів місячної платні від пресбітеріянців. Піддержувані протестантською пресою, підмацувані грішми, розбігли ся они по цілій Канаді, уживаючи всіх можливих і неможливих способів, щоби простий нарід зарвати в сіти „незалежної церкви“. Для ширеня своїх поганих ідей основали побіч „Канадійского Фармера“ ще релігійний ор-

ган „Ранок“*). Редактором став Бодруг. Для святотської его руки не було дічого святого. Старі легенди про інквізиції папські, про папіссу Іванну, про всілякі плюгавства на кардиналів, єпископів, висміюване католицьких догматів, от що становило звичайну тему сеї газети. Видано також протестантський катехизм для народу, який розкидувано по всіх уличах між народ.

При помочи вкінці ліберального ряду віддано головним менерам сего погубного руху надзир над рускими школами. І був час, коли здавало ся, що весь руский нарід опинить ся в сїтях протенстатизму. Але сильнійшою є Божа рука, як людска злоба.

Отверезене народу зачало ся вже в короткім часі. Наперід зненавиджено самого Серафина. Російський консулат оголосив в часописях, що він не є ніяким єпископом, а простим святищенником, прогнаним петербургским синодом з духовної звязи. Виказано також, що документи, на які Серафин відкликував ся, були ним самим фалшовані. Вкінці саме его поведене, безустанне пиячченє і волокитство по кольонїях відвернуло всіх людей від него. — З другої знов сторони банда Серафинців не терпіла себе взаїмно. Одні другим все і всюди закидали зраду народу. Бодруг називав всіх прочих „пастухами свиний і дяками від худоби“; безлад і інтриги наповнили канадійський воздух. Вийшло на яву, що пастирі сї стояли на службі і платні пресбітеріянів. Народ почав відвертати ся від них. Вкінці найближші приятелі Бодруга обвиняли его перед Кармішелем, будь-то він ошукує пресбітеріянів, пускає їм тумана, що Русини горнуть ся до протестантизму, а в дійсности нема ні одного правдивого ісповідника сеї церкви. — Бодруга копнено і він перебрав ся до Сполучених Держав з потрійною на чолі маркою зрадника, зрадника Бога, зрадника Церкви і зрадника свого народу.

Упадок Бодруга, відтрученє Серафина, розклад і безлад між прочими Серафинцями, з другого знов боку неустанна праця Василяни, все то складає ся на те, що протестантизм або зовсім не поступає між Русинами на перед, або дуже пияво. Кармішель на зібраню протестантської церкви в Вінніпегу сам признає, що в Вінніпегу, де живе до 4.000 Русинів, ледве 24 родин належить до „незалежної церкви“.

Чи се однак відстрашить протестантів від дальшої кириві між тим бідним та опущеним народом? Сумніваємо ся.

О. Деляр — переповівши в сей спосіб коротко історію „незалежної церкви“ і прогрес протестантизму між Русинами, ставить вкінці питає: „що нам треба ділати?“ І відповідає: „треба створити цілу широку повну організацію. Треба основати руску католицьку часопись... треба утворити парохії з замешкальми там стало ревними святищенниками... треба нам монахинь до католицького вихованя молодіжи і до праць харитативних між народом. І не є се ніяка утопія, ані неможливість.

*) Гл. Нива, 1907. ст. 749.

Колиб ми мали двадцятку священників ревних і образованих, то все проче дасть ся легко сповнити. Потреба нам однак священників обряду руского. Но де ми їх найдемо?

На се питанє моя відповідь є: они повинні вийти з самої Канади, а головнo з провінції Квібек. З поміж священників руских старого краю одні лиш Василяни можуть відповісти і дати раду місіонарській праці в Канаді, як сего дали доказ доси. На інших числити нам впрост не можна. Але число Василян є таке мале, що они більше священників до Канади вислати не можуть, як вислали доси. Тож обовязок підняти ся вище згаданої праці лежить передовсім на вас, молодім клирі з провінції Квібек. — Будьте упевнені, що діло не є понад ваші молоді сили, ви можете зділати се, що перед вами зділали колись ваші світлі предки. Пригадайте собі славні імена Прованшера, Таше'го, Ляфлеша і многих інших, що понесли світло віри між Індіян північної та західної Канади. Їх не відстрашили ні далекі простори світа, ні труды; они не нарікали на трудівсть вивчити ся незнаної бесіди, они розуміли одно, а се, що там далеко живуть діти Божі, душі, що потребують спасеня, за котрих наш Спаситель пролив кров. — Нічого більше їм не треба було, они пішли на позисканє душ з відвагою і безінтересовністю, яка їм здобула подив у світі, і наповнила славою цілу Канаду. Ви можете сповнити таку саму задачу.

Позвольте мені сказати ще більше. Не лиш можете ви спасти Русинів, ви повинні се зділати, се для вас святий обовязок. Пій Х. на послуханю приватнім архієпископа Лянжевина з Вініпеґу сказав до него памятні слова: „Треба дуже любити Русинів, се є ваші діти, треба подбати для них о священників“. — Отже — се справді — голос Бґо Святости, Найвищого Пастиря, Пія Х., що вас просить до посвяченя себе на діло спасеня душ. Чи будете глухими на его зазив? Св. Павло сказав: той, що не має стараня про своїх, є гіршим від поганина (І. Кор. 5, 8).

Русини канадійські — се наші вже співземляки, з вітчизни нам питомої они зділали собі вітчизну адоптовану. Що більше, они суть дітьми тої самої матери Церкви, що й ви. Тож кличу до Вас, як колись кликав Петро Єреміта до походів християн: „Бог сего хоче — спішіть на поміч душам наших братів Русинів“. Отсе сто тисяч душ простягає руки благальні о поміч...

Таким горячим зазивом, котрого тут часть лишень містилась, кінчить о. Делар свою брошурку. Вез сумніву, що відозве ся она голосом відгомонам в душах побожної а горячої молодіжи канадійських католиків.

І сего ми з серця бажаємо і їй самій і нашим Русинам. Двадцять літ чекали емігранти на нашу поміч. Се прецінь досить. Через той час зійшли ми до крайної нужди релігійної.

Чи Господь не змилює ся над нами? Змилює ся і вже приготував їм апостолів там, де ніхто сего не надіяв ся.

А нам — не завадить вглибити ся в слова св. Павла: „хто про своїх не має старання, той є гіршим від невірного“ і в сей другий текст Євангелія: „предасть виноградъ инымъ дѣлателямъ“.

Коби се нам отворило і очі і серце до пізнання як дуже дуже потреба нам людий щиро відданих Богови і Ёго св. Церкві.

Чи дійсно там корінь лиха?

(Конець).

„Се короткий“ — пише автор в кінці — „і далеко не повний начерк тих рішавчих причин, що викликають перехід з обряду руского на латинський“, і додає: „ми говоримо їх еще раз.“ Автор шукає кореня на верху дерева і певний що его знайшов!

Коріня треба шукати в долині, в глибині! Він старий, як наші страданя, глибокий, як 5 віків часу. З чим же то вини ще перед 500 літами, від часів Казимира Великого, відчужилась від нашого обряду вся наша шляхта, стан урядничий, міщанство і много народа? Чи може тому винен також клір? Ми ж знаємо з історії народів, що сліди вікового поневолення і невольничого пониження не затерти в однім десятку ані в одній сотці літ, бо п'ято тяжких кайдан полишавсь відтиснене на его живім організмі довгі віки. Хотяй побідника ненавидить ся, то однак его силу величавсь. Невольництво політична в давній історичній Польщі, безпримірна нетолеранція і ненависть до грецького обряду з всіми їх послідовностями, се перше жерело, се головний корінь теперішнього і минушого лиха. Висміюване, погорджуване і переслідуване вперед схізматикив, а потім Уніятів, позбавлене шляхти і міщанства всіх привилеїв, якими Польща обдаровувала латинників, мусіли вельми некорисно впливати на наш обряд. Арендоване жидам наших церков, називане нашого обряду хлоским, хамским, заборонене всяких релігійних обходів і маніфестацій, побиване священиків руских, а з другої сторони гідности і привилеї для латинників, блиск і урочистість в обходах костельних при участі королів,

князів і найвищих достойників світських і духовних, до того при асистії наших ренегатів: се хіба докладно всім знані обставини, серед яких жилося цілими віками, а почасти і тепер живе межі Русинами.

Коли додати до тих благодатній польських понижене руского духовенства і его достойників, удержуване его нарочно в темноті і неволи панщизняній, касоване і рабоване дотацій єпископських і монастирських, виціплюване ворожнечі між духовенством білим а монашим, устанавлюване старшини і єпископів заушників польських королів і здеморалізованих шляхтичів, то буде аж надто много доказів, з якої причини була так часта навіть масова дезерція до обряду латиньського. Кожний з нас знає, що до днесь еще загаль нашого люду уважає свій обряд низшим, чим латинський: его віра то хлопська, проста, а латинська польська, шляхоцка. Наколи він від десятого покоління в такому пониженню зріє, коли надто і днесь він відчуває понижене своїй віри і свого духовенства через латинників, надто коли він чує „добре обдумані і патриотичні проповіді“ латиньського духовенства, що овечки его волять ходити до корчми, як до церкви, коли ему втолочують в голову ті „примірні побожні“ апостоли, що одиноке спасене в латиньстві, тож не дивниця, що він не много надумуєсь, наколи хвилові невідрадли обставини натискають его до зміни обряду.

Другою немаловажною причиною лиха буде брак духовних учителів і провідників в рускій Церкві. Фактом єсть, що Церков руска рівняючись що до числа душ з латинською в Галичині, мала до недавна всего 2 престоли владичі, наколи латинська мала їх 5, а тепер єсть в провкті шестий в Стаиславові або в Тернополі! Порівняймо і клир руский, особливо монашество обох полів! Які ми на ту нуждарі, якими окажемось немічними пігмеями в виду їх сили! Найменче 25 на одного! Притім они ситі, одіті, вивіновані, в вигідних позициях, в твердях а ми голодні, нагі, в журбі о завтра, викинені з осередків міст, виперті з твердинь, майже під наметами. І ми маємо боротись з тою армією та вийти ще витязями з тої нерівної борби? Завдяки такому станови позбуваємось в цілости середної, міщанської кляси. Монах чи монахиня не журять ся про „житийскій“, а цілі відносять ся на услуги своїй Церкві, вони працюють не лиш в ній, але для неї, як місіонарі, не лиш між своїми, але і між нашими. Хіба подивляти, що ми еще устоюємось там, де они назирають на нас в такій силі і з такою ревністю. На той аномальний стан у нашій Церкві звертає слушно наш Єпископат свою увагу, як Преосв. Єпископ станиславівський в часі реколекцій, а Митрополит в своїм „Посланію“ до Духовенства галицької провинції. Та дарма! наші „патриоти“ бачать в тім виховуване дармоїдів та атентат на женитьбу духовенства.

Поміж засадничі причини лиха можна сміло поставити темноту народу. Правда освіта народу дає свідомість національну і єсть сильним мотором для береження свого цілого „я“. Знаємо добре, що наш нарід не відріжнє обряду від народности. В него кождий латинник єсть Поляком, а кождий обряду грецького Русином. Приймаючи латинський обряд, відрікаєсь рівночасно народности. Се інтелігенція польська добре знає, проте не перебирає в средствах, щоби нарід наклонити до латинського обряду. У Русинів загніздив ся дивний погляд, що релігійність суперечить горячому патриотизмови. Але се не має найменшої основи. Японці, котрі єсть фанатично релігійні, (? Ред.) дали нам у недавній війні наглядний доказ, як єї чувства дадуть ся красно погодити. Віра їх веде до героїчної любови вітчизни. І ми на підкладі віри можемо розвинути героїчний патриотизм національний. Борба Руси проти Польщи о визволене часто мала підклад релігійний. Проте любов свого обряду, своєї віри, веде і до любови своєї нації, своєї вітчизни. І на відворот: свідомий національний патриот не прийме латинства, бо воно не єго питоме, не питоме єго нації. Він не хоче нічо стратити з цілого свого.

Поляки се дуже добре розуміють і длятого їх народна література має незвичайно много брошур змісту патриотично-релігійного. Ні одна їх народна часопись, крім соціалістичної, не єсть закрашена антирелігійністю або хотяйби індиферентизмом релігійним. У всіх їх читальнях Т. S. L. горячо пропатуєсь латинство, розумієсь на підставі віри, пошановани своєї церкви і духовенства.

Русини „патриоти“ як марева жахають ся тих читалень, де крім патриотизму національного малиби за спільну ціль обучати нарід релігійно та виціплювати любов і пошановане до свого обряду.

А справа матеріальної натури чиж не є одною з причин лиха?

Наш нарід взагалі зубожілий, а тягарі всякого рода єсть так непропорціональні до єго матеріальної спроможности, що навіть заможніший стогне під тягарями. В погони за поліпшенням долі наш нарід покидає все, що єму найдорожже: рідню батьківщину, вітчизну і Церков та йде на осліп за море, де єго крім зарібку і звільненя від драч нічо більше не притягає. Як нуждареві імponує єму богацтво, зверхний блеск і достаток, який бачить в дворах, в містах у панів, та в їх костелах. Він бачить наглядно, о скільки легше приходить єго суєд латинник до величавих костелів, як мало коли стигають з него примусову конкуренцію, та як рідко коли витягають до него руку о добровільні датки. Многолітний досвід учить, що хотяйби найревнійший і найпримірнійший священник був з мушений розписати конкуренцію і єї стягнути, наразить против себе цілу громаду. Зараз знайдуть ся в громаді або з поза неї

дорадники, погрози переходу на латиньство, представлення відносин в церкві латинській за вірадрні і незвичайно корисні.

Тут треба згадати ще про мачошине трактоване реальних і пекучих потреб нашого обряду через світські власти. Утворити не тільки експозитуру, але навіть системізоване сотрудицтво руске, є получене з трудностями. Утворене єпископства для латиників видає ся лекшим.

Приміром лиш в однім повіті Гусятиньским в протягу яких 10 літ послідних утворено 2 парохії латинські, а то в Іванівці і Лабинцях, а експозитури в Васильківцях і Яблоніві. Тепер будують еще одну в Коцюбинцях. — Ми заледво дісталисьмо в цілій одній диецезії одно системізоване сотрудицтво за той час. Ті посади для латинників спали, як то кажуть, в неба. В Яблоніві і Іванівці в цілости заложила п. Фльорентина Цвєска; в Жабинцях Городиский; в Коцюбинцях вибудував костел і перебудував корчму на вікарівку рівнож п. Городиский. В Васильківцях костел і приходство гр. Голуховский. Чиж такі відносини не говять наших вірних до латиньства, тим більше, що їх так просять, намовляють та Бог знає що обіцяють!

Яко одна з причин пререходу на латиньство будуть рівнож і-мішані сопружества, а то длятого, що в першій мірі сторона руска взвичаює ся до костела і обзнакомлює ся з обрядами, має спосібності чути ті „гарно обдумані“ проповіді против руского обряду, Латинський священник має вступ до хат мішанців, а сторона латинська в супружу має много способів на приєднанє для свого обряду другу сторону.

В послідній мірі, і то лиш в поодиноких випадках, стають ся винними деякі з священників, чи то з тої причини, що мають вичислені через автора „де корінь лиха“ хиби, чи то через нетактовне поведєне з парохіянами. В сїм посліднім в дійсности найбільше суть винуваті. Вправді часто лучають ся случаї навіть терору зі сторону парохіян, та не тільки взглядом свого духовного, але і верховної власти церковної. — Однак і ту розсудок і взгляд на наслідки повинні взяти верх та не допустити до такого заострення, що нема уже виходу. Наша інтелігенція? Справу односторонно судить та часто не прошена змішуєсь хиба на те, щоби доливати оливи до огня, а потім в крик на „попів“ і Єпископів. Для Тучан або Недільної вистало би було 1—2 таких віч, які роблено за виборчою реформою і певно подїлялиб більше, чим всі священники і Єпископи разом. „Ність пророк в отечестві своїм.“ У Поляків щось подібного, як Туча або Недільна не мислимо, бо вони всі, без ріжнїцї пола, стану і партії беруть ся солідарно до ратованя ситуації. Не клир латинський своєю визшостію, але Поляки своєю сьвідомостію і солідарностію нам імпонують!

Навпаки сьміло сказати можна, що лат. духовеньство в моральнім поведєнню не перевизшає духовенства руского, як рівнож ніяк не може служити нам за взір побожности та солід-

ности що до треб духовних. Се знають наші люди на селі найліпше. Про ту так драстично зображену руську нехарність по церквах, то можна про неї говорити хіба на підставі порівняння чистоти і краси костелів польських у Львові і деяких руских церковей парохіяльних, може таки і львівських! Се правда щира!

Вкінці зверну увагу на те, що неморально то буде твердити, начеби против тяжкого порока годі боротись, як твердить наш автор висказами „так бути мусить“, „не в наших силах зло змінити“ — або „головою муру не перебеш“. Знайдесь на все лік, може дорогий і прикрий — але таки треба конче его шукати та радитись. Не берусь я шукати та подавити нехибні ліки на ті лиха, бо сього ані ш. автор ані я в відповіді на статтю „де корінь лиха“ не беремось подавати. Добре би було, наколиб досвідні над тим призадумались та дещо в тій справі подали. Наколиб Шановна Редакція зволила уділити місця в „Ниві“ на кілька моїх гадок, то по змозі і після мого розуміння кинув би їх на почин до дальшої основної дискусії.*)

о. Іларій С.

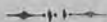

Клерикали і радикали в нашій пресі.

З ладив О. В.

Клерикальна партія.*)

(Пор. Нива ст. 687—691).

Нечуване оклеветанє Митрополита в „Ділі“ (ч. 182), стало іскрою, яка впала на бочку наповнену з давна палим матеріалом.

Оба головні табори (український нац.-дем. і московський) заняли в своїй партійній програмі і тактиці становище зглядом кат. Церкви індіферентне. Вони офіційально з нею не числять ся. Той факт мусить викликати невдоволенє консеквентного хри-

*) На дискусію годимо ся радо, отвираємо для неї шпальти і просимо передовсім Вп. о. Іларія С., а відтак і всіх охочих о їх спостереженя і рефлексії. „Нива“ як рая хоче бути органом для всіх, що інтересують ся церковними справами. Редакція.

*) Ту статтю нашу, поміщену в „Руслані“ ч. 253 з 18. XI. 1908, пердрукуємо в „Ниві“.

стияннина-католика, який хоче, щоби всі напрями життя і культури стояли позитивно на становищі християнського світогляду. Остаточного з тим не милим фактом мусимо числити ся, бо не можемо его відразу усунути.

Не спускаючи з ока ідеалу позитивно-християнської партії, яка можлива в нас доперва в будучині, не думаємо тепер поборювати існуючих наших політичних партій за їх індеферентизм.

Але наші партії не обмежують ся на індеферентизм. Они своїми офіційальними органами (Ділом і Галичанином) не раз поборюють католи. Церкву і вакидають ся на її Владик за то, що они стоять консеквентно на церковнім становищі і виступають против антикатолицьких промахів українського і московського дневникарства в Галичині. Від наших Владик домагає ся печать, щоби они в своїх зарядженнях на першім місці клали інтерес політично-національного табору. Виступи против Церкви і Владик огірчали наше духовенство (виймки з посеред него не дять в рахубу) до печати.

Серед такою настрою появила ся провокація в статі „Ad maiorem Poronia gloriam“, яка дала нагоду, що огірчене духовенства вибухнуло елементарною силою. Посипала ся протести, які є вимірені не лише проти самої напасти, але проти антикатолицького напрямку нашої печати в загалі. Деж помістити ті протести? В „Ділі“ і „Галичанині“ ні, бо протести як раз против них вимірені. Отже в „Ниві“, яка однак за рідко виходить. Крім того „Руслан“ зволив уділити місця тим протестам, бо „Руслан“ займає льояльне становище зглядом Церкви та поміщає і чисто церковні справи.

Наша печать зрозуміла дуже добре, що протести звернені лиш против її антицерковного напрямку, але не хоче того признати, користаючи з того, що протести поміщені в органі т. з. угової політики, хотій та не має нічо спільного з духовенством яко церковним чинником. Наша печать старає ся вмовити, що протести вимушені натиском з гори („Галичанин“ і „Діло“) є акцією Єпископів і частини духовенства, виміреною против теперішніх політичних партій, щоби їх звалити та поставити нову клерикальну, яка переняла би політику угодовців та зробила би „Руслана“ своїм органом („Діло“ ч. 255. „Наше становища“ і „Галичанин“ ч. 250. „Приготовлення кь созданію клерикальної партії“).

Правда, се є нашим (зн. консеквентних католиків) ідеалом, щоби колись мати позитивно християнську партію, бо такі партії оперті на христ. кат. основах є майже у всіх народів, а коли руска печать буде і дальше ворожо відносити ся до Церкви, до її Владик, до духовенства, то она сама причинить ся до заснованя такої партії на Руси.

Однак протести соборчиків не суть змаганем до основаня такої партії, вони суть лише протестом проти лібералізму і схізмофільства нашої печати. А коли ті протести підкопують

значіне партій, то за се нехай подякують дотичні партії своїм орґанам. Духовенство не дасть себе стероризовати закидами на тему противнародної роботи і клерикально-угодових затій, бо наколи народна робота має довести до якихсь позитивних реальних вислідів, двигнути наш парід з упадку морального і материяльного, то та робота народна повинна ґрунтуватися на християнськїм світоглядї. В теперішніх протестах ходить о Церков і лиш о Церков. Всякі політичні мотиви їм чужі!

Клерикальна партія в освітленю Галичанина.

Галичанинъ помістив 4 статї на тему „Приготованя къ созданію клерикальной партїи“ (ч. 250—3).

I. Церковна власть вимушує протести соборчиків против віби ворожих Церкві напрямів рускої преси та каже їм поміщувати в Русланї, щоби в той спосіб промостити дорогу клерикальній партії та зробити Руслана єї орґаном.

II. Така партія в нас неможлива, бо жонате духовенство за тісно звязане з народом і за часто стрічає ся у власній родинї з противними своїм поглядам, щоби воно хотїло замикаати ся в клерикальну партію. Без целїбату клерикальна партія не вдасть ся. Така партія в прочім не є потрібна, бо єї в нас ніколи не було, тай тепер непотрібно, бо москвофільська партія є сильно віддана католицизмови в східнім обрядї. Однак наші Владики іґнорують ту партію, а нахиляють ся на українську сторону, очивидно з політичних, а не церковних мотивів.

III. Москвофілів навіть Владики переслідують, усувають від впливових становищ, а єпископами вибирає ся самих заїлих українців, до того людей без такту. До чого ведуть ті загадочні експерименти?

IV. Хто знає, чи брошурка „Небудьмо наївні“, не стоїть в якій звязи з тими змаганнями Єпископів, хто знає, чи вона не висловлює остаточних їх плянів і средств?

Брошурка домагає ся від Єпископів того, що Вони вже — о скілько могли — зробили, іменню переслідуваня москвофілів. Вона дальше домагає ся — і в тім єї точка тяжкості на думку Галичанина — усунути слово гр. кат., а впровадити римо-католик східного обряду. З введенем проєктованої назви слїдував би целїбат, латинський обряд, хотїйби і в словянськїм изиці, а вкінци польонїзація. На то не згодить ся рішучо москвофільська партія; тому ті, що хочуть того, старають ся позискати український табор за ціну приступленя до него Владик і тоді при помочи українсько-клерикальної партії знищити наш обряд і парід.

Отже коротко. Єпископи стремлять до златиньцєня, а тим самим спольонїзованя руского народа, против чого виступає москвофільська партія. За то єї Владики переслідують і хочуть

склеїти нову українсько-клерикальну, яка не має ніякого призначення, як що йно наведену політичну ціль.

О тім всім можна сказати, що нісенітниця на нісенітницю іде і нісенітницею поганяє. Наперед неправдою є, що соборчики мають на цілі підірвати довіру до преси на річ будучої клерикальної партії. Наша преса є так противцерковна, що протести против неї конечні. Всі протести зазначають, що хочуть поправи преси і партії, отже не їх упадку.

Дальше партія позитивно-християнська, католицька, така як є всюди в Європі, стає і в нас пекучою потребою з'огляду на ширене ся в нашій суспільности ліберального і православно-го напрямку, який в будучности буде ся ще змагати. Жонаті зв'язценики, які вже досвідчили, що то значить мати синків-радикалів, самі відчують, а ще більше відчують потребу християнської партії. Толеранція їх не сьміє йти так далеко, щоби вони не противділяли противцерковному напрямови, хочайби своїх власних синів. Християнська партія можлива навіть і в жонатого духовенства. Вона зовсім не потребує бути тісно-кастовою, але загальною, з сьвітською інтелігенцією на чолі. Розлам людства на християнський та ліберальний табор, що з такою силою зазначений в Європі, буде без сумніву і в нас. Москвофільська партія не дає запоруки, що вона заступить нашу Церков перед лібералізмом, бо москвофільська партія, яка видить в Церкві передовсім „оплот національности“, може стати кожної хвили, як вимре лиш старша генерація, ліберальною (в роді органу Живой Мисли або толстоїзму), та вкінці за надто симпатизує з православем, як се видко з її органів і з приватно висловлюваних поглядів її приверженців. Впрочім москвофільська партія, яко російська, не здає ся мати в нашім народі ніякої будучности, отже годі на неї числити.

З тих то причин не дуже наші Владики можуть москвофілям довіряти, — хочай розуміє ся — за самі політичні їх погляди не переслідують ніякого москвофіля. Що єпископом не вістав ніякий москвофіль, се річ, що не може доказувати переслідування москвофілів. Воно і не дуже лежить в інтересі Церкви робити єпископом москвофілів чи Росіянин, яких нині є ще дуже мало бо то викликало би огірчене широких мас. А будь що будь з тим треба числити ся. Вкінці видко, що москвофільські кандидати — на єпископів не кваліфікують ся. В компетентних кругах нема фанатично зайлих українців, які би вибирали когось єпископом лиш для того, що він є українцем.

Найважнійші погляди Галичанина про задачу клерикальної партії опирають ся на найслабших аргументах, бо на брошурі „небудьмо наївні“. Автор тої брошури не стоїть в ніякій звязи з кругами, які — на думку Галичанина — хочуть основання клерикальної партії. Автор видав свою брошурку особно тому, бо по приватній розмові з теперішнім редактором Ниви прийшов до пересвідчення, що его погляди не годять ся з по-

глядами редактора, а маслїдком того не сподївав ся поміщення своїх заміток в Ниві.*)

На ту брошуру ми вже висказали свій погляд на стор. 691—4. Точка тяжкості її лежить в тім, що автор радить Єпископам виступити рішучо против політичного москвофільства. На то однак не можна згодити ся. Автор радить замінити слово гр. кат. на рим. кат. східного обряду і в тій дрібниці добачив Галичанинъ сьмішно велику донеслїсть. Ужите слова „римо“ було би лиш висловом фактичного стану річи, бож ми єсьмо римлянами в догматичнім (не обрядовім) значіню. Догматичне понятє римізму зовсїм не виключає східного обряду. А навіть закинене східного обряду в будучности, з тої причини, що національне почуванє так сильно розвиває ся, не буде конечно получене з денационалізацією. Однак про введене в нас целїбату і латиньского обряду ніхто ані думає. Як раз клич унії, який в тім році св. Золотоустого піднесли з такою силою Експ. Митрополит, виключає всякі обави що до латиньщєня нашого обряду. Але то зовсїм не виключає захованя тих додатків, які під латиньськими впливами вїйшли в духа нашого обряду. Обряд мусить розвивати ся! На латиньщєне нашого обряду і польонїзацію не згодить ся не лиш москвофільска, але ані українська партія, а ще менше самі Владики. Впрочім сам проєкт зміни назви кинений автором брошури зовсїм приватно. О тім можемо Галичанина запевнити.

Галичанин видко боїть ся, що партія, основана на католицькім ґрунті, псувала би его партії інтерес і не дала би розвинути ся індеферентизмови або ворожому католицькій Церкві напрямови. Тому вже тепер старає ся таку партію представити яко акт обчислений *ad maiorem Poloniae gloriam*. Галичанин каже в засадї тосамо, що ославлена статя в 182. числі Дїла, лиш в дуже дипломатичвїй формї і на іншїм тлї. В Дїлі розпорядженє, в Галичанинї клерикальна партія є формою нищєня руского народу нашими Єпископами!

На успокоєнє Галичанина повторимо ще раз, що наша суспільність не доросла до християнської партії і тепер не ма надто пекучої потреби такої партії. Але напевно приїде час, коли та потреба зайде, а не сьміє вона нас застати неприготованих!

Чого хочуть радикали?

В брошурцї під тим заголовком (Бібліотека Громад. Голосу ч. 2—3), виданій у Львові 1907 Др. Северином Даниловичем, читаємо таке: консервативним, фєвдальним та буржуазийним,

*) Обави була неузасаднена, бо Нива поміщає і буде поміщати і такі річи, які не підходять під особистай смак редактора. Ред.

партиям, які стремлять до того, щоби бідні служили багатим, помагає попівека т. є. клерикальна партія (ст. 5). Натомість руска радикальна партія стремить до піднесення добробytu простого робучого народа.

Погляд радикалів, що лиш простий нарід є робучим, а великі аграрії та промисловці живуть лиш працею простого народа, є скривлений і демагогічний. Між посідаючими і між безземельними або малоземельними суть люди праці і нероби. Неробство не є монополюм посідаючих клас, як праця не є монополюм пролетаріату.

Дальше поділ на суспільні верстви, який маємо нині, є річю конечною, зовсім природною, узасадненою розумом і історією. В природнім розвою нема безглуздів. Кожда суспільна верства має право о буті, кожда має право до поліпшення свого быту. Наслідком того виринає на дневний порядок борба між суспільними класами, борба, яка мусить бути. Та борба є конечном услівем розвою культури. Се лежить в недосконалости людскої природи, що ніяке людске діло не буде досконале, що поступу культури йде шляхом зломаних егізистенцій індивідуальних, а навіть цілих клас та народів.

Що є конечно, не є гріхом. Борба суспільних клас ставала би лиш тоді гріхом, если би воюючі верстви свідомо і добровільно переступали моральний закон. А гріхи в борбі поповнюють і „гнобителі“, які не хочуть допустити т. з. низші маси до поліпшення їх долі, хотий можуть, але поповнюють гріхи і „гноблені“, які домагають ся такого поліпшення своєї долі, яке в даних обставинах є неможливе без суспільної катастрофи. Капіталізм, хотий не може чи не хоче допустити робітників до рівної співучасті в зисках з продукції, не є однак моральним злом, если лиш дасть робітникам удержане відповідне людскій гідности. А то капіталізм може зробити, не перестаючи бути капіталізмом і до того стремить соціальними реформами.

Церков не може проте виступати в засаді против капіталістичному устроєви. Вона має на ціли своєю наукою убагороднити людство і в капіталістичнім устроє суспільности; вона стремить до того, щоби антагонізми в класовій борбі лагодити і перестерігати воюючі сторони перед гріхом. Против грішників Церков все виступає, без огляду на те, до якої суспільної класи той грішник належить. Церкви ніхто не сьміє утотожнювати ані з „аристократизмом“ ані з „демократизмом“. Вона для всіх

Поодинокі сьвященники мають свободу в приналежности до суспільної класи. Лиш не сьміють тоді вважати себе за представителів Церкви, а в даних случаях повинні свою суспільну приналежність вихісновувати на річ церковного сьвітогляду. Для Церкви передовсім пожадана приналежність духовенства до тої суспільної верстви, яка має перед собою будучність, отже до т. з. слабших, низших, словом до ширших мас. Не сьміє ся однак зражувати до Церкви і інших. Соціальна акція духовень-

ства має бути тим помостом, по яким ціле людство могло би перейти в церковний табір і полагодити свої класові рахунки без гріха. Если священник не дбає про нарід, схлібляє навіть несправедливим забаганкам могутих, то робить зло, але сего не вільно звалювати на Церков.

Сю похибку поповняють наші радикали, які до того радіби, щоби Церков апробувала задуману ними соціальну революцію і утотожнила ся з „простими масами робучого люду“. А того вона не сьміє!

Крім економічних інтересів, висловлених в формі різних суспільних клас, мають люди ще і духові потреби, між якими перше місце займає релігія.

Релігія — об'єктивно взята — се сума теоретичних правд і практичних норм. Правдива релігія є лиш одна і та одна повинна перейти всі кідносини в житю одиниці і загалу. Такою релігією є релігія католицької Церкви. Радикали ставлять на рівні всі релігії, даліше полишають релігію до виконування одиницям, але загал яко такий повинен — після них — відносити ся до релігії індеферентно. Тимсамим радикали стають на становищі релігійного індеферентизму, а навіть ще більше, бо виключають релігійно з публичного життя, а і в приватнім не вeku признають її стійність (ст. 30—2).

Радикали роблять три закиди духовенству.

Священники хочуть панувати над народом і хочуть вигідного життя — Чи-ж радикали не хочуть того для себе? Вигоди священника суть менші, як неодного світського інтелігента, бо священник мусить бути все на услугах парохіян, в день і в ночи, в години урядові і позаурядові, мусить даліше жити на селі без міських вигід, без відповідного товариства, мусить нераз терпіти і недостаток, бути зависимим від парохіян та ще бороти ся протів напастий радикалів. Що до жажди пановання, то річ має ся так, що кождий радби як найбільше людей позискати для свого світогляду. Се змагане не то що не є злом, противно, воно є благородне. Про змаганя духовенства панувати над народом в матеріяльнім значіню, ніхто на серьо не може говорити, а самі священники найменше того для себе домагають, сьміють.

Священники дозволяють знати лиш то, на що вони позволять. — Если Церков має правдиву релігію, то річ ясна, що не може дозволити на ширене фальшивої. В знаю, що не тичить ся релігії, справа полишена цілковито одиницям. До того Церков не мішає ся, вона лиш хоче, щоби все містило ся в рамках її світогляду. А того кождий домагає ся, хотяй ніхто з таким правом, як Церков.

Церков каже заведбувати земске добро, кажуть радикали. Се лож! Церков закаує земске добро ставити над вічне. А має в тім повну рацию!

Руска радикальна партія стоїть на основі соціалізму (ст 9), а соціалізм противний християнській релігії, філософії, еко-

номії (Катрайн, про соціалізм, 9. видане, Фрайбург). Радикали домагають ся віддання церковних земель громадам (ст. 15), не зазначаючи навіть, що ті землі треба так викупити, як панські. То домагання протівне канонічному праву, яке землю церковну уважає за церковну власність, якою ніхто крім Церкви не сьміє розпоряджувати. Радикали домагають ся повної свободи слова (ст. 25), отже і свєбоди висьмівати та оклеветувати віру. Про вплив Церкви на школу радикали нічо не хотять знати (ст. 30), а домагають ся за те такого впливу громад на церковні справи, щоби громади вибрали єпископів і сьвящеників (ст. 32), що протівне віковій практиці в Церкві.

Шкідливість релігії видять радикали і в тім, що в її імені і для неї ведено кроваві війни (ст. 31), забуваючи однак на то, що велика часть воєн, хотяй ведених під релігійним прапором, належить до борби національної або соціальної.

Москвофілам закидають радикали, що вони кажуть дбати лиш о Церков (ст. 34), що є ложію. Клерикальна партія веде — на думку радикалів — нарід під панованє єпископів і „попів“, а „попівське“ панованє без нужди немислиме (ст. 35—6). Щоби кожда християнська, чи як радикали її називають клерикальна, партія стреміла до політичної клироархії, се не правда, а таксамо не-правда, що клироархія немислима без нужди народа. Пор. Словінців! Радикали раді би усунути духовенство від ширшої акції, бо то — після них — одинок дорога до щастя народа! Вони ще всі провини руского народа в минувшині, як і вплив нещасливих обставин, радіби зложити на рахунок духовенства. Корисного впливу духовенства на розвій народної культури не можуть радикали доглянути, бо для них народна культура ідентична з радикальним безвірєм.

Взагалі програма рускої радикальної партії, то осягненє „культури“ новочасного західно-європейского лібералізму (ст. 38).

Теоретичну і доктринерську програму радикальної партії оживляє і ілюструє її орган „Громад. Голос“.

Свободу слова починає Громадский Голос так, що (ч. 66) в казці про жидів в раю представляє, як то „в день Зачатія Пр. Богородиці св. Петро випив трохи більше вина на обіді у Г. Бога“, потім „не зовсім тверезий потягнув спорний нюх табаки“, а Бог сказав до Ісуса Христа: „порадь що хлопче“ і т. п. Чи того рода ідиотизмами хочуть радикали піднести народну культуру?

В тім самім числі називає Громадский Голос Церков гніздом мікробів. Тим хоче Гр. Голос, ніби то дбаючи про здоров'є людей, відстрашити їх від ходження до церкви. Если так дуже Гр. Голос дбає про здоров'є людей, то нехай каже позамикати всі школи, касарні, заказати віча і т. п. Крім того треба би заказати ношення заросту на лиці, бо вчені доказали, що на порослім лиці є далеко більше мікробів, як на обритім.

В слідуючій (67) числі нарікає Гр. Голос, що український клуб не виступив за знесенем мандату єпископів — вірилістів та що сойм підвисив платню катихитам, Против підвисеня платні учителям радикали не мають нічо закинути.

Всячина.

Зладив О. В.

3 ювілею Пія Х.

Святейший Отець, звісний під символом „ignis ardens“, обходив 18. IX с. р. 50-літний ювілей свого священства. З тої нагоди видав енцикліку дня 4. VIII. 1908 „Exhortatio ad clerum catholicum“, в якій малює ідеал священника.

Лев XIII. підносив більше внішню, публичну діяльність катол. священника. Піп Х. сягає глибше в само внутро, в душу і дає сказівки, яким священник має бути сам перед собою, перед Богом. Новочасні протестанти і модерністи домагають ся внутрішньої релігії, домагають ся глибокого релігійного почування, а відкидають догму і правні норми. Ортодоксальні протестанти і православна церков кладе за велику вагу на внішні форми. Католи. Церков лучить ті оба чинники і дає ідеал священника, що ділає на віні, працює для культури, але з глибини пересвідчення, опертого о непоколимий, догматичний світогляд. З таким духовенством можна реалізувати девізу Пія: *restaurare omnia in Christo*.

Наше духовенство досить підходить під взір, поставлений Львом XIII. Если зближить ся ще до взору поставленого Пієм Х, стане ідеальним Христовим клиром!

З нагоди ювілею уладжують катол. народи торжествени обходи і паломництва до Риму. Поляки дали у Львові (жовтень-величавий духовний концерт, який згромадив до 3.000 учасників. На падолист лядять паломництво. Наш цісар подарував папі золотий хрест, оздоблений 60 брилянтами (ювілейні літа цісаря) і 50 рубінами (ювілейні літа папи). Віденьці вислали вже своє паломництво (в жовтні), а робітництво і студентство з Німеччини таксамо. Папа з особлившою радістю приймає робітників і журналістів.

Руска церков Рожд. Хр. в Вифлеемі має вже, як доносить „Руслан“, 12.250 кор. фонду. Крім вифлеемської, має стати також руска церков в Єрусалимі.

3 соціальної акції між Русинами.

Як доносить „Руслан“ (ч. 243), оснував начальник суду в Угрові, п. Роман Алексевич, фундацію з нагоди цісарського ювілею в цілі запомогання щорічно одного бідного а пильного хлібороба і одного бідного робітника, без взгляду на віроісповідане, щоби лиш рускої народности, та в цілі запомогання церковних комітетів для будови церков гр. кат. і православних (!). Фундацією управляє Ставропігія.

Статистика львівського університету.

В році 1908/9 числять львівський, теологічний виділ 8 звичайних професорів, з того 3 Русинів, 1 надзвичайного (Поляка), 2 приватних доцентів (Поляків), 1 учителя (Русина), 1 адюнкта (Русина). Семінарів є 3, з того 1 руский, гомілетичний. Слухачів теології (Русинів і Поляків) було в зимовім семестрі 1907/8 431 (всіх студентів 3756). В літнім семестрі було їх 411 (загальне число студентів 3545). Надзвичайних теологів було в мі 5, в літі 14.

Сумним об'явом є мале число руских професорів (1/3 часть), хотяй число руских теологів перевищує польських так, що приміром в р. 1904/5 було руских теологів 291, польських лиш 103. Потішаючим є мале число надзвичайних слухачів, яких в 1904/5 було аж 81 (переважно Поляків). Про національні відносини між студентами в р. 1907/8, не подані ніякі дати!

3 конгресів.

В Лондоні обрадував від 25—9. вересня 1908 I. міжнародний конгрес для морального виховання. Засадою морального виховання поставлено пановане розуму над хвилими пристрастями. Осібна секція обговорювала становище морали до релігії. Англичани, Американці, Швайцари, навіть Японці були за релігією, Французи і німецькі товариства для етичної культури противно, та домагалися т. з. євітської морали. Маляри заявили, що як довго населення є релігійне, так довго треба науку моральности опирати о релігію. Польський філософ, Лютославський, заявив за релігією. Одна католицька, німецька учителька зазначила, що образоване естетичне повинно бути і етичним (*καλὸν καὶ ἀγαθόν*).

В Оксфордї відбув ся IV. міжнародний конгрес для історії релігії в днях 15—8. вересня. Осьма секція була присвячена християнству. Оден новоїорський професор поставив теорію, що Галилеяни, отже і Христос, були арийського, а не семітського походження. Тези тої не доказав.

Альманах Січи.

„Січ“. Альманах в пам'ять 40-их роковин основанія товариства „Січ“ у Відні Зібрали і видали др. Зенон Кузеля і Микола Чайковський. У Львові 1908. — Ст. XII+538. З музичним до-

датком (4 стор.) і портретами визначніших Січовиків. Брошуроване 8 кор.

Зі справ нас особливо інтересуючих, знаходимо розвідку дра Франка Марисюка про „питанє Унії Русинів з Римом в часах констанцького собора“*) (ст. 283—329), привітне письмо від „львівських богословів“, вислане з нагоди ювілею Січі (ст. 484), замітки про „августінеум у Відні“ о. Н. Будки (ст. 486) і замітки „із життя української молодіжи в Інсбруці“ Ів. Перепелиці (ст. 492—4).

Зі статей загального змісту, звертає на себе увагу стаття д-ра Ів. Копача „На переломі двох віків“ (ст. 127—139).

Селянська Рада подає (в ч. 22 з 6/XI 1908) слідуєчі дві новинки.

1) **Облудні фарисеї.** Загально звісна річ, що найсильнішим оружєм в руках галицьких москвофілів в їх борбі з Українцями є закид, що ми, Українці — безбожники. Нині маємо до зановтання свіжий факт, який вказує, що і сей їх заміт так само фарисейский, як і всі инші. Ото часопис, видавану перемискими москвофілами, „Русскую Волю“ з дня 30. жовтня, сконфіскувала п. к. Державна Прокуратура за обиду і підбурюванє проти релігії.

2) **Прапор „Зорі“ православний.** Знаємо з певного жерела, що аранжери почаївської прогульки мали з собою прапор тут. москвофільського товариства міщан і ремісників „Зоря“. Прийшовши до Почаєва, дали єго посвятити православному попови.

Не маємо причини припускати, що се сталось без позволення або бодай без відома виділу названого товариства, до котрого м. и. належать: жена надсовітника скарбової Дирекції п-ні Т. Н., судовий радник п. В. Л., і крилошанин гр. кат. Капітули о. П. М.

Видко що ті п. п. „гаспада“, — як рівножо. М К., котрий є головою товариства „Зоря“, — не узнають посвячення довершеного в нашій католицькій церкві, а бодай уважають єго недостаточним, коли прапор, посвячений вже тут католицькими святицями, посилають аж до Почаєва до посвячення на лад шизматичний.

Реформа юридичних норм. Щоби закон мав обовязуючу силу, треба єго оголосити. Спосіб оголошення, се річ законодателя. Від XIII. ст. завела ся в курії така практика, що достаточнє оголошенням признавано той закон, якого текст прибито на дверях василіки св. Петра і лютеранської. На часи, коли не було вигідніших способів на оголошуванє закона, був се добрий спосіб, але на наші часи з так улекшеною комунікацією, оказало

*) Про унію говорить також проф. Мих. Грушевський в розвідці „про культурно-національний рух на Україні в другій половині XVI віку“. (Літер. наук. Вістник за 1908 рік, том XLII, ст. 282—296, 491—506; XLIII, 87—107, 438—458; XLIII, 207—228, 428—450. Про ті статі ще поговоримо.

ся се пережитком. Пій Х. зрозумів духа часу і зреформував відповідно до потреб часу подружний закон і організацію римської курії, видав 29. IX. 1908 розпоряджене, силою якого ті закони треба уважати за достаточні оголошені, які появлять ся в урядовім папескім бюлетині.

Від 1909 р. буде виходити в ватиканській друкарні такий бюлетин з актами Апостольської Столиці, конгрегацій і церковних судів п. з. *Commentarium officiale de Apostolicae Sedis actis*, річно 15 лір Реформа Пія Х. посунула о оден ступень ближе церковній устрій до устрою новочасної держави.

Реформа Пія Х. не в однак радикальною зміною існуючої практики, бо реформи канонічного права в дусі новочасних вимогів, запровадив вже Лев XIII. Перед ним видавано булі нікому майже незрозумілим письмом т. з. болятиским та льомбардским. Лев XIII. запровадив латинське письмо в булях.

На тім дрібнім факті відбиває ся засадничий характер Церкви: поступати з часом, але звільна без переворотів!

Ne temere, буля що признає важним вінчане перед яким нібудь парохом, не відносить ся однак до військового душпастирства в Австрії. Військові особи підлягають декретови тридентського собора *Tametsi*, який признає важними лиш вінчання, благословені властивим (в нашім случаю військовим) парохом, взглядчо его делегатом.

Impedimentum ordinis.

Як звісно, §. 63 постанов загальної цивільної устави, не дозволяє на заключуване важного цивільного подружжя тим особам, що одержали висші сьвячення. Найвисший Трибунал оріє рішеном з 6. V. 1876 ч. 4663, що така особа не може заключити важного подружжя навіть в тім случаю, коли покине католи, віроісповідане. Напротив 30 літної практики узнав важність такого подружжя окружний суд в Ляйтмеріц з тим мотивованем, що §. 63. обов'язує лиш того, хто причисляє ся до католицизму, бо артикул 14. з 21. XII. 1867 і арт. 5. з 25. V. 1868 не признає Церкві ніякого права взглядом апостатів.

Мотивоване окружного суду є логічне, а его рішене впливає з ославлених противцерковних маєвих законів. На тім факті бачимо, як противцерковним духом пересякли маєві закони, за якими голосували і Русини. Правительство та Трибунал оминали витягане консеквенцій з тих законів і тому вони не видавали ся в практиці так шкідливими. Обовязком християнських партій є звалити парламентарною дорогою маєві т. з. закони 1867—74 рр.

З натихитики і педагогії.

Нечуване моральне здичине шкільної молодіжї спонукало баварське міністерство до заказу куповання учениками річий в таких склепах, де торговщики виставляють на публичний вид неморальні образки.

Варшавський архієпископ, Попель, з'організував шкільну раду до надзору над наукою релігії по школах. Члени сходять ся на конференції і ділять ся своїми поміченнями.

Закони і численні розпорядження (гл. Korrespondenzblatt für kath. Klerus, 1908, ст. 785—6) узнають одною з задач школи плеканє церковного сьпіву, і то не лиш такого сьпіву, що має своє пристосованє в самій церкві, але церковного сьпіву взагалі. На ті закони повинні звертати увагу наші катихити.

Повідомленє про ухвалені протести против напастий рускої преси на наших Єпископів в загалі, а Ексселенцію Митрополита в особенности, прислали до Редакції „Ниви“:

11. Соборчик деканальний тухлянський і скільський з 13. XI., 12. борщівський з 5. XI.

Протести оголосили лиш в „Руслані“: Соборчик 1. коломийського деканату (ч. 247), 2. буцацького (ч. 253), 3. скальського (ч. 260), 4. косівського (ч. 261), 5. николаївського (ч. 270).

Так отже маємо з днем 15. грудня 1908 протести 17 соборчиків, не вчисляючи протестів, висланих впрост на руки Митр. наряду, без поміщення їх в пресі.

Від рецензанта «Картинь».

При обговорюваню популярної публікації подає ся звичайно її зміст, підносить ся головню її практичну вартість і ужиточність, а если публікація ілюстрована і хоче бути настільною книгою, звертає ся відповідну увагу на її зверхню форму і на картини; розуміє ся, що річеві похибки, принайменше важніші, належить в рецензії підкреснути і спростувати, а если їх нема, тоді можна закінчити похвалою для публікації, її автора і накладчика о скілько на ню заслугоують.

В сих рамках сповнив рецензент „Картинь“ свій обовязок.

Цілого критично-наукового апарату не застосовує ся в популярнім виданю і сего не домагав ся рецензент від автора „Картинь“. Він звернув лишень увагу, чи автор не прогрішив ся против елементарних правил, які мусять бути заховані в кожній праці, без згляду на се, чи она стисла наукова чи популярна.

Показало ся, що значна часть „Картинь“, які „написав“ наш автор, є дословним переводом чужої праці і про се не було нігде найменшої згадки.

Сей промах пояснює о. автор тим, що він вволив волю накладчиків, котрі не хотіли, щоби в „Картинах“ була якась згадка про переклад. Не кожде однак поясненє є zarazом оправданєм. Нам дуже ясно, що накладчики могли би собі желати, щоби діло фігурувало яко цілком самостійне; тоді інтерес йде

їм о много лучше. О. автор мав однак право і обов'язок не по-зволити їм мішати ся в справі авторскі і не наражати своєї авторської солідности на небезпеченство.

О. автор видно сам відчув слабу сторону свого пояснення, бо зараз по тїм говорять, що в популярній публікації не потре-ба наводити використаннх чужих праць; на доказ сего покли-кує ся на свій німецький первовзір „Festbilder“. Можна однак запевнити о. автора, що если би автор німецького твову, Ваєрле, таксамо щедро був запоміг ся з чужої праці, був би з найбіль-шою певністю се зазначив.

В кінці і з сего свого оправдування о. автор невдоволений, бо звертає увагу уважного читача на „списъ авторовъ“, котри-ми він послугувався. Сей „списъ“ поміщений при кінці. „Кар-тинъ“. Підписаний рецензент належав також до уважних чита-чів, звернув увагу на сей претенсiональний „списъ“, але не дав ся ним впровадити в блуд. В списі тїм находимо імена свв. Отців і писателів церковних, між иньшими і таких, котрих од-но-два речення цитує ся в „Картинахъ“, — а не находимо імен-тих авторів, до котрих належить не одно-два виречення, але ці-лі десятки сторін в раз з повизшими цитаатами.

Мимо сего — *sine ira et studio* — кінчу тими самими сло-ваии похвальними: діло зладжене о. Д-ром Дорожиньским в значним вкладом в нашу популярно-релігійну літературу, за що належить ся ему найщирійша подяка. о. Др. Дм. Яремко.

Від Редакції.

При Божій помочи кінчимо V-ий рік видавництва «Ниви». Старалисьмо ся служити нашій Церкві і духовенству, а тимсамим і народови, по нашим силам і умію. Бути може, що нераз ми промахнули ся, що нераз виступалисьмо в полеміках за остро, бути може, що наша тактика була деколи в децїм схибленою. Але ми все робили в найщирійших інтенциях і в засаді не маємо со-бі нічо закинути. Ідейний напрям «Ниви» лишимо на будуче той сам.

Що до річевої сторони видавництва, то будемо старати ся поступенно реалізувати нашу програму, виложену в листопадівім числі «Ниви». Для деяких груп вже маємо запевнених співробіт-ників, іменно для перегляду церковного житя православного Сходу і католицького Западу, для перегляду руско-європейської і руско-американської преси, дальше для огляду філософичної та правни-чої літератури. Подібно з всячиною та науковою хронікою.

З наукових розправ будемо містити то, що дістанемо. Але деякі розправи, як про церковну унію, мавві австрійські закони, про історію а догму, про спіритизм маємо вже запевнені В кождім числі «Ниви» будемо містити уривками педагогію Всв. проф. о. дра Бартошевского, яку думаємо скінчити до кінця 1909 р. Нераз подамо і перевід інтересної статі.

На тім місци ще раз звертаємо ся з просьбою о ласкаві дописи про церковне жите на провінції. Передовсім просимо уклінно П. Т. Секретарів церковних товариств, як свв. Павла, Петра, Андрея, Рафаїла о доставлене нам звіту з діяльності дотичного товариства. Редакції-ж годі особисто удавати ся до кожного з просьбою, бо вона і без того має аж надто роботи!

На додаток будемо долучувати продовження наук про чесноти Впр. о. Гузара. Звичайні проповіді відпадуть, думаємо, що без шкоди для читачів, бо проповідничих підручників маємо кілька, а чеснот дотепер в нас ніхто не обробив.

Формат «Ниви» остане не змінений, а таксамо час появлювання ся, зн. 1 і 15-го кожного місяця, винявши надзвичайні случаи прим. ферії.

Бібліотеку «Ниви» будемо продовжувати в міру потреби. Між іншим думаємо подати в однім більшим випуску начерк історії рускої Церкви і начерк правничих інструкцій, потрібних для священства при веденю церковних, просвітних чи інших товариств.

При кінці 1909 року подамо докладний виказ річий, поміщених в «Ниві» після поазбучного та після річевого порядку. В того річним виказі мусимо обмежити ся на зладжене виказу після імен співробітників та дописувателів.

Тепер ще слово про материяльну сторону «Ниви». Материяльно стоїть наше видавництво дуже лих. Про те ми говорили в попереднім числі. Тому перевелисьмо строге відокромлене Редакції і Адміністрації, і тій послідній поручено перевести основну реформу наших фінансів. Від тепер Адміністрація не буде толерувати залягань з передплатами. Волимо звинити видавництво, як запускати ся на дорогу затягання довгів, з яких потім не ма виходу.

Але мусимо сплатити залягаючі довги, що виносять — як на «Ниву» — великанську суму 4.000 кор, і **мусать** бути сплачені до кінця січня 1909 р. Тому ще раз апелюємо до почутя людської справедливости і становой чести в наших П. Т. Недоплатників, щоби як найскорше вирівнали свої залеглости, если не хочуть, щоби «Нива» переставала виходити і віддала адвокатови стггане залеглостий на сплачуване довгу в друкарни. **На будуче просимо о точність в передплатах** і просимо мати Адміністрацію за виправдану, если вона буде рішучою в поступованю з залягаючими.

Желаючи нашим П. Т. Предплатникам і Прихильникам з цілого серця «Веселих Свят», просимо і за нас не забувати,

ХРИСТОСЪ СЯ РАЖДАЄТЬ!

По замкненню числа.

Священик з „Діла“ має голос!

Звісний „священик з Діла“ починає в „Ділі“ (Ч. 278 з 10. XII. 1908) свої нові тенденційні виступи, в статі п. з. „З біжучої хвилі“; заслонює ся вигідним параваном псевдонімности. Adrian его псевдонім.

Наперед закивши собі з протестів духовенства против напасти „Діла“ на Митрополита, застанає ся Adrian над переходом львівських Русинів на латиньство. Причиною того переходу має бути лихий сьпів і лихі проповіді львівських священиків, лїнивство катихитів та ігнорованє парохів сотрудниками. Львівські, рускі священики, то дрянь, противно, з поміж польських лишають ся у Львові що найліпші сили.

Признаємо Adrian'ови рацию в тім, що не всі львівські священики доросли до своєї задачі. Але з другої сторони мусимо замітити, що не всі польські суть перворядними силами, мусимо дальше пригадати, що і львівські, рускі священики (о. Гузар, о. Лежогубський, святоюрські сотрудники, семінарицкі настоятелі і пр.) аж угинають під навалом праці. Причини переходу на латиньство не лежать в блудах, властивих львівському клирови; вони лежать в блудах властивих нашому клирови взагалі, а ще більше в вшехпольській агітації, викликаній убійством б. п. Намістника, в малім числі руских священиків у Львові, в ігнорованю церковних справ свїтською інтелігенцією, в темноті і убожестві руского населеня у Львові, в пригнобленю, викликанім нашою історичною минувиною.

Adrian йде в своїм засліпленю ще дальше і добачує причину переходів на латиньство „в точности аж до пересаді“ деяких священиків. Точність в вимаганю документів, потрібних прим. при хрещеню, мала викликати перехід „на латиньський обряд майже цілого жовківського підгорода“.

В однім твердженю половняє Adrian аж два промахи. По перше робить закид за точність, яка є конечна з огляду на тих парохіян, якими суть парохіяни по великих містах. По друге, так дрібній причині, як пересада в точности, приписує так непропорціонально великий наслідок, як златиньщенє цілого передмістя.

В якій ціли допускає ся Adrian накручуваня фактів і несправедливого осуду львівського, руского клиру? Читаймо! „Тай тут насуває ся на думку рефлексія, яка силою льогіки мусить довести до заключеня, що таки не всьо тоє є безпідставною інсинуацією, що насунулось під перо авторови окричаної і запроте-

стованої статі: „Ad maiorem“... Ми певні, що закид валенродизму позбавлений всякої основи. А вже за сумний стан столичної пастви годі кого іншого винувати, як найвисшого єї пастиря“.

З одної скорони закид валенродизму „позбавлений всякої основи“, з другоїж статя „Ad maiorem“ має в дечім рачуно, а іменно в тім, що закидає Митрополитови недбальство про руский обряд у Львові, каже Adrian. А однак статя „Ad maiorem“ не говорить про недбальство, а лиш всі діла Митрополита вважає средством, обчисленим на ослаблюванє руского націоналізму!

Закид, роблений самим Adrian'ом на тему недбальства Митрополита про церковні потреби львівських Русинів, опирає ся на пересадно рожевім погляді про покликанє найліпших сил з поміж польского духовенства до Львова, на пересадно песимістичнім твердженю про нездарність руского, львівского клиру і на узагальнюваню похибок тогож. Львівський клир не є гірший від провінціонального, отже если львівський не доріс до своєї задачі, то таксамо і провінціональний. А тоді звідки возьме Митрополит ревних съвящеників? Если наші монастирі пусті, если американські Русини від літ на дармо очікують съвящеників зі старого краю, если наше духовенство прибите родинними злиднями, если наше духовенство взагалі — не спеціяльно львівське — не може повстримати лятинізаційного навалу, если правительство не хоче помножити душпастирських посад, то чиж Митрополит тому всьому винен? Звідкиж Він возьме людей? Над тим треба було Adrian'ови подумати!

В своїм засліпленю і ограниченю не може подумати Adrian того, що Митрополит, дивлячи ся ширше в простір і дальше в час, дбає про збудованє рускої церкви в Вифлеємі. Після Adrian'a, та церков не має ніякого значіння для рускої Церкви і народа; він думає, що коли в Галичині грозить лятинізація, то всьо інше треба закинути.

Adrian дивує ся, як могли соборчики, спеціяльно ad hoc(?) скликані, протестувати против клевети, киненої в „Ділі“ на Митрополита — а ту клевету сам вважає безпідставною, — коли німецка преса виступала з критикою нетактовних промахів цісаря Вільгельма, „котрому ходить лиш о театральні ефекти єго виступів, а нарід німецький мусить те болючо відчути на своїй шкірі“. Отже критика цісаря, а плюгавленє Митрополита то після Adriana одно і то саме! Зіставленє діяльності Вільгельма з діяльністю Митрополита має — здає ся — на цілі, звалити посередно на Митрополита то, що безпосередно приписує ся діяльності німецького цісаря.

Що протести, то лиш вислів „Rutheniae clericalis“, поминаємо, бо се перемолочена фраза. Замітимо хиба, що з уст съвященика чуємо нову дефініцію клерикалізму. Клерикалізм, то протест духовенства против клевети на Архієрея!

Adrian нарікає на упадок хору в духовній семінарії, а причину того звалює на настоятелів, які самі на сьпіві не розу-

міють ся. Звідкиж знає Adrian про байдужність настоятелів до хору, се его тайна. Ми заявимо ему, що теперішній о. Ректор дбає про хор в кождім случаю не менше, як его попередники. Між настоятелями і давнійше були такі, що на сьпіві не розуміли ся, а однак хор був гарний. Отже звалюване вини за упадок хору на настоятелів, уважаємо плитким натяганєм.

Але тим натяганєм хоче Adrian осягнути певну ціль. Настоятелі не дбають про хор, бо вони намагають ся передовсім вимушувати (може вимуштрувати?) своїх елевів на ревних, а навіть в певнім напрямі фанатичних (?) пропагаторів католицизму*. Отже Adrian бачить головну ціль семінарицького виховання в виробленю добрих сьпіваків, а не добрих, католицьких священиків!

В тім погляді криє ся весь євїтогляд „священика з Діла“. Натягає фактами і робить нелюгідні висновки, щоби за всяку ціну ослабити значіне протестів против напасти „Діла“, щоби дальше підкопати повагу Митрополита і Семинаря. Широко-католицький напрям в нашім духовенстві, дуже несимпатичний всім „священикам з „Діла““. Се ми добре розуміємо. Не дивуємо ся тепер противцерковним виступам нашої преси, если в лоні самого духовенства знаходять ся такі одиниці, як автор обговореної дописи „Діла“*)

О. В.

Хвальна Редакція!

Редакція Діла сего звіту не хотіла помістити кажучи що „невизначено“ написаний, прошу отже ласкаво помістити его в Ниві. — Не вжоджу в дійсні мотиви сеї відмови, стверджая однак отсим, що Редакція Діла робить за всігди трудности в поміщуваню звітів, коли они не є платні, або коли не є від людий і товариств їм симпатичних. Моїм обовязком є працювати для добра суспільного, а обовязком денників є ту працю підпирати, як се роблять Поляки і інші народи, але у нас діє ся інакше. — З поважанєм *Геруєїнський*.

Звіт Тов. „Вакаційних Осель“ за рік 1908. В сїм році кінчить се Тов. четвертий рік свого істнованя. Почин до его заснованя дало „Тов. Пань“. Покровителем сего тов-а від початку є наш Митрополит гр. Андрей Шептицький. Лише завдяки добродійности Его Експ. Митрополита і кількох Добродіїв оно гарно розвиває ся і має запевнену будущність. — То-

*) Сама справа переходу львовян на латинсьтво, є дуже пекуча і заслугує на основне вивчання єї причин, а передовсім вказане средство єї щасливої для руского народу і Церкв розвязки. Лиш пунати розумно!

вариство старає ся що року чим раз більше дітей висилати на оселю. В минувшім році було на оселі 50 дівчат. Крім сего товариство помістило у приватних осіб 10 дівчат і двох хлопців. На оселю приймає ся дівчата крайно бідні і сироти, котрі є слабого здоров'я, не мають дома що їсти, а дуже часто не мають через вакації де діти ся. Тож з великою радістю виїжджають бідні дівчатка до Милованя, де завдяки старанням місцевого пароха, О. Николи Вачинського, мають запевнені всілякі вигоди і приємності. В сїм році були дівчата в Милованю через 5 тижнів. На цілі оселі зібрано від наших товариств і добродіїв около 1400 К. — На оселю видано около 1600 К. Недобір виносить до 200 К., котрий має ся покрити з датків і жертв в 1909 р. Жертви на оселю плинуть дуже слабо, а то з причини, що наша суспільність має великі суспільні тягарі, котрі мусить покривати, а по часті і тому, що многі не доцінюють потреби і хосенности сего Товариства. Аби уміти оцінити вартість сего Товариства, треба бути межи тими дітьми, видіти як они через цілий рік нужденно живуть, як они мило згадують побут на оселі, — се найрадіснійша хвиля в їх життю, яка позоставляє милі спомини в душі дитини на многі літа. — Богато дітей учить ся доперва на оселі рідної мови, рускої мови, якої ні в школі ні дома навчитися не має нагоди. Для того Русини повинні о скільки мож підпирати руску оселю, аби она чим раз більше число бідних дітей прогортала до себе. — Тож товариство не має слів, щоб висказати щирю і сердечну подяку тим всім добродіям, котрі чим не будь допомагали рускій оселі. Першу і найсердечнійшу подяку іменем молодих і щирих сердець бідної рускої дівчини складає Тов. нашому Протекторові і опікунові, Его Експ. Митрополитови гр. Андрейови Шептицькому; відтак о. Титови-Войнаровському і о. Николі Вачинському, які опікувались оселею на місці. Добродіям, що привiali до себе діти на час вакацій. 1) П. Василеві Сідельникові з Чертежа, 2) О. Іванові Волянському з Острівця, 3) О. Петрові Рудакевичеві з Зокомара, 4) П. Герчиновському Василеві управ. школи зі Станимира, 5) п. Волод. Струсевичеві, урядникови магістрату з Судової Вишні, 6) п. Марії Міськіві зі Станиславова, 7) п. Л. Стефановичеві радникови суду у Львові, 8) Антоневі Індикові міщанинові з Комарна, 9) Завдяки п. др. Рачинському праміщено одну дівчинку в Івоничі. 10) О. Н. Герасемовичеві з Лешчева. — Лікарям п. др. Вахнянцові Мір. у Львові і п. др. В. Явовичеві у Станиславові за безплатні поради лікарські. — Впр. Добродіям, що достарчували безплатно фіри для оселянок: о. Вр. Вергановському з Вільшаниці; О. М. Велигорському з Рошчева. Селянам з Милованя. 1) Дмитрові Греськові, 2) Петрові Замриот Никиті, 3) Михайлові Гавриш Василюшині, 4) Николі Кабанові. Сестрам Служебницям в Кристинінополі і п. Марії Абрисовській, учит. з Крилоса за веденє оселі. О. Ост. Нижанковському за достарчу-

ванє масла по зниженій ціні, а Нар. Торговлі за опуст на товарах.

Висказуючи отєї подяки всім добродіям, Виділ поручає се хосенне Товариство нашій патріотичній суспільности і просить всіх, щоби приєпорювали як найбільше число добродіїв для бідних руских дітий. На будуче, хоче Товариство оснувати оселю для хлопців, отже видатки і потреби тов. будуть значно більші, тож і потребуємо більшої помочи. — Звіт касовий подасть пізнійше касиєр. — Від Виділу Тов. Вакаційних Осель у Львові. — Ольга Вачиньська предсідателька і С. Герусіньський секретар.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеграми

Руського Товариства педагогічного

можна дістати у всіх Філіях і в Головнім

Виділі у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школі наша будучність!

Просимо о вирівнанє залеглої передплати. Адм. „Ни в и“.
і відновленє предплати на 1909 р.

Видає „Ком. редакційний.“—За редакційну сторону видавництва відповідає
о. Онуфрий Волянський.

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефца.

168327

168328

Руске товариство педагогічне

видає:

1) „Дзвінок“, популярно-наукову часопись з образками для дітей, молодіжи і селян; виходить два рази на місяць і коштує 6 кор., річно 3 кор. піврічно, або 1 кор. 50 сот. квартално. Редакція і Адміністрація ул. Сикетуска ч. 47.

2) „Учитель“, популярно-наукова часопись, орган Руского Тов. Педагогічного, який займає ся народним шкільництвом і просвітою між народом, виходить два рази на місяць і коштує річно 6 кор., піврічно 3 кор. або квартално 1 кор. 50 сот. — Редакція і Адміністрація ул. Сикетуска ч. 47.

3) Книжки з дуже красивими образками, казки і повістки для малих дітей, молодіжи і селян від 10 с. до 2 кор. 70 сот. видає Руске Тов. Педагогічне у Львові, ул. Сикетуска ч. 47. Замовляє ся в Тов. Педагогічнім у Львові, ул. Сикетуска ч. 47, в книгарні Тов. ім. Шевченка у Львові, ул. Театральна ч. 1, в склепі „Взаємної Помочи“ в Коломиї (Народний Дім) і у всіх книгарнях в краю. Каталог є завжди поміщений в Учителю і в календарі „Просвіти“. Читальні народні і селяни дістають значний поуст.

Вписуйте ся в члени Руского Тов. Педагогічного, яке існує вже 25 літ і удержує приватні рускі школи і бурси для бідних руских дітей.

Товариство числить вже 39 філій по всіх більших містах в краю і кожда майже філія удержує бурсу для бідних дітей.

В сім році вибудовало Тов. Педагогічне у Львові велику бурсу для 300 хлопців коштом 400 тисяч корон.

Вписове 1 корона а щадна річна 2 кор. Селяни платять лиш 1 кор. річно. Присилайте також жертви на будову сеї великої бурси ім. кард. Сембратовича.

Адреса: Львів, ул. Вірменська ч. 2.

Найбільша розкіш для дитвори, се гарні подарунки. З якою втерпеливостію вичікують она

св. Николая і св. Вечеру

і як радісно она сей день витає.

А щож є найліпшим подарунком для дитини — се гарна і позиточна книжка.

Руске Тов. Педагогічне видало багато красних книжочок для дітей всілякого віку.

В Книжках тих є гарні образці диких і домашних звірят, красні вершики, байки а також і всілякі події з сьвіта і жита.

Книжки є дуже гарні і дешеві, бо продає ся від 10 с. до 2 К 50 с.

Замовляти можна:

- 1) Руске Тов. Педагогічне у Львові улица Вір-лоньска 2.
- 2) Книгарня ім. Шевченка у Львові улица Те-атральна 1.
- 3) Склеп Взаїмної Помочи учительської Коломия, Народний Дім.
- 4) „Сокільський Базар“ в Стрию ул. Третого Мая.
- 5) У всіх книгарнях в краю.

Спис книжок поміщений в Учителю, Календарі Просьвіти, розсилає ся з всіми часописями

Достарчас:

Руске Тов. Педагогічне у Львові

улица Вірменська 2.

ХТО КУПУЄ КНИЖКИ

нехай замовляє в Руськім Товаристві педагогічним
у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

Руске Товариство педагогічне у Львові видає:

- а) Образкові книжки з вершиками для малих дітей;
- б) Гарні і цікаві повістки з образками для дітей, молодіжи і селян.
- в) Книжки до моленья для всіх.
- г) Поучаючі книжки і наукові розвідки для всіх.
- д) „Дзвінок“ поучаючу часопись з образками для дітей, молодіжи і селян.
- е) „Учитель“ популярно-наукову часопись для учителів,

Книжки і часописи замовляє ся:

- 1) Руске Товариство педагогічне у Львові.
- 2) Книгарня Тов. ім. Шевченка у Львові ул. Театральна ч. 1.
- 3) Склеп „Взаїмної Помочи учителів“ в Коломиї (Народний Дім).
- 4) У всіх книгарнях в краю.

Книжки Руск. Тов. педаг. для молодіжи є апробовані
Вис. ц. к. Радою Шкільною краю.

Катальог є поміщений в „Учителю“ і календари
„Просьвіти“.

Дохід з книжок призначений на удержане руских шкіл і
бурс Руск. Тов. педагогічного.

Читальні народні, бібліотеки шкільні і селяни ді-
стають значний опуст.

Русини!

Надайте у всіх трафіках, торгових і крамницях лише тугок
і паперців з першої галицько рускої фабрики

Евгена БІЛІНЬСКОГО
в Збаражї.

З доходу сеї фабрики йде 35 процент на будову церкви в Сеняві,
10 проц. на школи і бурси тов. педагогічного, а 5 проц. на сироти і вдо-
ви по священиках. Держім ся поклику свій до свого!

Н. ПІСЕСЯ

Бюро технічне

ч. і к. Нарвортний фотограф

Василя

Нагірного

у Львові

у Львові

ул. Академічна ч. 18.

(Письма похвальні Его Величества Цісарського.) **виготовляє плани на будови церков, домів парохіяльних і інші.**

Жіноча спілка промислова

„ТРУД“

у Львові, Ринок 39.

поручає свої робітні сукові, конфекції дамської, біла і сальон мод, як також склеп заосмотрений в різні товари як: полотна, гафти, коронки, столове біле, ручки, вишивки, килими, вироби трикотові, запаски, пояси і пр.

Товариство удержує бурсу для дівчат, що вчать ся шити і крою.

ВАЖНЕ ДЛЯ

Всх. Духовенства і Хв. Комітетів церковних

ТОВАРИСТВО

ДЛЯ РОЗВОЮ РУСКОЇ ШТУКИ

стов. зареєстр. з обмеженою порукою

у Львові, пл. Бернадинська ч. 8. (готель Краківський)

Виконує всякі праці з обсягу артистичного малярства, різьбарства і позолотарства після композицій своїх членів:

Образи релігійні

до іконостасів, олтарів, хоругов, на теранооди, плащаниці і до комнат.

Образи сьвічки

історичні, побутові, портрети з природи і фотографії, краєвиди і т. д. рівнож украшує стіни церковей, виготовляє плани церковей, каплиць і прч.

Товариство одержує в асну

різьбярсько-позолотарську роботу

в котрій виконує цілі іконостаси, вівтарі, кивоти, процесійні образи, проповідницькі, сповідальницькі пр.

Поручаючи се одиноким руским Товариством патріотичній опіці нашої П. Т. Публіки духовної і сьвіцької, надіємо ся, зволить Она причинити ся до осягнення нашої цілі численними замовленнями, котрі приймає

виключно лиш Дирекція Товариства

у Львові пл. Бернадинська ч. 8.

Товариство не послугує ся агентами.

Товариство взаїмних обезпечень

„Дністер“

у Львові, ул. Руска ч. 20. (вл. дім).

приймає обезпечення будинків, річий домашніх і господарських, збіжжя і паші против шкід від пожегу.

Шкоди ліквідує і виплачує „Дністер“ з найбільшою скористію. Оцінка шкід відбуває ся в присутності 2 господарів членів. До тепер виплатив „Дністер“ 15.885 відшкодовань в сумі вісім і пів мільона корон.

Зиск по скінченні році звертає ся членам.

Звороти за рік 1996 і 1997 вносили по 10 %.

Банк красивий у Львові і Чернівцях, Каса ощадн. у Львові, Руска Щадниця в Перемишлі приймають поліси „Дністра“ при уділюванню позички.

На жите можна обезпечати ся через „Дністер“ в Краківським Товаристві.

Агенції „Дністра“ находять ся в кождім місті і в мнгоких селах; там где еще не робить диний агент „Дністра“ можуть письменні селяни старати ся о уділене агенції.

До тепер заробили агенти 1,142,108 корон провізії.

Фонди Товариства ^{31/12} 1907.

Фонд резервовий	Кор.	1.003.364.
„ резерви времій	„	613.720.
„ спец. на звороти	„	50.939.
„ на ріжницю курсів	„	3.437.
„ резерви спеціальної	„	35.000.
„ америт. урядників	„	218.364.
інші фонди заосмотреня	„	40.000.

Разом сума Кор. 1.964 843.

Селяне! асекуруйте ся від шкід огневих!

Працюйте і щадіть!

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

стотаришене зареєстроване з обмеженою порукою у Львові

приймає вкладки на книжочки щадничі на 4%, уділяє позички на скрипти за інтабуляцією на 6%; і сплату розкладає на 10 до 15 літ (при 30 ратах швірічних вносить рата амортизаційна на капітал і відсотки 5 кор. 8 сот. від кождих 100 корон позички).

Векселі приймають ся тільки 3 місячні з 3 підписами на 6 до 7%.

Членами можуть бути і позичку дістати тільки члени обезпечені більше літ в „Дністрі“.

З зиск в уділив „Дністер“ на публичні добродійні діли квоту К 45.835.

Вкладки вносять ^{31/12} 1907	К.	2.795.183.
Позички уділені	„	3.410.684.
Уділи членські	„	234.398.
Шкід нап. ри	„	130.452.
Фонд резер. і інших	„	46.842.
Іюкацій	„	182.216.

Банкеларії Товариства при ул. Рускій ч. 20 отворені перед полуднем від 8 — 2 год.

ПЕРША РУСКА
ТОРГОВЛЯ І РУКОДІЛЬНЯ
ПАРАМЕНТІВ ЦЕРКОВНИХ

і
ЗАСТАВИ СТОЛОВОЇ (СЕРВІСІВ)
З ХІНСЬКОГО СРІБЛА

під фірмою

Евгеній Володимир
Спожарский і Устенский

у Львові, ул. Руска ч. 1.

в камениці тов. „Просвіта“.

ТОРГОВЛЯ

поруває :

Свій багато заосмотрений
склад всіляких товарів
церковних.

...

ВЕЛИКИЙ ВИБІР

хрестів желізних нагро-
бних.

...

ЗАСТАВИ СТОЛОВІ

з хінського срібла.

...

Всякі посилки полагоджує
ся відвортною почтою по
найнизшій ціні.

**РУКОДІЛЬНЯ
БРОНЗІВНИЧА**

приймає

замовлення на всякі роботи зі
золота, срібла, брон-
зу і інших металівъ,
як також до відновлення
позолочення і посріблення вся-
кі церковні і домашні зна-
ряди.

...

Все виконує ся в найкорот-
шім часі і по найнизшій
ціні.

На жадане висилає ся багато ілюстровані цінники.

Для потреб церковних
удержує на всіх своїх 18 складах

„Народна Торговля“

СВІТЛО СТЕАРИНОВЕ церковне і столове сбережене
запротоколованою маркою охоронною + М. Ц. Н. Т.

СВІТЛО ВОСКОВЕ біле і жовте;

ВІСК в двох родах: правдивий і мішаний;

КАДИЛА різних родів, королівске, ладан, бурштин, я-
ловець і пр.

ОЛИВУ ПРОВАНСАЛЬСКУ до мированя, також оливу
до свічення;

КРОПИЛА в різних величинах;

ВИНА ЛІТУРГІЧНІ під гваранцією; правдиві вина нату-
ральні угорські і австрійські.

При замовленнях світла з фабрики найменше 30 кіл. діста-
ють Церкви від кождоразової ціни фабричної 10% опусту. Світло
+ М. Ц. Н. Т. горить ясно, не коптить і спливає, в руках не гнє ся!!

ЙОСИФ ДЕЛЬКЕВИЧ

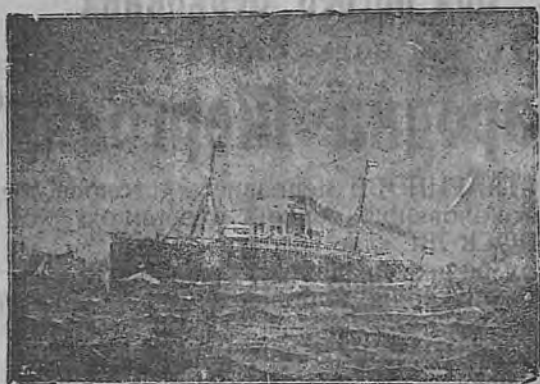
іспитований і концесионований
будівельний майстер

член товариства „Зоря“ у Львові.

Приймає до будови: Церкви, парохіяльні дома, шко-
ли, читальні, і прч. після власних і чужих плянів.

Львів

ул. Обязд ч. 2.

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Гальвестону, Куби, Аргентини
взагалі до всіх місцевостей північної і полу-
дневої Америки, Австралії Япану, Хін і т. д.

Білету жєлєзницї до кожної мїсцевости північно
і полудневої Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ
NORDDEUTSCHER LLOYD
в Бремї

В Бремї се товариство удержує руского сьвящен-
ника, котрий виконує душпастирські обовязки і о-
пікує ся емігрантами:

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шїф-
карту до:

Генеральна Агєнтура Північно-Нїмецького LLOYD'a
у ЛЬВОВІ, Городецька 93.

